STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06373

GEKLIBENE VERK

David Bergelson

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געקליבענע ווערק

פון

דוד בערגעלסאָן

IV

ווילנע — 1929

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

דוד בערגעלסאָן

אָפּגאַנג

ווילנע — 1929

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

D. Bergelson — „Opgang“

Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

וארא והנה חר אחד בקיר... ואחתר
... והנה פתח אחד.
יחזקאל ח׳

I

שפעט נאָך אַ האַלבן טאָג האָט מען מקבר געווען מלכן אויפן קליינשטעטלדיקן ראַקיטנער בית-עולם.

אַלע זענען אַוועקגעגאַנגען אַרויפבאַרג מיט דער בחורשער לוויה, און אין שטאָט, וואָס ליגט, ווי אין אַ נעסט, אויסגעבעט צווישן גרינע באַאַרבעטע בערג, איז דעמאָלט אַקעגן אַ פּאָר שעה געווען אַזוי שטיל, גלייך אין איר איז מער קיינער נישט געבליבן.

אַ פּשוטע גויישע פור איז דעמאָלט אָנגעלאָפן באַרג-אַראָפּ מיט צעיאָגטע פערד און האָט איילנדיק דורכגעשווינדלט צווישן די צוויי שורות טאָפּאָלן, וואָס אין אָנהייב בערייזשינעצער וועג; אירע רעדער האָבן געשווינדט געיאָגט איבער דער הילצערנער גרעבליע, וואָס אין איין עק שטאָט, און זייער טרייסלדיקע קלאַפּעריי האָט אָפּגעהילכט ביז דער הילצערנער גרעבליע, וואָס אין צווייטן עק.

דאָרט, אין אָט דעם צווייטן נידעריקן עק, האָט אַ וואַסערל שטיל געמורמלט אַרום אַ שטיין; אַ גוייע האָט געוואַשן גרעט, אַן עפּלבוים איז געשטאַנען און געבליט, און גאָרנישט — קיינעם האָט נישט געאַרט, וואָס דער הימל איז צו שבועות צו גאַנצע טעג פאַרוואָלקנט.

פלוצים האָבן זיך דערהערט גלעקלעך קלינגען. איבער דער שטאָט האָט זיך געשווינט פאַרשפּרייט די ידיעה, אַז פון וואָקזאַל איז אָנגעקומען מלכס שוועסטער, די פרעמד-שטעטלדיקע פּראָוויזאָרין. מ׳האָט וועגן דעם געגעבן צו וויסן אויפן בית-עולם, מ׳איז מיט מלכס שוועסטער אַהין אַרויפגעפאָרן, און די קבורה האָט זיך פאַרהאַלטן. אַלע האָבן זי דעמאָלט

געזען צום ערשטן מאָל, אָט די פרעמד־שטעטלדיקע שוועסטער מלכס, זי איז געשטאַנען צווישן די יונגע קאַרשנבוימער לעבן אָפענעם קבר און האָט געוויינט. און אַלעמען איז דאָרטן באַגלייך פרעמד געווען סיי איר פּנים, סיי איר קול.

פון דער לוויה האָט מען זיך אומגעקערט שפּעטלעך אין בין־השמשות.

מ׳איז זיך פונאַנדערגעגאַנגען איינציקווייז און פּאָרלעכווייז; און דער דאָקטאָר גראַבּיי איז געווען פאַרשוויצט און הייזעריק – ער האָט אויפן בית־עולם געכאַפּט אַ צוג־לופט און האָט פאַרלוירן דאָס קול.

ס׳איז געווען כמאַרנע אינדרויסן; ס׳האָט געשמעקט מיט נאָענטן רעגן, און וועגן וואָס צו רעדן איז נישט געווען.

אינמיטן איינגעבראָכענעם האַלב־קיילעכדיקן מאַרק איז געשטאַנען אַ רעדל. אַ וווּקסיקער צעפּאַטלטער ייד האָט געשטעקט אינמיטן רעדל און האָט געשאָקלט מיט דער היפּשער שטויביק־גראָלעכער באָרד.

דאָס איז געווען יצחק־בער, דער גרויס־גופיקער קאַסיר פון ראַקיטנער וואַלד.

ער אַליין האָט צוריק מיט אַ יאָר אַנדערהאַלבן ערגעץ פון זיינע מקומות אַראָפּגעבראַכט אַהער מלכן, דעם שעמעוודיק לאַנגן בחור, און האָט אים איינגערעדט, ער זאָל דאָ עפענען דעם קליינעם אַפּטייק־מאַגאַזין. און איצט איז ער געווען דערשלאָגן מיט מלכס טויט.

אין די יונגע יאָרן איז ער געווען ערגעץ אַ שוחט ציי אַ רב, אָט דער יצחק־בער. ער האָט געקאָנט גוט לערנען, נאָר ער איז געווען אַן אַפּיקורס, קיינמאָל נישט געגאַנגען אין שול און האָט שטאַרק פיינט געהאַט פרומע יידן.

אויפן בית־עולם מיט דער לוויה איז ער נישט געגאַנגען, ווייל ער האָט נישט פאַרגונען די פרומע יידן, וואָס זיי פאָרען זיך איצט לעבן מלכן, און האָט נישט געוואָלט הערן „די פסוקים, וואָס זיי זאָגן דאָרטן"; איז ער געשטאַנען דאָ אינמיטן מאַרק צווישן אַ רעדל יידן און האָט דערציילט, ווי אַזוי מלך איז פאַרן טויט געבליבן דער זעלבער, וואָס אין לעבן; ווי אַזוי ער איז צוויי מעת־לעת נאָכאַנאַנד געלעגן מיט אַ פּאַכיר אייז אויפן האַרצן און האָט געשמייכלט:

„איין שמייכל, האָט יצחק־בער מפרש געווען, פאַר זיין מוטער דער אלמנה, וואָס האָלט ערגעץ אין זיין געבורט־שטעטל דעם טאָפּטאַק און לאָזט דאָרטן אַלע יאָר עפּעס אַראָפּ פונם נחת, וואָס זי האָט געקלערט אין אים צו האָבן; איין שמייכל פאַר זיך אַליין, פאַרן אייגענעם נישט־איינגעגעבענעם לעבן, הייסט עס; און איין שמייכל...
איין שמייכל מעג זיין פאַר זיין חבר חיים־משהן, וואָס פלעגט זאָגן, אַז פאַרן טויט וועט ער זיך נאָך אָפּרעכענען מיט גאָט מיט אַ „נו?", מיט אַ „נו", וואָס וועט זיין דער טייטש: נו, האָט מען מיך אַהער אַראָפּגעבראַכט, נו, בין איך דאָ געווען, נו?..."

דער רעגן האָט שוין אָנגעהויבן טריפן, נאָר יצחק־בער האָט נאָך אַלץ גערעדט, און דער עולם אַרום אים איז נאָך אַלץ געשטאַנען. פון דרך־ארץ צום געשטאָרבענעם איז מען דאָ אַרום אים געשטאַנען. און פון דרך־ארץ צו אים אַליין, דעם גרויס־גופיקן און צעפּאַטלטן, וואָס איז אַמאָל געווען אַ שוחט צי אַ רב און האָט פיינט פרומע יידן און גייט קיינמאָל נישט אין שול און איז איצט נישט געגאַנגען אויפן בית־עולם מיט דער לוויה.

דער רעגן האָט שוין נאָכדעם געגאָסן אַ גאַנצע נאַכט — דאָס איז געווען דער ערשטער לאַנגער און רעגלמעסיקער זומערדיקער רעגן.

מיט יעדן אומגעריכטן בליץ האָבן זיך פלוצים, ווי אומגעריכט, אויפגעכאַפּט דער מיל־קוימען מיט די צוויי קלויסטער־שפּיצן, וואָס אין ביידע עקן ישוב, אונטער די בערג.

מאָדנע נאַקעט, ווי נישט קיין היגע, האָבן די שפּיצן אַ שימער געטאָן מיט זייער צעשראָקן גאָלד איינדערווייטן, נאָר נישט דערקאָנט נישט זיך אַליין און נישט די געגנט אַרום און האָבן איינגעדרימלט צוריק מיט אַ מינע פון אויסגעוועבטן פּחד און פון בטלען חלומות:

„טפו! טפו! צו שונאימס קעפּ".

אַ גאַנצע צווייטע העלבע נאַכט האָט ראַקיטנע די שטאָט געהערט אין שלאָף, ווי רויק ס'טריפן די רינוועס פון אירע דעכער. טראָפּנס פאַלן דאָ אין אַ פעסל אַן אונטערגעשטעלטן, דאָ אויף אַ שטיין אַן איינגעפלאַסטערטן, און דערמאָנען, אַז אין שטאָט האָט זיך געפעלט אַ מענטש:

„טאַקע געוואָרן ווינציקער מיט אַ מענטש".

און גאַנץ פרי, ווען פון־אונטער צעריסענע שווימענדיקע שטיקער וואָלקן האָט זיך דער רעגן ווידער אין אַלכסון געלאָזט גיסן, איז שוין אַ געדונגענע בעל־עגלהשע פור געהאַט געשטאַנען אין עק שטאָט, לעבן מלכס קליינעם אַפטייק־מאַגאַזין – געשטאַנען, זיך גענעצט אויפן רעגן און געוואַרט.

אין אַ געלעגענער בעל־עגלהשער בורקע מיט אַ מענערשן שירעם אין האַנט איז פון שטיבל אַרויסגעגאַנגען מלכס שוועסטער, די פרעמד־שטעטלדיקע פּראָוויזאָרין, און שווער, ווי געפּענטעט, גענומען אַרויפ־קלעטערן אויף דער הויכער בעל־עגלהשער בריטשקע.

אַז איר האָבן געוואָלט העלפן חנקע ליובער און עטל קאַדיס – די קורסיסטין, וואָס האָט אינגיכן געזאָלט אַ כּלה ווערן פאַר מלכן – האָט זי זיך פון זייער הילף אָפּגעזאָגט; געמאַכט אַ פּאָר פאַרעקשנטע, נישט קיין זיכערע תּנועות און זיך סוף־כּל־סוף אַריינגעוואָרפן אין בריטשקע אַריין מיטן בויך, ווי איינער, וואָס זעצט זיך רייטן אויף אַ פערד. נאָר בשעת די מיידלעך זענען געבליבן וואַרטן אויף איר לעצטן וואָרט, האָט זיך פּלוצים אַרויסגעגליטשט דער שירעם פון איר האַנט. אויבנאָן, אויפן אָנגענעצטן קישעלע, האָט זי מיטאַמאָל געגעבן אַ צי אַריין דעם קאָפּ אין די אַקסלען, זיך אַריינגעהויקערט, אַזוי אַז די בורקע האָט גענומען אויסזען ווי אָנגעפּילט מיט אַ בינטל שמאַטעס, און זי האָט אויסגעשאָסן מיט אַ משונה יאושדיקן קוויטש:

„אוי, מלך!... מלך!"...

דעמאָלט איז די פור מיטאַמאָל אָפּגעפאָרן פון שטוב און האָט געלאָזט נאָך זיך לאַנגע צוויי רעדער־סימנים אין דער גלענצנדיק־פרישער ראַקיטנער בלאָטע – דאָס האָט דער בעל־עגלה מיטאַמאָל זיך צעוויאָקעט אויף די פערד: ער האָט פיינט געהאַט ווייבערש געוויין.

אינמיטן מאַרק האָט מען די פור אָפּגעשטעלט – דאָס איז געווען יצחק־בער, דער גרויס־גופיקער קאַסיר פון ראַקיטנער וואַלד. האַלטנדיק די הענט פאַררוקט אין די אַרבל און פאַרריסן העכער דער ברוסט, האָט ער געקוקט פאַר זיך מיט זיינע גרויסע אויסגעקוליעטע אויגן. ער האָט נישט געפילט, ווי דער רעגן נעצט אים, ווי דער ווינט בלאָזט אים זיין

לאַנגע שטויביק־גראָלעכע באָרד אָן אַ זייט. צעבראָכן פון אַ נאַכט נישט שלאָפן, האָט ער זיך געהויקערט מיט זיין גאַנצן צעפּאַטלטן וווקס און האָט הוסטנדיק געשריגן צו מלכס שוועסטער אויפן קול:

„ווו זשע איז געבליבן דער שליסל ?... פון מלכס שטיבל דער שליסל ?"

די פור מיט מלכס שוועסטער איז סוף־כל־סוף פאַרשווונדן אויפן וועג צום וואָקזאַל. יצחק־בער האָט אויסגעדרייט אַהער זיינע פּראַ־אדמדיקע ברייטע פלייצעס און מיט הענט פאַררוקט אין די אַרבל, האָט ער אַוועקגעשפּאַנט צו דער קאַסירערשער אַרבעט, וואָס אין גרויסן ראַקיטנער וואַלד.

און נאָכדעם איז שוין דער רעגן געגאַנגען שטאַרקער. און מלכס שטיבל איז שוין געווען פאַרשלאָסן פון דרויסן. און דער שליסל — איינגעהילט אינם אויסגעוועפּטן פאַרפומירטן טיכעלע, וואָס ביי עטל קאָדיס אין רידיקול. איצט זענען אַהיים געגאַנגען שלאָפן חנקע ליובער און עטל קאָדיס — די צוויי מיידלעך, וואָס זענען געשטאַנען נענטער צום געשטאָרבענעם מלכן, ווי אַלע אַנדערע דאָ אין שטאָט. נעכטן ביי־טאָג איז געווען פריקרע צו קוקן, ווי זיי שלעפּן זיך ביידע אינאיינעם נאָך מלכס בחורשער לוויה, און איצט איז געווען פריקרע צו זען, ווי זיי שלעפּן זיך ביידע אַהיים שלאָפן.

אויף מאָרגן ביי־טאָג האָט דער רעגן נאָך אַלץ געגאָסן.

הייזער אין שטאָט זענען געשטאַנען אויסגעצוואָגן, איינגעהויקערט.

אויף דער פאַרחושכטער גאַס האָט געשמעקט מיט נאַסן מבול און מיט גענעץ.

פאַרנאַכט האָט זיך געגומען לייטערן.

שיקסעלעך האָבן אַרויסגעטריבן די גענז. אַ בעל־עגלה איז, נאָך צוויי מעת־לעת רוען, דורכגעלאָפן איבער דער שטאָט מיט אויסגעפּאַ־שעטע פערד מיט פּיס, וואָס שפּריצן בלאָטע פון־אונטער פריש פאַרבונדענע עקן, און נידעריק אַרויס דער שטאָט האָט זיך פאַרן פאַרגיין די זון באַוויזן.

אין עק גאַס איז אַ ייד זיך דורכגעגאַנגען נישט ווייט פון זיין שטוב און האָט דערזען: מלכס שטיבל מיטן אַפּטייק־מאַגאַזין איז

פאַרשלאָסן פון דרויסן: דער שלאָס אויף דער טיר הענגט, און אינווייניק לעבן איינעם פון די פענצטערס ברענט אַן עלית-נשמה-פלעמל. דער ייד האָט וועגן דעם דערציילט ביי זיך אינדערהיים און ביי די אַרומיקע שכנים, און אַלע האָבן געפונען, אַז וויבאַלד קיינער וווינט שוין מער נישט ביי מלכן אין שטיבל, דאַרף מען אָט דאָס לעמפל אויסלעשן — ס'קען ווערן אַ שרפה.

מ'האָט וועגן דעם געשיקט אָנזאָגן צו חנקע ליובער און צו עטל קאַדיס דער קורסיסטין. ביידע מיידלעך האָבן נישט געוווסט פון עפעס צו זאָגן. עטל קאַדיס האָט געענטפערט אַביסל ברוגז און קאַלט, ווי אַ שבעה-זיצערין:

„ס'איז דאָרט נישט געבליבן קיין פלעמל".

נאָר אויף מאָרגן בייטאָג, ווען די מיידלעך זענען אַהין אַריינגעקומען, האָבן זיי געטראָפן אין צווייטן קלענערן חדרל אַ פאַרדרייט לעמפל.

די נגידישע ניינצן-יאָריקע חנקע ליובער איז געווען זייער לייטיש אויפגעצויגן; איר יונג-געשטאָרבענע מוטער האָט זי פון תמיד אָן געלערנט, זיך קיינמאָל נישט צו שווערן. זי איז געווען שטאַרק בלאַס און דערשראָקן, און האָט געזאָגט, אַז זי געדענקט נישט, זי זאָל דאָס לעמפל פאַרן אַוועקגיין אָנצינדן. זי האָט מורא געהאַט פאַר אַ ליגן און האָט באַלד צוגעגעבן:

„יעדנפאַלס איז זי ניינציק פראָצענט זיכער, אַז נישט זי האָט עס געטון".

שפּעטער האָט מען זיך דערוווּסט: חוה פויזנער — דעם רייכן קרעמער עזריאל פויזנערס געראָטן מיידל, האָט אַ טאָג נאָך מלכס טויט זיך אומגעקערט אַהיים. שפּעט פאַרנאַכט האָט מען זי געזען דורכגיין אַרויף, צו מלכס שטוב, און נאָך איר איז מיט אַ גרויסן בונט שליסלען אין די הענט נאָכגעגאַנגען זייער עלטערער קלייט-משרת יוסל. ס'איז געווען נישט צו פאַרשטיין: איינער אַ שלאָס אויף דער אייזערנער טיר פון עזריאל פויזנערס גרויסער כל-בו-קלייט האָט ווירקלעך געכאַפּט דעם אָנבליק פונם שלאָס, וואָס הענגט אויף מלכס שטיבל: חוה פויזנער אַליין אָבער איז די לעצטע צייט פאַר עפּעס אין כעס געווען אויף מלכן און האָט זיך מיט אים, ווי מיט אַ כיוון, נישט באַגעגנט.

געוואָר געוואָרן איז מען עס אָקאָרשט אין עטלעכע טעג אַרום. עטל קאַדיסעס מוטער, די פרי-געבליבענע אַלמנה, איז דעמאָלט נישט געווען אינדערהיים. אין שטאָט האָט מען געזאָגט, אַז זי איז שוין ווידער בגנבה אַוועקגעפאָרן צו איר רייכן שטאַרק קמצנישן שוועֶר, פון וועמען זי פאַרלייקנט פון נאָכן מאַנס טויט ציטעריק איר קליינעם פאַר-מעגן און ביי וועמען זי רייסט אויס מיט גרויס מאַטערניש אַלע חודש אויף צו לעבן. די בלאָנדע מיטלמעסיק געפּאַקטע חנקע ליובער איז דעמאָלט געקומען צו עטל קאַדיס אַהיים. זי איז געשטאַנען אַקעגן עטלען מיט בלאַסע אונטערגעקליבענע נאָזלעכער און האָט איר נישט געהאַט דערויף, וואָס צו זאָגן. כּדי נישט צו קוקן עטלען אין פּנים אַריין, האָט זי זיך אַוועקגעדרייט אָן אַ זייט און גענומען קוקן אין פענצטער.

און עטל קאַדיס האָט אויך דערויף גאָרנישט נישט געזאָגט. זי האָט געהאַט אַ פאַרשטיינערט טונקל-בלאַס און אויסגעצויגן פּנים, און פון-אונטער אירע גרויע אויגן, וואָס האָבן געקוקט אומעטיק, ווי די אויגן פון אַ שאָף, האָבן זיך געשוואַרצט היפשע טיפע גריבער: זי איז פון תּמיד אָן געווען אַ שווייגעדיקע, אַ שלעכטע און ביטערע, ווי איר אייגן נישט געלונגען לעבן. איינמאָל — דאָס איז געווען צוריק מיט אַנדערהאַלבן יאָר — האָט זי פּלוצים אינמיטן סעזאָן פאַרלאָזט אירע נישט דערענדיק-טע קורסן און האָט אָפּגעשוויגן מער ווי צוויי חדשים אַ פאַרשפאַרטע אין איר צימער, וואָס ביי איר מוטער אינדערהיים. אין שטאָט האָט מען געזאָגט, אַז זי שווייגט פון שלעכטסקייט, שווייגט זי. דעמאָלט האָט זיך אונטערגעכאַפּט מלך, אויף וועמען גאַנץ ראַקיטנע האָט איר מקנא געווען, און איצט איז שוין אַראָפּ אָט די לעצטע האָפענונג אויך, און זי אַליין איז שוין ווידער געשלאָפן שלעכט ביינאַכט, פּונקט ווי אַמאָל, איידער זי האָט זיך באַקענט מיט מלכן. אין שטאָט האָט מען זי געהאַט אין מויל אומעטום. מ׳האָט וועגן איר גערעדט אין אַלע פאַרמעגלעכע הייזער, ווו מ׳האָט זיך ביטאָג צונויפגעקליבן טיי טרינ-קען. מ׳האָט געשמועסט:

„אויב אַ מענטשן גייט נישט, איז גלייכער, ער זאָל שוין גאָר-נישט לעבן אויף דער וועלט”.

און נאָך האָט מען געזאָגט:

„נו גוט. זאָל זיין, ווי פריגער, דער פאַרוואַלטער פון תּלמוד-

תורה, זאָגט: „עטל קאַדיש", זאָגט ער, „גייט אַרום גאַצע טעג און טראַכט: מיט וואָס נאָך, אַשטייגער, וואָלט זי געקאָנט פאַרווונדערן די וועלט. אָבער איין זאַך קאָן מען דאָך פונדעסטוועגן נישט אָפּלייקענען — זי האָט אַ גוטן קאָפּ, עטל, זי פאַרשטייט די לאַגע אירע — און גאָר גוט איז איר דאָך נישט".

און זי האָט זיך מיט קיינעם נישט אָנגעקערט און האָט נישט געוואָלט וויסן, וואָס מען רעדט וועגן איר אין שטאָט און וואָס מען טראַכט.

נאָר זעלטן-זעלטן האָט מען זי געקענט זען אַרויסגיין איינע אַליין אַרויף דער גאַס. דאָס איז זי געגאַנגען צו עוזר ליובער אין רייכן הויז; זי האָט דאָרטן גענומען מיט זיך חנקען און איז געגאַנגען, זיך דורכרעדן וועגן מלכן מיטן גרויס-גופיקן יצחק־בערן, דעם קאַסיר פון ראַקיטנער גרויסן וואַלד.

II

יצחק-בער דער וואַלד-קאַסיר האָט געהאַט אַ קראַנק ווייב. קיינמאָל האָט מען זי נישט געזען אין שטאָט. און אַליין איז ער געווען אַ צעפּאַטלטער — אַ ייד אַ גבר. ער האָט געהאַט גרויסע אויסגעקוליעטע אויגן, וואָס האָבן דערמאָנט אָן פאָרנדיקע לאַמטערנעס פון אַ לויפנדיקן צוג, און אין שטאָט האָט מען אים דערפאַר אַ נאָמען געגעבן „דער באַן".

„יצחק-בער דער באַן גייט", אַזוי האָט מען געזאָגט אַלעמאָל, ווען מ'האָט דערזען פונוויטן זיין גרויס-גופיקע פיגור מיט דער ברייטער צעפּאַטלטער טונקל-גראָער באָרד.

שוין פיר יאָר זינט מ'האָט אים אַראָפּגעבראַכט אַהער פון דער פרעמד און אים אַוועקגעזעצט פאַר אַ קאַסיר אין ראַקיטנער וואַלד, נאָר אין שטאָט קער ער זיך נאָך אַלץ מיט קיינעם נישט אָן; ער האָט זיי נישט איבעריק ליב, די שטאָט-יידן, און פון נאָך מלכס טויט אָן זעט ער נאָך אַלץ אויס אַביסל דערשלאָגן. ס'מאַכט זיך, אַז איינער פון די יידן, וואָס קומען צו אים אין וואַלד האָלץ קויפן, רירט אים מיט עפּעס אָן ביים קנעפּל. יצחק-בער גלאַנצט דעמאָלט אויס מיט ביידן די גרויסע

אויסגעקוליעטע באַן־אויגן און גיט דעם יידן אַ התראה, אַז ער, יצחק־בער, האָט פיינט חניפה:

ער האָט זיך דערפאַר שוין צעקריגט אַזוי גרויס, ווי מיט פינף באַלעבאַטים וואַלד־סוחרים, און עקיבאסאָנען, דעם איצטיקן באַלעבאָס זיינעם — דעם איצטיקן חנפענען אַלע זיינע פיר־און־דרייסיק „מענטשן", נאָר נישט ער, יצחק־בער.

ער איז בכלל אַ מענטש אַן אָנגעוויטיקטער, אַז ער ווערט אויפגעטראָגן, קאָן ער צוגעבן, אַז ער האָט זיך שוין אַמאָל צעקריגט מיט גאָט אויך:

„יאָ, יאָ... נאָך אַמאָל, ווען איך בין נאָך געווען אַ יונגערמאַן, האָב איך זיך מיט אים צעקריגט".

נאָר אַז די מיידלעך, עטל קאַדיס און חנקע ליובער, קומען צו אים אויסגעפוצטערהייט אַזוי אין אַ פרייען זומערדיקן זונטאָג בייטאָג און טרעפן אים אינמיטן וואַלד אויף דער לאָנקע, וואָס איז פאַרגאָסן מיט זון און איז פאַרוואַלגערט מיט פרישע פון דער וואָך אָנגעהאַקטע שפענער; אַז ער פאַרציט זיך דאָרטן מיטן שטאַרקן רויך פון זיין פשוט צונויפגעדרייטן פאַפּיראָס און הייבט זיי אָן דערציילן, ווי אַזוי מלך מיט זיין חבר חיים־משהן האָבן אויסגעזען אַמאָל, בשעת זיי האָבן ביידע געעקסטערנעוועט אין יענער גרויסער שטאָט, וואָס לעבן איר אין אַ וואַלד איז ער, יצחק־בער, דאָס ערשטע מאָל אין לעבן געווען אַ קאַסיר, — דעמאָלט ווערט ער אַליין שוין אויך עפּעס ווייכער, בוימלדיקער:

„ער, יצחק־בער, זאָגט ער, איז אַ מבין אויף אַזעלכע יינגלעך".

ער פאַרלייגט די הענט טיף אין די אַרבל, פאַררייסט זיי, ווי זיין שטייגער איז, שטאַרק הויך, צו דער ברוסט און גיט צו:

„הלמאי זאָל ער זאָגן? אים, יצחק־בערן, האָט גאָט מיט אַזעלכע קינדער נישט געבענטשט".

און נאָכדעם בלייבט ער אַזוי שטיין מיט זיין גאַנצער צעפּאַטלטער װוקס און טוט זיך אַ שאָקל אַקעגן די מיידלעך, וואָס זיצן אין דער מיט לאָנקע אויף אַן אָפּגעטעסעטן קלאָץ; ער הויבט אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען, צעעפנט די היפּשע געבענטשטע לעפצן און זוכט פאַר אָט די יינגלעך דאָס פאַסיקע וואָרט. ער זוכט לאַנג און געפינט נישט.

נאָר אַז ער רעדט נאָכדעם לאַנג וועגן זיי, שווימען דאָך סוף-כּל-סוף אַרויס די פיגורן פון צוויי יינגלעך חברים, וואָס זענען זיך געקומען לערנען אין דער גרויסער שטאָט: איינער פון זיי, דער יינגערער, איז שוין דעמאָלט געווען אַ שעמעוודיק לאַנגער, אַ בלאָנדער; אַז ער האָט געשמייכלט, האָט עס געהייסן:

„ער ווייסט עפּעס, נאָר ער וויל דערפון נישט רעדן".

און דער צווייטער — אַ רויטלעכער ברען, אַ שטיק קוועקזילבער, און דערצו אַ גוואַלדיקער מזג-טוב. דאָס ברענענדיקע מאַטעמאַטיק-קעפּל ברענגט ער מיט זיך טאַקע פונדאַנען, פון ראַקיטנע, פונוואַנען ער שטאַמט און ווו ער האָט אַמאָל געלערנט אין חדר.

און בײדע דרייען זיי זיך אַרום דאָרטן אין דער טומלדיק גרויסער שטאָט, און בײדע געדענקען, אַז זיי טראָגן קליינע קוים מערקזאַמע הויקערלעך אויף די יינגלשע פּלייצעס.

„די ירושה-מתנה, אַזוי רופן זיי אָט די הויקערלעך און שמייכלען איינער צום צווייטן, די ירושה-מתנה פונם קליינשטעטלדיקן יידן דעם טאַטן".

און בײדע דרייען זיי זיך דאָרטן אַרום פּאַרטייען, וואָס טומלען, בײדע לייגן דאָרטן צו אַן אויער און זענען צופרידן:

„ס'איז גוט!"

אַז איינער פון זיי באַמערקט דאָרט אין שטאָט עפּעס אַ נייס, קומט ער מיט דעם פרייַלעך צו לויפן צום צווייטן:

„האָסט געהערט?"

ער איז נתפּעל:

„הערסטו", זאָגט ער, „די וועלט וואָלט נישט ווערט געווען אַ גראָשן, ווען זי לאָזט זיך נישט באַטראַכטן".

דער צווייטער כאַפּט עס באַלד אונטער:

„וואָס זשע", שמייכלט ער, „אַ באַקאַליי-קלייטל, אַ?... מיט אַ גלעקל?"...

און דער ערשטער ענטפערט גלייך אָפּ:

„און נאָך מיט וואָסער אַ גלעקל!"...

עטל קאָדיס זיצט אין איר שוואַרצן קלייד און הערט עס שווייגנדיק און קאַלט, ווי ס'פּאַסט פאַר אַ מיידל, וואָס האָט שוין איין מאָל

אָפּגעשוויגן מער ווי צוויי חדשים און וואָס האָט שוין באַגראָבן איר חתן — ס'איז שווער, אַ זי זאָל פון עפּעס כאַפּן התפעלות. חנקע אָבער זיצט די גאַנצע צייט ליטיש, ווי איר יונג-געשטאָרבענע מוטער האָט זי פון תמיד אָן געלערנט לייטיש צו זיצן, און פאַרטראַכט זיך אַ ווײַלע וועגן דעם, וואָס יצחק-בער האָט אַסך שוואַרצן ברויד אונטער די היפּשע בּעגל; יצחק-בער איז אַזאַ ווילער, נאָר אָט... ווען ער זייפט זיך אויס די בּעגל, אַז זי באַפרייט זיך סוף-כל-סוף פון אָט דעם געדאַנק אירן, איז איר שוין שווער צו כאַפּן, וואָס די יינגלעך — מלך מיט חיים-משהן זענען דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט אויסן מיטן וואָרט — „אַ באַקאַליי-קלייטל", אפשר מיינען זיי מיט דעם די גרויסע שטאָט, ווו זיי עקסטער-נעווען און דרייען זיך אַרום, און אפשר רופן זיי גאָר אַזוי די גאַנצע ערדישע וועלט, וואָס יצחק-בער דערמאָנט זי תמיד נישט צוגוטן.

„גאָטס באַקאַליי-קלייט רופן זיי אָט די ערדישע וועלט און דער-מאָנען זי תמיד נישט צוגוטן".

פון יצחק-בערס רייד איז אויך משמע, אַז עמעצער רעכנט דעם רוב מענטשן אַרום זיך פאַר פערד:

„וואָס ווייסן זיי? מ'האָט זיי איינגעשפּאַנט, שלעפּן זיי".

נאָר אויך דאָ איז שווער צו וויסן, ווער רעכנט אַזוי? יצחק-בער? צי אפשר גאָר זיי — די צוויי יינגלעך חברים. קלאָר איז נאָר איין זאַך: אַרום די יינגלעך ווימלען דאַן גרויסשטעטיקע רעשעדיקע טעג; זיי שלינגען מענטשישע ווילנס, אָט די טעג, און לאָזן אַלעמאָל אַרויס אויף דער גאַס נייע גימנאַזיסטקעס שפּאַצירן. און אַרום און אַרום קלאַפּן רעדער אָן די שטיינער — דראָשקעס פליען אָפּ און אויף. גרויסשטעטי-שע טאַטעס אַרבעטן מיט די מוחות — זיי זאָגן זיך נישט אָפּ פון שיינע איידעמס צו האָבן, נאָר אַליין זענען זיי דערווייל שטאַרק באַשעפטיקט און באַוועגן זיך דאָרטן אַרום די יינגלעך מיט פאַבריקן, וואָס לאָזן רויך, מיט צוגן, וואָס ברענגען מענטשן, מיט קלייטן, וואָס זענען איבערגעפולט מיט שפע, און מיט טייכן, וואָס וויגן האָלצוואַרג אויף זייערע שויסן. די גוואַלדיק גרויסע שטאָט איז ווי איינגעהילט אין נעפּל. נאָר פון וואָס באַשטייט דען אַ גרויסע שטאָט, וואָס איז איינגעהילט אין נעפּל, אויב נישט פון לעפּישע שאָטנס, וואָס ליאַרעמען און שרעקן און וועבן דער וועלט תהו ובהו?

קומט צו גיין איינמאָל חיים-משה, דער עלטערער פון די צוויי יינגלעך, און זאָגט, אַז ער וויל שוין בעסער אַ שטענדיקן ווינטערדיקן טאָג.

זאָלן אָן אויפהער שיטן אויף אָט דער שטאָט געדיכטע נעפּלדיקע שנייען; זאָל זיין חושך, און אין איין צוזאַמענגאָס זאָלן דערוואָרגן ווערן אַלע ווילדע געשרייען פון אָט דעם לעפישן תהו ובהו. — מ׳דאַרף נישט, זאָגט ער, קיין וועלט, וואָס טויט מענטשן, איידער זי באַפרידיקט זייערע פאַרלאַנגען.

בנוגע צו ביידע, — אַזוי קלערן די יינגלעך — איז זיך גאָט זייער נישט לייטיש באַגאַנגען. נאָך אין סאַמע אָנהויב, בשעת ער האָט זיי באַשאַפן, איז ער זיך נישט לייטיש באַגאַנגען. גלייך ער וואָלט דעמאָלט האָבן אַסך שייגע וועלטן אויף אויסצוקלויבן און האָט זיי, ווי אויף צו-להכעיס, אַראָפּגעלאָזן דווקא אויף אָט דער, דער אומווערדיקער. איז אָבער קלאָגן זיך נישט שייך; מישן זיך — אויך נישט. איז גאָרנישט: איז מען דאָ גרים... וועט מען זיך אַזוי אַרומדרייען, מ׳וועט זען, הערן און מ׳וועט שווייגן. מ׳האָט אַן אייגן צוגעטראַכט וואָרט און מ׳חזרט עס אַלעמאָל איבער:

„דער שטומער פּראָטעסט... דער אייביקער שטומער פּראָטעסט".

און אַמאָל באַגעגנט מען זיך מיט אים, יצחק-בערן, און ער דער-ציילט זיי, אַז זינט ער האָט ביי זיך געפּועלט, אַז די וועלט בלייבט אַזוי, ווי זי איז, נישט צום איבערמאַכן, קאָן ער זיך באַגיין אָן איר, און זי אָן אים — אים אַרט שוין לחלוטין נישט, וואָס קיינער רופט אים דאָ נישט אויף קיין חתונות און נישט אויף קיין בריתן... געפּעלט עס זיי, די יאַטן. זיי קוקן זיך פאַרוווּנדערט אַדורך און שמייכלען:

„זע נאָר, פאַראַן נאָך איינער"...

און אַ נאָמען גיט מען אים באַלד אַ גרייטן:

„רב גר נומער 3".

צו אים אין וואַלד קומט מען שוין נאָכדעם אָפט — ס׳איז סך-הכל אַ וויאָרסט דריי פון שטאָט — מ׳בייט זיך מיט די ספרים, וואָס מ׳לייענט.

ער, יצחק-בער אַליין, זאָגט צו זיי:

„הערט-זשע אויס, קינדערלעך! שמועסן איז נישטאָ מכּה וואָס —

די וועלט איז שוין אַרומגעשמועסט. אלא וואָס דען? פאַראַן אינאָוונט אַן אויסגעשטערנטער הימל, דאַרף מען זוכן אויף אים לייטישע וועלטן: מ׳דאַרף לערנען״.

און מ׳הייבט אָן לערנען; מערסטן — אַסטראָנאָמיע. אין די פאַר־נעפּלטע ספערן האָט מען אַביסל אַ ידיעה נאָך פון פריער. דערצו העלפט נאָך גאָט אַ קאָמעטע צו יענער צייט. קויפן חברה — די צוויי חברים הייסט עס — אַן אַלטן טעלעסקאָפּ ערגעץ־ווו אין שטאָט אויפן טאָלטשאָק; שוין אַביסל אַ קאַליע אַפילו; מ׳ברענגט אים צו פירן צו אים, יצחק־בערן, אין וואַלד אַריין און מ׳שטעלט אים אַרויף אויפן שטרויענעם דאַך פון זיין שטיבל, און נאָכדעם קלעטערט מען שוין אַהין אַלע אָוונט: פריער זיי — מלך מיט חיים־משהן, און נאָכדעם ער, יצחק־בער מיט דער באָרד. אינוויייניק, אין שטיבל, ליגט דעמאָלט אויפן בעטל זי, די יידענע זיינע. זי איז אַלע יאָרן אַ קראַנקע. זי גע־נעצט, שפּרעכט זיך אַליין אַ גוט־אויג און שעלט זיך:

„אַלטער! אַז אָך און וויי צו דיינע יאָרן... קריכסט אויפן דאַך!... האָסט איין שכל מיט יינגלעך״.

און נאָך:

„דאָס ערשטע מאָל אין לעבן, שרייט זי, זע איך, אַז אַן עלטע־רער מענטש זאָל אַזוי נישט שאַנעווען זיין געזונט״.

אויס פרומקייט האַלט זי מיט אים קיין שלום נישט נאָך פון אַמאָל, פון די יונגע יאָרן. איר איז די צייט לאַנג, געגנעצט זי און שעלט זיך. נאָר חיים־משה מיט מלכן ברענגען איר פון שטאָט אַ נייעם טייטשחומש מיט אַ „קב־הישר״. מלך שמייכלט און שוויגט, און חיים־משה רעדט איר איין, אַז אַ יידענע, אַז זי איז פרום און קוקט תמיד אַריין אין אַ ספר, קאָן זי מנחיל זיין דעם מאַן עולם הבא.

„אַזוי, אַזוי... אַזוי טוען אָפּ אין משך פון איינעם אַ זומער מלך מיט זיין חבר חיים־משהן״.

און וואָס איז געווען דער סוף?

„וואָס קאָן זיין דער סוף פון צוויי יינגלעך, וואָס האָבן אַ ידיעה אין די פאַרנעפּלטע ספערן?״

איינער איז אַרויס אַ מושלם, אַזוי זאָגט יצחק־בער: דאָס איז דער עלטערער, חיים־משה — דער רויטלעכער ברען. יצחק־בער באַקומט

פלוצים אַזאַ פרום פנים, גלייך ער דאַוונט מיט גרויס כוונה. ער שליסט צו די אויגן, שאָקלט אַהין און צוריק מיטן קאָפּ און זאָגט אויף אים עדות:

„ער האָט מיט וואָס צו אַרויס אויף דער וועלט. נאָר ער איז אַן עקשן — ער וויל נישט"...

און דער צווייטער, דער בלאָנדער און שעמעוודיק לאַנגער מלך? איינמאָל איז אַהער, צו יצחק-בערן אין וואַלד אַריין, מגולגל געוואָרן אַ פרעמדער יונגערמאַן. ער איז געווען אַ וווקסיקער און זייער אַ שטילער. ער האָט געהאַט אַ דערשלאָגן אויסזען. אפשר האָט אים אַ וואָסער ס'נישט איז אומגליק געטראָפן. אין ראַקיטנע האָט מען געזאָגט, אַז ער איז פריער געווען פאַרשיקט. גאַנצע צוויי יאָר איז ער געווען פאַרשיקט. איטלעכס מאָל, וואָס צו יצחק-בערן אין שטוב זענען אַריינגעקומען מענטשן פון שטאָט, האָט מען דעם יונגנמאַן אויף גיך אַריינגעפּאַקט צו דער יצחק-בעריכען אין אַלקער און מ'האָט פאַרמאַכט נאָך אים די טירן. ער האָט דאָ אָפּגעלעבט מער ווי אַנדערהאַלבן יאָר; ער האָט דאָ געהאַט דעם קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין, ער איז געווען עטל קאַדיס חתן און איז געשטאָרבן.

אַז יצחק-בער בלייבט שטיל, בלייבט אויך שטאַרק שטיל די גאַנצע לאָנקע לעבן אים, און פון דער לופט, וואָס אַרום, הויבט אָן ווי אַרומצוקריכן און נאָגן דער נאָך-פּסחדיקער זומערדיק-פרישער טאָג פון מלכס טויט. ס'געדענקט זיך, ווי אין גאַס פאַר מלכס שטיבל זענען דעמאָלט אַ גאַנצן בייטאָג געשטאַנען דער דאָקטאָר גראַבּיי מיט זיין שוועגערין בראָמבערג, דער באַלעבאָס פונם גרויסן סקלאַד פון ערד-מאַשינעס מיט זיין פרוי, וואָס טראָגט פּענסנע, חנקע ליובער, עטל קאַדיס, יצחק-בער און נאָך אַסך אַנדערע מענטשן, און איטלעכס מאָל, וואָס אַ פרעמדע פור איז אָנגעקומען קיין ראַקיטנע, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט, און מענטשן האָבן זיך דערפרעגט, ווער איז דאָס געשטאָרבן. מ'האָט זיי געענטפערט:

„מלך, מלך פונם קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין".

נאָר זיי האָבן נישט געוווּסט, ווער מלך איז. און נאָכדעם האָט מען זיך שוין דאָרטן אויפן בית-עולם געאַמפּערט מיט חברה-קדישא צוליבן אָרט. יונגע מענטשן האָבן קעגן אַ האַלבע שעה געטענהט פון

דער זייט אוהל אויפן קול. נאָר די אַלטע האָבן זיך סוף־כּל־סוף דער־שלאָגן זייערס, ווייל אויף מלכּס טויט איז געווען אַ חשד, אַ גרויסער חשד... מלכּן האָט מען געלייגט אין עק בית־עולם, ביים קאַרשנבוים לעבן דעם בעריזשינעצער אַפּטייקערס קלענערן ברודער, דעם דאָקטאָר — לעבן נאָך גאָר אַ יונגן בחור אַ דאָקטאָר, וואָס פון צו פלייסיקן לערנען האָט ער באַקומען אַ לונגנפעלער און האָט זיך אויסגעהיילט מיט קאַר־באָל... אויף זיין מצבה איז געווען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע רוסישע ווערטער:

„אַ קרבן פון ליבע צו הייליקער וויסנשאַפט".

III

אַז די מיידלעך קערן זיך נאָכדעם אום צוריק אַהיים, געדענקען זיי שוין מן־הסתּם יעדערע פאַר זיך, אַז איצט באַשיצט זיך מלכּס קבר אונטערן שאָטן פון אָט דער דאָקטאָרשער געהייליקטער מצבה. זיי שווייגן און קוקן נישט איינע צו דער צווייטער.

אַרום איז שטיל. און די שאָטנס פון די בוימער פאַלן שוין ממש טונקעלע און פיל גרעסער, ווי די שאָטנס פון האַלבן טאָג. די מיידלעך דראַפּען זיך אַרויף אויף אַן אָנגעשפּאָלטענעם ראָוו און לאָזן זיך אַרויס פונם וואַלד נישט מיטן ברייטן פאַרשטויבטן שליאַך, נאָר מיטן שמאָלן שטעגעלע, וואָס איז באַליבט, ווי אַ פאַרקירצטער זומערדיקער וועג, באַהאַלטן אינם היפּשן וואַקסנדיקן גראָז פון גרינע, באַאַרבעטע פעלדער. אָט לאָזט זיך דאָס שטעגעלע אַראָפּ אין אַ גרינעם טאָל, וווּ אַן־איינזאַמער קוואַל, אַ ברונעם רוט תּמיד מיט אַ הייליקער כּשרער רויקייט: ביי אָט דעם קוואַל איז תּמיד שבת. אָט הייבט זיך דאָס שטעגעלע אַרויף אויף אַ קליינעם באַרג און מיטאַמאָל, ווי אַ שמאָלע לאַנגע האַנט, טוט זיך עס אַ שטרעק אויס צו יענעם לינקן עק ראַקיטנע, וואָס מיט די צוויי קלויסטער־שפּיצן און מיט דער שול־יאַרמולקע אינמיטן — פון דאָרטן פילט זיך שוין אַהער די גאַנצע מידקייט מיטן סוף פונם לאַנגן זוניקן טאָג. פון די פיל אָנגעוואָרפענע טשערעפּענע דעכער פילט זיך אַהער אָט די מידקייט, און פון דער לעצטער זון, וואָס אויף זיי און אויף

זייערע קוימענס. ס׳קלינגט דאָרט אַן איינציקער מיטעלער קלויסטער־גלאָק. מיט ־מידע אָפּגעריסענע קלאַנגען באַגלייט ער פון דאָרטן אַרויס דעם טאָג, און די קלאַנגען קומען אַהער פאַרדאגהטע, אָפּגעשוואַכטע און דערציילן דאָ דעם טאָגס שבחים:

„געווען אַ שיינער טאָג, אַ ריינער טאָג".

עטל קאַדיס די קורסיסטין האָט נאָך אַלץ אַן אויסזען פון אַ פרוי, וואָס טיף אין זיך פילט זי מיט אַלע חושים, ווי דאָס לעבן טוט איר אויף צולהכעיס. זי קאָן דערצו מיט גאָרנישט נישט העלפן, שווייגט זי. און חנקע ליובער קאָן זיך שוין מער נישט איינהאַלטן און וויל וויסן, צי ס׳איז אמת אָט דאָס, וואָס מ׳האָט איר געזאָגט ביי עזריאל פויזנער אין דער גרויסער כל־בו־קלייט. דאָרטן האָט מען איר דערציילט: יצחק־בער האָט אַנומעלטן געקויפט אין וואַלד אַריין אַ קעסטל טשוועקעס, האָט ער געזאָגט, אַז ער האָט געהאַט אַ בריוו — איינגיכן דאַרף אַהער אַראָפּקומען מלכס חבר — חיים־משה.

„ס׳איז אמת?" פרעגט זי ביי עטלען, „ער דאַרף טאַקע אַהער אַראָפּקומען, חיים־משה?"

„ס׳איז אמת, ענטפערט עטל".

און ווידער טראַכט זי וועגן עפּעס, עטל קאַדיס, קוקט אויף עמעצן אַרויס און שווייגט.

נאָר אָט פאַרשפּרייטן זיך איינמאָל קלאַנגען, אַז ער איז שוין אַהער אַראָפּגעקומען, מלכס חבר חיים־משה. אין אַ פּשוטן וואָכעדיקן פאַרנאַכט פאַרשפּרייט זיך אָט דאָס נייס און בלאָנזשעט אַרום איבער דער שטאָט צוזאַמען מיטן מידן גלעקער־קלאַנג פון צוריקגעקומענע און אויסגעליידיקטע וואָקזאַל־בעל־עגלהשע פאַעטאָנעס. עמעצער איז שוין אפילו געפאָרן מיט אים פון וואָקזאַל אויף אַ בעל־עגלהשן פאַעטאָן און דערציילט נאָכדעם ביי זיך אינדערהיים בשעת טיי־טרינקען:

„ער איז פאַרפאָרן גלייך צו יצחק־בער דעם וואַלד־קאַסיר, חיים־משה".

דאָס דערציילט פישל ריכטמאַן, וואָס איז אַמאָל אויך געווען אַן עקסטערן, און איצט וווינט ער אין טאָל אויף דער אַלטער שטאָט און

האַנדלט, ווי דער שווער זיינער, מיט זעק. ער האַלט ביי זיך אַ קינד אויף די הענט און דערציילט, אַז חיים־משה איז געבליבן דער זעלבי־קער פריילעכער, וואָס אַמאָל. אים, פישלען, באַקוקט ער אַזוי פריילעך פון אַלע זייטן, בשעת ער זעצט זיך אַרויף מיט אים פונם וואָקזאַל אויף איין פאַעטאָן, און פרעגט ביי אים:

„איז וואָס־זשע זאָגסטו, פישל? די באָרד, זאָגסטו, וואַקסט, און די צרות — אויך?"

„יאָ, ענטפערט אים פישל: ס'איז טאַקע אַזוי: די באָרד וואַקסט, און די צרות — אויך. אָבער פונוואַנען ווייסטו, חיים־משה? כ'האָב דען געזאָגט?"

דערנאָך שוויגן זיי אַביסל, און חיים־משה פרעגט ווידער:

„זאָג מיר נאָר, פישל, פון וואָס איז דאָס מלך פלוצים געשטאָרבן?"

„פון וואָס זאָל ער שטאַרבן?" ענטפערט פישל: „פון וואָס שטאַרבן דען אַלע מענטשן?"

„אַזוי?" וואונדערט זיך חיים־משה און קוקט אויף פישלען מיט חשד. „פון דעם, זאָגסטו, וואָס סע שטאַרבן אַלע מענטשן? און מער פון גאָרנישט... אַ?"

אַ צווייטן האָט אין וואַלד פאַרכאַפּט דער בייטאָגעדיקער גאָס־רעגן, און אַז ער גייט נאָכדעם דורך פאַרביי יצחק־בער דעם וואַלד־קאַסירס שטיבל, שטעלט ער זיך אָפּ און הערט: יצחק־בער היצט זיך דאָרטן און טענהט, אַז מלכן האָט דאָ אין שטאָט קיינער, ווי ס'געהער צו זיין, נישט געקאָנט.

„וואָס וועט מען אים דערציילן מעשיות? שרייט ער: אַפּילו די צוויי־דריי מיידלעך, וואָס האָבן זיך אַרום אים געדריִיט, האָבן אים אויך נישט געקאָנט".

און חיים־משה האָט דאָרטן דערפון ווילד הנאה און לאַכט גוט־מוטיק אויס דעם ברוגזן יצחק־בערן.

„נו, גוט אַזוי, גוט אַזוי", זאָגט ער יצחק־בערן: „וואָס־זשע דען האָט געוואָלט ער, יצחק־בער?"

אין יענעם זעלבן אָוונט האָט זיך שוין ווידער שפּעטער ווי

אַלעמאָל געלויכטן אינם פענצטער פון עטל קאַדיסעס צימער, וואָס גייט אַרויס צום הינטערשטן ברייטן זייט־געסל. אַרום צוועלף אַזייגער ביינאַכט שטייען דאָרטן די הייזער אויסגעלאָשענע און פאַרגעסענע — זיי דרימלען צוזאַמען מיט זייערע שלאָפנדיקע באַלעבאַטים, און נאָר אין תּלמוד־תּורה אַריין קערט זיך דאָרטן אַרום פרעגערן דער פאַרוואַלטער, אָט דער, וואָס חוה פויזנער האָט זיך אים פון זעכצן יאָר אָן אויפן האַלז געוואָרפן, און איצט האָט זי זיך מיט אים אויפגעהערט צו באַגעגענען און ווערט אינגיכן אַ כּלה פאַרן יונגן בעריזשינעצער דעסלערן — פאַר דעסלערן פונם נייעם גרויסן בערי־זשינעצער בראָווער. אַ גאַנצן אָוונט איז פרעגער געזעסן ביי די בראָמבערגס אין הויז און האָט געשוויצט פון צופיל טיי־טרינקען און פון די פיל געלונגענע עזותדיקע געדאַנקען, וואָס ער האָט אַרויסגע־זאָגט. ער האָט געשיט אַלדעס בייז אויף חוה פויזנער און אויף איר טאַטן, און אַלע אַרום אים האָבן דאָרטן נישט געהאַט קיין זייטן און האָבן איינגעפונען, אַז ער איז אַ לץ און אַ פאַרשלעפּטע קרענק:

„בשעת ער רעדט אויף חוה פויזנער און אויף איר טאַטן, איז ער דיר ממש אַ ,געני׳ אָט דער פרעגער".

מ׳האָט אים געבעטן: „אַנו, פרעגער, דערציילט נאָך עפּעס".

איצט קערט ער זיך אום צו זיך אַהיים און איז צופרידן. היינט האָט ער אויסגענומען. נאָר בשעת ער גייט דורך דאָס הינטער־שטע זייט-געסל און דערזעט דאָרטן עטל קאַדיסעס באַלויכטן פענצטער, בלייבט ער אַ ווײַלע שטיין און טוט אַ דריק די פענסנע צו דער נאָז מיט אַזאַ מינע, גלייך פון יעדן דריק, וואָס ער טוט פונאויבן מיט די מיטלסטע דריי פינגער, ווערט ווי געבוירן אינוויייניק אין זיין פלינקן עזותדיקן מוח אַ טיפער און שפּאָגל-נייער שפּיצל־געדאַנק.

„עטל קאַדיס"... טראַכט ער.

און אים ווילט זיך שוין מער נישט גיין אַהיים שלאָפן. ווען ער באַגעגנט דאָ אַ רעכטן מענטשן, וואָלט ער אים אָנגעוויזן אויף אָט דעם באַלויכטענעם פענצטער.

„עטל קאַדיס, וואָלט ער אים געזאָגט, ווען זי וויל, אַז קיינער

זאָל נישט וויסן וועגן אירע ליידן און וועגן אירע שלאָפלאָזע נעכט, וואָלט זי אויף ביינאַכט באַדאַרפט אויסלעשן דעם לאָמפּ ביי זיך אין צימער".

נאָר ראַקיטנע רוט, און קיין רעכטן מענטשן באַגעגנט מען שוין נישט. שטייט ער נאָך אַ ווײַלע אייגער אַליין דאָ אַקעגן עטל קאַדיסעס באַלויכטענעם פענצטער, דריקט שמייכלדיק די פענסנע צו דער נאָז און זעט:

עטל דרייט נאָך אַביסל מער דעם לאָמפּ אַרויס — זי נעמט צו דעם לאָמפּ פונם טיש און טראָגט אים צו נאָך אַביסל נענטער צום פענצטער.

IV

מלכס חבר, חיים־משהן, איז נאָך אינם טאָג פון זײַן קומען אויסגעקומען זען זיך מיט אייניקע ראַקיטנער איינוווינער. אינמיטן הייסן העלן טאָג, ווען דער בעל־עגלה, וואָס האָט אים געפירט דורך דער שטאָט פון וואָקזאַל, האָט זיך אָפּגעשטעלט אין איינגעבראָכענעם האַלב-קיילעכיקן מאַרק, כדי אַראָפּצולאָזן דעם צווייטן פאַרשוין און אים אַרײַנצוטראָגן די זאַכן אין שטוב, האָבן דעם פאַעטאָן שעמעוודיק אַרומגערינגלט אַ מענטשן אַכט יונגע ראַקיטנער קרעמער, פון די, וואָס האָבן דאָ אַמאָל אינאיינעם מיט אים, חיים־משהן, אין איין חדר געלערנט. וויבאַלד דער פאַעטאָן האָט זיך מיט אים אָפּגעשטעלט פּונקט אַקעגן זייערע קלייטן, האָט שוין נישט געפּאַסט, זיי זאָלן בלייבן פונדערווייטנס און נישט צוגיין אים באַגריסן. חיים־משה — אַ געל-בערדלדיקער יונגערמאַן אין אַ גרוי יעגער רעקל, וואָס האָט אים אַביסל געהויקערט אין די ברייטע אַקסלען און אין די פּלייצעס — האָט געמוזט אַראָפּקריכן פון פאַעטאָן און אָפּנעמען ביי זיי דעם שלום־עליכם. ביי אים אויפן בלאַסן געזיכט האָבן דערביי געשמייכלט נישט מער, ווי די צוויי טונקעלע בלישטשענדיק פאַרוווּנדערטע אויגן. די יונגע קרעמער האָט ער כמעט אַלע דערקענט און איטלעכן אָנגע־רופן ביי זײַן אַמאָליקן חדר־נאָמען. אַלע זענען זיי געווען טאַטעס

פון קינדער, באַוואַקסענע און שווער-באַוועגלעכע. ביי איינעם האָט חיים־משה שמייכלדיק איבערגעמאָסטן די באָרד און אים באַוויזן, אַז זי האַלט צוויי טפחים מיט אַ שטיקל. אַ צווייטער האָט נאָך אַלץ, ווי אַמאָל, געהאַט אַ היפּשן רויטן פּליאַם אויפן שטערן און אַראָפּ נידעריקער פון לינקן אויג: ער איז שוין איצט געווען אַ קצב. בשעת די איבעריקע זענען געשטאַנען אַרום חיים־משהן מיט נאַריש-שמייכלדיקע פּנימער און האָבן נישט געהאַט וועגן וואָס צו רעדן, האָט זיך דער רויט-פּליאַמיקער פּלוצים באַדעקט מיט אַ געדיכטער שעמעוודיקער פאַרב און האָט אויך אַזוי פּלוצים אָנגעהויבן רעדן צו חיים־משהן אויף „דו", פּונקט ווי אַמאָל, בשעת זיי האָבן געלערנט אין איין חדר:

„כ'האָב געהערט זאָגן: שרייבסט שוין גאָר ביכלעך פון מאַטע-מאַטיקע, האָב איך געהערט זאָגן"...

„וואָס?" חיים־משה האָט זיך מיטאַמאָל און מיט וווּנדער צו אים אומגעקוקט: „יאָ, ביכלעך פון מאַטעמאַטיקע".

און ביידע, ער מיטן רויט-פּליאַמיקן יונגנמאַן, האָבן זיך אַזוי אַ ווײַלע געקוקט אין די אויגן און האָבן גוטמוטיק געלאַכט איינער דעם צווייטן אין פּנים אַריין.

— ביכלעך פון מאַטעמאַטיקע...

„ניין, וואַרט צו," האָט חיים־משה געזאָגט, אַריינזעצנדיק זיך אין פאַטעטאָן: זאָלן זיי אַזוי נישט אויסלאַכן די ביכלעך פון מאַטע-מאַטיקע — ס'איז אַ שכלדיקע זאַך".

דער פאַעטאָן האָט שוין אָנגעהויבן אָפּפאָרן, האָט ער זיך געמוזט אַביסל אַ בייג טאָן צו די, וואָס בלייבן, און העכערן זיין קול:

„אָט, למשל, ווי אַ דאָמינע..."

נאָר בשעת ער האָט זיך אַזוי אַרונטערגעבויגן אויף צוריק, האָט ער פּלוצים דערזען אונטער זיך דאָס שיינע שלאַנק-וווּקסיקע מיידל, וואָס שטייט שוין אַ היפּשע ווײַלע אויפן געשניצטן גאַניק פון איר פאָטערס הויז. ער האָט זיך באַגעגנט מיט אירע היפּשע כמעט בולטע אויגן און האָט אין צעטראָגנקייט געמאַכט אַזאַ באַוועגונג,

גלייך ער האָט עפּעס פאַרגעסן מיט זיך מיטנעמען — דאָס איז געווען אַ מאָדנע, צעטראָגענע, אָפּגעריסענע און געשווינטע באַוועגונג. דעם מיידלס בליק איז געווען אַ קלוג-פאַרוווּנדערטער, אַ האַלב-שמייכלדיקער און אַ ביסל אַן עזותדיקער.

„ווער איז זי?“ האָט ער ביים בעל־עגלה אַ פרעג געטאָן.

און בשעת ער האָט נאָך אַלץ געפּילט יעדע מינדסטע באַוועגונג פונם מיידלס מיוחסדיקע פּילבאַרע פּלייצעס, און אַפילו פון אירע שטאַרק הויכע שוך-קאָרקעס, אויף וועלכע איר גלייכע פיגור איז געשטאַנען אַביסל אָנגעבויגן, ווי אויף שטאָלצן, איז שוין דער בעל־עגלה געזעסן צו אים האַלב אויסגעדרייט, נישט געוווּסט, צי ער טרעפט מיט דער פאָכענדיקער בייטש אין די לויפנדיקע פערד, און האָט געענטפערט, אַז דאָס איז חוה פויזנער, דאָס שענסטע מיידל אין ראַקיטנע, אַז זי האָט שוין אַמאָל ליב געהאַט פרעגערן, דעם פאַרוואַל־טער פון תלמוד־תורה, און אַז איצט ווערט זי אינגיכן אַ כלה פאַר דעסלערן:

„פאַרן יונגן דעסלערן פון בעריזשינעץ“.

„פאַר דעסלערן?“

חיים־משה האָט נישט געוווּסט, ווער דעסלער איז. אַז ער איז געקומען אין וואַלד אַריין, האָט ער דערזען יצחק־בערן מיטן ווייב אינדרויסן ביים שטיבל און האָט גלייך אָן דעם פאַרגעסן. מ׳האָט דאָרטן אַ גאַנצן אָוונט גערעדט וועגן מלכס זיין אין ראַקיטנע, און יצחק־בער האָט זיך געבייזערט; ער האָט געטענהט, אַז מלכן האָט דאָ אין ראַקיטנע קיינער נישט געקענט. חיים־משה האָט געלאַכט: יצחק-בער איז געוואָרן אַסך בייזער.

„אַ־יאָ, בייזער?“ האָט ער פריילעך געפרעגט ביי דער יידענע.

אָקאָרשט שפּעט נאָך אַ האַלבער נאַכט, ווען יצחק־בער האָט אים אַריינגעפירט שלאָפן אין דער צווייטער צוגעגרייטער האַלב פון שטיבל, איז חיים־משה געוואָר געוואָרן, אַז דעסלער איז אַן אינזשי־נער, אַ פרעמדער. ער האָט אַ חלק אין די פיר-וויאָרסטנדיקע ריטניצער טאָרף-זומפּן און האָט נישט לאַנג אויסגעבויט אין בעריזשינעץ דעם

נייעם גרויסן בראָווער, און אַז חוה פּויזנער איז דאָס זעלבע מיידל, וואָס איז די לעצטע צייט פּאַר עפּעס אין כּעס געווען אויף מלכן און האָט אים דאָך אינם געשלאָסענעם שטיבל אָנגעצונדן דאָס לעמפּל אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט.

„נו, און געשטאָרבן?... האָט חיים־משה צו יצחק־בערן פּלוצים אַ זאָג געטאָן. פון וואָס איז מלך פּלוצים געשטאָרבן?"

ער האָט געוואָלט אָנהייבן וועגן עפּעס זיך דערפרעגן.

נאָר יצחק־בער האָט אויף דעם נאָר אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט; געהייסן האָט עס, אַז ער, יצחק־בער, איז שוין צו אַלט:

„ער וויל דערפון נישט רעדן".

אויף מאָרגן, נאָך אָט דעם געשפּרעך ביי יצחק-בערן אין וואַלד-שטיבל, איז חיים־משה אויפגעשטאַנען נאָך מיטן טאָגליכט — אַן אַנדערהאַלבן שעה פּאַר זון-אויפגאַנג. אים האָט נישט געלאָזט שלאָפן דאָס נייע געלעגער; צי אפשר האָט אים אַזוי פרי אויפגעוועקט דער ריח פון פרישן וואַלד, וואָס האָט אַ גאַנצע נאַכט אַריינגעדרונגען דורך די אָפענע פענצטער.

אַז ער האָט זיך אָנגעטון און איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן, איז נאָך דער וואַלד, ווי ביינאַכט, געשטאַנען דרימלענדיק און שטיל. ער איז לעבן דער שטוב געווען שטאַרק הויך און געדיכט. מיט אַלע רויקע צווייגן און הויכע בוירשפּיצן האָט ער זיך געצויגן צום צוויי מאָל הויכן, גרוי-ווערנדיקן הימל. חיים־משה האָט געקוקט אויף אים און האָט זיך פאַרטראַכט:

„אַ נייַ אָרט".

און מיטאַמאָל האָט ער זיך אַ דריי געטאָן אַזוי פריש און גרינג, ווי ביינעבווירן. אין דער צווייטער האַלבער שטוב, ווו ס'האָט געוווינט יצחק־בער, איז מען נאָך געשלאָפן. דער שטויב פאַר די פענצטער איז דאָרטן געווען פריש פאַרקערט, און לעבן קלעצל, וואָס ליגט פּאַר דער טיר אויפן אָרט פון אַ טרעפּל, האָט זיך געוואַלגערט אַ ווייס שטיקל פּאַפּיר, אַ באַשריבנס מיט יצחק־בערס קרומע ציפער. דער טויער פון וואַלד איז נאָך אויך געווען פון אינווייניק געשלאָסן,

פייכט און פאַרריסן האָט זיך דאָרטן געשוואַרצט דאָס היפּשע פאַר־זשאַווערטע שלעסל און געסטאָרטשעט אַהער צום וואַלד צו. און נאָר פון דער קליינער האַלב-אָפענער שטאַל, וואָס הינטערן שטיבל, האָט זיך געהערט, ווי דאָס פערד טרעט איבער פון איין פוס אויפן צווייטן און כראָמטשעט האָבער מיט געזונטע און שטומפּיקע פערדישע ציין. דאָס פערד ווערט דאָרטן אַלע ווײַלע אַנטשוויגן, פאַרטראַכט זיך, אַפּנים הערט זיך איין און קייט ווידער.

חיים־משה איז אַריבערגעקראָכן דעם וואַלד-טויער און האָט זיך אַוועקגעלאָזן מיטן וועג, וואָס פירט אין שטאָט. בדיעבד איז געווען נישט קרום, וואָס ער איז אַזוי פרי אויפגעשטאַנען. ער האָט באַדאַרפט אַ קוק טאָן אויף דער שטאָט, ווי ער איז שוין קרוב זעכצן יאָר נישט געווען, און זען, צי פון דער שטוב, וואָס זיין פאַרשטאָרבענער פאָטער האָט דאָ אַמאָל פאַרקויפט, איז נאָך דער גרויסער ראַקיטנער שרפה נאָך עפּעס געבליבן.

די שטאָט האָט ער געפונען אַ פיל פאַרגרעסערטע און שענער געוואָרענע, באַפּוצט מיט אַסך פאַרמעגלעכע ניי-אויסגעבויטע הייזער, וואָס שלאָפן צוזאַמען מיט גאַנצע געסלעך און זאָגן נישט אויס, צו ווען זיי געהערן — ראַקיטנע איז באַנייט און באַרייכערט געוואָרן, זינט לעבן איר האָט זיך אויסגעבויט דער וואָקזאַל. לעבן איינגע-בראָכענעם האַלב-קיילעכיקן מאַרק איז ער אַ רגע געשטאַנען אַקעגן בייעם הויז מיטן געשניצטן גאַניק, ווו ס'איז נעכטן געשטאַנען דאָס שלאַנקע שיינע מיידל, און איז אַוועק ווייטער.

אינם ווייטסטן לינקן שטאָט-ווינקל האָט ער געטראָפן דאָס אָרט פון זיין פאָטערס שטוב פּוסט און באַוואַקסן מיט געדיכטן ווילדן גראָז. פונם טוי, וואָס אויף אָט דעם גראָז, זענען ביי חיים־משהן שטאַרק נאַס געוואָרן די שיך. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי ס'איז קיינער נישטאָ, און האָט גענומען זוכן די בודיקעס, ווו ער האָט זיך קליינערהייט געשפּילט. זיין אויג האָט דערזען אַ שטיקל צעפוילטן, אין דער ערד איינגעגראָבענעם סלופּ, אַן אויסגעקרישעטן און שוואַרץ-געוואָרענעם, מיט אַן אויסגעהוילט לאָך אין דער מיט, ווי די לאָך פון אַן אַלטן צעפוילטן באַקצאָן, האָט ער זיך אָנגעבויגן און האָט עס

באטראַכט: דאָס איז געווען אַלץ, וואָס דאָ אין ראַקיטנע איז פון זיין פאָטערס הויז געבליבן. ער האָט זיך אויפגעהויבן און האָט זיך געלאָזט גיין צוריק דורך דער שטאָט אין וואַלד אַריין. נאָר אויף דער מיטלסטער לאַנגער גאַס האָט זיך מיט אים עפּעס געטראָפן. די זון איז נאָר-וואָס געווען אויפגעגאַנגען, און ווייבער האָבן געטריבן צו דער טשערדע. לעבן ראָז-געפאַרבטן הויפל, אַרום וועלכן ס'האָט זיך געפונען אַ גרויסער סקלאַד פון ערד-מאַשינעס, האָט אים באַגעגנט אַן אַלטיטשקער ראַקיטנער ייד, דער ערשטער גאַנצפרי אויפ-געשטאַנענער און צעקנייטשטער ראַקיטנער ייד: און האָט גענומען אויף אים קוקן מיט גרויס נייגעריקייט און מיט חשד. חיים-משה האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט צום יידן אַ שמייכל געטאָן:

"וואָס קוקט איר אַזוי, רב ייד? כ'בין אַ היגער".

ער האָט זיך באַלד ביים יידן גענומען דערפרעגן, צו וועמען דאָס ראָז-געפאַרבטע הויפל מיטן סקלאַד געהערן. דער ייד האָט געענטפערט:

„צו וועמען זאָלן זיי געהערן? צום יונגן בראָמבערגן; אַלץ, וואָס ער זעט דאָ אויפן ראָג, געהער צום יונגן בראָמבערגן".

ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז חיים-משה ווייסט שוין אויך וואָס ס'נישט איז וועגן אָט דעם בראָמבערגן: נעכטן בייטאָג, בשעת דער בעל-עגלה האָט אים געפירט פון וואָקזאַל אין וואַלד אַריין, האָט ער זיך צו אים האַלב אויסגעדרייט, זיך דערפרעגט, צי ער, חיים-משה, איז אַ „געענדיקטער", און האָט אים דערציילט, אַז דאָ אין שטאָט איז אויך פאַראַן איינער אַ בראָמבערג:

„שוין איין מאָל אַ בראָמבערג — ווי איך בין אַ ייד: נאָך צוריק מיט אַ יאָר פערצן חתונה געהאַט פאָליובווי".

ער האָט שוין אַפילו געוווסט, אַז אָט דער בראָמבערג איז אַ „פאָפּעטשיטל" פון דער תּלמוד-תּורה. דער ייד איז אָבער פאָרט נייגעריק, ער וויל וויסן: ווער איז ער אַזוינס פון ראַקיטנע. און אַז חיים-משה זאָגט עס אים, באַרויקט ער זיך:

„ישראלס זון?" זאָגט ער, „כ'האָב נישט געקאָנט ישראלן?"

ער ציט צונויף די אויגן, קוקט אַזוי חיים-משהן גלייך אין

בנים אַריין און טראַכט וועגן עפּעס. און פּלוצים, ווי אומגעריכט, טוט ער צו אים אַ זאָג:

„כ׳מיין, דו פּסראַדט שוין נישט זיין קיין יונגערמאַן, אַ?"

ער בלייבט אַ ווײַלע שטיין מיט די צונויפגעצויגענע אויגן און גיט צו:

„כ׳מיין, אַ יאָר צוויי-דריי-און-דרייסיק אַוודאי, אַ?"

חיים־משה האָט געשמייכלט, בשעת ער האָט זיך צעשיידט מיטן יידן:

„אָט האָסטו דיר..."

דאָס גאַנצע באַגעגעניש איז קיין אויסגעבלאָזן איי נישט ווערט געווען. לויטן יידנס חשבון איז נאָר אויסגעקומען, אַז ער, חיים־משה, איז מיט אַ פּאָר יאָר עלטער, ווי ער האָט גערעכנט. דאָס איז געווען אַן אַבסורד... נאָר מעגלעך — יידן האָבן דאָ אין ראַקיטנע געהאַט פּרייזע קעפּ: זיי האָבן גוט געדענקט, וויפל יעדער איז אַלט:

„כ׳מיין, אַ יאָר צוויי-דריי-און-דרייסיק אוודאי, אַ?"

ער האָט פאַרגיכערט די טריט. די גאַנצע מעשה מיטן באַגעגנטן יידן האָט צופיל באַהערשט דעם מוח; ער האָט געוואָלט קומען פאַרפרי אין וואַלד אַריין, טרעפן יצחק־בערן ביי טיי-טרינקען און עס פאַררעדן, איז שוין אָבער די זון געווען פון לאַנג אויפגעגאַנגען, בשעת ער האָט צום טויער פון וואַלד דערגרייכט. יצחק־בער האָט זיך שוין געפונען אין צווייטן עק וואַלד לעבן קאָנטאָר, ווו מ׳האָט געטעסעט קלעפּקע, און די יצחק־בעריכע איז שוין געווען אַוועקגעפאָרן מיטן וואַלד־פערד־און־וועגל אין נאָענטן דאָרף, כדי צו קויפן אויבס יאָון פּרעגלען עקיבאָסאָנען, דעם באַלעבאָס פון וואַלד, איינגעמאַכץ. נעכטן שפּעט אינאָוונט האָט זיך יצחק־בער עטלעכע מאָל מיט איר געאַמפּערט:

„אַז איך זאָג איין וואָרט, זאָג איך: מען דאַרף זיך פּאַר אים נישט זאָרגן און מען דאַרף אים נישט פּרעגלען קיין איינגעמאַכץ".

און זי האָט נישט געפאָלגט און האָט באַלד נאָכן אויפשטיין קראַנקערהייט געטאָן דאָס איריקע.

V

דאָס שטיבל איז געווען פּוסט.

היכע בּוימשפּיצן האָבּן אַרום דעם גענאָגט צוזאַמען מיטן בּלויען זומערדיקן פרימאָרגן. צווייגן האָבּן זיך אַלע ווײַלע אויפגעכאַפּט, זיך ווי דערשראָקן און זיך ווידער איבּערגעגעבּן דעם שטילן גרינגן שאָקלען. אַ לאַנגאָניק בּלעטער־קלאַפּעריי האָט אַרייַנגעדרונגען דורך די אָפענע פענצטער, וואָס מיט זי רויטע אומרויקע האַלבּע פאָרהענגלעך, און הינטער איינעם פון די פאָרהענגלעך איז בּיי זיך אין צימער אין די ווייסע אַרבּל געלעגן חיים־משה. ווי בּאַלד קיינער איז נישט געווען אין דערהיים, האָט ער זיך געמעגט צווינגען אָפּשלאָפן כאָטש אַ שעה צי צוויי – אַלע זיינע אומקלאָרע אויפרעגנדיקע געפילן האָבּן דאָך איצט געקאָנט קומען פּשוט דערפון, וואָס ער איז אויפגעשטאַנען אַ צו גרויסן פאַרטאָג:

„מ׳האָט בּאַדאַרפט אַנטשלאָפן ווערן און אויפשטיין אַ פרישער".

אַז ער האָט אייַנגעראָבּן דעם קאָפּ אינם קליינעם בּחורשן צוקאָפּן־קישן, האָט ער גלייך דערזען פאַר זיך אַ פּאָר אַלטע גרינלעך־אויסגעלאָשענע אויגן, פייכטע און טויטע, ווי די נאַסע שטיינדלעך, געוואַשן מיט די כוואַליעס אויפן פלאַכן בּרעג ים, די אויגן האָבּן אַרום זיך געהאַט אַסך קנייטשן פון פאַרמעט־געלן פּנים, – פונם בּאַגעגנטן יידנס פּנים. זיי האָבּן פרעגנדיק אַרויפגעקוקט צו אים, חיים־משהן:

„כ׳מיין, דו דאַרפסט שוין נישט זיין קיין יונגערמאַן, אַ ?"

און נאָך איין שאלה, אַ נישט דערזאָגטע:

„כ׳מיין, בּיסט נאָך אַלץ, הייסט עס, אַ פרייער פויגל ?..."

וואָס זשע בּיסטו עפּעס פּלוצים אַראָפּגעקומען קיין ראַקיטנע ?

אומצופרידן מיטן אַלטן יידן, מיט זיין נישט דערזאָגטער שאלה, צי מיט זיך אַליין, האָט ער זיך מיט אַמאָל געגעבּן אַ קער איבּער צוריק אויף די פּלייצעס און האָט געעפנט די אויגן:

„פע ! ... חייפ־משה".

און בּשעת־מעשה איז ער שוין געווען שטאַרק אומצופרידן מיט עפּעס אַ צווייטן חיים־משהן — אַ שלעכטן יונג, וואָס ליגט טיף אין אים און טרעפט דאָרט אויף צו־להכעיס דעם אַלטנס צווייטע נישט דערזאָגטע שאלה.

„יעדנפאַלס דאַרף ער זיך אַליין נישט פייניקן מער ווי ס׳פייניקט אים אָט דער אַלטער ייד פון זיין שטעטל״.

ער איז אַזוי געבליבן ליגן און האָט זיך פאַרטראַכט: דעם יידנס גרינבלעך-נאַסע שטיינדלעך, די אויגן — דאָס איז די אייביקייט, וואָס זעט גלייכגילטיק צו, ווי יונגע ווערן אַלט און בלייבן ביי נישטבאַפרידיקטע פאַרלאַנגען. וואָס איז אַזוינס אָט דער ייד? אַ פיין פון אָפּגעלעבטע דורות, אַן אַלט גלייכגילטיק ווען, וואָס אָנערקענט דיך נישט. וואָס וואָלט ער דען געזאָגט וועגן דיר, ווען ער זעט, ווי דו פלאָטערסט צווישן פאַרטיי-חברים אונטער באַריקאַדעס? וואַרט. ס׳איז אַ געדאַנק — ער וואָלט וועגן דיר גאָרנישט נישט געזאָגט; ער וואָלט נאָר אַ פּאַטש געטאָן איבער זיין פושקעלע און וואָלט געטאָן וועגן דיר אַ קלוגיטשקן שמעק טאַבעק. — ער איז דיר פרעמד, אָט דער אַלטער, דאַרפסט פאַרגעסן אָן זיינע צונויפגעצויגענע אויגן און אָן זיינע נישט דערזאָגטע שאלות...

און צווייטנס:

וואָס וואָלט דען ער, חיים-משה, געטאָן מיט זיין יוגנט, ווען ער האָט זי איצט באַכאַמאַל? צי וואָלט ער געפּאָלגט דעם יידן און וואָלט געעפנט דאָ אין ראַקיטנע אַ באַקאַליי-קלייטל? „נאַרישקייטן״.

אים געפעלט נישט דער ענין פון אַ באַקאַליי-קלייטל, וועט ער דאָ אויפן בעט ליגן. דאָס צימער איז אַ היפּשס, אַ ריינס, מיט נייע ווייסע ווענט, ס׳האָט אַ שטאַרק נידעריקע סטעליע, און דאָס פרישע טשערעטגראָז, וואָס אויף דער ליימיקער פויש אָפּגעשמירטער ערד, פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ שאַרפן ריח פון נאָענטן שבועות און פון גויישער דאָרפישער היימלעכקייט. דאָס רויטע האַלבע פאָרהענגל פלאַטערט פונם גרינגן ווינטל אויפן אָפענעם פענצטער. — ס׳איז אַן ענין — דער עיקר איז אומרו. בוימערצווייגן נאָגן מיט אַ שטילן גערויש איבער גאָר דעם וואַלד — ס׳איז אויך אַן ענין: אַז מ׳וויל, קאָן מען זיך אויסמאָלן, ווי מ׳שפּאַצירט דאָ אַרום אין צווייען מיט חוה פויזנער און מען רעדט מיט איר, ווי אַ יונגער אייגעליבטער סטודענט: „ס׳אַראַ מעלאַנכאָלישע מעלאָדיע״, זאָגט חוה פויזנער און הערט זיך איין אינם וואַלדס שטילן גערויש. „יאָ״, ענטפערט מען איר און מ׳חידושט זיך, וואָס זי האָט

געזאָגט אַזאַ „שיין וואָרט". טאַקע אַ מעלאַנכאָלישע מעלאָדיע — אַן אייביק אומעטיקע מעלאָדיע, וואָס באַגלייט דעם שטומען אומגליק פון גאָר דער וועלט. וואָס האָט זי נעכטן אַזוי געקוקט אויף אים מיט גרויסע, כמעט בולטע אויגן? און ער איז דעמאָלט געשטאַנען אינמיטן מאַרק מיט די יונגע קרעמער, מיט וועלכע ער האָט דאָ אַמאָל אין איין חדר געלערנט. אים אַרן איצט אָט די יונגע קרעמער, די טאַטעס מיט די בערד, וועט ער זיי איצט אויך אַריינבעטן, אַהער צו זיך אין צימער און וועט זיי דערציילן אַ פשוטע מעשה וועגן זיך, חיים־משהן. זיי ווילן שטאַרק וויסן, צי ער איז אַ „געענדיקטער", נאָר ער וועט זיי פאַרלייגן אַ קלאָץ:

„זעקס יאָר, וועט ער זיי דערציילן, איז ער איצט געווען אַ לערער פון מאַטעמאַטיק אין יענער גרויסער שטאָט, ווו ער האָט זיך אַמאָל באַקענט מיט יצחק־בערן. ער האָט אַסך דאַנק־בריוו פון זיינע תלמידים, וואָס האָבן אויסגעהאַלטן דעם קאָנקורס אין פאָליטעכניקום. מערסטנטייל אָבער האָט ער רעפּעטירט מיט יינגלעך גימנאַזיסטן און נאָך מער מיט יונגע מיידלעך גימנאַזיסטקעס און האָט זיך מיט זיי תמיד געפילט בעל־מלאכה. קיין זייטיקע שמועסן האָט ער מיט זיי נישט געפירט. זיי, די מיידלעך, האָבן אויף אים געקוקט, ווי אויף אַן איבערגעוואַקסענעם בחור אַ ספּעציאַליסט. פאַרוואָס איז ביי אים שטענדיק אַזוי ריין אין צימער? און פאַרוואָס האָט ער אַזוי פיל בערשטלעך מיט עלעקסירן ביי זיך אויפן וואַשקאַסטן? און ער — ווי אַזוי האָט ער אויף די מיידלעך געקוקט? עט! ער, חיים־משה, זאָגט זיי, די יונגע ראַקיטנער קרעמער: ס'איז נישט כדאי וועגן דעם צו רעדן..."

און נאָך קאָן ער זיי, די ראַקיטנער קרעמער, דערציילן:

„אַלע זענען דאָך דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט געווען זיכער, אַז ער, חיים־משה, האָט קיינמאָל קיינעם נישט ליב געהאַט, נאָר אין אמתן האָט ער שטאַרק ליב געהאַט דעם טאַטן זיינעם — ער איז געווען אַ היגער, און זיי, די קרעמער, האָבן אים באַדאַרפט קאָנען. ער, חיים־משה, זאָגט זיי אויף נאמנות: קיין פוסטן קאָפּ האָט אָט דער אויסערלעך פרומער ייד נישט געהאַט. זאָלן זיי אים מוחל זיין, וואָס ער האָט זיך אַלע יאָרן אַרומגעטראָגן מיט זיין פירוש אויף תהלים און מיט זיינע חנדלעך אויף אבן־עזרא, דערפאַר

אָבער האָט ער ווינציקער, ווי אַלע אַנדערע, אין זינען געהאַט פּרנסה. ער איז געווען אַ וויסנס-דאָרשטיקער. אַז דאָס היגע צווייטע ווייב זיינס איז געשטאָרבן, האָט ער פאַרקויפט די שטוב און איז אַוועקגעפאָרן אויף צוויי חדשים אויסקוקן פּאַלעסטינע. אַלע מיינע יאָרן, האָט ער נאָכדעם אים, חיים־משהן, געשריבן, האָב איך געטראַכט וועגן ארץ־ישראל. מיר טוט נאָר באַנג, וואָס איך האָב נישט געהאַט אויף הוצאות אַראָפּצופאָרן און אַ קוק צו טאָן אויף אַלכסנדריה של מצרים".

„און אַז אים, חיים־משהן, איז איינמאָל אָנגעקומען אַ בריוו, אַז דער פאָטער זיינער האָט זיך געפּעלט, איז דאָס געווען אין אַ הייסן זומער־טאָג אַרום דריי אַזייגער נאָכמיטאָג, און אָט דעם בייטאָג, שווערט ער, חיים־משה, וועט ער שוין תמיד געדענקען מער, ווי אַלע בייטאָגן אין משך פון זיין לעבן. פון גרויס שטילקייט און היץ, געדענקט ער, האָבן דאַן געצודעט הימל און ערד, און שטיל־נאָגנדיקער בוים, און ווייטער האָריזאָנט. און פּוסט איז דאַן די וועלט געווען — פּוסט, זאָגט ער זיי, די קרעמער, און זיך אַליין, אין איר אומבאַגרענעצטן חלל, אין אַלע אירע ברואים און אפילו אינם ליידנשאַפטלעכן אומעט, וואָס פאַרציט זיך אַמאָל, ווי אַ רויכל, איבער בלויע יונגמיידלשע אויגן. און פּלוצים האָט ער, חיים־משה, דאַן דערהערט, ווי ערגעץ ווייט, ווייט קעגנאיבער דעם וואָקזאַל, וואָס אַרויס גרויסער שטאָט אויף אַ באַרג, פייפט אַריין אין אָט דער וועלט־פּוסטקייט אַריין אַ רעזערוו־לאָקאָמאָטיוו. קיינמאָל האָט ער צו זיך אין צימער נישט געהערט דעם פייף אין דער וועלט־פּוסטקייט אַריין פון קעגנאיבער דעם וואָקזאַל, נאָר דענסטמאָל האָט ער אים דערהערט".

„און וואָס מיינען זיי, די קרעמער, איז געווען נאָכדעם?"

ביי אים, חיים־משהן, אין צימער איז דאַן געזעסן אַ יונגע בלאָנדע גימנאַזיסטקע און האָט געהאַלטן אין מיטן „אוראָק". און ביי אים אַליין זענען שוין די העגט סיי־ווי־סיי געווען צונויפגעלייגט, ווי צו „לישועתך קויתי". און טיף פאַררוקט צווישן די קני, האָט ער זיך צו איר, צו דער גימנאַזיסטקע, צוגעבויגן און האָט ווייטער געזאָגט, ווי זיין שטייגער איז, מיטן ניגון פון פּרק:

Итак... чему равняется $(a + b)^2$

און נאָך קאָן ער זיי, די קרעמער, דערציילן:

„אַ חבר האָט דאַן ער, חיים־משה, געהאַט – אַ חבר, וואָס איז געווען ייִנגער פון אים מיט אַ יאָר דריי, און וואָס ער, חיים־משה אַליין, האָט מיט אים געלערנט און האָט אים געגרייט צו פאַרשידענע עקזאַמענעס. ער האָט געהייסן מלך. ביידע האָבן זיי געהאַט אַ ידיעה אין די פאַרנעפּלטע ספערן, אַסך געלערנט צוזאַמען מיט יצחק־בערן און אַליין. און אינאָוונט האָבן זיי ביידע לאַנג אַרומגעשפּאַצירט אַרויס דער שטאָט, געקראָכן דאָרטן צו יצחק־בערן אויפן דאַך און געזוכט נייע שטערן. און שטערן אויפן הימל זענען געווען אַ גוזמא. און מלך, דער חבר זיינער, האָט ליב געהאַט אַסך פון זיי און האָט תמיד וועגן דעם געשוויגן. אַך, יאָ, מלך האָט געקאָנט שיין שווייגן וועגן זיך און וועגן שטערן, וואָס ער האָט ליב. איינמאָל איז ער, חיים־משה, אונטערגעגאַנגען צו מלכן און האָט אים געזאָגט:

„שוויג, האָט ער אים געזאָגט, וועסט סוף־כל־סוף אויסשווייגן אַ שיין לעבן“.

„און אַזוי האָבן זיי געלעבט, ער מיט מלכן, איינזאַם און אין צווייען; אין צווייען און איינזאַם. ווייל טיף אין זיך האָט טאַקע מלך ביזן סוף מיט אים, חיים־משהן, נישט מסכּים געווען. וואָרים ער, חיים־משה, האָט געזאָגט, אַז אין דער אַרומיקער אומווערדיקייט דאַרף מען דורכגיין איינער אַליין, נע ונד, ווי אַ שאָטן. און שטאַרבן דאַרף מען אויך עלנט ערגעץ־ווו אין אַ פרעמדער גרויסער שטאָט, און די לויה זאָל פאָרקומען אין בין־השמשות, און קיינער זאָל זי נישט באַגלייטן. אויפן שלעכטן ברוק זאָל זיך דעמאָלט טרייסלען דער אומצופרידענער קברן מיטן ארון, און נאָר איינער אַ דורכגייער זאָל, קוקנדיק אויפן ארון, זיך אָפּשטעלן און זאָל דערפילן, אַז ס'איז נאָך איינער אַ קרבן“.

„אַ שטומער רמז אויפן אייביקן שטומען פּראָטעסט“.

„און מלכן, דעם שעמעוודיקן לאַנגן מלכן, האָט פון תמיד אָן צופיל געצויגן צו יעדן שיינעם הויז, ווו ס'איז פאַראַן אַ שיין מיידל, און ווו מען וואַרט אויף אַ שמחה – נישט ער האָט אַהין געוואָלט און נישט ער איז אַהין געגאַנגען, נאָר אים האָט געצויגן.. אַלץ וואָס ער, חיים־משה, האָט געזאָגט, האָט ער אָנגענומען פאַר אמת, נאָר אַ חשד

איז דאָך געווען, אַז אין דער שטיל איז מלך אַלעמען מוחל; ער האָט אויף יעדערן אַ זכות... פּאַרט ער איינמאָל, מלך הייסט עס, צוגאַסט צו זיין מוטער דער אלמנה, וואָס האַלט אין זיין ווייטלעכן געבורט־שטעטל דעם טאָפּטאַק, און קומט נאָכדעם צוריק — דער זעלבער שווייגנדיקער מלך מיטן פריערדיקן שעמעוודיקן שמייכל אויפן פּנים:

„גאָרנישט, זאָגט ער, אינדערהיים איז גאָרנישט נישט געשען"...

די מאַמע זיינע, די אלמנה — זי לאָזט, ווי פריער, אַלעמאָל אַראָפּ עפּעס פונם נחת, וואָס זי האָט געקלערט אין אים צו האָבן. זי שאָקלט נאָר אַביסל צו מיטן קאָפּ. ס'איז מער נישט: צוריקוועגס פון דער היים, ווען זיין צוג האָט זיך איבעריקע צייט פאַרהאַלטן אויף איינעם אַ וואָקזאַל, איז ער, מלך, דאָרטן איבערגעגאַנגען אויף דער צווייטער זייט, וווּ ס'שטייען די בעל־עגלהס, און האָט געזען: אַ היפּשע שטאָט ליגט דאָרטן צעוואָרפן און באַהאַלטן צווישן גרינע ביימער אויף אַ באַרג — אַ גלאָז דאָרטן אויף אַ דאַך מינעט זיך און שטראַלט אַקעגן דער זון פון זומערדיקן העלן טאָג. און בשעת ער שטייט אַזוי, גייט צו אים צו אַ בעל־עגלה און פרעגט:

„איר זענט נישט ליפּסקיס חתן, דער אינזשענער?... מ'האָט מיך אַרויסגעשיקט אייך נעמען".

מלך שמייכלט, בשעת ער דערציילט עס. נאָר פון דעמאָלט אָן הייבט ער אָן פאַרפאַלן ווערן אויף גאַנצע זומערדיקע בין־השמשות, ער צינדט נישט אָן קיין לאָמפּ און שפּאַנט דאַן אַרום גאַנצע שעהן ביי זיך אין צימער. און ווער ווייסט אים? אפשר געדענקט ער נאָך אַלץ ליפּסקים חתן, דעם אינזשענער... ער, חיים־משה, איז איינמאָל אין אַזעלכע בין־השמשות שטיל אונטערגעגאַנגען צו מלכס אָפענעם פענצטער און האָט זיך לאַנג איינגעהערט אין זיינע טריט:

„מלך, האָט ער אים סוף־כל־סוף איבערגעשלאָגן, האָסט, דוכט זיך, אַ נ י י ג ו נ ג אונטערצוהאַלטן דער וועלטס עקסיסטענץ".

„און מלך האָט גענומען מיט אַ שמייכל דעם לאָמפּ אָנצינדן און האָט שעמעוודיק אַראָפּגעקוקט צום גלעזל, וואָס ער טוט אָן:

„נאָר איינער, האָט ער אים דאַן געענטפערט: לאָך נישט; ס'איז אַן ענין".

„און סוף־כל־סוף איז מלך אַוועק צו אַ פּאַרטיי, אינגאַנצן צו

אַ פּאַרטיי. ער איז נאָכדעם צוויי יאָר געווען פאַרשיקט און האָט נישט געשריבן וועגן זיך קיין בריוו. ער האָט זיך געשעמט שרייבן וועגן זיך בריוו... ער איז נאָכדעם אַוועקגעפאָרן אַהער קיין ראַקיטנע און האָט דאָ מיט יצחק-בערס הילף געעפנט דעם קליינעם מאַגאַזין פון וואָיל-שמעקנדיקע אַפּטייק-סחורות. דעמאָלט איז מען אָפט געקומען אין דער גרויסער שטאָט צו אים, חיים-משהן, און מ'האָט אים אָפּגעגעבן גרוסן:

„ער ווערט אַ חתן פאַר אַ קורסיסטין, מלך – ער האָט אייך געלאָזט גריסן".

„מלך? האָט ער געשמייכלט, וואָס טוט ער דאָרטן, מלך?"

„ער, חיים-משה, האָט זיך נאָך אַלץ געפונען דאָרטן, אין דער גרויסער שטאָט, און האָט געזאַמלט האָניק, ווי אַ בין; אַז ער וועט אָנזאַמלען האָניק אַסך, אַסך, וועט ער אַראָפּפאָרן קיין ראַקיטנע און וועט זיך דאָרטן טיילן מיט יצחק-בערן און מיטן לאַנגן מלכן. און אָט איז ער איצט קיין ראַקיטנע אַראָפּגעפאָרן און האָט געטראָפן – מלך, האָט ער געטראָפן, רוט שוין קרוב צו דריי וואָכן אויפן קליינשטעטלדיקן ראַקיטנער בית-עולם; פאַרוואָס האָט מען אים עפּעס געלייגט אין עק בית-עולם פונקט לעבן אַ יונגן דאָקטאָר, וואָס האָט זיך געסמט?... און יצחק-בער איז אַביסל אַלט און צו אָפּגעלעבט – נעכטן איז געווען שטאַרק נישט אָנגענעם צו הערן, ווי דאָס ווייב קריגט זיך מיט אים פאַר דעם איינגעמאַכץ, וואָס זי וויל פּרעגלען. און ער, חיים-משה?... אייגנטלעך איז שוין אפשר געווען גערעכט דער באַגעגנטער ייד מיט זיין נישט דערזאָגטער שאלה:

„וואָס טוט ער עפּעס דאָ אין ראַקיטנע, חיים-משה?... צי האָט ער נישט עפּעס אַ זייטיקן מיין דערביי? צי איז אים ביים אַראָפּקומען אַהער נישט אַרויפגעקומען אַ הרהור, אַז ער פאָרט אַהער אויספירן אַ געוויסן ענין?"...

מיט אַ טאָג שפּעטער, אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי, איז חיים-משה אַרומגעגאַנגען איבער דער מיטלסטער לאַנגער גאַס אָן אַ שטעקל אין האַנט. ער האָט געהאַט אַזאַ צעטראָגן אויסזען, גלייך ער געדענקט נישט, ווען איז ער פון וואַלד אַרויס און ווען איז ער געקומען אין

שטאָט. און אַז ער האָט באַגעגנט אַ מענטשן, האָט ער אים אָפּגעשטעלט צו גיך, נאָך איידער אַפּנים, ער קאָנצענטרירט זיך, נאָך איידער ער ווייסט, צוליב וואָס ער דאַרף אים.

„הערט, האָט ער זיך דערפרעגט, צי ווייסט איר נישט, ווו ס'וווינט דאָ ליובער — עוזר ליובער?"

נאָך דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער, און מענטשן האָבן זיך באַגעגנט זעלטן; אונטער דער צעגליטער זון האָבן דעכער געשימערט מיט אַ פאַלשן יום־טובדיקן גלאַנץ, און די גאַנצע שטאָט האָט ווי געדרימלט מיט אַ לאַנגן זומערדיקן דרימל. לעבן איינגעבראָכענעם האַלב־קיילעכיקן מאַרק האָט זיך חיים־משה אָפּגעשטעלט און האָט זיך אַרומגעקוקט. אַרום און אַרום איז שוין נישט געווען צו זען קיין איינציקן בעל־עגלהשן פּאַעטאָן — דער מאַרק איז געווען פּוסט, און נאָר אויף דער שוועל פון זיין גרויסער כל־בו־קלייט איז אין אַ שוואַרצן לוסטרינענעם סורדוט געשטאַנען עזריאל פּויזנער — דער אָרטיקער רייכער קרעמער. ער האָט געהאַט אַ סאַמעט־פּאַרגאָסן פּנים פון אַ צעוואַקסענעם לייטיש־אויסגעאיידלטן גלח און ער האָט אַלעמאָל געפּרווט מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען ביי אים ריין. אַמאָל האָט ער געליטן אויף דער לונג — שוין לאַנג איז דאָס געווען. איצט איז ער שוין אינגאַנצן געווען פּאַרגאָסן מיט געלע גאָגלמאָגלס און מיט אייער, און דאָס פּנים זיינס איז שוין אויך אַזעלכס — ס'האָט געשמעקט מיט געל אייערקיכל, מיט פּוטער־געבעקס און מיט שווייס. פּלוצים האָט חיים־משה דערזען, אַז ער איז נישט אַליין, אָט דער רייכער קרעמער — גאָר נאָענט הינטער זיינע פּלייצעס שטייט די טאָכטער זיינע, די יונגע און שיינע חוה פּויזנער; זי שמייכלט; זי שפּאַרט אונטער איר פּנים ביים פּאָטער אויפן אַקסל און קוקט אינאיינעם מיט אים אויף חיים־משהן, קוקט מיט אַזאַ מינע, גלייך זי וואָרנט:

„מיר נעמען אים אויף זיך, דעם „פּאַפּקאַ" אונזערן; מיר וועלן אים באַשיצן פון אַלע מענטשן, וואָס האַלטן פון אים נישט און רעדן אויף אים שלעכטס"...

פּלוצים האָט חיים־משה ווי מיטאַמאָל אויפגעוואַכט און האָט צעטראָגענערהייט פּאַרקערעוועט לינקס צום בעריזשינעצער וועג. היינטיקער טאָג איז ביי אים פון אָנהייב אָן געווען אַ צעדרייטער — היינט

גאַנצפֿרי איז אַ ראַקיטנער שמייסער-יונג – אַ בעל-עגלה געקומען אין וואַלד אַריין האָלץ קויפֿן; ער האָט נאָך געטראָפֿן יצחק-בערן מיט חיים-משהן ביי טיי-טרינקען... ער האָט געוואָלט יצחק-בער זאָל אים אָפּלאָזן די פֿור האָלץ ביליק, און האָט זיי דערציילט, ווי אַזוי ער האָט מיט אַ פּאָר יאָר צוריק דער ערשטער דערזען מלכן אויפֿן וואָקזאַל. אין אַ פֿינצטערן ווינקל איז דאָס געווען, בשעת דער געקומענער ביינאַכטיקער צוג האָט שוין באַדאַרפֿט אַוועקגיין, און אויף דעם פּלאַטפֿאָרם זענען די לאַמטערנס געווען אויסגעלאָשן. דער בעל-עגלה האָט אַרומגעשנאָרעט מיט דער פֿאָכענדיקער בייטש אין האַנט און האָט געבישטערט מיט די פֿלוידערדיקע בעל-עגלה-אויגן אין אַלע ווינקעלעך — ער האָט געזוכט פּאַרשוינען, און פּאַרשוינען זענען נישט געווען. פּלוצים האָט ער דאָרט דערזען דעם פֿרעמדן בלאָנדן יונגנמאַן. ער איז געשטאַנען טיף אַריינגערוקט אינם ווינקל צווישן פּאָסט-קאַסטן און הילצערנעם גאַניק, וואָס איז באַוואָקסן מיט ווילדן וויינשטאָק, און געדאַכט האָט זיך, אַז ער שעמט זיך און שלאָגט זיך מיט דער דעה – ער וויל אַוועקפֿאָרן ווייטער מיטן צוג.

דער בעל-עגלה האָט ביי אים געפֿרעגט:

„איז אפֿשר קיין ראַקיטנע, אַ?... פּאַני!"

קיין ענטפֿער איז נישט געווען.

דער בעל-עגלה האָט אָפּגעוואַרט און האָט זיך גענומען קראַצן פֿון הינטן, אין האַלז און נאַקן:

„וואָס-זשע שווייגט איר?... אַ? פּאַני!"

VI

אַרויף צום בערעזשינעצער וועג איז געשטאַנען אַ האַלבע ראָד פֿון גלייכע יונגע טאָפּאָלן און האָט געמאַכט יום-טובדיק דאָס גראָז, וואָס אויפֿן עקסטן ליידיקן גרויסן פּלאַץ. אין דער מיט פֿון דער ראָד איז געשטאַנען עוזר ליובערס ניי-אויסגעבויט גביריש הויז; ס'האָט זיך געמיינעט אַקעגן דער הייסער פֿרימאָרגן-זון און האָט געוואַרט.

אַז אַ פֿרעמדער מענטש וועט קומען, וועט עס זיך לאָזן באַטראַכטן פֿון אַלע זייטן, און דער פֿרעמדער וועט זאָגן: „אַ שיין הויז; אין

אַ קליין שטעטל איז פּשוט זעלטן אַזאַ שיין און טשיקאַווע הויז".

זייער הויך זענען געווען די געזימסן אונטערן ווייסן דאַך; שטאַרק גרויס — די געגלעזטע וואָקזאַל-פענצטער. צוריק מיט אַ פּאָר יאָר, ווען מ'האָט די פענצטער אַרייַנגעשטעלט, איז מען אַלע שבת-בייטאָג געגאַנגען פון שטאָט אויף דעם קוקן; בעלי-מלאכות זענען דאָ געשטאַנען אין שבתדיקע קאַפּאָטעס און האָבן איינער ביים צווייטן געפרעגט:

„נו? ווי געפעלן זיי אייך עפּעס — עוזר ליובערס פענצטער?"

איצט זענען שוין אַלע אין שטאָט געווען צו דעם געוווינט, און דאָס הויז האָט נאָך אַלץ געוואַרט, מען זאָל עס קומען באַטראַכטן.

פון צופיל זון אין דרויסן און פון פאָרנט, איינם הויכן גלעזערנעם וועסטיביול, האָט די לופט אין די וואַלדיק-גרויסע חדרים זיך געדוכט, ווי אום בין-השמשות, טונקל און האָט אַביסל געשווינדלט אין די אויגן. ס'איז דאָרט געווען קיל און אַזוי פריש, גלייך מ'האָט נאָר וואָס פון נאָך פּסח די צווייענדיקע פאַרקלעבטע פענצטער געעפנט און דאָס ערשטע מאָל דערהערט, אַז אויף די נאָענטע בוימער שוויטשערן פייגעלעך. ערגעץ ווייט אין אַ זייטיק חדר האָט פון גאַנצפרי אָן געשטעפּט אויף אַ מאַשין דאָס געדונגענע מיידל, די גייטאָרין, און דאָ ביים לאַנגן טיש, וואָס אין גרויסן עסצימער, דעם פעלד, האָט חנקע ליובער נאָך אַלץ געהאַט צו טאָן מיטן איבערבייסן פון איר געקרייזלטן זיבן-יאָריקן ברודערל:

„נו, גיכער, מאָטיק, איינס און צוויי און דריי".

ביים וואָרט „דריי" האָט מאָטיק באַדאַרפט עפענען דאָס מויל אייַנשלינגען דעם לעפל. ער איז מיטן פּנים געווען זייער ענלעך צו די פיל פאָרטרעטן פון דער יונג-געשטאָרבענער באַלעבאָסטע, וואָס האָבן אַראָפּגעקוקט פון אַלע ווענט מיט בלויע פאַררויכלטע בוימל-אויגן און האָבן דערמאָנט, אַז „זי איז געווען אַ זעלטענער מענטש", און אַז די גאַנצע שטאָט האָט נאָך איר געקלאָגט. די אויגן זענען געווען אומעטיקע, טיפע דורך זייער מאַמעדיקער איבערגעגעבנקייט. און אונטער זייער בליק האָט איצט מאָטיק באַדאַרפט אויסטרינקען זיין גלאָז קאַקאַאָ און נישט אָנגיסן אַפילו קיין איין טראָפּן אויפן נייעם בלויען טישטעך. מאָטיק אָבער האָט פריער געוואָלט טרינקען נישט אַנדערש, ווי פון דער שאָל. דערנאָך האָט ער שוין דווקא מסכים געווען צו טרינקען פון

דעם גלאָז, דערבײַ זאָל ער שטיין אויף די קניען און זאָל דערווייזן, אַז ער קאָן טרינקען אָן הענט — לחלוטין אָן הענט.

„נו, איצט וועט שוין מאָטיק געוויס פֿאַרגיסן דעם סערוועט".

ענערגיש, ווי אַ מאַמע, טוט חנקע אַ רוק אָפּ פֿון אים דאָס גלאָז. זי איז דעם פֿרימאָרגן אַביסל אויפֿגערעגט און גדענקט, אַז פֿון הינטן בײַ דער טאַליע איז בײַ איר אויף איין אָרט נאָך געבליבן אויפֿגעשפּיליעט דאָס קאָפּטל, און ס׳זעט זיך דאָרטן אַרויס אַ שמאָלער ווײַסער פּאַסיק. פּלוצים בלײַבט זי זיצן ווי פֿאַרשטיינערט און הערט זיך אײַן, ווי דאָס ברוגזע ווײַבל די דינסט עפֿנט עמעצן אין וועסטיבױל די גרויסע און שווערע פּאַראַד-טיר און זאָגט דאָרטן עמעצן, אַז דער באַלעבאָס, עוזר ליובער, זענען נישטאָ אינדערהיים.

„שאַ!" זאָגט חנקע אין גרויס איינהערעניש צו מאָטיקן און טוט דערבײַ צוויי מאָל אַ פּינטל מיט די אויגן.

ס׳איז געווען אַ מעשה:

צוריק מיט אַ שטיק צײַט איז פֿון אָט דעם הויז אַרויסגעפֿלויגן מיט אַ קנאַק דער יונגער און שײַנער סטודענט בריל — אַ דריי-און-צוואַנציק-יאָריקער געראָטענער בחור, וועמען עוזר ליובער האָט פֿריער מיט אַ פּאָר יאָר אַראָפּגעבראַכט צו זיך אין הויז פּאַר אַ לערער, און וואָס אין שטאָט האָט מען אויף אים געזאָגט, אַז ער וועט סוף-כּל-סוף נעמען חנקען. אַרויסגעפֿלויגן איז ער איבער אַ מיאוסער מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפֿן מיט אים און מיט לאַהקע דער שוואַרצער — דער בייטאָרין, וואָס שטעפּט איצט גאַנצע וואָכן אויף דער מאַשין בײַ עוזר ליובעט אין הויז. און איצט, זאָגט מען, האָט ער זיך שוין ווידער אומגעקערט אַהער קיין ראַקיטנע, אָט דער סטודענט בריל — ער וווינט אין עק שטאָט בײַ אַ גוי אין אַ שטיבל און גרייט זיך דאָרט צו זײַנע לעצטע עקזאַמענעס מיט אַזאַ אימפּעט, גלײַך מיט יעדן ניי-אויסגעחזרטן גראָבן בוך צעטרעט ער אַלע מיאוסע קלאַנגען, וואָס טראָגן זיך וועגן אים אַרום אין שטאָט.

איז אָט: זינט אַהער, קיין ראַקיטנע, האָט זיך אומגעקערט דער סטודענט בריל, האָט חנקע באַקומען, אַסך אויפֿרעגונג בײַ זיך אונטער דער ברוסט און בלײַבט זיצן ווי פֿאַרשטאָרבן איטלעכס מאָל, וואָס עמעצער טוט פֿון דרויסן אַ קלונג אין דער גרויסער און שווערער פּאַראַד-טיר.

אין וועסטיביול אָבער איז שוין צוריק שטיל, הייסט עס, אַז קיינער איז נישט געקומען. חנקע שטאָפּט שוין ווידער מאָטיקן דאָס גלאָז קאַקאַאָ אין מויל אַריין.

„קיינמאָל, זאָגט זי, קיינמאָל נעמט זי אים שוין מער מיט זיך נישט מיט צו עטל קאַדיס. מאָטיק מעג זיך עס פאַרשרייבן אויפן שטערן".

נאָר אין אַ ווײַלע אַרום דערהערן זיך דאָך פון וועסטיביול אַ פּאָר שטילע מאַנסביל־שע טריט, און חנקע מוז אַ רגע פאַרגעסן אָן מאָטיקן און זיך אָפּשטעלן אַקעגן דער פיגור, וואָס טוט אַ שווינדל אין טיר. נעכטן בײַטאָג איז דאָ, אַקעגן איר, אין עס־צימער געזעסן עטל קאַדיס און האָט דערציילט, אַז מען רופט זי אַרויס מיט אַ דעפּעש צום זיידן אירן, וואָס איז שטאַרק פאַרשלאַפּט געוואָרן. זי האָט געזאָגט, אַז נאָכן שליסל פון מלכס שטיבל וועט שוין חיים־משה מוזן אַרײַנקומען אַהער צו די ליובערס אין הויז. און איצט איז ער טאַקע אַהער אַרײַנגעקומען, חיים־משה. איצט געדענקט שוין חנקע לחלוטין נישט, אַז פון הינטן בײַ דער טאַליע זעט זיך איר אַרויס אַ שמאָלער ווײַסער פּאַסיק פונם ליף. און נאָכדעם זיצן זיי שוין איינס אַקעגן אַנדערן בײַם טיש, און חנקע טוט אויף איר צום ערשטן מאָל גאָר פון דער נאָענט אַ קוק; סך־הכּל איין מאָל טוט זי אויף איר גאָר פון דער נאָענט אַ קוק, נאָר בשעת מעשה טוען זיך בײַ איר צוויי מאָל אַ הייב די לאַנגע טונקעלע וויעס און לאָזן זיך באַלד צוריק אַראָפּ: — זי האָט געמיינט, אַז ער איז אַביסל שענער, חיים־משה — אַביסל שענער, ווי ער זעט אויס איצט, זיצנדיק אַקעגן איר דאָס ערשטע מאָל בײַם טיש.

דער שמועס האָט זיך צום אָנהייב נישט געקלעפּט.

חנקע האָט דערציילט, ווי אַזוי עטל קאַדיס איז נעכטן אומיסטן געקומען, כּדי צו לאָזן דאָ דעם שליסל, און ווי אַזוי עטל האָט זיך פאַרגעסן און האָט סוף־כּל־סוף טאַקע דעם שליסל דאָ נישט געלאָזט.

„אָפּטמאָל", האָט זי אַ שמייכל געטאָן, „קען זיך מיט זיי אַזוי טרעפן: מען קומט איינע צו דער אַנדערער, מען פאַרזיצט זיך, און מען פאַרגעסט, צוליב וואָס מען איז געקומען".

נאָר בשעת זי האָט זיך באַגעגנט מיט זײַנע אויגן, וואָס באַהאַלטן עפּעס אויס, בשעת זיי קוקן איר אין פּנים אַרײַן, האָט זיך איר

פֿלוצים דאַכטן געקומען, אַז דאָס אַלץ ווייסט ער שוין פֿון לאַנג — זי האָט עס אים שוין איינמאָל דערציילט. זי איז געבליבן זיצן ווי פֿאַרשעמט. זי האָט ווידער אַראָפּגעלאָזט די לאַנגע וויעס און האָט מער נישט געהאַט וועגן וואָס צו רעדן. דער קליינער געגרייזלטער מאָטיק איז דערווייל געקומען צו לויפֿן פֿון די אַרומיקע חדרים און האָט זיך געקלאָגט, אַז ער האָט זיך דאָרט אַ קלאַפּ געטאָן אין אַ פֿינגער. האָט אים חנקע באַטראַכט, אָט דעם פֿינגער, און האָט אים גלייך געגעבן אַ רפֿואה:

„זאָל ער אַרויפֿלייגן ביידע הענטלעך אויפֿן האַרצן און זאָל אַ קוק טאָן אַרויף צום באַלקן און נאָכדעם זאָל ער אַ קלאַפּ טאָן דריי מאָל מיטן פֿיסל".

נאָך אָט דער סגולה האָט מאָטיק נאָכאַמאָל באַטראַכט זיין פֿינגער און האָט אַליין מודה געווען, אַז ער טוט אים שוין נישט ווי. לעבעדיק און צופֿרידן איז ער אַוועקגעלאָפֿן צוריק צום ווייטן חדר, פֿונוואַנען ס'הערט זיך דאָס לאַנגע שטעפּן פֿון דער מאַשין, און זיין פֿריילעכע טופּעריי האָט פֿריי אָפּגעהילכט איבער אַ גאַנצער ריי גרויסע יום-טובדיק-צוגעקליבענע חדרים, אין וועלכע ס'איז קיינער נישטאָ. נאָר אָט האָט זיך חיים-משה פֿאַרקוקט אויף איינעם פֿון די פֿיל פּאָרטרעטן פֿון דער יונג-געשטאָרבענער באַלעבאָסטע, וואָס קוקן אַראָפּ פֿון אַלע ווענט מיט בלויע פֿאַרוויכלטע בוימל-אויגן. חנקע קען זיך שוין מער נישט איינהאַלטן און קען שוין נישט באַמערקן, אַז פּונקט אויף אָט דעם זעלבן פּאָרטרעט האָט זיך פֿאַרקוקט מלך, בשעת ער איז צום ערשטן מאָל געזעסן דאָ, ביי זיך אין הויז. דער שמועס הייבט זיך שוין אָן קלעבן. חנקע האָט שוין דערציילט, ווי אַזוי קיינער האָט זיך דאָ אין שטאָט צוריק מיט אַנדערהאַלבן יאָר אויף מלכן נישט גערעכנט; קיינעם איז נישט איינגעפֿאַלן, אַז אין עק שטאָט אינם רויטן ניי-אויסגע-רעמאָנטירטן שטיבל וועט ער עפֿענען אַן אַפּטייק-מאַגאַזין.

מעגלעך, אַז דעם אינוועטאַר מיט די מעדיקאַמענטן האָט מען אים אַהין געבראַכט צו פֿירן ביינאַכט. נאָר איינמאָל אינדערפֿרי זענען זיי דאָרטן אין עק שטאָט די גאַס אַדורכגעגאַנגען — זי און עטל קאַדיס, און האָבן דאָרטן דערזען דעם אַפּטייק-מאַגאַזין אַ פֿאַרטיקן, אַ גרייטן, מיט דער ניי-אַרויסגעהאָנגענער שילד, מיטן רויטן פֿאָרהענגל, וואָס אויף דער האַלב-גלעזערנער טיר און אַפֿילו מיטן גלעקל, וואָס אינווייניק,

עטל קאַדיס האָט דעמאָלט נאָר וואָס געהאַט פאַרלאָזן אירע נישט דער־ענדיקטע אויסלענדערשע קורסן און האָט זיך אומגעקערט אַהער צו איר מוטער אַהיים — זי האָט אויך נישט געוווּסט, צו וועמען דער נייער אַפּטייק־מאַגאַזין געהער, און איז צוזאַמען מיט איר, חנקען, אַהין אויף טשיקאַווע־סט אַריינגעקומען. זיי האָבן זיך דאָרטן געקויפט נייע צאָנ־בערשטעלעך, צו שטיקלעך זייף און נאָך עפּעס קלייניקייטן. נאָר זיי איז שוין דעמאָלט געפעלן געוואָרן מלך. ער איז געווען אַ וווּקסיקער, כמעט אַ לאַנגער; ער האָט געהאַט קורצע בלאָנדע האָר, און די מאַנזשעטן אויף זיינע הענט זענען געווען קיילעכיקע און מאָדנע האַרטע: אַז ער האָט זיך געטאָן אַ ריר, האָבן זיי געקלאַפּט הילכיק, ממש ווי ביינערנע. ער איז געשטאַנען פון יענער זייט הויכער געפּאָלירטער סטויקע און האָט געלייענט עפּעס אַ נייעם גראָבן בוך, און איטלעכס מאָל, וואָס זיי, די מיידלעך, האָבן ביי אים געפרעגט דעם פּרייז אויף עפּעס אַ נייעם מין סחורה, האָט ער געמוזט אַרויסקוקן פונם בוך, פונאַנדערלייגן די חשבונות, וואָס זענען אים צוזאַמען מיט דער סחורה אָנגעקומען, און אַריינקוקן, וויפל דער געפּאָדערטער מין קאָסט.

„אַזויפיל און אַזויפיל, האָט ער געזאָגט, קאָן איך דערפאַר נעמען".

„אפשר עפּעס ווינציקער?" האָבן זיי איבערגעפרעגט, חנקע ליובער און עטל קאַדיס, און האָבן דערביי נישט אויפגעהערט אויף אים צו קוקן.

דעמאָלט האָט ער פונסניי גענומען פונאַנדערלייגן די חשבונות און פונסניי אין זיי אַריינקוקן.

„יאָ, האָט ער געזאָגט, מעגלעך, אַז מען קען דערפאַר נעמען עפּעס ווינציקער".

ער האָט געהאַט אַ שטיל ברוסט־קול, אַן אָנגעשפּאַלטנס אַביסל און אַן אַנדערס, ווי ביי אַלע מענטשן. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז יאָרן־לאַנג האָט זיך עס אויסבאַהאַלטן, אָט דאָס קול, נאָר איצט האָט עס איינמאָל פאַר אַלעמאָל באַשלאָסן:

„סע וועט רעדן!"

זי, חנקע, האָט נאָכדעם די ערשטע אָנגעהויבן וועגן אים צו רעדן:

„ער דאַרף זיין אַן אינטערעסאַנטער", האָט זי געזאָגט, „זייער אַן אינטערעסאַנטער".

נאָר עטל קאַדיס האָט שוין דעמאָלט מערסטן געשוויגן, זי האָט שוין זעלטן געענטפערט אַפילו אויף די פראַגן, מיט וועלכע מען פלעגט זיך צו איר ווענדן. אינגיכן האָט זי זיך טאַקע פאַרשפאַרט, עטל, און האָט אָפּגעשוויגן מער ווי צוויי חדשים אין איר צימער, וואָס ביי איר מוטער אין דער היים.

חנקע האָט געשיט, געשיט. וואָס מער זי האָט דערציילט, אַלץ אומעטיקער און פאַרשלאָפענער האָבן געקוקט אירע היפּשע בלוי-לעך-גרויע אויגן. זי האָט גערעדט אָן אַ מינדסטער אָנשטרענגונג, אָן אַ פּויזע אַפילו, און דערפאַר האָט זיך געדאַכט, אַז אינוויייניק אין זיך איז זי גלאַט, מאָדנע גלאַט: די ווערטער האָבן דאָרטן נישט ביי וואָס זיך צו פאַרהאַלטן. און חיים-משה האָט זיך נאָך אַלץ פאַרוווּנדערט אָנגעקוקט און איז נאָך אַלץ געזעסן אַקעגן איר אין אַזאַ משונהדיקער פּאָזע, גלייך אָט-אָט-אָט טוט ער זיך מיטאַמאָל אַ גליטש אַראָפּ פונם בענקל און בלייבט זיצן מיט אַלע פיר אויפן סאַמעט-גלאַטן קאָבריק, וואָס אונטערן טיש. איבער אָט דעם ווייכן סאַמעט-גלאַטן קאָבריק האָט ער געפילט, אַז די אָפּצאַסן פון זיינע זומערדיקע שיך זענען שטאַרק דין; זיי באַשטייען כמעט פון איין-איינציקן בלעטל. און אין דער זעלבער צייט האָט ער געדענקט, אַז פון פאָרנט, אינם הויכן גלעזערנעם וועסטיביול, איז איינגעמויערט אַן אומגעוויינלעך גרויסער געשליפענער שפּיגל; פריער אַביסל, ווען ער איז דעם וועסטיביול דורכגעגאַנגען, האָט אים דאָרטן אָט דער גרויסער שפּיגל אָפּגעשילדערט פון איינער אַ זייט, און אין די אויגן האָט אים אַ שווינדל געטאָן זיין אייגענע מידע פיגור: אַ קליינע און מאָדנע דאָ אינם רייכן הויכן הויז, אַ פרעמדע פיגור. ער האָט נישט אויפגעהערט מידערהייט צו קוקן אויף חנקען.

„נו, און מלך?.. האָט ער פלוצים און מאָדנע שטיל ביי חנקען אַ פרעג געטאָן: אפשר קאָן ער ביי איר וויסן, פון וואָס איז געשטאָרבן מלך?..."

נאָר חנקע איז גאָר מיטאַמאָל שטאַרק בלאַס געוואָרן און האָט

אים דערויף גאָרנישט גענטפערט. זי האָט זיך פּלוצים אויפֿגעהויבן פון אָרט.

„אַך, יאָ, האָט זי געזאָגט, דער שליסל פון מלכס שטיבל". חיים־משה קען געוויס וועלן צוגיין צו עטל קאָדיס אַהיים נאָכן שליסל...

VII

אויף מלכן האָט זיך דאָ קיינער די ערשטע צייט נישט אומגעקוקט: דאָס איז געווען אַ פֿאַקט. אין ראַקיטנע איז יעדערער געווען פֿאַרנומען מיט זיין אַרבעט. אין אַלבאָם ביי חנקע ליובער איז געווען פֿאַרצייכנט, אַז דאָס לעבן איז אַ ים — אַ ים פון ליבע אויסגעטאָקטע קליניקייטן און פון פריילעכער פֿאַרהוילענער דאָרשט. עמעצער פון אירע באַקאַנטע האָט עס איר פֿאַרצייכנט צום טאָג פון איר געבוירן:

„יעדער מענטש, האָט ער איר פֿאַרצייכנט, וואַרפט זיין נעץ אין ים אַריין, און יעדערן שיקט זיין מזל עפּעס צו, יעדערער האָט פֿאַר זיך אַ טרייסט".

איז אָט. אַמאָל קאָן דאָך טרעפן:

נאָך לאַנגע יאָרן שלעפּט אַ מענטש זיין נעץ פון ים אַרויס און זעט, אַז זי איז פּוסט — זיין מזל האָט אים גאָרנישט נישט צוגעשיקט. „מילא, זאָגט דער מענטש צו זיך, וועט שוין זיין אַזוי... וועל איך שוין ווי ס'נישט איז דורכקומען אָן אַ טרייסט, אָן אַ פֿרייד ביי זיך אין האַרץ".

ער פֿאָרט אַוועק אַהער קיין ראַקיטנע, ווו קיינער קאָן אים נישט, און עפֿנט דאָ אַ קליינעם אַפּטייק־מאַגאַזין.

„יאָ, ענטפערט ער איטלעכן קונה, וואָס דינגט זיך מיט אים פֿאַר אַ וואָסער נישט איז מין סחורה: מעגלעך, אַז מען קאָן דערפֿאַר נעמען עפּעס ווינציקער".

ער איז בכלל אַ בנעימותדיקער, אַ שטילער און האָט אויף קיינעם נישט קיין האַס. אין די שטילע זומערדיקע פֿאַרנאַכטן זעט מען אים אין דרויסן לעבן דער טיר פון זיין מאַגאַזין. ער שטייט

איינער אַליין און קוקט מיט גוטע אויגן, ווי די גאַס לעבט אויף אין בין-השמשות. ווייט, ווייט אויף די טרעפּלעך פון עזריאל פּויזנערס כּל-בו-קלייט, וואָס מיט די אייזערנע טירן, בייטן זיך די פיגורן. און דאָ צו אים קומט קיינער נישט, אַחוץ חייקע דער דינסט פון איינפאָר-הויז, וואָס טראָגט אים עסן. זי האָט ליב אַלעמען צו באַרעדן, חייקע די דינסט, און איילן איילט זי קיינמאָל נישט. בייטאָג, אַז זי ברענגט אים עסן, איז זי אויסגעפּוצט אין די הויכע ענג-געשפּיליעטע קאַמאַשן; זי דרייט זיך פריילעך אַרום איבערן מאַגאַזין און דער-פרעגט זיך:

„נו, וואָס הערט זיך? איר האָט שוין, ווער ס'זאָל אייך ראָמען די צימערן?"

און פאַרנאַכט קומט זי נאָכאַמאָל: זי הײלט זיך ביי אים דעם גראָבן פינגער, וואָס רייסט איר שוין אַ היפּשע צייט. און נאָכדעם שטייט זי מיט אים אין דרויסן ביי דער טיר, פּלוידערט אָן אַ ברעג וועגן אַלע שטאָט-נייסן, און ער שטייט ביי דער וואַנט, ווי ביי אַ הרובע, און שמייכלט מיט זיין שטענדיקן שעמעוודיקן שמייכל:

„אַזוי?!" שמייכלט ער מיט וווּנדער און פאַראינטערעסירט זיך אַלץ מער און מער.

ער ווייסט שוין אַסך נייסן פון שטאָט.

„פּרעגער, דער פאַרוואַלטער פון תּלמוד-תּורה, דערציילט חייקע, איז אַ גרויסער עזותניק, אַ לץ און אַ פאַרשלעפּטע קרענק".

פּרעגער שיכּורט אָפּט ביי זיינוול פּאָטשטער אין אַ זייטיקן חדר אינאיינעם מיט זאַלקערן, דעם בעריזשינעצער אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינעס, און אינאיינעם מיט שאולקע שניידער, מיט שאולקע הפקר-יונג, וואָס מאָנט איין זאַלקערן די חובות ביי די היגע שניידער. און זינט חוה פּויזנער, דעם רייכן קרעמער עזריאל קרעמערס געבילדעט מיידל, האָט געוואָרפן אויף אים אַן אומחן, האָט ער, אויף צו להכעיס אַלע היגע געהויבענע לייט, אָנגעהויבן צושטיין צו איר, חייקען, און זאָגט, אַז זי געפעלט אים, און אַז ער וועט זי נעמען. חייקע אַליין זאָגט, אַז אין אָט דעם פּרעגערן האָט זי פּונקט אַזאַ אמונה, ווי אינם צלם.

„אַז פּרעגער, זאָגט זי, רעדט, און דער הונט בילט, איז אַלץ איינס".

„אַזוי ?!" פרעגט מלך מיט וווּנדער און זעט אויס פאַר-אינטערעסירט.

ער ווייסט שוין אויך, אַז דאָ אין ראַקיטנע איז פאַראַן אייגע אַ מיידל, אַ קורסיסטין, וואָס האָט זיך פאַרשפּאַרט אין איר צימער, ביי איר מוטער אינדערהיים, און שווייגט — שוין דעם צווייטן חודש שווייגט זי.

„אַזוי ?! פרעגט ער איבער פאַראינטערעסירט, און וויאַזוי רופט מען זי ?"

„עטל, רופט מען זי, עטל קאַדיס".

„עטל קאַדיס ?"

„יאָ, וואָס איז דען ?"

„אַזוי... גאָרנישט, עפּעס ווי אַ באַקאַנטער נאָמען..."

נאָר מעגלעך, אַז אים איז נישט גאָר אנגענעמען, וואָס מענטשן זע'צן אים אַלע טאָג אין דרויסן לעבן זיין אַפּטייק-מאַגאַזין אינאיינעם מיט חייקע דער דינסט. ראַקיטנע קוקט מיט אויגן; ראַקיטנע זעט אַלץ, וואָס טוט זיך אַפילו דאָן, ווען אינדרויסן איז שטאַרק טונקל און די גאַסן זענען פול מיט פריילעכן געברויש, און אין די סיטקעס רוישן שנעקן, שפּילן לעבן די הייזער און וואַרפן אין דער הויך דעם שטויב.

ער הייבט אָן אַלע פאַרנאַכט פאַרשליסן זיין מאַגאַזין אויף אַ שעה און אויף צוויי און לאָזט זיך ערגעץ אַוועק. נישט ער גייט, נאָר ער גנבעט זיך, ער רוקט זיך איינער אַליין, ווי מיט אַ זייט אַרויס דער שטאָט.

זינקט אַ שטאָט טיף אין בין-השמשות, רוישט און צינדט ביז שפּעט אין אָוונט קיין לאָמפּ נישט אָן, און אינם ברייטן זייט-געסל, וואָס אין איינעם פון אירע שטילע עקן שטייט אָן אָפּגעקומען הויז מיט דרויסנדיקע אַלטע נישט געפאַרבטע לאָדנס, און אַ מיידל אַ קורסיסטין דערשווייגט דאָרט אַליין איר נשאר יוגנט. ווען מען גייט

עס אָן? די ערשטע צייט האָט מען זיך דערמיט אינטערעסירט, איטלעכס מאָל, וואָס אין שטאָט אַריין איז געקומען אַ פרעמדער גאַסט, האָט מען אים אַרומגעפירט איבער ראַקיטנע; מ'האָט אים באַוויזן דעם פעלז, וואָס ביים טייך, און די שול און דעם בית-עולם, וואָס ליגט אויף צוויי בערג; מען האָט אים אויך צוגעפירט צום ווייטן און ברייטן זייטן-געסל און מ'האָט אים דערציילט:

„איר זעט אָט דאָס הויז, מיטן קרומען דאַך און מיט די אַלטע נישט-געפאַרבטע לאָדנס? אַ מיידל אַ קורסיסטין שווייגט דאָ שוין דעם צווייטן חודש".

נאָר איצט איז מען שוין דערצו געוווינט. דערצו איז נאָך גראָד צו יענער צייט געשען אין שטאָט נאָך אַ נייס: ביי עוזר ליובער אינם רייכן הויז האָט אויסגעבראָכן דער באַוווּסטער סקאַנדאַל. שבת-צונאַכטס איז מען דאָרט געזעסן ביי אַ ליכט אויפן באַלקאָן, וואָס גייט אַרויס מיט אַ האַלבער ראָד פון יונגע טאָפּאָלן צום עקסטן ליידיקן גרינעם פּלאַץ; מ'האָט געטרונקען טיי און אויפגענומען געסט, און פּלוצים האָט מען דערהערט אַ יאושדיקן קוויטש פון הינטערן הויז און פון הינטערן סאָד, וואָס קוקט צו די בערעזשינעצער פעלדער. אַז מען האָט זיך אַהין געלאָזט לויפן, האָט מען געפונען לאהקע די שוואַרצע זיצנדיק אויף דער ערד.

„אוי גוואַלד! האָט זי געשריגן און האָט געריסן אויף זיך דאָס קאָפּטל, ער איז פון מיר אַנטלאָפן... נאָר וואָס איז ער פון מיר אַנטלאָפן"...

זי האָט געהאַט אַ קורצן אָטעם און האָט נישט געקאָנט רעדן. נאָר דער סטרוזש, וואָס האָט זיך אַהין געלאָזט לויפן פון דער אַנדערער זייט, האָט געפּאַקט דעם אַוועקגעלאָפענעם — ער האָט אָפּגעריסן דעם יונגן סטודענט ברילן אַ גאַנצן לאַץ פון זיין נייעם גרויען סטודענטישן רעקל.

פון דעמאָלט אָן באַקומט חנקע אַסך אויפרעגונג ביי זיך אונטער דער ברוסט — זי האָט מורא צו באַגעגענען זיך מיטן סטודענט ברילל, וואָס איז שוין כמעט געווען איר חתן, און אַז זי גייט פאַרנאַכט

געוואָר ווערן צו עטל קאַדיס, פירט זי מיט זיך האַרט ביי דער האַנט דאָס ברודערל אירס, דעם געגרייזלטן מאָטיקן. ער איז נאָך אַפילו זייער אַ קליינער מאָטיק, אָבער פונדעסטוועגן, אַ שטיקל שמירה איז ער דאָך... איטלעכס מאָל, וואָס זי קומט אַריין אין ברייטן, אין שטילן זייט-געסל, טוט איר פּשוט אַ קלאַפּ אין האַרץ פון שרעק: עפּעס אַ לאַנגער מאַנספּאַרשוין, אַ הויכער ווי אַ שאָטן, שאַרט זיך דאָרט אַלע בין-השמשות אַרום געסל. ווער זאָל דאָס זיין? אַז חנקע דערנענט זיך, דרייט זיך די פיגור אַוועק און בלייבט נישט. אַז חנקע דערגרייכט איינמאָל שפּעט פאַרנאַכט דאָס זייטיקע געסל, באַגעגנט זי זיך מיט דער לאַנגער פיגור אַזוי נאָענט לעבן עטלס טיר, אַז זי ווערט אַזש בלאַס און דערקאָנט זי: דער לאַנגער יונגערמאַן פונם נייעם אַפּטייק-מאַגאַזין.

„אוי!"... גיט זיך חנקע אַ וואָרף און טוט אַ שטילן היכץ פון שרעק. נאָר די פיגור האָט שוין באַקומען אַ מאָדנע וואַקסענע צורה, זי טוט אַן אידיאָטישן שמייכל, זי הויקערט זיך שולדיק איין און בלאָנזשעט שטיל אַוועק פון געסל.

דער סוף איז געווען אַזעלכער: אין אָנהייב איינעם אַן אָוונט איז מלך אַריינגעקומען אינם אָפּגעקומענעם הויז, וואָס מיט דרויסנדיקע נישט-געפאַרבטע לאָדנס, די פרי-געבליבענע אלמנה קאַדיס איז נישט געווען אינדערהיים. עטל איז געלעגן איינע אַליין ביי זיך אין צימער און האָט קיין לאָמפּ נישט אָנגעצונדן: סיי-ווי-סיי האָט זי דאָך געשוויגן; פלוצים טוט מען אַ קלאַפּ אין טיר. עטל שווייגט. זי זעט: די טיר עפנט זיך און ס׳גליטשט זיך אַריין אינווייניק אַ לאַנגער שעמעוודיקער שאָטן, מלכס שאָטן. ער שטייט אַ ווייל ביי דער שוועל ווי דערשראָקן און האָט נישט וואָס צו זאָגן. ער זעצט זיך סוף-כל-סוף צו אַקעגן אויף דער קאַנאַפּע און זיצט אָפּ אַזוי אַ מינוט צען.

„אַזוי" ברומט ער אַ פּאָר מאָל אַרויס. ער שאָקלט מיט די ליפּן, נאָר דערפון קומט גאָרנישט נישט אַרויס.

ער הייבט זיך אויף אַוועקצוגיין, נאָר פאַר דער טיר בלייבט ער שטיין מיט אַ שולדיקן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ. און פלוצים, ווי אומגעריכט לאָזט ער אַרויס אַזאַ משונהדיקן אָנגעשפּאָלטענעם קלאַנג,

גלייך ס'הייבט פלוצים אָן צו רעדן נישט קיין מענטש, נאָר אַ טיש אָדער אַ בענקל:

„האָט קיין פּאַראיבל נישט, זאָגט ער און קוקט נישט אין די אויגן, מיר האָט זיך די גאַנצע צייט געדוכט, אַז איך האָב אייך עפּעס צו זאָגן".

אַז ער עפנט די טיר, גיט ער צו:

„שיער, שיער האָב איך אייך עפּעס געהאַט צו זאָגן..."

און ער פאַרשווינדט.

עטל האַלט די גאַנצע צייט אונטערגעהויבן דעם קאָפּ און קוקט מיט גרויסע פאַרחידושטע אויגן. זי האָט נישט פאַרשטאַנען: וואָס זאָל דאָס באַטייטן?

אויף מאָרגן האָט זי, צום ערשטן מאָל נאָך דריי חדשים שווייגן, זיך אָנגעטאָן און איז אַוועקגעגאַנגען צו אים אין אַפּטייק-מאַגאַזין נאָך אַ פּירוש.

איז אָט פון דעמאָלט אָן האָט מען אין ראַקיטנע זיך אָנגעהויבן אינטערעסירן מיט מלכן; מ'האָט געוואָלט וויסן, וואָס וועט זיין דער סוף:

„מלך וועט אַמאָל ווערן אַ חתן פאַר עטל קאַדיס, צי ניין?"

מ'האָט אים אָפט געזען גיין צו עטלען אַהיים. די פרי-געבליבענע אלמנה איז דעמאָלט אַריינגעקומען צו עזריאל פויזנערן אין קלייט זיך אָפּרעכענען פאַר די עטלעכע טויזנט רובל, וואָס זי באַהאַלט ביי אים אויס פון איר רייכן שטאַרק-קמצנישן שווער. ס'איז געווען פונקט פאַרן גרויסן ראַקיטנער יריד, ווען פויזנערס רייכע קלייט איז פול געפּאַקט מיט פריש-אָנגעקומענע סחורות. קיין מזומן געלט האָט ער איר דעמאָלט נישט געקאָנט געבן, ער האָט איר נאָר געקאָנט איבערשרייבן די אַלטע קוויטלעך אויף נייע. דערפאַר אָבער האָט ער איר אָפּגעגעבן פיל מער כבוד, ווי אַן אַנדערש מאָל; ער איז מיט גרויס דרך-ארץ געזעסן אַקעגן איר אין קלייט ביים טישל און האָט אַ פּאָר מאָל אַ פּרווו געטאָן מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען ביי אים ריין.

„כ׳האָב געהערט רעדן, האָט ער ביי איר געפרעגט, מ׳זאָגט, אייער טאָכטער נעמט זייער אַ פיינעם חתן?"

דערויף האָט אים די אלמנה קאַדיס געענטפערט פאַרשטעלט מיט אַ פרומען זיפץ, ווי ס׳פּאַסט פאַר אַ לייטישע מחותנתטע:

„וואָס קלערט איר, האָט זי געזאָגט: אַז גאָט וויל, קאָן ער אוודאי העלפן".

נאָר פאַרוואָס האָט מלך צו יענער צייט אויסגעזען נאָך מער דערשלאָגן, ווי תמיד? פאַרוואָס האָט פונקט דאַן אויסגעפּוצטערהייט אָנגעהויבן צו אים אַריין גיין די געראָטענע חוה פּויזנער?"

דאָס אַלץ איז חיים-משה עטלעכע טעג נאָך זיין קומען געוואָר געוואָרן ביי דער ניינצן-יאָריקער, לייטיש-אויפגעצויגענער חנקע ליובער און מער האָט ער פון איר גאָרנישט ניסט געקאָנט וויסן. אַז ער האָט זיך נאָכדעם אין אָנהייב אָוונט אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, איז ער געוועזן אַביסל מיד און צעטראָגן. ער איז געזעסן מיט יצחק-בערן אין דער באַלויכטענער האַלבער זייט און האָט געשמייכלט.

„די ספערן, האָט ער געזאָגט, זענען שוין אפשר גאָרנישט אַזוי פאַרנעפּלט: זיי הייבן אָן קלערער צו ווערן".

און נאָכדעם איז ער ביז שפּעט אין דער נאַכט נישט אַנטשלאָפן געוואָרן. ער איז געלעגן אָנגעטאָן אין דער פינצטער ביי זיך אין צימער און האָט עפּעס אַ פּאָר מאָל צו זיך אַליין אַ ווערד געטאָן. יצחק-בער האָט ביי אים פון קעגנאיבער דער וואַנט אַ פרעג געטאָן:

„זאָגסט עפּעס, חיים-משה?..."

„ניין, האָט ער געענטפערט, גאָרנישט".

און אין אַ רגע אַרום האָט ער דאָך צוגעגעבן:

„מלך, זאָג איך, האָט ער אַריבערגעשריגן דורך דעם דינעם ווענטל, שטענדיק האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער האָט עפּעס צו זאָגן; שיער, שיער האָט ער עפּעס געהאַט דער וועלט צו זאָגן".

ער איז שלעכט געשלאָפן די גאַנצע נאַכט און אין מאָרגן בייטאָג איז ער דאָס ערשטע מאָל אַריינגעקומען אין מלכס קליינעם

געשלאָסענעם אַפּטייק-מאַגאַזין. דאָרטן האָט געשמעקט מיט שאַרפן קאַרבאָל, מיט שימלדיקן גוטאַפּערטש און מיט נאָך עפּעס אַ ריח, אַ ריח, וואָס בלייבט אין יעדער שטוב, פון וואַנען מ'האָט נישט לאַנג אַרויסגעטראָגן אַ טויטן. ס'איז דאָרטן נישט געווען אויף וואָס צו קוקן. נאָר אינם צווייטן קלענערן חדר, אינם חדרל, ווו מלך האָט געטאָגט און גענעכטיקט, האָט ער געטראָפן אַ גאָלדן שטראַלכל, וואָס שפּילט מיט שטויב אויף אַ שוואַרץ באַצויגן טישל, אַ גאָלדן שטראַלכל, וואָס דערגרייכט אַהין ערשט שפּעט נאָך האַלבן טאָג און דערמאַנט אָן נידעריקער פּאַרנאַכטיקער זון, אַ טשערעפּענעם דאַך, וואָס שימערט שיין, ווי גינגאָלד פון דער ווייטן, און אָן מלכן אַליין, דעם לאַנגן שעמעוודיקן מלכן, וואָס איז דאָ איצט שוין נישטאָ. אויפן זעלבן טישל לעבן שטראַלכל איז געלעגן אַ קליין אַפּטייק-פּודעלע, אַ ליידיקס און אַ פאַרגעלטס פון אינווייניק, און לעבן דעם האָט זיך געוואַלגערט דאָס קליינע דעקל. וואָס איז דאָס געווען פאַר אַ פּודעלע? חנקע ליובער איז אויך געווען מיט חיים-משהן דאָרטן אין מלכס שטיבל. זי איז געשטאַנען גאָר נאָנט לעבן חיים-משהס אַקסל, און אוממעגלעך איז געווען צו וויסן, אויף וואָס האָט זי דאָס די גאַנצע צייט געקוקט: אויפן שטראַלכל, צי אויפן פּודעלע.

„מלך, האָט זי פּלוצים אַ זאָג געטאָן און האָט זיך פאַרטראַכט, ער איז שוין אפשר צו פרי געשטאָרבן, מלך".

דעמאָלט האָט זיך חיים-משה מיטאַמאָל צו איר אויסגעדרייט און האָט אויף איר געטאָן אַזאַ פאַרוווּנדערטן קוק, גלייך ער וואָלט זי אָקאָרשט איצט צום ערשטן מאָל אין לעבן דערזען.

„אַך, יאָ, האָט ער פאַרוווּנדערט נאָך איר איבערגעחזרט, ער איז שוין אפשר צו פרי געשטאָרבן, מלך..."

ער האָט זיך דעמאָלט מיט גרויס אינטערעס געפּאָרקעט אין איינעם אַ שופלאַד, ווו אַסך פּאַפּירן זענען געווען אַרומגעלייגט אַרום מלכס גרויסן בייכיקן טייסטער. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז אין טייסטער ליגט מלכס אַ צוואה, נישט אַנדערש. נאָר אַז ער האָט דעם טייסטער געעפנט, האָט ער דאָרטן געפונען נישט מער, ווי אַ קליין אָפּגעבראָכן שטיקל פּישביין פון אַ מיידלשן ליף און אַ היפּשן רוסישן בריוו, וואָס

איז געווען געשריבן מיט אַ מיידלשער האַנט און האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער:

„דער טייוול איז פאַרפירעריש און קלוג... דער טייוול איז אפשר מער אומגליקלעך, ווי קלוג".

ס'איז געווען קלאָר: איינע אַ מיידל האָט אָפּגעבראָכן אָט דאָס שטיקל פּישביין פון איר ליף און האָט עס איינאיינעם מיטן בריוו צוגעשיקט מלכן אַ מתנה. אָבער נאָך מער משונה איז געווען, וואָס דער לאַנגער, תמיד שעמעוודיקער מלך האָט געהאַלטן דאָס שטיקל פּישביין אָפּגעהיט ביי זיך אין טייסטער. חיים-משה האָט דעמאָלט באַוויזן חנקען דעם בריוו און האָט געפרעגט:

„ס'איז נישט עטל קאַדיסעס האַנטשריפט?"

נאָר פאַרוואָס איז חנקע פּלוצים געוואָרן אַזוי רויט? זי האָט געענטפערט, אַז ניין:

„עטלס האַנטשריפט, האָט זי געזאָגט, איז לחלוטין אַן אַנדערע".

און באַלד האָט זי אַוועקגעדרייט דאָס פּנים אָן אַ זייט, זי האָט בשום אופן נישט דערלאָזט, מען זאָל איר אַ קוק טאָן אין די אויגן אַריין.

ווען חיים-משה האָט זי נאָכדעם באַגלייט אַהיים, האָט זי נאָך אַלץ געהאַט אַסך אויפרעגונג ביי זיך אונטער דער ברוסט. זי האָט געקוקט אַראָפּ צו די טריט, וואָס זי מאַכט, און האָט געשוויגן. פּלוצים האָט זי ביי חיים-משהן אַ פרעג געטאָן:

„איר קאָנט חוה פויזנער?"

חיים-משה האָט אויף איר מיט גרויס וווּנדער אַ קוק געגעבן:

„חוה פויזנער?"

ער האָט עפּעס געכאַפּט ביי איר אין פּנים און האָט גלייך צוגעגעבן:

„כ'האָב זי אַ פּאָר מאָל געזען".

ער האָט זיך פאַראינטערעסירט; ער האָט שוין לאַנג געוואָלט פרעגן:

„וואָס פאַר אַ מענטש איז זי?"

„וואָס פאַר אַ מענטש?"

חנקע האָט נאָך אַלץ געקוקט אַראָפּ צו אירע טריט און האָט געענטפערט, אַז ס׳איז שווער צו זאָגן:

אַדרבא, זי, חנקע, וואָלט אַ בעלן געווען, אַז חיים-משה זאָל זיך מיט חוה פּויזנער נענטער באַקאָנען און זאָל אַליין זאָגן, וואָס פאַר אַ מענטש איז זי. דאָ אין ראַקיטנע איז זי, אַזוי צו זאָגן, דער שפּיגל — אַלעמען געפעלט זי. אַפילו מלך האָט אין איר אויך עפּעס געפונען, ער פלעגט שמייכלען איטלעכס מאָל, וואָס זי פלעגט דורכגיין פאַרביי זיין מאַגאַזין און זיך טאָן צו אים אַ נייג. ער האָט געזאָגט, אַז זי איז אַן אינטערעסאַנטע, זייער אַן אינטערעסאַנטע. איינמאָל האָט אים עטל דערציילט, ווי אַזוי קינדוויז, בשעת זי מיט חוהן האָבן געלערנט אין שטאָט-שול, פלעגט איר חוה איבערקערן דעם טינטער אויפן העפט, כדי דער לערער זאָל איר שטעלן אַ צוויי. נאָר מלך האָט געשמייכלט. ער האָט געפונען, אַז אויך די מעשה מיטן טינטער איז אינטערעסאַנט. אָפטמאָל פלעגט ער זיצן מיט חוהן אויף די טרעפּלעך פון איר פאָטערס קלייט — חוה האָט דאָרט ליב געהאַט צו זיצן אַלע פאַרנאַכט, נאָכדעם ווי מען שליסט צו די קלייט. ער איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען מיט חוהן אַליין. תמיד פלעגן זיך דאָרט לעבן חוהן געפינען נאָך צוויי צי דריי יונגעלייט, און חוה האָט פון זיי געלאַכט. זי האָט געזאָגט, אַז יידישע יונגעלייט גייען קיינמאָל נישט צו קיין מיידל אַליין. תמיד, האָט זי געזאָגט, גייען זיי אין צווייען צי אין דרייען, און אַז זיי קויפן זיך נייע קאַלאָשן, האָט זי געזאָגט, לייגן זיי אַהין אַריין צוגעשניטענע שטיקלעך פּאַפּיר, כדי זיי זאָלן זיך נישט פאַרנעצן. אָפטמאָל פלעגט חוה אַוועקפאָרן אין קרייז-שטאָט און זיך דאָרטן אָפּזאָמען אַ וואָך צי צוויי. אַז מ׳איז דעמאָלט דורכגעגאַנגען פאַרנאַכט אין מאַרק, האָט מען געזען, ווי די טרעפּלעך ביי דער געשלאָסענער קלייט זענען פּוסט. נאָר איינמאָל איז חוה אויף אַ לענגערער צייט אַוועקגעפאָרן קיין קרים, און מלך פלעגט דאַן אַלע טאָג גיין אויף דער פּאָסט. איינמאָל האָט אים זי, חנקע, דאָרטן אין עק שטאָט לעבן דער פּאָסט באַגעגנט; ער איז געגאַנגען אָן אַ היטל און איז געווען שטאַרק פאַרטיפט אינם בריוו, וואָס ער האָט נאָר וואס באַקומען.

„מלך, האָט זי, חנקע, ביי אים געפרעגט, וווּ איז אייער היטל ?"

דעמאָלט איז מלך געוואָרן שטאַרק רויט און האָט שעמעוודיק געגומען שמייכלען.

„אַך, יאָ, האָט ער געזאָגט, כ'האָב, אַפנים, פאַרגעסן מיין היטל אין פּאָסט".

„איז אָט"...

חיים-משה האָט איר פּלוצים איבערגעשלאָגן:

„זייט איר זיך משער, אַז דעם בריוו האָט מלך דעמאָלט באַקומען פון חוה פויזנער ?"

„פון חוה פויזנער ?"

חנקע איז ווידער מיטאַמאָל געוואָרן רויט.

„וואַרט, האָט זי געפרעגט, איך האָב דען געזאָגט ?"...

דעמאָלט האָט חיים-משה אויסגענוצט איר פאַרלוירנקייט און האָט ביי איר פּלוצים אַ פרעג געטאָן:

„נו, און וואָס האָט מלך איינגענומען פאַרן טויט? דאָס ווייסט מען נישט ?"

און דערויף האָט זיך אייגנטלעך דער שמועס איבערגעריסן. חנקע איז געוואָרן בלאַס און האָט מער נישט געקאָנט רעדן, און חיים-משה האָט זיך געפילט שולדיק, גלייך ער האָט זי נאָר וואָס מיט עפּעס שטאַרק באַליידיקט.

IX

גייענדיק אייגער אַליין צוריק אין וואַלד אַריין, האָט ער אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין אָנגעהויבן טראַכטן וועגן מלכן, אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין גענומען פירן מיט אים אין געדאַנק אַ שמועס: „ער, חיים-משה, און מלך, דאָס זענען, אין תוך גענומען, איין מענטש; ער, חיים-משה, איז אָפּגעזונדערט און שטרענג, ווייל ער נישט מוחל זיין קיינעם, ווייל ער אָנשמעקן אין לעבן מער, ווי אין דעם איז פאַראַן, ער מוז סוף-כל-סוף אין זיך גובר זיין אייגענעם ווייך-שמייכלדיקן מלכן, וואָס האָט אויף יעדערן אַ זכות און קומט אַריין אין יעדער

שטוב און לאָזט דאָרטן איבער זיין ברכה. נאָר אָט איז אַ פאַקט: מלך האָט דווקא איצט נאָכן טויט באַקומען מער וואָג – מלך מיט זיין שעמעוודיקן ווייך-שמייכלדיק פנים"...

פלוצים האָט ביי אים עפּעס אַ בליץ געטאָן אין געדאַנק, דער מוח איז גלייך שיכּור געוואָרן, און אין זיינע אייגענע אויגן איז מיטאַמאָל פאַרגרעסערט געוואָרן דער ווערט פון דעם וואָס ער טראַכט:

„וואָס איז אַזוינס אַ מענטש, מלך?"

„גאָרנישט, חיים-משה, אַ פּרווו אָדער אַ צייטווייליקער צופאַל".

„נו, און אַ מענטשנס ליידן?"

„פונם זעלבן מין, חיים-משה".

„און ווער איז אייביק?"

„אייביק בין איך, דער געשטאָרבענער מלך".

„האָסט נאָכן טויט באַקומען מער זיכערקייט, מלך"...

ער האָט פאַרגיכערט די טריט.

ער איז געקומען אין וואַלד אַריין, אָפּגעזוכט אין יצחק-בערס האַלבער זייט טינט און פּעדער און האָט זיך ביי זיך אין צימער געגומען פאַרצייכענען אַלץ, וואָס ער האָט פאַר די לעצטע מינוטן פאַרטראַכט ביי זיך אין מוח.

ער האָט פלינק געטראַכט און פלינק געשריבן. אָבער וואָס מער ער האָט געשריבן, אַלץ מער איז געפאַלן ביי אים די שטימונג מיט דער זיכערקייט, אַז דאָס, וואָס ער טוט, איז וויכטיק. ער האָט איבערגעלייענט דאָס אָנגעשריבענע און איז אַרויס אומצופרידן. די באַגייסטערונג מיט זיין גאַנצער פאַרטראַכטער זאַך איז פאַרשוווּנדן. נאָר אויב אַזוי, איז די גאַנצע מעשה מיט זיין אַראָפּקומען אַהער קיין ראַקיטנע איבעריק און נאַריש... נאַריש... ער האָט מיט יאוש אַוועקגעשפּאַנט איבערן צימער: וואָס איז אַזוינס באמת געווען מלך? אַ בנעימותדיק-קליינשטעטלדיק געטעלע; ער האָט ווייך געמאַכט די הערצער ביי קליינשטעטלדיקע מיידלעך, און חוה פּויזנער האָט אים דערפאַר אָנגעצונדן אַ לעמפּל אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט; אים, חיים-משהן, וועט זי קיין לעמפּל נישט אָנצינדן...

די גאַנצע נאַכט נאָכדעם איז ביי אים געווען אַ צעדרייטע, אַן אויפגערעגטע, און דער מוח איז אים געווען פול מיט פּלוידער. ער האָט

געדענקט חוה פויזנער, דעם עזותדיק-קלוגן בליק פון אירע היפשע, כמעט בולטע אויגן, דעם גאַנצן שטאַלט פון איר גלייכער בויגיקער פיגור, מיט איר בריוו און מיטן שטיקל פישביין, וואָס ביי מלכן אין טייסטער. פאַרוואָס שמייכלט זי תּמיד, בעת זי זעט אים, חיים-משהן, דורכגיין? פאַרוואָס קוקט זי אויף אים תּמיד פונדערווייטנס מיט אַזאַ עזותדיקן שמייכל אין די אויגן, גלייך זי איז גרייט צו זאָגן:

„ער איז דאָך אַראָפּגעקומען אַהער נאָר צוליב מיר, אָט דער חבר מלכס, חיים-משה, ער האָט דאָך מער נישט געהאַט צוליב קיינעם אַהער אַראָפּצוקומען, פאַרוואָס זשע גייט ער צו מיר גלייך נישט צו און זאָגט נישט אויס דעם אמת?"...

פלוצים האָט ער זיך דערמאַנט אַנם עקסטן ליידיק-גרינעם שטאָט-פּלאַץ און אָן חנקע ליובער, וואָס איז דאָרטן אַוועקגעגאַנגען פון אים באַליידיקט און בלאַס מיט אַסך אויפרעגונג אונטער דער ברוסט. ער האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט שטאַרק זינדיק און שלעכט און האָט זיך געגומען דרייען פון איין זייט אויף דער צווייטער:

„טפו! האָב דיר אַכציק שוואַרצע יאָר!"

און אין דער זעלבער צייט האָט ער געדענקט, אַז מיט אָט דער קללה פלעגט זיך שעלטן זיין טאַטע, אַז ס'איז אַ קאַריקאַטור, אָט דאָס, וואָס ער שעלט זיך פונקט ווי זיין טאַטע, און אַז אַפילו אָט דער לעצטער געדאַנק זיינער איז שוין אויך נישט ניי, און ער האָט אים שוין פיל מאָל געטראַכט:

„די גרעסטע קאַריקאַטור, האָט ער געטראַכט, אַז אַ מענטש איז ענלעך צום טאַטן".

מיטן טאָגליכט האָט ער גענומען איינדרימלען מיט אַ טיפער איבערצייגונג, אַז אַלץ, וואָס ער האָט אויף זיין לעבן געטראַכט, טויג אויף כפּרות, אַז ער, חיים-משה, איז אַ פּוסטע כּלי און אַז בכלל דרייט ער זיך אַרום אַלע זיינע יאָרן ליידיק, און אָט צוליב וואָס, אַשטייגער, איז ער איצט אַראָפּגעקומען אַהער קיין ראַקיטנע? דעם ענין, וואָס ער האָט דאָ אָפּצוטאָן, האָט ער גרינגער ווי אַלץ געקאָנט אויספירן דאָרטן, אין דער גרויסער שטאָט, ווו ער האָט געלעבט. און אין תּוך... אין תּוך איז קיינעם קיין נפקא-מינה נישט, אויב דאָ אין ראַקיטנע אין עק בית-עולם וועט אין איין שורה מיט מלכס קבר צוקומען נאָך איינער,

אַ נייער... ער איז אַנטשלאָפֿן געוואָרן. אַקעגן אים איז געזעסן מלך מיטן שטיקל פּישביין אין האַנט און האָט געשמייכלט מיט אַזאַ מינע, גלייך ער וויל זאָגן:

„דאָס איז אַלץ, חיים-משה, אַלץ וואָס איך האָב גענומען פֿון דער געליבטער פֿרוי".

און פּלוצים איז מלך פֿאַרשוווּנדן. און דאָ אַרום אים, חיים-משהן, איז שוין גאָר געווען חוה פֿויזנער; זי איז געווען נישט איינע, נאָר עטלעכע. זי איז געווען עטלעכע חוה פֿויזנערס, וואָס כאַפּן שטאַרק דעם אָנבליק איינע פֿון דער צווייטער און אַלע האָבן זיי געזונגען מיט דינע האַרציקע ברוסט-שטימען, און צו אַלעמען האָט צוגלייך געצויגן דאָס האַרץ.

ער איז אָפּגעשלאָפֿן נישט מער ווי אַ שעה דריי. פֿונדעסטוועגן איז ער נאָכדעם אויפֿגעשטאַנען גאַנצפֿרי אַ צופֿרידענער און פֿאַר-גיטיקטער, אַזאַ גרינגער, גלייך פֿאַר דער נאַכט האָט ער מיט אַמאָל אָנגעוווירן אַ גאַנצע האַלב פֿון זיין וואָג. פּלוצים האָט אים שטאַרק אַ צי געטאָן צו די נישט-דערשריבענע שורות, וואָס זענען פֿון נעכטן געבליבן אויפֿן טיש, און דאָס האַרץ האָט געגעבן וועגן זיי אַ קלאַפּ מיט פֿרייד:

„און ווער איז אייביק?"

„אייביק בין איך, דער געשטאָרבענער מלך"...

ער האָט זיך אָפּגעוואַשן ביי זיך אין צימער אַקעגן שפּיגל און האָט באַמערקט די מאָגער-געוואָרענע באַקן, וואָס אויף זיין אויסגע-צויגענעם געזיכט. די אויגן האָבן געגלאַנצט מיט פֿייערלעך אַזעלכע, מיט בענקשאַפֿט צו די נישט-דערשריבענע שורות, וואָס ביי אים אויפֿן טיש. איצט איז אין אים אַלץ געווען פֿאַרטיק: אין אָט דעם שטילן זומערדיקן טאָג מיטן הויכן בלויען הימל, וואָס ציט זיך רויק איבער אים, איז חוה פֿויזנער שוין מער נישט געווען איינע אַליין; זי איז געווען אַסך, אַסך, און אַלע האָבן זיי געהאַט קליינע געטעלעך אַזעלכע און האָבן זיי געדריקט צום האַרץ, יעדערע — איר אייגן קליין געטעלע, אַלע ביי טאָג האָבן זיי אויסגעצויגן זייערע געטעלעך און זיי געלייגט שלאָפֿן:

„באַי, באַי", האָבן זיי געוויגט זייערע געטעלעך און האָבן דערביי געזונגען מיט דינע און האַרציקע ברוסטן-שטימען.

זיי זענען געשלאָפן, אָט די געטעלעך, נאָר איינס פון זיי האָט געהאַט אַ שעמעוודיקן שמייכל אויפן בלאַסן קלאָרן געזיכט: מלכס שעמעוודיקן שמייכל...

אַרום דריי אַזייגער ביי טאָג איז ער אַרויסגעגאַנגען פון זיין צימער מיט אַזאַ הייס פאַררויטלט פנים, אַז ער האָט זיך פונסנייַ געמוזט אָפּוואַשן מיט קאַלטן וואַסער. ער איז געווען אויפגעלייגט און צופרידן. ער האָט זיך געוועלט אין דער צווייטער האַלבער זייט מיט דער קראַנקער יצחק-בעריכע, ער האָט זיך אָנגעטאָן אין אַ נייעם אַנצוג און האָט זיך איינער אַליין אַוועקגעלאָזן אין שטאָט.

ער איז געגאַנגען מיטן שמאָלן שטעגעלע, וואָס באַהאַלט זיך אין גרינעם וואַקסנדיקן גראָז און האָט געזען פונוויטנס גאַנץ ראַקיטנער שיפּוע. די צוויי קלויסטער-שפּיצן מיט דער שול-יאַרמלקע האָבן געשטעקט העכער די דעכער, העכער אַלע שטאָטישע געשטאַלטן און האָבן געשפּילט מיט פאַררויכלטער זון פון זומערדיקן האַלבן-טאָג. און אַלץ, וואָס דאָרטן איז געווען, האָט איצט אויסגעזען פונדערווייטנס, ווי דער חלום פון זיינע קינדער-יאָרן: ער האָט נישט אויפגעהערט אַהין צו קוקן, און די שעמעוודיקע שאָטנס פון די קינדער-יאָרן האָבן נישט אויפגעהערט צו פלאָנטערן זיך אַרום זיין נשמה. ער האָט זיך דערמאַנט, ווי ער איז אַמאָל דאָ, אין אָט דער שטאָט געווען שטאַרק רעליגיעז. דאָס האַרץ האָט דערביי געטאָן זייער אַ שנעלן קלאַפּ, און אין דער זעלבער צייט איז שוין דער מוח געווען פאַרשיכורט פונם געדאַנק, וואָס טוט פלוצים אין אים אַ בליץ.

„דער עלטסטער ליגנער, דער קינדערשער סידור זיינער, וואַלגערט זיך דאָ ערגעץ אויף אַ בית-מדרש-בוידעם צווישן אַלטע פאַרשטויבטע שמות".

און ער האָט ווי נקמה געהאַט אין אָט דעם אַלטן גרויסן ליגנער.

אין שטאָט האָט ער זיך דעמאָלט געפילט גרינגער, ווי אַלע מאָל. איטלעכס מאָל, וואָס יידן האָבן אים דאָרטן געפרעגט, וואָס טוט ער עפּעס דאָ אין ראַקיטנע, האָט ער קוים-קוים אונטערגעשמייכלט און האָט געענטפערט, אַז גאָרנישט:

„ער איז געקומען אַהער זיך אַביסל אַרומשלאַיען״.

און אַליין האָט ער דערביי גוטמוטיק אַריינגעקוקט די יידן אין די פּנימער; ער האָט געהאַט הנאה, וואָס ער ענטפערט זיי מיט אַזאַ טאָן, ווי זיי איז ניחא. ער האָט נישט אויפגעהערט צו געדענקען די גרינע טאָפּאָלן, וואָס מאַכן יום-טובדיק דאָס גראָז לעבן עוזר ליוברס שטוב. ס׳האָט געצויגן אַהין צו חנקען, צום גוטן וואָרט, מיט וועלכן ער דאַרף זי איבערבעטן, נאָר אַליין איז ער נאָך אַלץ געשטאַנען, געשמועסט מיט די יידן וועגן דעם אַלטן קבצנישן טייל שטאָט און האָט געזען, ווי די טרעפּלעך לעבן עזריאל פּויזנערס גרויסער קלייט זענען ליידיק: אַפּנים חוה פּויזנער איז נאָך אַלץ געווען אין קרייז-שטאָט. פּלוצים האָט זיך אים שטאַרק פאַרוואָלט באַרג-אַראָפּ צום אַלטן קבצנישן טייל שטאָט און צו די נידעריקע נישט-ברוקירטע געסלעך, וווּ ער איז אַמאָל אויסגעוואַקסן. ער האָט באַנייס קוים-קוים שמייכלדיק גענומען ביי די יידן זיך נאָכפרעגן:

„וואָס זשע הערט זיך עפּעס דאָרטן, אין די נידעריקע געסלעך?״

און געענטפערט האָט מען אים, אַז גאָרנישט:

„וואָס זאָל זיך דאָרטן הערן?״

„קויטיקע געשעפטן״.

„קבצנים ווי אַמאָל״.

אין די אונטערשטע נישט-ברוקירטע געסלעך איז, ווי תמיד אין דער צייט, געווען שטאַרק לעבעדיק און רעשדיק, קינדער האָבן געשפּילט אין אַלע שמאָלע דורכגענג, און די שעה איז שוין געווען נישט קיין פריע; די זון האָט געהאַלטן ביי זעצן זיך; דער שטויב, וואָס יעדער דורכלויפנדיקע פור האָט געלאָזט נאָך זיך באַרג-אַראָפּ אין דער לופט, האָט אויסגעזען אַ גאָלדענער, אַן אַמאָליקער, אייגעלעך און פּנימלעך האָבן אין אים געבלאָנדזשעט, ווי אין אַ קרענקלעך זעונג, און נאָך זיי האָט געבלאָנדזשעט נאָך עפּעס; אַ חלום פון די חומש-יאָרן. פון ערגעץ אַ שטוב האָט זיך געלאָזט הערן אַ לאַנגאָניק שטעפּן פון אַ מאַשין; אַ מאַמע אַ שלאַק האָט דאָרטן איצט צו זון-זעצן געהאַלטן, אין איין עסן

איר איבערגעוואַקסן מיידל די ברויטגעבערין, אַלמאַי זי האָט גענומען אַ ניימאַשין אויף אויסצאָלן:

„אַז איך האָב געזאָגט, האָב איך: איך דאַרף אים אויף כפרות, זאָל קערן דעם אַגענט, און וויל ביי אים נישט נעמען קיין מאַשין".

נאָר אָט איז אַ שטוב אַ צווייטע און אַ דריטע. אין אַן אָפענער טיר באַווייזט זיך אַ באָרוועס ווייבל; זי גיט אַ שטעק אַרויס דעם קאָפּ און כאַפּט אים באַלד אַריין צוריק:

„אוי, איך וועל זיך אַ מעשה אָנטאָן, חיים־משה גייט!"... און באַלד האָבן זיך אין טיר אַרויסגעשטעקט אַ קאָפּ, אַ צווייטער און אַ דריטער. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָ, אין די אַלט־שטאָטיקע הינטערגעסלעך, וווּ ער איז אַמאָל אויסגעוואַקסן, דערמאָנט מען אָפּט זיין נאָמען; מען געדענקט אים נאָך פון די קינדער־יאָרן. מען וויל נאָר וויסן: איז ער נאָך אַזאַ ווילער, ווי אַמאָל, חיים־משה? אייניקע ווייבלעך קערן אים נאָך דאָ דערצו אָן קרובות. מ'האָט געשמייכלט, בשעת מען האָט אים געפירט צו זיך אין די קליינע אָרעם־אויסגעמעבלטע צימערן, און אויך ער האָט געשמייכלט, בשעת ער איז זיי אַהין נאָכגעגאַנגען:

„גאָרנישט, האָט ער געשמייכלט, וואָס זאָל זיך הערן? מען לעבט",

און אַלע האָבן זיך געקלאָגט אויף כמעט איינעם און דעם זעלבן: פריער מיט עטלעכע יאָר, ווען די טאָרף־פאַבריק אונטער ראַקיטנע האָט געאַרבעט, האָט מען דאָרטן עפּעס געהאַט, און איצט איז אַוודאי ערגער: מען מוז שטוקעווען.

און אַלע האָבן געוואָלט, אַז חיים־משה זאָל צו זיי אַריינקומען, אַז ער זאָל ביי יעדערער פון זיי אין שטוב אַביסל זיצן.

אויף איינער אַן אַלטער אַקעגנדיקער שטוב ווייזט דאָרטן חיים־משה אַליין אָן מיטן פינגער:

„אָט איז זי!"...

דער לאַנגער טשערעפּענער דאַך איז געלעגן אויף אָט דער שטוב אויסגעקרימט, ווי דער רוקן פון אַ קאַץ, בעת זי ציט זיך, און איז אינגאַנצן געווען פאַרגאָסן מיט דער שיין פון פאַרגייענדיקער זון. די שטוב האָט נישט געהאַט קיין גאַניק. איר פאָרנטיקע טיר איז געווען

צעפראַלט אָפן און צוגעבונדן צו דער וואַנט מיט אַ שטריקל, כדי זי זאָל זיך נישט פאַרמאַכן. דער פידאַשעק איז געווען אָפּגעוואַלעט, און אויף דער הויכער שוועל איז דאָרטן געשטאַנען אַ לאַנגער יונגערמאַן מיט אַן אויסגעצויגן און לאַנג פּנים. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַן אַלט צעריסן שטופּ-רעקל; ער האָט געהאַלטן אַ קליין זויג-קינד אויף די הענט, דאָס צווייטע קינד, אַ יינגעלע פון אַ יאָר דריי, האָט אים געשטופּט דאָס קעפּל צווישן די לאַנג-טאַטעדיקע פיס, און אַליין אין די גרויסע שוואַרצע אויגן און אינם גאַנצן מאַטן אומעטיקלעכן געזיכט האָט ער געהאַט עפּעס פון די יוצאי-מצרים און פון דער זון, וואָס פאַרגייט. — דאָס איז געווען פישל ריכטמאַן. אַמאָל אין די יונגע יאָרן איז ער אויך געווען אַן עקסטערן, און איצט פאָרט ער צוויי מאָל אין וואָך צום וואָקזאַל און האַנדלט, ווי דער שווער זיינער, מיט זעק. דאָס איז ער אַמאָל געווען חיים-משהס אַ חדר-חבר, דאָ אין ראַקיטנע; דאָס איז ער דער ערשטער געפאָרן אינאיינעם מיט חיים-משהן פון וואָקזאַל.

„חיים-משה! האָט ער צו אים געשריגן פון דער אָפענער טיר מיט אַ צופיל אויסגעצויגן קול, ווי אַ יידענע, און ווען וועסטו שוין אַריינגיין צו מיר, חיים-משה?"

„טאַקע באַלד, האָט חיים-משה אים געענטפערט פון קעגנאיבער דער גאַס, טאַקע די מינוט, פישל".

נאָר אויפן וועג אַהין האָט אים איבערגענומען גאָר איינע אַ באַיאָרטע קרובה זיינע. צוליב זיין כבוד האָט זי זיך נאָר וואָס אויס-געשלייערט אינם ברוינעם נאָך נישט געניצטן זיידענעם טיכל, און איצט האָט די גאַנצע גאַס געקוקט, ווי זי דערנענט זיך צו אים מיט אַזעלכע בריהש ווייבערשע טריטעלעך, גלייך זי וועט אים אָננעמען פאַר דער האַנט און וועט זיך דאָ אין מיטן גאַס אַוועקלאָזן מיט אים אין אַ קונציקן מחותנת-טאַנץ.

„וואָס זשע דען? האָט זי געזאָגט, זי ווייסט דען נישט, אַז חיים-משה איז שוין היינט פון די גרויסע, גאָר-גאָר פון די גרויסע?"

און אַרום-אַרום איז מען געשטאַנען אין די אָפענע טירן און מען האָט געקוקט, ווי דער גוטער יאָר האָט זי נאָך נישט גענומען, אָט די

קליינינטשקע פעסי זאַליוואַנסקי ; זי קאָן נאָך שיין רעזן מיט אַ מענטשן ; נישט אומזיסט איז איר מאַן עליו השלום אַלע זיינע יאָרן געוועזן אַ חשוב, אַ בורר און אַ כלה-אָנקוקער ביי אַלע ניישטעטיקע גבירים, וואָס אין אויבערשטן ברוקירטן טייל ראַקיטנע.

„זע נאָר, האָט זי זיך געוווּנדערט, אָט דאָ אינדרויסן וועט זי מיט אים שטיין ?"

און זי האָט אים גלייך גענומען פירן צו זיך אינם קליינעם שטיבעלע, וווּ די ציכטיקע פּאָדלאָגע איז נאָך געווען אָפּגעשמירט מיט פעטן אייל-נאַפט, און ווו אין איינעם אַ ווינקל איז נאָך געשטאַנען דער שרייבטיש פון איר געשטאָרבענעם מאַן, דעם חשוב און דעם בורר ביי גבירים. חיים־משה איז דאָרטן מיט איר געזעסן און האָט געקוקט, ווי דער ברייטער שרייבטיש מיט אַלע זיינע טיכטיקע שרייב-מכשירים פאַרנעמט דאָרטן דאָס בכבודיקסטע אָרט. אַמאָל האָט ער געגעבן פרנסה דאָ אין שטוב, אָט דער טיש, און איצט האָט ער אויסגעזען ווי אַ יורד, אַ פוסטע כלי.

פעסל האָט עפּעס דערציילט וועגן זיך און איר אַלמנהשאַפט, און חיים־משה האָט נאָך אַלץ געקוקט אויף אָט דעם טיש. פעסל האָט אַ זיפץ געטאָן.

„אַז ווער האָט מיך איצט אין זינען ? האָט זי געזאָגט, אַז קיינער האַלט נישט אונטער אין אָט דער שלעכטער צייט".

און פון אָט די לעצטע ווערטער אירע איז חיים־משה געוואָרן ווי צעטראָגן ; ער האָט זיך אַרומגעקוקט און האָט נישט געוווּסט, וואָס צו טאָן.

„אמת, האָט ער פאַרוווּנדערט איבערגעחזרט, ס'איז אַ שלעכטע צייט ; קיינער האָט יענעם נישט אין זינען".

און פלוצים האָט ער דערזען, ווי זי לאָזט אַראָפּ די אויגן, פעסל זאַליוואַנסקי, זי בלייבט אַזוי אַקעגן אים שטיין און וואַרט.

X

אין גיכן האָט מען דערציילט, אַז חיים־משה האָט איר דעמאָלט אָפּגעגעבן גרויס כבוד : ער האָט איר געגעבן גאַנצע הונדערט רובל.

פעסל אַליין האָט איבערגעגעבן, ווי אַזוי חיים־משה איז מיט איר געזעסן ביים שרייבטיש און האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף איר הויזגעזינד: ווו איז אַהינגעקומען איר יונגע שיינע טאָכטער, וואָס האָט אַמאָל חתונה געהאַט פאַר אַ רייכן יונגנמאַן, זי האָט זיך געגט? ער האָט דערמאָנט אַלע קליייניקייטן פון אַמאָל, ער האָט ביי איר געפרעגט:

„איז וואָס זשע וועט זיין ווייטער, אַ, פעסל?"

„וואָס זאָל זיין? האָט געענטפערט פעסל, איך, חיים־משה, בין שוין נישט יונג, כ׳בין שוין פאַרזאָרגט. און דו דאַרפסט חתונה האָבן, חיים־משה".

„חתונה האָבן?" האָט זיך געוווּנדערט חיים־משה.

אוןביידע האָבן פריינטלעך געלאַכט, זי און חיים־משה.

ווען די קלאַנגען וועגן דעם האָבן דערגרייכט צו עזריאל פויזנערן אין דער גרויסער קלייט, האָט מען דאָרטן פאַרפירט וועגן דעם אַ שמועס. מ׳האָט באַוווּנדערט חיים־משהס גוט האַרץ. עזריאל פויזנער אַליין האָט דעמאָלט אויפגעהערט אַ ווײַלע איבערצושרייבן פון איין בוך אין צווייטן.

„אַזוי? האָט ער זיך געחידושט, גאַנצע הונדערט רובל?"

און נאָכדעם האָט ער מיט גרויס ישוב־הדעת איבערגעלייגט דאָס היפּשע שטיקל וואַטע פון איין אויער אין אַנדערן; ער האָט גענומען זוכן צווישן די חשבונות איינעם אַ טעות און האָט בשעת מעשה צוגעגעבן:

„נו, זייער פיין".

ער האָט בכלל ליב געהאַט די ווערטער „זייער פיין". און אַלע האָבן געפונען, אַז זיי פּאַסטן פאַר אים, דעם בכבודיקן פאַרמעגלעכן קרעמער, וועמען אַלמנות און דינסטמיידלעך פאַרגלויבן אויף אַ פשוט קליין קוויטל זייער ציטעריק פאַרמעגן. דער עיקר איז געווען זיין שיינע הנהגה מיט מענטשן, דער סבֶר־פָּנים־יָפות און די לייטישע אויפפירונג מיט די יונגעלייט, וואָס קומען אַריין צו זיין שיינער געראָטענער טאָכטער. דאָס מאָל איז ביי אים אין קלייט געזעסן דער מאַדאַם בראָמבערגס פרעמד־שטאָטיקער קרובֿ, אַ רייכער יונגער בחור, אַ סטודענט, וואָס האָט צוריק מיט אַ פּאָר יאָר זיך באַקאָנט מיט זיין טאָכטער ערגעץ־ווו

אין קרים און האָט פון דעמאָלט אָן געגומען נאָכשלעפן זיך נאָך איר אַהער קיין ראַקיטנע, ער איז געווען אַ בנעימותדיקער און אַ שטילער. אויפן שטעקל און אויפן זילבערנעם פּאָרטציגאַר האָט ער געהאַט אַסך גילדענע מאָנאָגראַמעס, וואָס האָבן דערמאָנט, אַז אַסך מענטשן האָבן אים ליב און שענקען אים מתנות, און אַליין האָט ער ליב געהאַט סקולפּטור. דאָס ערשטע מאָל, ווען ער איז אַהער אַראָפּגעקומען, האָט ער זיך פאַראינטערעסירט מיט מלכס פּנים און האָט אים גענומען אויסקנעטן. די סטאַטוע איז אַרויס אַ מיניאַטיור-קליינע, אַ חנעוודיקע, אַ באַשיינטע מיט מלכס שטילן שמעוודיקן שמייכל. נאָר חוה פויזנער איז שוין דעמאָלט געווען ערגעץ-ווהין אַוועקגעפאָרן פונדערהיים, זי האָט אים געלאָזט איינעם אַליין אין ראַקיטנע, און ער האָט נישט געוווסט, וואָס מיט דער סטאַטועטע צו טון, ער האָט זי סוף־כל־סוף אַוועקגעשענקט חנקע ליובער צום טאָג פון איר געבוירן, און אַליין האָט ער גאָך נאָכדעם אַרומגעבלאָנקעט עטלעכע טעג דאָ אין ראַקיטנע און איז סוף־כל־סוף אַוועקגעפאָרן צוריק אין דער גרויסער שטאָט, פונוואַנען ער שטאַמט. איצט איז ער ווידער אַהער אַראָפּגעקומען. ער האָט נישט געטראָפן חוה פויזנער אינדערהיים, איז ער געקומען זיצן צו איר פאָטער אין קלייט, ער מיט די פיל גילדענע מאָנאָגראַמעס אויפן שטעקן און אויפן זילבערנעם פּאָרטציגאַר, וואָס דערמאַנען, אַז אַסך מענטשן האָבן אים ליב.

„איז וואָס זשע הערט זיך? האָט ביי אים פויזנער מיט בטוחישער לייטישקייט געפרעגט, שוין מן הסתם חתונה געהאַט, אַ?"

„ניין נאָך, האָט דער סטודענט מיט אַ שולדיקן שמייכל געענטפערט און האָט זיך פאַרשעמט, דווקא ניין..."

„אַזוי גאָר?"

עזריאל פויזנער האָט געפרווט מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען ביי אים ריין, און האָט זיך געחידושט. נאָר באַלד האָט ער זיך פאַרכאַפּט און האָט מיט דעם זעלבן וווּנדער צוגעגעבן:

אַזוי! נו, זייער פיין".

און דאָס אַלץ איז געווען געזאָגט געוואָרן פון הוילער לייטישקייט וועגן, כדי דעם צווייטן נישט צו פאַרשעמען.

אייגנטלעך אָבער האָט זיך פויזנער אין יענעם היימן זומער-טאָג נישט איבעריק רויק געפילט און האָט צו אָפּט געוואָרפן בליקן אין

מאַרק אַריין. אַביסל שפּעטער איז ער צוגעגאַנגען צו דער שוועל פון דער אָפענער קלייט און ווידער אַמאָל, ווי אינדערפרי, גענומען קוקן, צי ס'פאָרן נישט די וואָקזאַל-בעל-עגלהס פונם צווייטן צוג, די זאַך איז באַשטאַנען דערין, וואָס חוה פויזנער, די געראָטענע טאָכטער זיינע, איז געווען אַוועקגעפאָרן אין קרייז-שטאָט, ווו זי האָט זיך נאָכאַמאָל באַדאַרפט באַגעגענען מיטן יונגן בעריזשינעצער דעסלערן. סוף-כל-סוף האָט באַ-דאַרפט קלאָר ווערן, צי איז ער פאַר איר אַ פּאָר, צי ניין. נאָר אָט איז שוין אַריבער אַ וואָך און צוויי, און זי האָט זיך נאָך אַלץ פון קרייז-שטאָט נישט אומגעקערט. צי האָט עס נישט געקאָנט הייסן, אַז די פראַגע איז פאַר איר דאָרטן זייער אַ האַרבע? עזריאל פויזנער וואַרט מיט אומגעדולד, אַז זי זאָל אָנקומען מיט יעדן צוג. אַלעמאָל גייט ער צו צו דער אָפענער טיר פון קלייט, שטעלט צו אַ פלאַכע האַנט צום שטערן, כדי צו פאַרשטעלן די זון, און קוקט זיך איין: אַ בעל-עגלהשער פאַעטאָן שוואַרצט זיך אין דער ווייטער טיף פון גאַס. גלעקלעך קלינגען, אַ היטל-פודל זיצט פאָרנט מיטן פורמאַן אויף דער קעלניע, נאָר דער פאַעטאָן פאַרקערעוועט אין אַ זייט-געסל; אַ פרעמדער מיידלשער וואַל טוט אַ שווינדל דורך פאַרביי די אויגן. דערצו נאָך זיצט דאָ אין דער טיף פון דער קלייט-קילקייט אָט דער פרעמד-שטאָטיקער סטודענט, דער מאַדאַם בראָמבערגס רייכער קרוב, רויכערט פּאַפּיראָסן און זאָגט נישט אויס, אויף וועמען ער וואַרט. איטלעכס מאָל, וואָס צו אים, עזריאל פויזנערן, אין קלייט קומט אַריין זיין פרוי, שטערט זיי אָט דער סטודענט זיך דורכצורעדן. עזריאל פויזנערס פרוי שטייט מיט אַ שוואַרצן גאַרעסענעם שאַרף אויפן קאָפּ ביי דער שוועל פון קלייט, זי שטייט אויסגעפוצט, זי זעט נאָך אויס גענוג יונג און שיין, און קוקט צוזאַמען מיט איר מאַן אין דער טיף פון גאַס.

„נו, וואָס?" פרעגט זי ביי אים.

עזריאל פויזנער ענטפערט נישט. ער קוקט אין גאַס און טראַכט; זיין פנים איז אַביסל פאַרקנייטשט.

„דו! זאָגט ער פלוצים צום עלטערן קלייט-משרת, וואָס שטייט די גאַנצע צייט אין גרויסן שטיל-שווייגנדיקן דרך-ארץ קעגנאיבער דער סטויקע, דו, ווי אַזוי רופט מען דיך?"

„יוסף", ענטפערט דער עלטערער קלייט-משרת.

„יאָ, יוסל. אַהערצו גיי. שטיי דאָ בײַ דער קאָנטאָרקע, יוסל".

און אַליין פאַרשפּילעט ער אויף זיך די שוואַרצע לוסטרינענע קאַפּאָטע און לאָזט זיך פּאַמעלעך אַראָפּ פון די טרעפּלעך. ער גייט פויל, ווי איינער, וואָס האָט אין מיטן הייסן וואָכעדיקן העלן טאָג באַשלאָסן צו באַזוכן אַ באַקאַנטן אַן אָבל. ער גלעט אָן אויפהער די באָרד צום האַלז צו. און אַז ער באַגעגנט מענטשן, קוקט ער אויף זיי פון דער זייט מיט צונויפגעצויגענע קורצזיכטיקע אויגן און דערקאָנט נישט קיינעם, גלייך ער געפינט זיך אין אַ פרעמדער שטאָט. אַזוי פּעלט ער אויס דעם מאַרק. ער גייט אים אַרום פון דער לינקער זייט און לאָזט זיך אַראָפּ באַרג־אַראָפּ צו דער אַלטער נידעריקער שטאָט און צו די ווייטסטע אָרימע געסלעך.

דאָרטן אין דער טיפער נידעריק, אויפן פּלאַץ, וואָס פאַרן אונטערשטן שלעכט־ברוקירטן מאַרק, גרייט מען זיך צום גרויסן יאָר־יריד, וואָס אין דער צווייטער נאָך־שבֿועותדיקער וואָך. ביידלעך ווערן אויפגעשטעלט שורותווייז און צעוואָרפן, האַמערס קלאַפּן, שאַלאַשן ווערן פאַרטיק, פורן לאָדן זיך אויס לעבן אויפגעשלאָגענע געצעלטן. און דער טאָג איז הייס און נודנע, ווי דאָס לעבן פון אָט דער גאַנצער אַלטער שטאָט, ווי דאָס לעבן פונם שלימזל דעם מלמד, וואָס קנעלט נאָך דאָ ערגעץ־ווו אין אַן עק געסל. ס׳הערט זיך פון דאָרטן, ווי ער חזרט מיט זיינע אָפּגעריסענע חדר־קינדער די אַלטע נאָך־פּסחדיק נודנע פּרשה חומש:

ואם – און אויב, בבית – אין שטוב, ישוב – וועט זיך אומקערן, ופרח – און וועט בליען, הנגע – די פּלאָג. ואם – און אויב...

קלאַפּט דער האַמער, וואַקסן די געצעלטן, חזרט דער מלמד. און אַ קליין פאַרבלאָנדזשעט חדר־ייִנגל פאַרגעסט שוין אויף לאַנג, ווו ער געפינט זיך, שטייט אָפּ גאַנצע שעהן דאָ לעבן די ניי־אויפגעשטעלטע ביידלעך און קוקט מיט וווּנדער־אויגן: עפּעס פרעמד־שטעטיקע ווייבלעך פאַרקען זיך אין דער ביידל־קיל דאָרט אינווייניק ביי די סחורות; האָרעפּאַשנע ווייבלעך און רירעווודיקע אַזעלכע מיט פלינק־ווייבערישע הענט. זיי עסן אָן טעלער פון די געבראַכטע טעפּלעך און שמייכלען צו צו די יונגעלייט, וואָס מען קאָן נישט וויסן, צי זענען זיי זייערע העלפער, צי זייערע געליבטע.

עזריאל פויזנער איז שוין דורכגעגאַנגען פאַרביי דעם גאַנצן אַלטן מאַרק און שאַרט זיך פון איין הינטערגעסל אין צווייטן. מיידלעך קוקן אויף אים פאַרחידושט, זיי האָבן אים נאָך קיינמאָל דאָ אין די הינטער-געסלעך נישט געזען. ס'איז נישט נאָך זיין כבוד נאָך, ער זאָל דאָ גיין, און נאָך אין מיטן דער וואָך. ביי איינער אַ מיידעלע פרעגט ער וועגן עפעס, ער שטעלט זיך אָפּ. דאָס מיידעלע ווייזט אים אָן אויף איינער אַ שטוב אין מיטן געסל, אויף זיינוול פּאָטשטערס האַלב-אַכסניהדיקער שטוב.

„אָט דאָ, זאָגט דאָס מיידעלע, ווּינט ער; מ'גייט אויף דער הינטער-טיר".

נאָר ביי זיינוול פּאָטשטער ווּינט דאָך איצט קיינער נישט, אַחוץ פרעגערן, דער פאַרוואַלטער פון תלמוד-תורה, וואָס איז אַמאָל געווען פאַרליבט אין חוה פויזנער און וואָס איצט, זאָגט מען, שטייט ער צו צו חייקע דער דינסט פון איינפאָר-הויז און זאָגט, אַז ער וועט זי נעמען.

„אויף צולהכעיס שונאים, זאָגט ער, וועט ער זי נעמען".

ביי זיינוול פּאָטשטער אינם לאַנגן אַכסניהדיקן אונטער-הויז קלאַפּט מען אין אַ שטויסל. זיינוולס ווייב, די קליינע דאַר-גופיקע עקרה, זיצט דאָרטן מיט אַלע פיר אויף דער ערד, זי זיצט אין דער קיל, לעבן דער קיך-טיר, ווייט פונם פיטש-נאַסן פערדישן מיסט, וואָס טריקנט קיינמאָל נישט אויס לעבן אָפענעם הויז-טויער; זי שטויסט צימערינג צוליבן שבועותדיק געבעקס. און אַביסל ווייטער, אין איינעם פון די קליינע און קילע זייטיקע חדרימלעך ליגט פרעגער ביי זיך איבערן האַרטן באַנקבעטל. ער ליגט אינם ברייטן בלוי-זיידענעם שטוב-העמדל און אין די ווייכע געשטריקטע שטעק-שיך און רוט אָפּ פון נאָך זיין שווערער טאָג-טעגלעכער לערער-אַרבעט אין תלמוד-תורה. ער האָט זיך נאָר וואָס אומגעקערט אַהיים, ער האָט אָן מידקייט געאַרבעט מיט דריי פול-איבערגעפולטע קלאַסן כסדר. היינטיקן טאָג האָט ער באַוויזן וווּנדער: ער האָט דערוויזן דעם צווייטן לערער, וויאַזוי מען קאָן אין די לעצטע הייסע טעג פאַר די זומערדיקע וואַקאַציעס מיטאַמאָל לעבעדיק מאַכן אַלע קלאַסן. ער האָט נאָך חוץ דעם צים לעצטן מאָל געפּעטירט און

געגרייט די קינדער-אַרטיסטן צום יערלעכן אָוונט, וואָס דאַרף געגעבן ווערן לטובת דער תלמוד-תורה. איצט איז ער צופרידן-מיד און פילט אונטער זיך זיין קראַפט; אַ גאַנצע געגנט איז מקנא ראַקיטנע אויף דער תלמוד-תורה, וואָס ער האָט דאָ אַוועקגעשטעלט; אַ גאַנצע געגנט געדענקט אַ מעשה:

צוריק מיט אַ יאָר פינף איז קיין ראַקיטנע אַראָפּגעקומען ער, פּרעגער, אַ באַרימטער עזותניק, אַ שאַרפער קאָפּ, אַ צולהכעיס-יונג און אַ ווילדער אַפּיקורס; ער האָט שוין אפשר אַליין אַרויסגעלאָזט וועגן זיך אַ קלאַנג, אַז ער האָט צופיל ליב דעם ביטערן טראָפּן. יעדנפאַלס האָט אים קיינער קיינמאָל נישט געזען שיכור. ער האָט זיך באַלד צעקריגט מיט אַלע חשובסטע ראַקיטנער באַלעבאַטים און זיי גלייך געגעבן צו וויסן, אַז זיי זענען ביי אים בלאָטע. ער האָט מיט דריי מיטלסטע פינגער געגעבן אַ דריק צו די פענסנע צו דער נאָז און האָט זיי געזאָגט:

„איר זענט ביי מיר ערגער פון שאולקע הפקר-יונג, פון שאולקע שניידער, מיט וועלכן איך כאַפּ אָפּט אַ שנאַפּס ביי זיינוול פּאַטשטער אין אַ זייטיק חדר".

ער האָט באַלד פאַראינטערעסירט ראַקיטנע. אין אים האָט זיך פאַרליבט עזריאל פויזנערס זעכצן-יאָריק געראָטן מיידל, חוה.

אַלעמאָל האָט דעמאָלט חוה פויזנער פונסניי צוגעזאָגט טאַטע-מאַמע, אַז זי וועט זיך מער מיט אים נישט באַגעגענען, און אַלע פרייטאָג-צונאַכטס איז זי דאָך געלאָפן צו די בראָמבערגס אין הויז און האָט דאָרט געוואַרט, אפשר וועט ער קומען.

„אמת? האָט זי ביי דער מאַדאַם בראָמבערג געפרעגט, ער האָט אַן אומגעווייגלעכן שטערן..."

דאָס איז געווען פריער, מיט גאַנצע פינף יאָר צוריק.

איצט אָבער נעמט זי ביי אים שטיקווייז די נשמה, אָט די אויסגעוואַקסענע, שענער-געוואָרענע חוה פויזנער, און קיין עק וועט ער ביי איר קיינמאָל נישט דערגיין. איר אויף צולהכעיס שטייט ער איצט צו צו חייקע דער דינסט און זאָגט אַלעמען, אַז ער וועט זי נעמען, נאָר חוה פויזנער אַרט דאָס נישט. פרעגער געדענקט, אַז זי געפינט זיך שוין די צווייטע וואָך אין קרייז-שטאָט און אַז אָן איר

איז ראַקיטנע פּוסט מיט אַלע אירע שיינע זומערדיקע טעג; ער קוקט אויף דער סטעליע און וויל וויסן:

„וואָס וויל פון אים האָבן חוה פּויזנער?"

און נאָך:

„סוף-כּל-סוף וועט זי אים פאַרמאַטערן".

פּלוצים, אַ שטילער קלאַפּ אין טיר און נאָך אַ מער שטילער אַריינקומען פון אַ מיושבדיקן פאַרמעגלעכן טאַטן, וואָס האָט אַ גלחיש אויסגעאיידלטע צורה און זעט אויס אַביסל פאַרענדערט, גלייך ער פילט, אַז ער איז אין אַ וואָכעדיקן טאָג געקומען גוט-יום-טוב ביטן.

פון גרויס אומגעריכטקייט פאַרגעסט פּרעגער, אַז זיין פּענסנע ליגט אויף דער שוואַרצער צעראַטע אויפן טישל און טוט אַ דריק די מיטלסטע דריי פינגער צו דער הוילער נאָז, נאָר סוף-כּל-סוף טוט ער די פּענסנע אָן און רוקט זיך צו נענטער צום טישל.

„זיצט, כ'בעט אייך", אַזוי זאָגט ער צו עזריאל פּויזנער און קוקט נישט צו אים.

און ביידע זיצן אַ ווײַלע איינער קעגן אַנדערן און שווייגן.

„כ'בין אייך שוין לאַנג שולדיק אַ וויזיט", אַזוי זאָגט עזריאל פּויזנער און טוט דערביי אַ שמייכל און בויגט אַביסל איין זיינע גלחיש-ברייטע פּלייצעס.

ביידע קוקן נאָך אַלץ נישט איינער צום צווייטן.

אַ פּויזע.

איצט, געקומען צו זיך, ווייסט ערשט נישט פּרעגער באַנייס אַ קאָן, וואָס קאָן באַטייטן אָט דער געהויבענער וויזיט. צווישן אים מיט אָט דעם מיוחסדיק-רייכן און באַוווסטן קרעמער, דעם פאָטער פון זיין געליבטן מיידל, זענען איינמאָל פאַר אַלעמאָל איבערגעהאַקט געווען אַלע וועגן. די לעצטע צייט האָט ער אויפגעהערט אַריינצוקומען צו אים אין הויז. איינמאָל אום ווינטער, חנוכּה-צייט איז דאָס געווען, איז פּרעגער צוגעגאַנגען תּחילת אָוונט צו עזריאל פּויזנערס נייעם הויז, אַביסל נידעריקער פונם איינגעבראָכענעם האַלב-קיילעכיקן מאַרק, און האָט דאָרטן געטראָפן וואַרטן פאַר דער פּאַראַד-טיר אַן אויסגעפּוצטע פּאָר פערד מיט אַן אויסגעפּוצטן שליטן. צי איז דאָס נישט געווען דעם

יונגן דעסלערס אויסגעפּוצטער פּוילישער שפּאַן? אין דרויסן האָט געשאָטן אַ שניי פון אָנהויב אָוונט, דער פורמאַן אויפן שליטן האָט זיך געהויקערט און געדרימלט, און אינווייניק אינם קליינעם באַלויכטענעם קאָרידאָר, וווּהין פרעגער איז אַריינגעקומען, איז איינע אַליין געשטאַנען פּויזנערס פרוי און מיט גרויס ליבשאַפט געגלעט דעם שפּאָגל־נייעם מאַרדערנעם טולופּ, וואָס איז געהאָנגען אויף דער שאַראַגע; צי איז דאָס נישט געווען דעם יונגן בעריזשינעצער דעסלערס שפּאָגל־נייער מאַרדערנער טולופּ? זי האָט זיך אויפן אַריינגעקומענעם פרעגערן אַפילו נישט אומגעקוקט.

„הערט, האָט געזאָגט פרעגער און האָט דערבײַ פּאַמעלעך אויסגעווישט די פאַרהויכטע פענסנע, וואָס ער האָט אַראָפּגענומען פון נאָז, בײַ אייער מאַן איז, דאַכט זיך, אויך פאַראַן אַן אמתער מאַרדערנער טולופּ?”

„יאָ, האָט, נישט אומקוקנדיק זיך, געענטפערט פּויזנערס פרוי, אָבער מיין מאַנס טולופּ איז שוין אַזאַ אַלטער, אַן אָפּגעטראָגענער”.

זי האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטן דעסלערס טולופּ. דעמאָלט איז פרעגער אַוועקגעגאַנגען און האָט אַלעמען אין שטאָט דערציילט וועגן דעם וואָרט, וואָס ער האָט דאָרטן דער פרוי פּויזנער געזאָגט:

איר מיט אייער מאַן, האָט ער איר פאַרן אַוועקגיין געזאָגט, איר מיט אייער מאַן זענט אפשר אויך אַמאָל געווען ניי; מן הסתם זענט איר אַמאָל געווען ענלעך צו מענטשן, נאָר איצט זענט איר שוין אָפּגעטראָגן... שטאַרק אָפּגעטראָגן און אַלט”.

און פון דעמאָלט אָן האָט ער מער נישט אַריבערגעטרעטן פּויזנערס שוועל. זעקס חדשים צייט איז ער דאָרטן אין שטוב נישט געווען און האָט זיך סוף־כּל־סוף דערוואַרט אויף אָט דעם געהויבענעם וויזיט, דאָ בײַ זיינוול פּאָטשטער אינעם זייטיקן חדר. נאָר פאַרוואָס פילט זיך אַזוי שטאַרק, אַז פּויזנער איז געקומען צו אים נישט מער, ווי אויף געציילטע מינוטן? ער זיצט, ווי אויף שפּילקעס זיצט ער.

„פון אייך, פרעגערן, זאָגט ער, האָב איך שטענדיק געהאַלטן. וואָס, וואָס, אַ גוטן קאָפּ האָט איר, און מיין טאָכטער, גלויב איך, זענט איר

אַן אמתער גוטער-פריינט, אפשר דער בעסטער גוטער-פריינט. אַז נישט, וואָלט איך איצט צו אייך נישט געקומען".

פרעגער שפּרינגט שוין שיער נישט אונטער.

„איז וואָס זשע?" פרעגט ער, נישט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ.

נאָר פויזנער טוט דערויף נישט מער ווי אַ קלײנעם שאָקל מיטן פּנים.

„עט", זאָגט ער, און וואַרט אָפּ.

ער שמייכלט צו:

„איר זענט שוין גאָרנישט, זאָגט ער, אַזוי יונג, ווי אומגעדולדיק..." דאָס וויל ער געבן צו וויסן, אַז אַחוץ דעם, וואָס ער איז לחלוטין נישט פּאַסיק פאַר זיין טאָכטער, איז ער נאָך עלטער, אַסך עלטער פון איר.

„אין שטאָט, זאָגט ער, רעדט מען צופיל וועגן אייך און וועגן מיין טאָכטער. מסתמא ווייסט איר עס גלייך מיט מיר; שוין עטלעכע יאָר זינט מען הערט נישט אויף וועגן דעם צו רעדן, מסתמא ווייסט איר אויך, אַז צו מיין טאָכטער האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבן צו פאָרן דער יונגער בעריזשינעצער דעסלער, דער אינזשענער דעסלער. און איר זענט דאָך מיין טאָכטער אַן אמתער גוטער-פריינט, אין דעם גלויב איך... און אַן אָרנטלעכער מענטש זענט איר"...

נאָר פרעגער קאָן שוין מער נישט וואַרטן.

„איז וואָס זשע ווילט איר? פרעגט ער, און הייבט זיך מיטאַמאָל אויף פון אָרט, וואָס דאַרף איך פון אייערטוועגן טאָן?"

נאָר פויזנער איז רויק. ער שמייכלט צו:

„כּדי אין שטאָט זאָל מען אויפהערן צו רעדן וועגן אייך און וועגן מיין טאָכטער, בעט איך אייך, אין מיין נאָמען און אין נאָמען פון מיין ווייב און פון מיין טאָכטער, איר זאָלט אויף אַ חדשים פינף-זעקס אַוועקפאָרן פון ראַקיטנע".

„אין נאָמען פון אייער ווייב און פון אייער טאָכטער?..."

נאָר וואָס אַזוינס איז פּלוצים געשען מיט פרעגערן? וואָס

האָט אים מיטאַמאָל אַזוי אָפּגעבריט? ער האָט נישט געהאַט קיין ווערטער. ער האָט געגעבן אַ שטייפן דריק צו די פענסנע צו דער באָז און געשווינד גענומען אַרומשפּאַנען אַהין און צוריק איבערן חדר. אָקאָרשט אין אַ ווײַלע אַרום, ווען פויזנער איז שוין פון זיין צימער געווען אַרויסגעגאַנגען, האָט ער זיך פּלוצים אָן עפּעס דערמאָנט. ער איז געשווינד אַרויס אין אונטערהויז צום אָפענעם טויער און האָט פון דאָרטן גענומען נאָכשרייען פויזנערן אויף אַ קול:

„הערט, איר זענט אַן אומגעווײנלעך איידעלער מאַן, איר מיט אייער ווייב און מיט אייער טאָכטער, אַן אומגעווײנלעך איידעלער מאַן...”

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט פּרעגער אָפּגעפּראַוועט אַ פרייילעך שנעפּסל ביי זיך אין צימער. פּרעגער אַליין האָט שוין דעמאָלט אַפילו דאָס פּאָרהענגל נישט אַראָפּגעלאָזן און דאָס אָפענע פענצטער נישט צו געשלאָסן. אַזוי גלייכגילטיק איז ער געווען צו אַלץ, וואָס גאַנץ דאַקיטנע וועט וועגן אים זאָגן. דער עיקר איז ביי אים געווען, ס'זאָל זיין פריילעך.

„איר זיצט אויף אַ געהויבן אָרט, האָט ער געשריגן צו שאולקע שניידער, צו שאולקע הפקר-יונג, וואָס מאָנט איין זאַלקער דעם אַגענטס חובות ביי די אָרטיקע שניידער. צוריק מיט אַ פּאָר טעג איז דאָ אויף אייער אָרט געזעסן עזריאל פויזנער אַליין”.

און אַלע אַרום טיש האָבן דערפון פריילעך געלאַכט, כאָטש קיינער האָט אויף קלאָר נישט פאַרשטאַנען, אין וואָס סע באַשטייט דער אויפטו. זאַלקער, דער בעריזשיניצער אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינען, האָט געלאָנט פריי זיין קליין יינגלש-רירעוודיק גופל. ער האָט פריילעך געריבן די הענטלעך איינס אָן צווייטן און האָט נישט אויפגעהערט צו שמייכלען צו זיך אין די יונג-גרויע וואָנסעס, גלייך ער הז'ט דאָ אומגעריכט געטראָפן אויף אַן אומגעווײנלעך אָנגעלייגטן ברית. נאָר נאָכן פערטן גלעזל האָט ער באַקומען אַסך פלעקן אויפן שייגעצדיקן רויטן פנימל און אויפן פעסטן, נאָך מער רויטן קאַרק, און האָט זיך ברייטלעך אָפּגעוואָרפן צום ווענטל פון שטול.

„ווי איך בין אַ ייד, פרעגער, האָט ער געזאָגט, קומט צו מיר פאַר אַ שותף, לאָמיך קרענקען, אויב איר וועט נישט פאַרדינען פינף מאָל אַזויפיל, ווי לעבן די באַלעבאַטישע שרצים אין תלמוד־תורה".

דערויף האָט פרעגער געענטפערט מיט אָנגיסן אַלעמען נייע פולע גלעזלעך:

„לחיים, האָט ער געזאָגט, זאָלן פּלאַצן אַלע ראַקיטנער געהויבענע און לייטישע באַלעבאַטים".

און ביידע זענען דערפון אַרויס פון די כלים, סיי זאַלקער דער אַגענט און סיי שאולקע שניידער. אָט דער ראַקיטנער הפקר־יונג מיט דער ציגיינערש־שוואַרצער טשופרינקע אויפן קורצן שטערן און מיט די היפשע פלוידערדיקע אויגן איז קוים איינגעזעסן פון פרייד. ער איז צו מיטן פולן גלעזל אין האַנט צו זיינוול פאָטשטער, וואָס קוקט די גאַנצע צייט אַריין דורך דער אָפענער טיר פון קאָרידאָר, און האָט זיך גענומען שווערן, אַז אין פרעגערן האָבן אַלע פראָסטע מענטשן אַ טאַטן דאָ אין ראַקיטנע.

„אַן אמתן גוטן־ברודער, ווי איך בין אַ ייד... און עפעס קאָפ, אַ? פאַרשטייט אין די קליינע אותעלעך"...

דעמאָלט האָט זיינוול פאָטשטער אַ הויב געטאָן די באָרד, זיך פאַרצויגן מיטן פאַפּיראָס און אַרויסגעלאָזט דעם רויך הויך צום באַלקן. ער איז געווען אַ רויטלעכער גבר אַ ייד. נאָר אין דער יוגנט האָט ער געמסרט דריי יידן, איבערגעטראָגן אויף זיך אַ פינף־יאָריקן חרם און איז געוואָרן ווי אָפּגעזונדערט פון דער גאַנצער שטאָט. פון דעמאָלט אָן איז ער געבליבן אַ שטייפער שווייגער; געשמייכלט צו זיך אין דער רויטער באָרד, וואָס הייבט אָן גרוי ווערן, און מער גאָר; געשטאַנען גאַנצע לאַנגע זומער־טעג אָנגעשפאַרט אָנם גרויסן טויער פון זיין אַכסניהדיקן אונטערהויז, געפּיפּקעט פונם לאַנגן הילצערנעם ציגאַרשפּיץ, געוואַרט אויף זיינע צען פערד־און־בודקעס, וואָס צעפירן דעפעשן אין דער אַרומיקער געגנט, און געדענקט, אַז ער האָט אַמאָל געמסרט דריי יידן. פון פרעגערן, זיין קוואַרטיראַנט, האַלט ער פון תמיד אָן, אַ וועלט האַלט ער פון אים.

נאָר ער שווייגט; ער ווייסט נישט, ווי אַזוי וועגן דעם צו רעדן. פּלוצים דרייט ער זיך אַוועק פון קאָרידאָר צו זיך אין די חדרים, קערט זיך אום פון דאָרטן מיט צוויי אָנגעצונדענע ליכט אין די שבתדיקע לייכטער און שטעלט זיי אַוועק לעבן פרעגערן אויפן טיש. צי מיינט ער מיט דעם די שמחה דאָ אין חדר צו פאַרגרעסערן? צי אפשר וויל ער נאָר, מען זאָל דאָ אים, זיינוול פאַטשטערן, באַמערקן?

„זיינוול, שרייט זאַלקער דער אַגענט, אַ קרענק אין דיינע ביינער, סעק זיך אַנידער און טרינק".

„וואַרט", שרייט אויס פרעגער אינם צעכראַסטעטן בלוי-זיידענעם העמדל מיטן פולן קעלישיק אין האַנט.

ער וויל שטייענדיק האַלטן אַ קליינע רעדע וועגן דעם פינטעלע מענטש, ווו איז דאָס געבליבן? נישט מער, ווי אינם פשוטן גוטן-ברודער, אינם אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינעס, אין שאולקע הפקר-יונג און אין זיינוול מסור. נאָר זאַלקער שלאָגט אים איבער די רייד. ער געפינט פּלוצים אונטערן טיש אַן איבעריקן פוס אין אַ לאַקירטן שטיוול און וויל וויסן, וועמענס איז ער: זיינער, צי שאולקע שניידערס. דער פוס אינם שטיוול, לאָזט זיך אויס, איז שאולקעס, נאָר זאַלקער לאָזט אים נישט אָפּ; ער וויל, אַז שאולקע זאָל די מינוט זינגען „כבקרת"; ער קייכט פון געלעכטער. אַ יידענע אין געסל קראַצט זיך מיטן אַרויסגעשלעפּטן זאָקן-שפּיזל אין קאָפּ און הערט, ווי שאולקע זינגט און רייסט זיך איבער, און אַ פּאָר ייִנגעלעך קוקן אַריין דורכן אָפענעם פענצטער: זיי שטייען אויף די שפּיץ באָרוועסע פיס און האַלטן זיך אָן מיט די הענטלעך אָן דער שאַלעוואַניע. וואָס קומט דאָרטן פאָר אין חדר? ס'איז דאָרטן אָנגעריכערט און הייס, ס'ברענען אויפן טיש צווישן פולע און ליידיקע פלעשער צוויי ליכט, און שאולקע שניידער שלאָגט זיך מיט ביידע פויסטן אין האַרץ און וויינט, אַלמאַי זאַלקער האָט אים נישט ליב:

„ווי איך בין אַ ייד, וויינט ער, ער מיינט, אַז איך דין ביי אים פאַר געלט, מיינט ער, און איך האָב אים ליב... אָט זאָל איך נישט פאַרמאָגן, וואָס אָט דער קעלישיק בראָנפן באַטרעפט. און

איך, פּאַני פּרעגער, די נשמה, ווי איך בין אַ ייד. אָט פּרווט, זאָגט אַ וואָרט"...

נאָך אָט דעם געוויינלעכן חברשן טרונק ביי זיינוול פּאָטשטער אין זייטיקן חדר איז פּרעגער ביי אַ וואָך צייט אַרומגעגאַנגען מיט אַ קאַליע-געוואָרענעם האַלז און האָט גערעדט הייזעריק, ווי אַ שטיק האָלץ, ווי נאָך אַ הולקע אויף אַ לאַנגער גוט-יידישער חתונה. אין דרויסן האָט דעמאָלט גערעגנט. ביי דריי מעת-לעת כּסדר איז די שטאָט געשטאַנען פּאַרקילט, פּינצטער און פּיטש-נאַס. מ'איז געגאַנגען אין גאַס מיט פּאַרקאַשערטע הויזן און קאַלאָשן; מ'האָט געטרעטן מיט די פיס אין בלאָטע, פול אָפּגעריסענע גרינע בלעטער. און אַז דער רעגן האָט אויפגעהערט, זענען ווי אויף שטענדיק העגנען געבליבן די פייכטע שוואַרצע וואָלקנס, די קילקייט מיטן ווינט. ער האָט געפייניקט דעכער און שטאַרק-צעשאָקלטע ביימער, אָט דער ווינט. ער האָט געטריבן וואָלקנס און האָט פּאַרפינצטערט מיט זיי די לופט. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דער הייסער זומער איז אין זיין אָנהייב אַוועק אויף אייביק; ער וועט מער קיינמאָל נישט קומען צוריק.

אין יענע קילע טעג האָט דער פּאַרוואַלטער פּרעגער פּאַרענדיקט זיין לערן-סעזאָן אין תּלמוד-תּורה און אַליין האָט ער שוין ווידער געהאַלטן אין איין צושטיין צו חייקע דער דינסט פון איינפאָר-הויז און אין איין זאָגן, אַז זי געפעלט אים, און אַז ער וויל מיט איר חתונה האָבן, אויף צולהכעיס גאַנץ ראַקיטנע חתונה האָבן.

די רירעוודיקע חייקע מיט די פּאָר האָרעפּאַשנע בריהשע הענט איז אין יענע טעג אַרומגעגאַנגען אויסגעפּוצט, ווי אַ כּלה-מיידל, און די באַלעבאָסטע, אַ קראַנקע יידענע, אַן עגונה, האָט זיך געהאַלטן אין איין קלאָגן, אַז די מויד האָט דאָס געגנאַר.

„זי האָט שוין אויפגעהערט אַפילו ראָמען אין די צימערן, די מויד".

נאָר חייקען איז דאָס ווינציק אָנגעגאַנגען. זי אַליין האָט געזאָגט, אַז אין פּרעגערן האָט זי אַזאַ אמונה, פּונקט ווי אינם צלם:

„אַז פּרעגער, האָט זי געזאָגט, רעדט און דער הונט אין דרויסן בילט, איז ביי מיר אַלץ איינס".

פונדעסטוועגן האָט זי זיך אַלע פּאַרנאַכט אויסגעפּוצט און איז אַלע מאָל געלאָפן אַ קוק טון, צי פּרעגער וואַרט נישט אויף איר ביים פּאַרקאַן אונטערן טויער. פּרעגער האָט דאָרטן אין דער פינצטער געקאָנט אָפּשטיין מיט איר גאַנצע שעהן, ווי אַ פּאַראָבעק מיט אַ שיקסע, גלעטן איר די הענט און איר איינרעדן, אַז נאָך דער חתונה וועלן זיי אַ גאַנצן זומער אָפּוווינען אין עקסטן עק-שטאָט אויף דער זון ביי אַ גוי אין אַ שטיבל, און חייקע וועט דאָרט האָבן אירע הינדעלעך און וועט זיי שיטן פּראָסע.

„נו, האָט ער ביי איר געפרעגט, ווי געפעלט עס איר, חייקען?"

דערויף האָט אים חייקע געענטפערט מיט אַ פריינטלעכן קוק, מיט אַ רייצנדיק שמייכעלע און מיט אַ פייערל אין די יצר-הרע-אייגעלעך.

„פּרעגער, האָט זי דאָרטן אים געענטפערט, דער רוח זאָל אייך וויסן, פּרעגער"...

XI

חוה פּויזנער האָט זיך אומגעקערט פון קרייז-שטאָט פונקט פרייטאָג, ערב-שבועות, און אויף איר פּנים איז גאָרנישט נישט געווען קענטיק ; מ'האָט נישט געקאָנט וויסן, צי זי וועט סוף-כּל-סוף חתונה האָבן פּאַר דעסלערן, צי ניין.

פּאַרנאַכט איז זי, ווי איר שטייגער, געזעסן אויף די טרעפּלעך פון דער געשלאָסענער קלייט, און אינאיינעם מיט איר איז דאָרטן געזעסן אַנשל צודיק, אַ דרייסיק-יאָריקער ווּקסיקער בחור, אַן אָרטיקער פּקח, וואָס האָט שוין איין מאָל געדרוקט מאמרים אין אַ העברעיִשן זשורנאַל און האָט זיך נישט לאַנג אומגעקערט פון פּאַלעסטינע. געזעסן איז דאָרטן אויך דער רייכער און שטילער סטודענט, דער מאַדאַם בראָמבערגס פרעמד-שטאָטיקער קרוב. אָך יאָ, אָט דער רייכער און

שטילער סטודענט, אים איז, אַפּנים, געווען אַלץ איינס, צי חוה פּויזנער וועט חתונה האָבן פאַר דעסלערן, צי ניין. דער עיקר איז געווען, ער זאָל דאָ לעבן איר קאָנען רויק זיצן און רויק רויכערן די פּאַפּיראָסן פון זיין שיינעם זילבערנעם פּאָרטציגאַר. ער האָט זיך דאָ מיט פאַרגעניגן באַקאַנט מיט חוה פויזנערס אַלע נאָענטע און איז יעדן פון זיי געווען אַ האַרציקער גוטער-פריינט. דער עיקר איז געווען, אַז חוה זאָל מער נישט אַוועקפאָרן און אים מער נישט לאָזן זיך אַרומדרייען דאָ איינעם אַליין. וואָס איז שייך צו געדרוקטע מאמרים, האָט ער אַמאָל געשריבן אין דער גרויסער רוסישער קאָמערצישער צייטונג, וואָס זיין רייכער פּאָטער האָט אין דער גרויסער און ווייטער שטאָט סובסידירט. אַ שאָד נאָר, וואָס אַנשל צודיקס מאמרים זענען געשריבן אויף העברעיש, אויף אַ שפּראַך, וועלכער דער סטודענט פאַרשטייט נישט.

„נאָר אפשר געפינען זיך ביי צודיקן איינעקע איבערגעזעצטע זאַכן, ער וועט זיי מיט פאַרגעניגן דורכליינען".

זיין באַציונג צו גאַנץ ראַקיטנע איז געווען, ווי צו אַ שטאָט, וואָס באַשטייט בלויז פון איין משפּחה; אַלע איינוווינער קערן זיך אָן קרובים. און אָט איז ער, דער פרעמדער און רייכער סטודענט, אָן אָפּגעריסן איבר פון עפּעס אַ גרויסער ווייטער שטאָט: ער האָט זיך צו ראַקיטנע צוגעשאַרט און איז שוין געוואָרן אַן אַלגעמיינער קרוב, אַלעמענס אַ פריינטל. אַלע רופן אים ביי זיין פּשוטן נאָמען.

„באָרי, זאָגט מען, אָט איז דורכגעגאַנגען באָרי".

אַז חוה פויזנער איז נישט געווען אינדערהיים, אָדער זי איז געשלאָפן שפּעט אויפן טאָג, איז ער געגאַנגען זיצן צו חנקע ליובער אַהיים און האָט דאָרטן לאַנג געקוקט אויף מלכּס מיניאַטיור-קליינער סטאַטועטע.

„אַ שאָד, האָט ער געזאָגט, פון אָט דער סטאַטועטע וואָלט אפשר נאָך עפּעס געווען געקאָנט אַרויס".

אים האָט באַנג געטאָן, וואָס מלך איז אַזוי יונג געשטאָרבן, און גערעדט האָט ער וועגן דעם אָפּט, אָפּט, גערעדט האָט ער וועגן

דעם אויך איצט, זיצנדיק מיט חוה פויזנער און מיט צודיקן אויף די טרעפּלעך.

חוה פּויזנער אָבער איז געווען פאַרטראַכט. זיצנדיק אויף די טרעפּלעך, האָט זי אַרומגענומען מיטביידע הענט די קניען, אַזוי, זי זאָל קאָנען אָנשפּאַרן אויף זיי דעם קאָפּ, און האָט באַוווּנדערט ראַקיטנע:

„ווען מען רעכנט צו די אַלטע שטאָט צו דער נייער, פאַרמאָגט ראַקיטנע ביי ניין טויזנט איינוווינער, פונדעסטוועגן האָט זי ביז איצט נאָך נישט אַרויסגעגעבן קיין איין אינטערעסאַנטן מענטשן".

זי האָט דערביי געהאַלטן אין איין שמייכלען און אין איין קוקן אויף אַנשל צודיקס וואָלוועלן פּאָווער. מעגלעך, אַז זי האָט עס געזאָגט נאָר אים אויף צופּיקעניש. זי האָט נישט געהאַלטן פון יידישע יונגע-לייט. נאָר צודיק איז געווען ביי זיך צו געדולדיק, אַז דאָס זאָל אים נעמען. ער האָט אַ פּאָר יאָר געלערנט אין ביירוט. חוץ דעם, האָט ער אין פּאַלעסטינע פערזענלעך געקענט ברענערן און נאָך איי‍ניקע אָנגעזעענע מענטשן. אַלעמען האָבן דאָרטן פאַראינטערעסירט זיינע מאמרים, נאָר נישט דאָ איז געווען דאָס אָרט וועגן דעם צו רעדן. אויב ער איז אָפּט געגאַנגען צו חוה פּויזנער אַהיים און איז אָפּט געזעסן מיט איר דאָ לעבן דער געשלאָסענער קלייט אויף די טרעפּלעך, איז דאָס געווען נאָר דערפאַר, וואָס זי איז אַ שיין מיידל; חוה פּויזנער האָט עס סוף-כל-סוף באַדאַרפט פאַרשטיין אָן לשון, פּשוט פונם קרומען שמייכל, וואָס ביי אים אויף די ליפּן:

„Так", האָט געזאָגט אַנשל צודיק, און דער שמייכל אויף זיינע ליפּן איז נאָך געוואָרן אַביסל קרומער.

דער שמועס אָבער האָט זיך שוין ווידער געהאַט געדרייט אַרום דעם געשטאָרבענעם מלכן און אַרום חיים-משהן.

„וואָס טוט ער דאָ, חיים-משה?"

„פאַרוואָס האָט אים מלך אַזוי שטאַרק ליב געהאַט און אַזוי אָפּט וועגן אים גערעדט?"

„פאַרוואָס פילט זיך, אַז חיים-משה מיט מלכן זענען געווען מאָדנע נאָענטע, ווי איין מענטש: עפּעס ברידער און נישט ברידער?"

„מיט וואָס באַשעפטיקט ער זיך בכלל, חיים-משה?"

ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער

סטודענט, ווייסט שוין עפּעס אויך וועגן חיים-משהן; חיים-משהן קאָן ער פון דער גרויסער שטאָט, ווו עס האָט געענדיקט דער אָרטיקער דאָקטאָר גראַבּיי; חיים-משה איז אַ כעמיקער, אַן אינזשענער.

„פאַרוואָס גראָד אַ כעמיקער? ס'איז שווער צו זאָגן. ער האָט בכלל אַן אומגעווייגלעך גוטן קאָפּ און קען אויסגעצייכנט מאַטעמאַטיק, אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר גראַבּיי; ער איז אַן אָפּגעלאָזענער, אַן אַנדערער אויף זיין אָרט וואָלט שוין געוויס ביז איצט געווען באַרימט. נאָר וואָס ס'איז שייך צו זיינע פאַרדינסטן, גיט ער, דאַכט זיך, אוראָקן פון מאַטעמאַטיק און האָט אָפּגעדרוקט סך-הכל צוויי ביכער, וואָס סטודענטן נוצן פאַר די עקזאַמענעס, און איז לחלוטין נישט רייך.

דער סטודענט געפינט אויך, אַז די הונדערט רובל, וואָס ער האָט נישט לאַנג געגעבן פּעסל זאַליוואַנסקי, זענען פאַר אים אַ צו גרויסע נתינה. ער קאָן רעדן וועלטלעך, אָט דער סטודענט, און איז, ווייזט אויס, בטבע נישט קיין שלעכטער.

„יעדנפאַלס, זאָגט ער, איז הונדערט רובל לחלוטין נישט לויט זיין באַשטאַנד".

און אַלע הערן עס מיט אינטערעס. מע שווייגט אַ ווײַלע און מע רעדט ווידער.

„וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען מלך לעבט און קומט איצט צו אַהער צו די טרעפּלעך?"

און אַלעמען וווּנדערט, וואָס אָט די פראַגע גיט אויף דווקא זי, חוה פּויזנער. צי הייסט עס נישט, אַז צווישן איר און מלכן איז ווירקלעך אַמאָל עפּעס פאָרגעקומען? צי הייסט עס נישט, אַז ווען מלך לעבט איצט און גייט אַהער צו, וואָלט זי געבעטן צודיקן מיטן סטודענט אַוועקגיין און וואָלט מיט אים געבליבן דאָ זיצן ביז אַ שפּעטער שעה נאָך אַ האַלבער נאַכט?

ביי חוה פּויזנער איז די שטימונג פון טאָג צו טאָג אַלץ מער אויפגערעגט און פריילעך אויפגערייצט.

אַלע פאַרנאַכט איז זי געזעסן לעבן דער געשלאָסענער קלייט אויף די טרעפּלעך, און וואָס מער טונקעלער דער פאַרנאַכט איז געוואָרן, אַלץ מער האָבן זיך געלויכטן און געגלאַנצט אירע היפּשע,

כמעט בולטע אויגן. איר גאַנץ אויסזען איז געווען אַזאַ, גלייך זי האָט אַלע יאָרן געוואַרט אויף איינעם אַ מאָדנע אָנגעלייגטן גאַסט. און אָט איז שוין שבועות; ס'איז פאַרנאַכט: די גאַס איז צוגעקערט, זי איז אָנגעטאָן, און דער גאַסט איז נאָך אַלץ נישטאָ...

זי האָט מער דעסלערס נאָמען נישט דערמאָנט.

דערצו נאָך האָט זי געהאַלטן אין איין אַרומגיין מיט וויזיטן. זי איז געקומען צום דאָקטאָר גראַביי און האָט זיך פאַר אים געקלאָגט אויפן קלינגען, וואָס זי הערט שעהן-לאַנג אין לינקן אויער. דאָס איז געווען אַרום פינף אַזייגער בייטאָג. דער מיטלוווקסיקער ציגיינערש-שוואַרצער דאָקטאָר האָט זיך נאָר וואָס מידערהייט געהאַט אומגעקערט פונם זעמסקי שפּיטאָל, ווו ער אַרבעט טאָג-טעגלעך פון אינדערפרי אָן, און ביי אים אין ווייס-געקאַלכטן נייעם הויפל איז געווען שטאַרק הייס פון זון, וואָס פאַרגיסט עס אַ גאַנצן טאָג, און פון דאָקטאָרשער טרוקנקייט. זי האָט דאָרטן דעם דאָקטאָר גלייך באַוויזן דאָס קליין-געטאָקטע אויער אירס, עס איז געווען שטאַרק רויט און האָט געברענט, ווי אַ העליש פייער; עס האָט פונקט געשמעקט, ווי אירע האָר, ווי אירע קליידער. נאָר דער דאָקטאָר גראַביי האָט איר אין אויער אַפילו קיין קוק נישט געוואָלט טאָן און האָט געזאָגט, אַז ס'איז גאָרנישט; דאָס לאָזן איר גריסן אַלע זיידעס, גוטע-יידן, פון איר מוטערס צד, אוז מער גאָר:

„ס'איז נעכטיקע טעג".

ביי אָט דעם באַליבטן און שטאַרק-אָנגענומענעם ראַקיטנער דאָקטאָר איז אַלץ געווען נעכטיקע טעג, אַפילו דאָס, וואָס ער איז אַמאָל געווען אָן אָנגעזעענער פּאַרטיי-רעדנער ערגעץ-ווו אין דער גרויסער שטאָט, ווו ער האָט געענדיקט, און איצט דערמאָנט דאָרטן קיינער נישט זיין נאָמען; אַפילו דאָס, וואָס אים האָט צוריק מיט אַ היפּש שטיקל צייט אַוועקגעוואָרפן זיין אומגעוויינלעך-שיינע פרוי, די גערימטע פאַרשוין, און האָט אים דאָ אין ווייס-געקאַלכטן, מיט זון פאַרגאָסענעם הויפל געלאָזט איינעם אַליין מיטן קליינעם געראָטע-נעם מיידעלע און מיט דער אויסגעמוטשטירטער גוישער דינסט.

„ס'איז נעכטיקע טעג", האָט געזאָגט דער דאָקטאָר גראַביי.

דערבײַ האָבן געשמייכלט זײַנע יונגלעכע גרויע אויגן, און די פֿיל קנייטשן אַרום זיי האָבן זיך אויסגעלייגט אין אַזאַ מינע גלײַך זיי ווילן וועגן זיך זאָגן:

„קלוג ווי טויזנט רוחות אייער דאָקטאָר גראַבײַ, אַ? האָט נאָר אויף אונז נישט קיין רחמנות".

און כדי קיינער זאָל אויף אים קיין רחמנות נישט האָבן; כדי חוה פויזנער זאָל נישט טראַכטן, אַז אויפֿן פּערציקסטן יאָר פֿון זײַן דאָקטאָרשן לעבן נויטיקט ער זיך שטאַרק אין שלאָפֿן בייטאָג, האָט ער זיך אָנגעטאָן כּוח און איז חוה פויזנער געגאַנגען באַגלייטן. ער האָט בריהש געוויגט זײַן שווערלעכן און מידן קערפּער אויף די קורצע און פעסטע רעסאָרנדיקע פיסלעך און האָט געהויבן מיט חסד די שליאַפּע אַלעמאָל, וואָס אים האָבן זיך געגריסט זײַנע אָרטיקע פּאַציענטן-חסידים. ער האָט זיי ווי נישט באַמערקט, אָט די חסידים זײַנע, נאָר דאָך געענטפֿערט אויף זייערע גרוסן. אין די אויגן האָט ער געטראָגן אַ טרוימערישע מידקייט. אַ לאַנגאָנענדיקע און פֿאַרנעפּלטע, ווי דאָס גאַנצע מזלדיקע לעבן פֿון אים, דעם באַליבטן און אויף דער גאַנצער געגנט באַוווסטן דאָקטאָר. און אַז ער האָט אינמיטן וועג באַגעגנט חיים-משהן, האָט ער זיך מיט אים אָפּגעשטעלט, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס חוה פויזנער איז מיט אים נישט געווען באַקענט:

„אָט איז נאָך איינער" האָט ער אַ טײַטל געטאָן אויף חיים-משהן מיטן פֿינגער און האָט אַ שמייכל געגעבן מיט אַלע קנייטשן, וואָס אַרום זײַנע לעבנלעכע גרויע אויגן; גלײַך אויף פֿאַר אים, חיים-משהן, פֿילט ער זיך פֿון אַמאָל פֿאַר עפּעס שולדיק און וויל, ער זאָל אויף אים קיין רחמנות נישט האָבן.

„באַקענט זיך" האָט ער באַלד צוגעגעבן; ער האָט צעטראָגענערהייט פֿאַרלייגט די הענט אַרונטער, אונטערן ווײַסן זומערדיקן רעקל און האָט גלײַך גענומען דערציילן, ווי אַזוי ער, דער דאָקטאָר גראַבײַ, האָט אַמאָל פֿינף יאָר נאָכאַנאַנד נאָכן ענדיקן דעם אוניווערסיטעט דעם סטודענטישן סורדוט מיטן סטודענטישן הוט נישט אויסגעטאָן און האָט געהאַלטן איין גלענצנדיקע רעדע נאָך דער

צוויטער. זיין פּאַרטיי איז דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט געווען די שטאַרקסטע. געדענקט ער, ווי היינט, איינעם אַ טאָג־—

„דער גרויסער דיסקוסיאָנס־טאָג האָט מען אים גערופן".

דאָס איז געווען אום יום־כּפּור, אַ פאַרשפּעטיקטער זומער־טאָג, וואָס בּריט, ווי אום תּמוז. גרויסשטעטיקע שולן זענען איבּערגעפולט און די שול־הויפן נאָך מער. אינווייניק שרייען טאַטעס דעם אַלטן „ונתנה תּוקף", און אין די פול־געפּאַקטע הויפן דיסקוסירט יונגוואַרג. אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי, פירט מען דעמאָלט אַרום פון איין שול־הויף אין צווייטן, מען טוט אים גלייך אַ הייבּ אויף די הענט און ער רעדט. ער טראַכט שוין לחלוטין נישט וועגן אינהאַלט, אַזויפיל מאָל האָט ער שוין זיין רעדע איבּערגעחזרט און זיך איבּערצייגט, אַז זי קלעפּט זיך און ווירקט. און אומעטום, אין יעדן שול־הויף, בּאַגעגנט ער זיך דעמאָלט מיט די אויגן פון אָט דעם (דער דאָקטאָר גראַבּיי האָט נאָכאַמאָל אַ טייטל געטאָן אויף חיים־משהן און ווידער אַ שמייכל געטאָן מיט אַלע קנייטשן אַרום די אויגן): איז אָט נאָך דעמאָלט האָט ער, דער דאָקטאָר, איינמאָל פאַר אַלעמאָל בּאַשלאָסן:

„ער דאַרף זיין נישט קיין נאַר, אָט דער רויטלעכער יאַט".

וואָס האָט געוואָלט דער דאָקטאָר? צי האָט ער געמיינט פּשוט חיים־משהן פאַר חוזק אין די אויגן אַ חניפה טאָן? צי אפשר איז דאָס שוין געווען נישט מער, ווי איינער פון זיינע מאַנירן: אַ מאַניר אויף צוצוציען דאָ אין ראַקיטנע חסידים צו זיך, דעם געלונגענעם דאָקטאָר גראַבּיי, און פאַרגעסן מאַכן אַלעמען אָן דער מידקייט, וואָס ער טראָגט שוין מיט זיך, און אָנם ווייבּ, דער פאַרשוין, וואָס האָט אים, נישט קוקנדיק אויף אַלע זיינע מעלות, אַוועקגעוואָרפן...

חיים־משה האָט זיך געפילט שלעכט. ער האָט נישט געוווסט פון וואָס צו זאָגן. ער איז נאָר וואָס געקומען פון וואַלד, ווו ער האָט געהאַט אַ געלונגענעם טאָג, אַ געלונגענעם און אַ צעטראָגענעם אַבּיסל, ער האָט געשריבּן. און איצט האָט ער פּלוצים צום ערשטן מאָל דערזען חוה פויזנער אַזוי נאָענט לעבּן זיך. ס'איז געשען אַ נס: אַ גאַנצן פרי־מאָרגן האָט ער געטראַכט וועגן איר און וועגן מלכן, און איצט בּיים אָנקומען אין שטאָט אַריין האָט ער זי גלייך דערזען. איר שטאַלטנע בּויגיקע פיגור איז, ווי תּמיד, געשטאַנען אויף די הויכע שיך־קאָרקעס

אַביסל אָנגעבויגן, ווי אויף שטאָלצעס, נאָר די אויגן אירע זענען שוין גאָרנישט געווען אַזעלכע בולטע, ווי דאָס האָט זיך פונווייטנס געדאַכט; זיי זענען נאָר געווען גרויס און איבערגעשפּיצט קלוג ערגעץ ווייט אין דער טיפסטער מיידל-טיף זייערער, און איטלעכס מאָל, וואָס זיי האָבן אויף אים אַ קוק געטאָן, האָט ער געמוזט אָפּווענדן זיין פּנים אין אַ זייט, אַזוי שטאַרק האָבן זיי אים דערמאָנט אָן זיך, חיים-משהן, אָנם ערשטן טאָג פון זיין קומען קיין ראַקיטנע, אָנם געשטאָרבענעם מלכן, און אַפילו אָנם לעמפּל, וואָס זי האָט מלכן אָנגעצונדן אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט.

„מלך איז אַמאָל געשטאַנען נאָענט צו אַרבעטער?"

„האַ?"

חיים-משה האָט זיך מיטאַמאָל ווי אויפגעכאַפּט. און אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער דערזען, אַז דאָקטאָר גראַבוי איז פאַרטראַכט, אַז אַלע דריי שפּאַנען זיי אין איין שורה אַראָפּ גאַס צום מאַרק, און אַז די ווערטער „מלך איז אַמאָל געווען נאָענט צו אַרבעטער" האָט ביי אים געפרעגט חוה פויזנער; זי האָט זיי אַ זאָג געטאָן מיט אַ כיוון, אַפּנים, מיט אַ ווילן אים צו פאַרווונדערן אוז אים בשעת מעשה אַ פאָרש טאָן מיט די אויגן.

„יאָ, האָט ער איר מאָדנע וואָכעדיק געענטפערט און האָט זיך צו איר נישט אומגעקערט, מלך איז דערפאַר געווען צוויי יאָר פאַרשיקט".

„נו, און נאָכדעם? נאָכדעם האָט ער זיך באַזעצט אין ראַקיטנע?"

„נאָכדעם? איצט האָט ער אויף איר אַ קוק געטאָן, נאָכדעם איז מלכן געווען אַ בזיון, וואָס ער איז שיער, שיער נישט געוואָרן אַ גרויסער מענטש".

און פּלוצים האָט ער דערפילט אַן אומצופרידנקייט מיט זיך אַליין, מיט דעם, וואָס ער ענטפערט צופיל וואָכעדיק און צופיל קלוג, אַן אומצופרידנקייט, וואָס זיין געפיל צו איר, חוה פויזנער, איז שוין אַזאַ לאַנגאָנעדיקס און אויסגעשטאַנענס, אַ געוירשנטס פון מלכן און אַן איבערגעחזרטס וויפל מאָל אין חלום. ער האָט דערזען, ווי ס'קומט אונטער דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער סטודענט, האָט ער זיך וואָכעדיק געזעגנט און האָט זיך אומגעקערט אַן אומצופרידענער צוריק מיט דער גאַס צו מלכן אין שטיבל; וואָס טוט ער אייגנטלעך דאָ אין ראַקיטנע?

ער ווײל דאָ פֿאַרענדיקן זײַן אָנגעהױבענע זאַך, און מער גאָר. ער ווײל דאָ אָפּוווּינען אַ פּאָר חדשים בײַ יצחק־בערן אין וואַלד און אויספּרוּוון, צי ער איז פֿעיִק אָפּצוטאָן אײנעם אַן ענין... ער וועט אים שוין גאָר אינגיכן אויספּרוּוון, אָט דעם ענין... נאָר אָט האָבן פֿון מלכּס מוטער דער אַלמנה אָנגעהויבן אָנקומען זײער אומרויִקע בריוו: מען רײַסט דאָרטן פֿון איר די הויט אין דער לײַ און שפּאָר־קאַסע, ווי זי האָט פֿאַר מלכן די עטלעכע רובל געלײגן, און אויף אים, חיים־משהן, ליגט שוין אויך אין דעם זין אַ שטיקל חוב; ער מוז פֿריער איבערשרײַבן אַלץ, וואָס אין אַפּטייק־מאַגאַזין איז געבליבן, און ציִען זיך אַ קונה אויפֿן אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן, אײדער ער ענדיקט זײַן זאַך.

ער האָט געאַרבעט רעגלמעסיק אַלע בײַטאָג אַקעגן אַ פּאָר שעה בײַ מלכן אין קלײנעם אַפּטייק־מאַגאַזין, געעפֿנט דאָרטן נישט מער, ווי אײנעם אַ פֿאַרנטיקן לאָדן און געסאָרטעוועט די סחורות.

אָפּטמאָל האָט ער זיך דאָרטן אויף אַ היפּשער ווײַלע געקאָנט פֿאַרגעסן און זיך מיט גרויס אינטערעס נעמען גראַבלען אינם צווייטן קלענערן חדרל צווישן די פּאַפּירן בײַ מלכן אין שופֿלאָד; געלײענט אײן בריוו נאָכן צווייטן, גענישטערט, געזוכט און ווידער געלײענט. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז חוה פּויזנער האָט אײן צײַט געשריבן מלכן בריוו פֿון אומעטום, ווו זי איז געפֿאָרן. מלך איז דעמאָלט אין זײַן גראַד געווען אַ קלײנער קייסער. נאָר חוה פּויזנער האָט דאָך אין יעדער בריוו אירן פֿאַרדרײט איר חתימה אַזוי, אַז קײן בן־אדם זאָל זיך נישט אָנשטויסן, אַז זי האָט זײ געשריבן; גלײך זי וואָלט נישט גלויבן איר אייגענער איבערגעגעבנקייט צו אים און וואָלט מורא האָבן, אַז אָט די בריוו זאָלן איר שפּעטער נישט שאָדן. נאָר אויב אַזוי, איז מלכּס גאַנצע חתן־ווייכקייט בנוגע צו דער נישט איבעריק שײנער און שווייגנדיקער עטל קאַדיס שוין געווען נישט מער, ווי אַ קונץ, אָדער אַ חוב־זאַך? ווי אַזוי האָט מען באַדאַרפֿט דערויף קוקן?

איצט איז געווען קלאָר, פֿאַרוואָס חנקע ליובער האָט זיך אַזוי באַליידיקט דאַן, ווען ער, חיים־משה, האָט איר באַוויזן דעם בריוו מיטן אָפּגעבראָכענעם שטיקל פּישבײן און האָט בײַ איר געפֿרעגט:

„קלערט איר, הייסט עס, אַז דעם בריוו האָט אָנגעשריבן חוה פויזנער?"

„ווארט, האָט זי בלאָס ווערנדיק איבערגעפרעגט, איך האָב דען געזאָגט?"

אָט די גבירישע, לייטיש-אויפגעצויגענע חנקע האָט געקאָנט בלאָס ווערן און זיך שטאַרק באַליידיקן נאָר דערפאַר, וואָס מען איז זי חושד, אַז זי איז פעיק צו רעדן איבעריקס; אַז זי קאָן אויסגעבן אַ צווייטנס אויסבאַהאַלטענע סודות... ס'האָט מיטאַמאָל אַ ציִ געטאָן צו איר דאָס האַרץ; ס'האָט זיך געוואָלט איבערבעטן זי, פאַרפירן מיט איר, ווי פריער, אַ לאַנגן רויִקן שמועס און אַרויסבאַקומען נאָך אייניקע קלייניקייטן, אייניקע איינצלהייטן וועגן מלכן און וועגן עטל קאַדיס. נאָר ווען ער איז געקומען צו איר אַהין אין עוזר ליובערס רייכן הויז, האָט ער זי נישט געטראָפן אין דער היים; זי איז געווען אַוועקגעפאָרן מיטן קליינעם מאָטיקן אין דער אייגענער רויטער, פּירי-גאָרנדיקער בייטל-מיל, וואָס געפינט זיך אַנדערהאַלבן וויאָרסט פון שטאָט און גרייט זיך איצט אויסאַרבעטן עלעקטרע פאַר גאַנץ ראַקיטנע. עוזר ליובער אַליין האָט זיך נאָך אַלץ געפונען אין קיעוו, פונוואַנען ער האָט צוליב דער עלעקטרע איבערגעפעקלט איין מאַשין נאָך דער צווייטער, און אין הויז איז קיינער, אַחוץ די דינסטן, נישט געווען. ביי חנקען אין צימער, אויפן ווייסן פוקס, וואָס לעבן בעט, האָבן זיך געוואַלגערט דעם קליינעם מאָטיקס אַ פּאָר שפּילכלעך, און אויפן פּאַר-פוצטן טישל איז געלעגן נישט מער ווי דער אַלבאָם, אין וועלכן ס'איז געשטאַנען, אַז דאָס לעבן איז אַ ים:

„אַ ים פון ליבע אויסגעטאָקטע קלייניקייטן און פון פריילעכער פאַרהוילענער דאָרשט".

חיים-משה האָט אים דאָרטן פונסניי אַ בלעטער געטאָן, אָט דעם אַלבאָם. ער איז דאָרטן געשטאַנען אַביסל און האָט זיך אומגעקערט צוריק אין מלכס קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין.

נאָכדעם איז געקומען נאָך איינער אַ טאָג, אַ נייער, אַ וואָכעדיקער און אַ הייסער.

אַ לופטל אַ בייטאָגעדיקס שאָקלט דאַן פאַמעלעך אין עק גאַס מיט די יונגע בוימלעך, וואָס זענען אַרומגעגריזעט פון בהמות און פון ציגן,

און הייזער דרימלען אַזוי אין גרויס היץ, אָדער אפשר באַהאַלטן זיי אין זיך אַ קיל מיט אַ פּאָר פרויען, וואָס דרעליעווען ווײמפּערלעך. אין שטאָט קומט נישט אָן קיין פור.

אַ וואָלקן, אַלעמאָל אַ נייער, לויפט נאָר געשווינד איבערן בלויען הימל, לויפט אויך אַ שאָטן אין דער נידער, יאָגט איבער גאָרער לענג פון גאָס און איבערן קײלעכדיקן מאַרק; יום-טובדיק גאָלד אַנטלויפט און וואָכעדיקער שאָטן יאָגט איבער. און אויך אַזוי איז שוין דאָרטן ביי עמעצן אין האַרץ: יום-טובדיק גאָלד אַנטלויפט און וואָכעדיקער שאָטן יאָגט איבער. אַ שכנה אין עק גאָס אַרבעט אַ זאָק לעבן די טרעפּלעך פון איר שטוב און וואַרפט אַלעמאָל אַ בליק לינקס צו מלכס קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין; שוין עטלעכע טעג זינט זי באַמערקט, אַז דער אַפּטייק-מאַגאַזין איז אַלע ביי־טאָג אָפן. זי קומט סוף-כל-סוף אַהין אַריין און דערזעט חיים-משהן. ער שטייט איינער אַליין אין אַ נייעם אנצוג צווישן די הויכע געשפּיגלטע אַפּטייק-שאַפעס, וואָס קוקן פון הינטערן שטוב גרויזאַם און פאַרטראַכט, ווי אַ שבעה-זיצער. ער וועגט מעדיקאַמענטן, שרייבט אין אַ ביכעלע און פאַרפּאַקט איין פּעקל נאָכן צווייטן.

„זע נאָר, וואונדערט זיך די יידענע, און איך האָב געמיינט, אַז דאָ איז עמעצער פאַראַן".

חיים-משה שטייט אין די ווייסע אַרבל און טוט אויף דער יידענע נישט מער ווי אַ קוק: אַזוי פאַרנומען איז ער און באַשעפטיקט. נאָר אַז די יידענע גייט אַוועק, געדויערט סך-הכל אַ קליינע ווײלע, ס'טוט ווידער אַ קלונג דאָס שאַרפע אַפּטייק-גלעקל, און ס'שטעלט זיך אַריין חוה פויזנער. איר גלייכע פיגור שטייט, ווי תמיד, אַביסל אָנגעבויגן אויף די הויכע שיך-קאָרקעס. נאָר אַליין איז זי אָנגעטאָן אין אַ ווייס גאַרעסן קאָפּטל און אין אַ שאַרף אויפן קאָפּ; מער איינפאַך, האָט זי, דאַכט זיך, אָנטאָן זיך נישט געקאָנט. אַזוי קומט מען פאַרברענגען צו אַ מענטשן אַן אייגענעם, אַ נאָענטן.

„איך וועל אייך נישט שטערן?" פרעגט זי באַלד ביים אַריינקומען, ביי דער טיר.

און איר בליק איז, ווי שטענדיק, אַ שמייכלדיקער, אַן עזותדיק-קלוגער און פאַרוואונדערטער. פון צעטומלטקייט הערט חיים-משה לחלוטין זיך נישט איין אין אירע לעצטע ווערטער, קוקט אויף איר פאַרוואונדערט

און ווייסט נישט, וואָס צו טון. אַז ער קומט סוף־כּל־סוף צו זיך, זיצט זי שוין אויפן בענקל, וואָס ער האָט צוליב איר מיט זיין נאָזטיכל אָפּגעווישט פון שטויב. און ער שטייט נאָך אַלץ אַקעגן איר גרייט צו דינען. ער איז פאַרוואונדערט און האַלט זיין פאַרשטויבט טיכל אין האַנט.

„וואַרפט אַוועק אייער טיכל" זאָגט זי און שמייכלט.

דאָס איז איר געוויינלעך קול. אירע אויגן קוקן אויף אים נאָך אַלץ שפּאָטיש און עזותדיק קלוג; זי הייסט, ער זאָל אַוועקוואַרפן זיין טיכל.

דעמאָלט באַמערקט ערשט חיים־משה, אַז ער האַלט ווירקלעך די גאַנצע צייט אַ פאַרשטויבט טיכל אין האַנט. ער פילט זיך שולדיק און פאָלגט זי.

„אַך יאָ" זאָגט ער.

און ער וואַרפט אַוועק זיין טיכל. צום אָנהייב דאַכט זיך, אַז איר גאַנצער וויזיט איז אַ פאַרשייטער פּרווו, און נישט מער: אַ לצנותדיקער אויפטו. הייסן הייסט עס אַזוי:

איצט אין מיטן לאַנגן און הייסן זומער־טאָג ווערט זי שאַפן אַן אינטריגע.

נאָר חיים־משה קוקט אויף איר און באַמערקט: אירע אויגן פאַלן פּלוצים אַריין אין אַ פאַרטראַכטקייט און באַקומען מיטאַמאָל אַסך טיפן. זי קוקט זיך אַרום דאָ ביי מלכן אין מאַגאַזין, ווי אין אַן אַלטער היים.

„גלייך איך האָב דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט"...

אַזוי זאָגט זי, בשעת זי הייבט זיך אויף פונם בענקל און פּרווט אַ שפּאַציר טאָן אין טיף פון צימער.

דעמאָלט שלאָגט חיים־משה איר פּלוצים איבער די רייד.

„גלייך איר האָט דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט, זאָגט ער, און האָט פאַרגעסן אָפּצוצאָלן".

יאָ, טאַקע, חזרט איבער חוה פויזנער מיט אַזאַ פאַרוואונדערט פּנים, גלייך זי גלויבט נישט, אַז ער, חיים־משה, האָט עס געזאָגט, גלייך איך האָב דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט און האָב פאַרגעסן אָפּצוצאָלן".

זי זעצט זיך צו צוריק אויפן בענקל און זיצט אַזוי אַ ווײַלע מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ. איר איז, אַפּנים, מיטאַמאָל געוואָרן דאָ שווער, שטאַרק שווער. און חיים־משה קוקט אויף איר און שווייגט. איצט געדענקט ער אירע בריוו, וואָס ליגן בײַ מלכן אין שופלאָד. קיינמאָל האָט ער זיי נאָך נישט געדענקט אַזוי קלאָר, ווי איצט, בשעת ער קוקט אויף איר; איבערגעבונדענע ליגן זיי דאָרטן, אויסגעצײַלטע.

„איר בלײַבט דאָ, אין מאַגאַזין?"

אַזוי פרעגט חוה פּויזנער, און דער קאָפּ איז בײַ איר נאָך אַלץ אַראָפּגעלאָזן און די אויגן קוקן נאָך אַלץ פּאַרטראַכט ערגעץ־וווהין אונטער דער סטויקע אַרונטער.

„אַך, ניין".

חיים־משה האָט שוין דאָ איצט מער נישט, וואָס צו טון. ער איז גרייט צו גיין, מיט אַלע כּבודן גרייט. ער פּאַרשליסט אויף גיך די קאַנטאָרקע און דעם דרויסנדיקן שלאָס בײַ דער טיר און באַגלייט זי אַראָפּ צו דער מיט פון שטאָט. ער גייט מיט אַזאַ אויסזען, גלײַך ער האַלט זיך אין דער מעלה; איצטיקס מאָל מוז ער בײַשטיין דעם נסיון פון דאַמען־ערע. אין אָנהייב מאַרק שנײַדט זיי איבער דעם וועג די אָרטיקע קאָמיסיע, וואָס גיט אַכטונג אויף ריינקייט. בראש פון דער קאָמיסיע גייט דער שטאָט־דאָקטאָר גראַבּיי. ער גייט, ווי זײַן שטייגער איז, פּוילבלעך און שווער, און זײַן פּנים איז אויסגעמאַטערט, צי פון נישט שלאָפן בײַטאָג, צי פון יידישע צרות. ער איז פּאַרטראָגן. נאָר דערזעענדיק חוה פּויזנער מיט חיים־משהן, גיט ער זיך העפלעך אַ בויג. זײַנע היפּשע גרויע אויגן טוען זיך פּלוצים אַזאַ דערשרעק, גלײַך מ'האָט אים נאָר וואָס אויפגעוועקט פון שלאָף, און באַלד טוען זיי זיך צוריק אַ צינד אָן און שמייכלען שוין מיט אַלע פיל קנייטשן, וואָס אַרום זיי.

„קלוג ווי טויזנט רוחות, שמייכלען זיי וועגן זיך אַליין, איך פּאַרשטיי אַלץ און גיב אײַך מײַן ברכה".

אַז ער גייט אָפּ אַביסל, קוקט ער זיך נאָכאַמאָל אום און טוט ווידער אַ שמייכל, נאָר ס'ענטפערט אים נישט קיינער, נישט חוה פּויזנער און נישט חיים־משה. זיי זענען שוין נאָענט צו עזריאל

פויזנערס נייעם הויז. זיי שטעלן זיך אָפּ לעבן גרויסן גאַניק, וואָס גייט אַרויס, ווי אַן אָפענע וועראַנדע צום איינגעבראָכענעם מאַרק, און ס'דאַכט זיך, אַז עמעצער פון זיי וועט באַלד אָנהייבן רעדן. זיי וואַרטן אויף עפּעס.

שטייען זיי אַזוי אַ ווײַלע און וואַרטן, גאָר קיינער הייבט נישט אָן צו רעדן. אַ פאַרבייגייענדיק ייִנגעלע פאַרהאַלט זיך גאָר נאָענט לעבן זיי, באַטראַכט זיי מיט שעמעוודיקייט אין די אייגעלעך, מיט אַ שמייכעלע אינם איינגעבויגענעם געשטאַלט, און זיי באַמערקן עס נישט.

„איך האָף, אַז איר וועט נאָך אַריינקומען צו אונז", אַזוי זאָגט חוה פויזנער, און אירע אויגן קוקן שוין ווידער צו אים אַרויף האַלב־שמייכלדיק, שעמעוודיק־קלוג: געבשרטע אויגן.

„יאָ, ענטפערט צעטראָגענערהייט חיים־משה, געוויס".

און אַ ווײַלע שטייט ער נאָך פאַרטראַכט אויפן אָרט; קוקט איר נאָך, ווי זי גייט אַריין אין הויז און געדענקט די זאַך, וואָס ער שרייבט דאָרטן ביי יצחק־בערן אין וואַלד, פאַרוואָס איז שטענדיק, ווען ער קוקט אויף איר, ווילט זיך אים וואָס גיכער ענדיקן די זאַך? ער מוז איצט קומען צוריק אין וואַלד אַריין און זיך נעמען פאַר דער זאַך.

XII

מילא, האָט חוה פויזנער נישט געהאַט מער, וואָס צו פאַרלייקענען, און האָט געשוויגן. אירע קאָרטן זענען געווען אָפן. גאַנץ ראַקיטנע האָט געוווּסט, אַז איר פרעגער שטייט איצט אָפּ גאַנצע אָוונטן לעבן פאַרקן, הינטערן איינפאָר־הויז, וואָס לעבן מאַרק, שטייט ער און גלעט דאָרט הייקע די דינסט פאַר דער האַנט. אַ שטיקל צייט האָט זי ליב געהאַט מלכן. דאָס איז געשען פונקט דאַן, ווען גאַנץ ראַקיטנע האָט געוואַרט, וואָס דאָ וועט אַרויסקומען.

„מלך, האָט מען געזאָגט, האָט ביי זיך געפּועלט חתונה האָבן מיט עטל קאַדיס, און אַז חוה פויזנער שיקט אים אַ צעטעלע, ער זאָל קומען, קומט ער צו איר, אַ! ער קומט".

דעמאָלט איז חוה פויזנער בכיוון אַוועקגעפאָרן פון דער היים אויף אַ לענגערער צייט, כּדי זי זאָל קאָנען שרייבן מלכן שיינע בריוו. און נאָכדעם האָט געטראָפן דער נס; דעסלער הייסט דער נס; דעסלער פון די טאָרף־זומפן און פונם גרויסן בעריזשינעצער בראָווער, אַן אינזשענער, זאָגט מען, איז ער; ער איז רייך, שטאַרק רייך. אָבער וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס צו אים, חיים־משהן? וואָס גייט עס אים אָן?

ער האָט פאַרגיכערט די טריט:

„אַ מענטש, וואָס איז געקומען קיין ראַקיטנע אויסצופירן אַ גרויסן ענין, דאַרף גיין מיט גיכע טריט".

ער איז געקומען אין מיטן הייסן העלן טאָג צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער און האָט דאָרטן גאָרנישט געקאָנט טון:

„טפו, צו אַלדי שוואַרצע יאָר. ראַקיטנע נעמט צו אָן שיעור צייט, און מער גאָר".

די פענצטער זענען געווען אָפן. די זון האָט דורך זיי שטאַרק געבאַקט. האָט ער אַראָפּגעלאָזט די קורצע רויטע פאָרהענגלעך און האָט זיך אין די ווייסע אַרבל צוגעלייגט אויפן בעט. נאָר די אַראָפּגעלאָזענע פאָרהענגלעך האָבן נישט געהאָלפן. די פוסטקייט פונם לאַנגן הייסן זומער־טאָג האָט זיך אַהער געלאָזט פילן; פון דער זון, וואָס באַקט דעם וואַלד, האָט זי זיך אַהער געלאָזט פילן און פון דער אויסגעוועפּטער וואָכעדיקייט, וואָס ציט זיך אַהער מיט אַלע וועגעלעך און שטעגעלעך פון ראַקיטנע דער שטאָט:

„ס'אַר אַ פוסטע וואָכעדיקע שטאָט! און ווי אַזוי האָסטו דאָ געלעבט ,מלך?"

אָט שטייט ער, חיים־משה, דאָרטן, בײַ דער גרעבליע, אין סאַמע אָנהייב ראַקיטנע שטייט ער, אַזוי שטעלט ער זיך פאָר, און קוקט, ווי ווייט, ווייט אין דער גאַס, אין איר טיפן הינטער־גרונט יאָגן זיך אירע וואָכעדיקע שאָטנס נאָך איר וואָכעדיק גאָלד. און די שטאָט אַליין איז אויסגעוועפּט, אַלט, אויסגעהוילט און טויט. מאַמעס שטאָפּן אייער אין די קינדער און שוויצן צו; אַ טאַטע אַ קרעמער, אַ לוסטריגענער טאַטע, שטייט אויף דער שוועל פון דער גרויסער קלייט און געדענקט, וויפל פאָר פוישטן ליגן בײַ אים אויפן בוידעם צוגעגרייט אויפן ווינטער. ער פרוווט אַלעמאָל, צי די לונגען זענען

ביי אים ריין און לייגט איבער די שטיקלעך וואַטע פון איין אויער אין צווייטן. און מלך האָט אָפּט געקענט אָפּזיצן אַ היפּשע צייט לעבן אָט דעם רייכן קרעמער אויף די טרעפּלעך און פירן מיט אים אַ שמועס. אַזוי דערציילט יצחק־בער.

„וואָס זשע מיינט איר, שמייכלט דאָרטן איינמאָל צו אים שעמעוודיק מלך, צוויי יאָר פאַרשיקט זיין קאָן טאַקע אַמאָל אויך זיין אַ שטיקל ענין. אַמאָל קאָן מען דערפון האָבן אַ שטיקל נחת־רוח".

נאָר דער קרעמער גלייבט נישט אין אַזאַ מין נחת־רוח.

„עט !" אַזוי זאָגט ער און קראַצט זיך פאַמעלעך אין דער באָרד. ער געדענקט נאָך אַלץ די פיל צוגעגרייטע פּוישטן, וואָס ביי אים אויפן בוידעם. ער געגנעצט. נאָר מלך הערט נישט אויף צו שמייכלען...

פונדעסטוועגן, זאָגט ער שטילינקערהייט, פונדעסטוועגן מוז מען מודה זיין, אַז ביי אייניקע מענטשן איז נישט דער גאַנצער עיקר פּרנסה".

נאָר עזריאל פויזנער וויל נישט מודה זיין.

„עט ! זאָגט ער און געגנעצט ווידער, ס'איז חלומות, אינגאַנצן חלומות".

דעמאָלט קומט פּלוצים אונטער דער פאַרוואַלטער פּרעגער און כאַפּט גליין, אין וואָס עס גייט דער שמועס. ער האָט פון תמיד אָן נישט ליב אָט דעם לוסטערינגענעם טאַטן. ער טוט עזוחדיק אַ דריק צו די פּענסנע צו דער נאָז און זאָגט :

„איז אפשר, זאָגט ער, וועט ר' עזריאל פויזנער כאָטש אין עפּעס מודה זיין ? אפשר וועט ער, לפּחות, מודה זיין, אַז עמעצער אויף דער וועלט... אַז עוזר ליובער, למשל, פאַרמאָגט מער געלט פון אים ?"

אין דעם איז פּרעגער היציק. ער איז זיכער : ער האָט אים געפּאַקט, אָט דעם קרעמער ; אין עפּעס וועט ער אים פאָרט מוזן מודה זיין. ער קוקט ווי דער קרעמער לייגט באַנייס איבער די שטיקלעך וואַטע פון איין אויער אין צווייטן און קנייטשט מיט די אַקסלען. אין עפּעס וועט ער פאָרט מוזן מודה זיין. נאָר עזריאל פויזנער טוט אַ מאַך מיט דער האַנט און בלייבט ווידער קאַלט, אינגאַנצן קאַלט.

„עט ! זאָגט ער, ביי עוזר ליובער האָט קיינער נישט געציילט"...

— —

איז אָט...

חיים־משה האָט זיך פּלוצים דערמאָנט אָן מלכס פּנים:

„איז וואָס זשע בין איך מיט דעם אויסן, מלך?"

„אַז גאָרנישט, חיים־משה, אַז אַ קרעמער האָט ליב צו ציילן".

„און דו שמייכלסט אַלץ, מלך?"

„יאָ, חיים־משה, ווייל אויך דו... אויך דו האַלטסט אין איין ציילן. און נישט ווי אַ קרעמער ציילסטו, נאָר ווי אַ טייוול".

„ווי אַ טייוול?!"

אַך יאָ. מאָדנע, ווי קלאָר דער שעמעוודיקער מלך זעט עס איצט אַלץ פון דאָרטן, פון יענער וועלט... וואָס אַרט, אייגנטלעך, דעם טייוול, אויב גאָט און איוב נאַרן זיך איינער אָנם צווייטן? דער עיקר איז, וואָס גאָט האָט איובן געבענשט... שמחה ביי אים אין הויז; אַלע וואָך קומען זיך צונויף די קינדער, און דער טייוול גייט אַרום־און־אַרום דעם הויז, ווו ס'קומט פאָר די שמחה, און ציילט און ציילט; אַ פרעמדוועלטיקער גייסט אָן ליידנשאַפטן, אָן אייגענעם באַגער, ציילט פרעמדע אומגליקן און פרעמדע גליקן.

„אָבער אַ טעות, מלך, אַ גראָבער טעות".

ער, חיים־משה, איז נאָך צופיל געבונדן מיטן הויז, ווו ס'קומט פאָר די שמחה, און טראָגט אויף זיך אחריות... דעם שטומען פּראָטעסט... ער וויל מער נישט זיין דאָ אין ראַקיטנע, קערט ער זיך אום צוריק אַהין אין דער גרויסער שטאָט. ער שטייט דאָרטן אויף אין אייגעם אַ זומערדיקן פרימאָרגן, באַגלייך מיט אַלע גרויסשטעטיקע לייט שטייט ער דאָרטן אויף, און לאָזט זיך אַוועק אין גאַס. ער האָט ליב די גאַס אין איר פרימאָרגן; ער האָט ליב די זון, וואָס באַקט דעם שטיין, און דעם קילן שאָטן, וואָס אין דער זייט. פאַרשידענע גליקלעכע און אומגליקלעכע מענטשן איילן אין פאַרשידענע זייטן, און אויך ער, חיים־משה, איילט מיט זיי. ער איז איינער פון זיי. אין מיטן בריק איז געפאַלן אַ פערד און גוססט, און מענטשן דערשיסן עס דאָ אויפן אָרט. מענטשן זענען גרויסשטעטיקע און באַשעפטיקט; זיי האָבן קיין צייט נישט צו וואַרטן, ביז דאָס פערד אַליין וועט אויסגיין, און דערשיסן עס מיט זיכערקייט, אַז זיי טוען רעכט... נעכטיקע קעג, זיי קוקן זיך נישט אום צו אים, חיים־משהן, זיי פרעגן ביי אים נישט, צי ער גיט דערויף זיין הסכמה...

— —

אויפֿן טראָטואַר, מלך, גייט אַרום אַן אַלטער קבצן, אַ בלינדער, און טאַפּט מיטן שטעקן דעם שטיין.

„כ׳בין אַלט ניינציק יאָר, חזרט דער אַלטער, איך בין אַלט ניינציק יאָר, גיט מיר אַ נדבה".

און אַרום ווימלט די גאַס, מענטשן גייען אָפּ און אויף, און אויך ער, חיים-משה, גייט מיט זיי; ער איז איינער פֿון זיי. איינע אַ פֿרוי, זעט ער, האָט זיך אָפּגעשטעלט קויפֿן ברויט; זי דינגט זיך פֿאַרן ברויט; זי צעצאָלט זיך. נאָר, אַז זי קוקט זיך אום, דערזעט זי, אַז לעבן איר איז נישט געבליבן איר קליין פּיר-יאָריק קינד. די שרעק פֿון גאָר דער וועלט איז ביי איר אויפֿן פּנים.

„אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן, פּלעסקעט זי אויס מיט די הענט, נישטאָ מיין קינד!"

אַביסל ווייטער שטייט מען אַרום אַ האַלב-נאַקעטער פֿרוי. זי האָט אַ צעריסן לייב: אַ משוגענע, אַפּנים; זי רייסט זיך פֿאַר די פֿונאַנדערגעלאָזטע האָר און קלאַפּט מיט ביידע פֿויסטן אין קאָפּ; זי דערציילט וועגן אומגליק, וואָס האָט זי געטראָפֿן:

„אַלע יאָרן, דערציילט זי, האָט זי ביי זיך אין דער היים געוואַרט אויף גאָט; זי איז געווען זיכער, אַז ער וועט קומען — נאַרישקייטן, ער האָט געמוזט קומען. און היינט אינדערפֿרי איז ער צו איר געקומען און האָט זי נישט געטראָפֿן אין דער היים: זי איז אויף אַ רגעלע אַוועקגעגאַנגען פֿון דער היים".

און אויפֿן טראָטואַר, מלך, אין דער זייט גייט נאָך אַלץ אַרום דער אַלטער קבצן דער בלינדער און טאַפּט מיטן שטעקן דעם שטיין. ער הערט נישט גאָרנישט און זעט נישט גאָרנישט, מלך; ער געדענקט נאָר זיך און זיינע ניינציק יאָר און די נדבה, וואָס אים קומט פֿאַר זיי:

„כ׳בין אַלט ניינציק יאָר, חזרט דער אַלטער, איך בין אַלט ניינציק יאָר, גיט מיר אַ נדבה".

— —

„וואָס זשע איז דערפֿון געדרונגען, מלך?"

„אַז גאָרנישט, חיים־משה, אַז דעם אַלטן מוז מען מאַכן זעענדיק".

„אָבער ער איז אַלט נײַנציק יאָר, מלך, ער איז אויפגעהאָדעוועט אויף נדבות"...

„און וואָס קלערסטו טאָן?"

„כ'האָב אַ מיטל, מלך, אַ זיכער מיטל... וואַרט"...

— —

ווהין זשע איז דאָס פּלוצים מגולגל געוואָרן, ער, חיים־משה? אין אַ פרעמדער שטאָט איז ער מגולגל געוואָרן. ער קאָן נישט די גאַס. ער קאָן נישט די הייזער. ער איז צוגעגאַנגען צו אַ פרעמדער פאַראַדנער טיר, ער האָט אָנגעקלונגען און זיך געשטעלט וואַרטן. קיינער האָט אים נישט געעפנט. ער האָט אַליין אַ שלעפּ געטאָן די טיר, זי איז אָפן. ער איז אַרײַנגעקומען אין פּאָדערצימער און האָט דערזען הענגען אַ פּאָר רעק. „גוט, האָט ער אַ טראַכט געטון, רמזים אויף מענטשן". נאָר די מענטשן אַליין זענען נישטאָ. ער וואַרט אַביסל און קומט אַרײַן אין עסצימער. נאָר אויך דאָרטן איז קיינער נישטאָ. אָפּגעטרונקענע גלעזער טיי אויפן טיש, און אַ סאַמאָוואַר אין דער זײַט; דו טוסט אים אַ טאַפּ, ער איז נאָך וואַרעם; אַן אָפענער בוך ליגט אויפן טיש: עמעצער האָט, אַפּנים, אין אים נאָר וואָס געלייענט. נאָר וואָס געזוכט מיט די אויגן צווישן די שורות. טירן זענען אָפן דורכאויס אין די אַרומיקע צימערן, נאָר אויך דאָרטן איז קיינער נישטאָ. ער רופט, נאָר קיינער ענטפערט נישט. ער וויל אַוועקגיין, נאָר ער קען נישט; ער האָט מורא, טאָמער... טאָמער קומט אַרײַן דער גנב...

„איז אָט, מלך, וואָס זשע דאַרף איך, נאָך דײַן מיינונג, טאָן?"

„היטן, חיים־משה, היטן, ביז וואַנען ס'וועט קומען דער באַלעבאָס".

„נו, און דו, מלך? וואַרט... ווי אַזוי ביסטו אַוועק?"

אַך יאָ, מאָדנע: ווי אַלע דאָ אין ראַקיטנע מיידן אויס דעם שמועס וועגן מלכס אַוועקגיין, וועגן מלכס טויט. ביי יעדערן איז פאַראַן אַ חשד, אַז מלך איז געשטאָרבן נישט פון זײַן האַרץ־פעלער אַליין, נאָר קיינער וויל דאָ וועגן דעם נישט רעדן. חנקע ליובער וערט בלאַס איטלעכס מאָל, וואָס ער, חיים־משה, פרוווט פאַרפירן מיט

איר וועגן דעם אַ שמועס, און יצחק-בער דער לאַנגער לאָזט אַראָפּ די ברעמען, קנייטשט מיט די אַקסלען און שווערט זיך, אַז ער ווייסט נישט: זאָל אים שוין אַזוי וויסן בייז.

„וואָס זאָל איך דיר דערויף זאָגן, פרעגט ער, איך ווייס? ער האָט אַוודאי געהאַט ביי זיך אין אַפטייק-מאַגאַזין אַלע גוטע זיבן זאַכן”...

נאָר אָט האָט מען אויך נאָך אים, חיים-משהן, דאָ אין ראַקיטנע אָנגעהויבן נאָכשפּירן. דער חשד איז געוואָרן ברייטער... נעכטן ביי טאָג גייט ער איינער אַליין איבער דער גאַס. די גאַס איז פּוסט, און אַקעגן גייען דריי דאַמען. אַלע דריי קוקן אויף אים פון דער ווייטנס; אַלע דריי מאַכן אַזעלכע אָנשטעלן, גלייך זיי קאָנען ביי זיך בשום אופן נישט באַשליסן, צי זאָלן זיי אים אָפּשטעלן, צי ניין. איינע פון זיי, די מיטלסטע, די געפּאַקטע, איז די מאַדאַם בראָמבערג. זי טראָגט פּענסנע און קוקט דורך איר האָפערדיק, ווייל זי האָט זיך נישט מיט וואָס צו שעמען: אַלע דאָ אין שטאָט טוען איר נאָך. אַלע ווייסן, אַז זי איז אַ מוסטער פאַר דער שטאָט. זי האָט אַזאַ צונויפגעשנורעוועט פּיסקעלע, גלייך זי האָט נאָר-וואָס אַרויסגעזאָגט אַ חכמה און וואַרט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זי קומען אויסקושן. די צווייטע דאַמע איז אַן אומבאַקאָנטע, אַ בידעריקע, אַ שוואַרצע מיט אַ בייגעריק איינגעפאַלן נעזל, און די דריטע, די יינגסטע, איז אויסגעצויגן לאַנג און דאַר, ווי נאָך אַ טיפוס. דאָס איז די פרייע צוהערערין אסתּר פיך, וואָס איז צוריק מיט עטלעכע טעג אַראָפּגעקומען אַהער אויף די זומערדיקע וואַקאַציעס. זי איז מיד פון אַסך לערנען אין דער גרויסער שטאָט. זי איז אָנגעטאָן אין אַ לייוונט-ווייסן אנצוג מיט לאַנגע שלעכט-געפּרעסטע פּראָשוועס; זי האַלט איינגעבויגן דעם קאָפּ און שמעקט פונם קליינעם געלן בלימל, וואָס זי האַלט אין האַנט, זי שמעקט פונם בלימל אַזוי נאָענט, אַז אויפן שפּיץ נאָז בלייבט ביי איר אַ געלער פלעק. איר קליין אויסגעמאַטערט פּנימל איז פאַרצויגן מיט אַ געפּודערט אָפּגעברענט הייטל, נאָר די קליינע אייגעלעך גלאַנצן מיט אַ הונגעריק פייערל, און אין איר איינגאַנצן צאַפּלט נאָך איינס אַ מאָדנע לעבעדיק אָדערל און לאָזט זי נישט רוען; דאָס אַרבעט

זי מער פון אַלע, מען זאָל אים, חיים־משהן, אָפּשטעלן. די דאַמען לאָזן אים דורך גאָר נאָענט לעבן זיך און קוקן אויף אים, נאָר אַז ער גייט אָפּ עטלעכע טריט, רופן זיי אים דאָך צוריק, ס'טרעט אַרויס מיט אַ קליין שמייכעלע די מאַדאַם בראָמבערג און בעט, ער זאָל קיין פּאַראיבל נישט האָבן.

„די זאַך, זאָגט זי, באַשטייט דערין, וואָס זיי אַלע דריי, אָט די, וואָס חיים־משה זעט דאָ פאַר זיך, האָבן אויף זיך גענומען דעם אָוונט, וואָס דאַרף איינגיכן געגעבן ווערן לטובת דער תּלמוד־תּורה. ווילן זיי אים, חיים־משהן, בעטן: ערשטנס, פאַרשטייט מען, ער זאָל אויפן אָוונט זיין, און צווייטנס — צווייטנס ווילן זיי, אַז חיים־משה זאָל זיך באַטייליקן אין דער פּראָגראַם".

„אין דער פּראָגראַם?"

חיים־משה זאָגט זיי, אַז צום באַדויערן, האָט ער נישט מיט וואָס צו באַטייליקן זיך. חוץ דעם, וועט ער צום אָוונט געוויס שוין דאָ אין ראַקיטנע נישט זיין... ער וועט שוין געוויס האָבן אַוועקגעפאָרן.

„נאָר אויב אַזוי, זאָגט די מאַדאַם בראָמבערג און וויל זיך אַנטשולדיקן, אויב אַזוי, פאַלט דאָך אָפּ די גאַנצע זאַך..."

נאָר דאָ שלאָגט איר איבער די רייד די פרייע צוהערערין אסתּר פיך. זי גלויבט נישט, אַז חיים־משה זאָל צו יענער צייט שוין האָבן אַוועקגעפאָרן פון ראַקיטנע. זי שטייט די גאַנצע צייט אין איין שורה מיט דער מאַדאַם בראָמבערג און שמעקט איר געל בלימל. אירע אויגן קוקן אויף חיים־משהן אָן אויפהער פון אונטן אַרויף; מיט אַ שמייכעלע און מיט אַ נייגעריקייט קוקן זיי אויף אים און הערן אים נישט אויף צו פאָרשן.

„איר קלערט דען בכלל אַוועקפאָרן פון ראַקיטנע?" פרעגט זי ביי אים.

און אין אַ רגע אַרום, ווידער מיטן זעלבן שמייכל אין די אויגן, מיט אַ רמז פון אַ קלוגיטשקער, וואָס ווייסט כלומרשט זיין סוד.

„איר זייט דען פון אָנהייב אָן נישט געקומען קיין ראַקיטנע מיט

דער דעה, אַז איר זאָלט דאָ פאַרבלייבן ?.. אַז איר זאָלט מער קיינמאָל פון דאַנען נישט אַוועקפאָרן ?..״

„איך ? פרעגט חיים-משה, פאַרוואָס מיינט איר אַזוי ?״

זיי לאָזן זיך גיין אַראָפּ מיט דער גאַס. אין איין שורה מיט אים גייט די פרייע צוהערערין אסתּר פיך, און די איבעריקע צוויי דאַמען גייען נאָך פון הינטן.

„מלך, זאָגט אסתּר פיך, מלך האָט אויך פון אָנהייב געזאָגט, אַז ער פאָרט פון דאַנען אַוועק...

זי זאָגט עס, ווי גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. און חיים-משה באַמערקט, אַז שפּאַנען שפּאַנט זי גיך, גיך, און בשעת זיי גייען, קוקט זי אַראָפּ צו דער ערד. דערביי האָט זי אַ טבע איינצובויגן זיך אין צווייען, ווי אַ דינע זאַנג. ער געזעגנט זיך און קערט זיך אום אין וואַלד אַריין. ער שטרענגט זיך אָן און וויל זיך דערמאָנען, צי ער האָט זיך נישט ווען עס איז פאַר עמעצן אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט וועגן דעם אַלעמען, אויף וואָס די פרייע צוהערערין אסתּר פיך האָט געוואָרפן אַ רמז. ניין. אַלץ, וואָס ער האָט ווען ס'איז וועגן דעם געטראַכט, איז געווען פאַרנעפּלט, פאַרנעפּלט אַפילו פאַר אים, חיים-משהן אַליין. די פרייע צוהערערין אסתּר פיך האָט גערעדט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. נאָר אויב אַזוי, וועט ער, חיים-משה, שוין מוזן זיין אויפן אָוונט לטובת דער תּלמוד-תּורה. אסתּר פיך וועט דאָרטן אויך זיין, און דעסלער און חוה פויזנער... און אויך ער, חיים-משה, ער וועט דאָרטן מוזן זיין.

XIII

אסתּר פיך איז ביז שפּעט אין אָוונט זיך פאַרזעסן ביי חנקע ליובער אין דער היים. אַריינגעקומען אויף אַ רגע, אויף איבעררעדן מכּוח די סערוועטן און טישטעכער, וואָס חנקע האָט צו געבן אויפן אָוונט אין תּלמוד-תּורה, און פאַרזעסן זיך מיט גלייכגילטיקייט צו היים, צו שלאָף, צו אייגענעם פאָנפעוודיק-דינעם קולכל. איר אויסזען איז געווען אַ טרוימעריש-לאַנגווייליקס, אַ האַלב אויפגערעגטס, האַלב

דרימעלענדיקס. איר איינציקער ווייסער אנצוג, וואָס מיט די לאַנגע שלעכט-געפּרעסטע פּראָשוועס, האָט אויסגעזען פּאַריתומט, ווי זי, די פרייע צוהערערין, אסתר פיך אַליין. זי האָט שוין נישט געהאַט קיינעם דאָ אין שטאָט, אַחוץ אַן עלטערן ברודער, אַ האָלצהענדלער. אירע פאָטער און מוטער זענען שוין לאַנג געשטאָרבן, און קיינער האָט נישט געוווּסט, צי מיט איר שווּעגערין לעבט זי בשלום, צי בייז. זי האָט גערעדט מכּוח דעם, וואָס ראַקיטנע צאַנקט:

„נישט מע שטאַרבט, נישט מע לעבט אין ראַקיטנע, נאָר מע גוססט".

חנקע האָט זיך צוליב איר אויף גיך באַפרייט פון דער קיכנעס חשבונות. זי האָט געלייגט מאָטיקן שלאָפן און האָט זיך אויף די שפּיצפינגער אומגעקערט פון זיין פינצטערן חדר צוריק אין גרויסן עסצימער. אַרום גרויסן ברענענדיקן הענגלאָמפּ האָבן די הויכע ווענט געגומען אויסזען בייגאַכטיק און שטאַרק שפּעט, און די פרייע צוהערערין איז דאָ נאָך אַלץ געזעסן און נאָך אַלץ גערעדט. ווער איז זי אַזוינס געווען, אָט די פרייע צוהערערין? זי האָט דאָ אין שטאָט נישט געהאַט איר גלייכן. מעגלעך, אַז אַ פרייע צוהערערין איז זי געוואָרן נאָר דערפאַר, וואָס אַלע דאָ אין ראַקיטנע זענען געווען קורסיסטינס. איצט האָט זי, נאָך פינף יאָר לערנען, זיך אומגעקערט אַהער כּמעט אַ געענדיקטע, כּמעט אַ יוריסט. זי קוקט דאָ אויף אַלעמען פון אויבן אַראָפּ, און איר איינציקער נאָענטער פריינט איז דאָ דער דאָקטאָר גראָבּיי. זי האָט גערעדט מכּוח דעם, וואָס פון זומער צו זומער קומט זי אַהער אַראָפּ אויף וואַקאַציע-צייט און טרעפט דאָ אַלץ מער לאַנגווייליקייטן, מער פוסטקייט.

„און אָט איז שוין געשטאָרבן מלך אויך, אויף זיין אָפּטייק-מאַגאַזין הענגט אַ שלעסל"...

אירע אויגן האָבן זיך געשמאָלט אין צוויי קליינע שלעפעריקע שפּעלטיקלעך. דער קליינער מאָגערער קערפּער אינם גראַמען ווייסן אנצוג האָט זיך געשפּאַרט אויפן גליטשיקן זאָנטיק, און דאָס מויל האָט גערעדט און גערעדט, אַזוי אַז, קוקנדיק אויף דעם, האָט זיך געדאַכט, אַז רעדן רעדט עס פון זיך אַליין, אָט דאָס מויל;

ס'הענגט נישט אָפּ נישט פונם מוח און נישט פונם גאַנצן שלעפּעריקן קערפּער; ס'איז אַ באַשעפעניש אַליין פאַר זיך און עס רעדט. איז אַט: אָקאָרשט נעכטן בייטאָג איז די פרייע צוהערערין אינאיינעם מיט חיים־משהן אַריינגעקומען אין מלכס אויפגעשלאָסענעם אַפּטייק־מאַגאַזין; זי האָט דאָרטן דערזען אין צווייטן קלענערן צימער דאָס אָפענע פאַרגעלטע אַפּטייק־פודעלע, וואָס ליגט אויפן פאַרשטויבטן טישל, און האָט מיטאַמאָל פאַרשטאַנען, אַז אַלע דאָ אין ראַקיטנע זענען פערד, פשוטע פערד:

„מלך איז דאָ געגאַנגען צום טויט מיט קליינע זיכערע טריט, און קיינער האָט עס נישט באַמערקט, אַזוי האָט זי, די פרייע צוהערערין, דאָרטן געזאָגט צו חיים־משהן. דער סם, וואָס מלך האָט אויסגעקליבן, איז געוויס געווען אַ גרינגער, אַ גאַנץ געוויינלעכער, און איינגענומען האָט ער אים אין משך פון אַ וואָך צייט אַלע טאָג צו ביסעלעך, סאַר אַ גרויל! איינגענומען סם אין משך פון אַ וואָך צייט אַלע טאָג צו ביסעלעך"...

„געשיקט זיך? האָט זיך געוואונדערט חיים־משה, איר מיינט עס באמת"?

„וואָס זשע דען? האָט אים דערויף געענטפערט זי, די פרייע צוהערערין, איך טרייב מיט אייך קאַטאָוועס?"

אַליין דער דאָקטאָר, דער דאָקטאָר גראַבײ, איז אָקאָרשט איצט איר, דער פרייער צוהערערין, מודה:

„ער הייבט זיך אָן דערמאָנען, זאָגט ער, בעת מ'האָט מלכן באַלד נאָכן טויט אַראָפּגעהויבן פונם בעט, האָט ער דערזען אונטערן קישן אַ קליין קיילעכיק אַפּטייק־פודעלע, אַ ליידיקס און אָפּנס, און לעבן דעם האָט זיך געוואַלגערט דאָס קליינע דעקעלע. דאָס פודעלע איז אינווייניק געווען געל, ווי פון יאָדאָפאָרם, אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר, נאָר אים איז דעמאָלט גאָרנישט נישט איינגעפאַלן".

די גאַנצע צייט, וואָס מלך איז געלעגן צו בעט מיטן פּאַכיר אייז אויפן האַרצן, פלעגט ער, דער דאָקטאָר, צו אים אַלע בייטאָג אַריינקומען און פאַרברענגען מיט אים אַ שעה אַנדערהאַלבן אָדער צוויי. פאַרן אַוועקגיין האָט ער אַלעמאָל געבעטן מלכן זיך אויפזעצן און האָט ביי אים אויסגעהערט דאָס האַרץ.

„נעכטיקע טעג, האָט ער דעמאָלט צו מלכן געזאָגט, ס'איז גאָרנישט; דאָס האַרץ וועט מוזן אויסהאַלטן".

„יאָ, געוויס, האָט דערויף מלך געשמייכלט, מן הסתם, וועט דאָס האַרץ מוזן אויסהאַלטן".

און דאָס איז געווען דאַן, ווען דעם סם האָט ער איינגענומען מיט אַ רגע פֿריער, אָדער מיט אַ רגע שפּעטער נאָכן דאָקטאָרס אַוועקגיין. ער האָט געפֿירט אַלעמען פֿאַר דער נאָז, מלך...

ווי זשע זענען דעמאָלט געווען מלכס גוטע־פֿריינט?

די פֿרייע צוהערערין שפּעט אָפּ פֿון אַלע גוטע־פֿריינט מלכס. אַז זי לאַכט, הערט זיך, ווי גיפֿטיק ס'קלינגט איר דין פּאָנפּעווודיק קולכל. אין אירע אייגעלעך צינדט זיך אָן אַ פֿייערל.

„עטל קאַדיס, זאָגט זי, האָט, דאַכט זיך, געהאַט, פֿאַרוואָס צו זיין מלכן געטריי, פּונדעסטוועגן האָט זי אים אַפֿילו איינמאָל דאָס קישן נישט איבערגעשלאָגן און האָט נישט געוווּסט, וואָס ביי אים צוקאָפּנס טוט זיך, ס'איז אַן אַקט"...

„און חוה פּויזנער האָט זיך פֿאַרקריגט מיט מלכן פּונקט ערב זיין קרענק. זי האָט נישט פֿאַרגונען, אַזוי זאָגט מען אין ראַקיטנע... זי האָט נישט געוואָלט הערן, ווי מע שטויסט צימרינג ביי עטל קאַדיס אינדערהיים און ווי מע גרייט זיך דאָרטן צו דער חתונה, איז זי אַוועקגעפֿאָרן אין קרייז־שטאָט, זיך זען מיט דעסלערן. נו, מילא... אָבער פֿאַרוואָס האָט זי זיך נאָכדעם אומגעקערט און האָט אים אָנגעצונדן דאָס לעמפּל אויפֿן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט?"

בכלל מוז די פֿרייע צוהערערין מודה זיין, אַז זי פֿאַרשטייט נישט אַסך זאַכן. אָט איז, למשל, איצט אַהער אַראָפּגעקומען אָט דער חבר מלכס, חיים־משה, און דרייט זיך דאָ אַרום. ער גייט דאָ, זאָגט מען, אַריין אין די זעלבע הייזער, וווהין ס'פֿלעגט אַריינגיין מלך: ער באַגעגנט זיך מיט די זעלביקע מענטשן... חנקע קאָן איר נישט קלאָר מאַכן:

„וואָס טוט ער דאָ?"

ביי אסתּר פּיך איז, הייסט עס, געווען אַ חשד, אַז חיים־משהן געפֿעלט דאָ שוין צופֿיל אַלץ, וואָס מלך האָט דאָ געטאָן... חנקען איז צוויי מאָל אַריבערגעגאַנגען אַ גרויל איבערן לייב, נאָר זי האָט געשוויגן.

צום אָנהייב איז איר געווען אנגענעם, זי איז געווען די ייִנגסטע פון אַלע מיידלעך דאָ אין שטאָט, קיינמאָל האָט זי נאָך נישט גערעדט מיט איר אַזוי ערנסט, ווי איצט, די פרייע צוהערערין אסתּר פּיך. דערנאָך האָט חנקע ביסלעכווייז טיף אין זיך אָנגעהויבן וועלן, אַז די פרייע צוהערערין זאָל אַוועקגיין. וואָס מער זי איז געזעסן, אַלץ מער האָט זי געוואָלט, זי זאָל אַוועקגיין, זי האָט אַליין פאַרשלאָסן נאָך אסתּר פּיך די פאַראַד-טיר און האָט זיך נאָכדעם אויסגעטאָן ביי זיך אין צימער מיט אַן אומצופרידן געפיל בנוגע צו זיך אַליין, צו דער פרייער צוהערערינס שפּעטן זיצן און צו אַלץ, וואָס זי האָט דאָ גערעדט. וואָס האָט זי אייגנטלעך געוואָלט, אָט די פרייע צוהערערין אסתּר פּיך? זי איז שוין געווען נישט קיין יונגע, לחלוטין נישט קיין יונגע, זי איז געווען עלטער פון אַלע מיידלעך דאָ אין שטאָט. דער איינציקער פּאַסיקער מענטש, מיט וועמען זי האָט זיך דאָ אין ראַקיטנע געקאָנט צונויפגיין, איז געווען דער העברעער אַנשל צודיק; אָט דער, וואָס איז שוין איינמאָל געווען אין פּאַלעסטינע און וואָס מע האָט שוין געדרוקט אייניקע זיינע העברעישע מאמרים. די גאַנצע שטאָט האָט געוואָלט, ס'זאָל זיין אַ שידוך. נאָר מיט אַנשל צודיק האָט זי זיך דאָ אין ראַקיטנע פון שטענדיק אָן געקריגט. תּמיד, אַז זיי האָבן זיך באַגעגנט, האָבן זיי געמוזט מיט עפּעס באַליידיקן איינער דעם אַנדערן, אַריינקומען אין כּעס און זידלען אַזוי שטאַרק איינער דעם צווייטן, אַז זייטיקע מענטשן זאָלן זיי דאָרטן פונאַנדערנעמען.

אין אַ פּאָר נעכט אַרום האָט זיך חנקען געחלומט, אַז אַהער קיין ראַקיטנע איז ווידער-אַמאָל אַראָפּגעקומען מלכּה שוועסטער, די פרעמדשטעטלדיקע פּראָוויזאָרין, אַז עטל קאַדיס האָט זיך כּלומרשט אויך אַהער אומגעקערט, און אַז אַלע דריי, מלכּה שוועסטער, עטל קאַדיס און זי, חנקע, גייען זיי נאָך אַ גרויסער לוויה. זיי קלערן נישט וועגן דער לוויה און ווייסן נישט, וועמענס זי איז. און אינדרויסן איז מאָדנע, ס'איז פאַרנאַכט; אַז זיי קומען אויפן בית-עולם, זעען זיי, ווי מע נעמט גראָבן אַ גרוב אין עק בית-עולם, לעבן קאַרשנבוים, אין איין שורה מיט מלכּה קבר נעמט מען גראָבן דעם גרוב, מע איז מקבר דעם זשורנאַליסט, וואָס וווינט אין קרים מיט דער אַנטלאָפענער דאָקטאָרשע

גראַבײ, נאָר אַז מע לאָזט אים אַראָפּ אין גרוב און מע דעקט אויף זײַן פּנים, זעט מען, אַז ס'איז נישט ער, ס'איז חיים־משהס פּנים...

חנקע האָט זיך פּלוצים, אין מיטן חלום, אויפגעזעצט אויפן בעט און האָט מעכאַניש, מיט פאַרשלאָפענע פינגער און פאַרשלאָפענע גלידער, גענומען איבערפלעכטן אויף זיך דעם צאָפּ; תמיד ווען זי איז געווען אומרויִק, האָט זי מעכאַניש איבערגעפלאָכטן אויף זיך דעם צאָפּ.

חנקע האָט קיינמאָל נישט איבערגערעדט אירע חלומות. זי האָט אין זיי נישט געגלויבט, נאָר מיט די חלומות אַליין איז זי געווען אינווייניק געבונדן; אַ האַלב יאָר, איידער איר מוטער איז געשטאָרבן, האָט זי זי געזען אין חלום אַ טויטע, און מיט אַ חודש פריער, איידער זייער טראַגנדיקע גויישע וועשערין האָט געבוירן, האָט זיך איר געחלומט די וועשערין מיט אַ קליין מיידעלע אויף די הענט, אַ קליין מיידעלע מיט בלויע אויגן און מיט ליכטיקע האָר, פּונקט אַזאַ, ווי זי האָט נאָכדעם געהאַט.

חנקע האָט איבערגעלעבט אַ שרעקלעך אויפגערעגטן צעדרייטן פרימאָרגן און האָט מיט צופיל מאַמעדיקער בייזקייט אָנגעשריגן אויף מאָטיקן:

„מאָטיק, זיץ איין!"

„מאָטיק, לאָז מיך צורו, איך בעט דיך".

איטלעכס מאָל, וואָס פון דער פּאַראַד־טיר האָט זיך דערהערט אַ קלונג, האָט זי באַקומען אַ בלאַס פּנים און האָט זיך אַהין איינגעהערט מיט אַזאַ פאַרשטאָרבן האַרץ, גלייך דאָס גייט מען איר אָנזאָגן, אַז איר חלום איז מקוים געוואָרן. זי האָט זיך געפילט שטאַרק מיד, און דער קאָפּ האָט איר אַביסל ווײ געטאָן. דערצו־נאָך האָט זיך דער טאָג אַליין אויסגעגעבן זייער אַ הייסער, אַ נודנער טאָג און אַ מאָדנע לאַנגער. אין אַזאַ טאָג, האָט זיך געדאַכט, קאָן געשען אַלץ.

בייטאָג האָט חנקע אָנגעטאָן יום־טובדיק זיך און מאָטיקן און האָט גענומען אויף עמעצן וואַרטן. נאָר צו זיי אין הויז איז קיינער נישט געקומען. און אַלץ אַרום האָט נאָך פון בייגאַכט אָן אויסגעזען מאָדנע. דער הייסער זומער־טאָג איז דאָך געווען אַ פּשוטער, א וואָכעדיקער, און ערגעץ־ווו לעבן דער קיך האָט מען נאָך אַלץ געהאַקט מיטן שווערן האַקמעסער, געהאַקט איילנדיק, ווי אום ערב־שבת. חנקע האָט זיך קוים דערוואַרט, ביז די

הייסע זון האָט זיך אָפּגערוקט אָן אַ זייט. פון די הייזער האָבן מיט גרויס פּוילקייט געגומען אַראָפּקריכן די קורצע שאָטנס. דעמאָלט האָט חנקע גענומען מיט זיך מאָטיקן און איז אויסגעפּוצטערהייט אַוועקגעגאַנגען מיט אים אַראָפּ מיט דער לאַנגער גאַס, צוגאַסט צו דער יונגער מאַדאַם בראָמבערג. פון איר האָט, ווי תּמיד, געשמעקט מיט פולן פּריש-אויס-געזייפטן פּנים און מיטן ריח פון נייעם לייקענעם בייטעלע, נאָר איינס אָן אויג האָט ביי איר אונטערגעציטערט, און דער קאָפּ האָט נאָך אַלץ פון ביינאַכט אַביסל ווי געטאָן, ס'האָט איר געשאָסן אין אַ שלייף.

נאָר ביי דער מאַדאַם בראָמבערג אינדערהיים האָט קיינער נישט דערמאָנט נישט דעם וואַלד, נישט יצחק-בערן, נישט חיים-משהן. הייסט עס, אַז דאָרטן איז מיט חיים-משהן גאָרנישט נישט געשען. ביי דער מאַדאַם בראָמבערג איז, ווי תּמיד אין שטאַרק הייסע זומער-טעג, געווען היימלעך, קיל און גוט, ווייל די באַלעבאָסטע איז געווען אַ גרויסע בריה און ווייל אויף דריי טרעפּלעך און הינטער אַ שווערער פּאָרטיערע האָט מען זיך אויפגעהויבן אין קליינעם עסצימער. געזעסן זענען דאָרטן די מאַדאַם בראָמבערג, די פּראָוויזאָרין ליפשיץ און די נייע ראַבינערשע מיטן איינגעפּאַלענעם נעזל און מיט די אָפענע קלעפּיק-קלוגע טינט-שוואַרצע אייגלעך, געזעסן כּמעט אַלע מיט האַנט-אַרבעט אין שויס, מיט אַן אויסזען פון מענטשן, וואָס באַהאַלטן זיך דאָ אויס אין דער קיל פון שטאַרק הייסן דרויסן, און גערעדט האָט מען וועגן דעם, וואָס פאַרביי ראַקיטנע דאַרף איינגיכן אָנהייבן דורכגיין אַ קוריער-צוג, און וועגן דעם, וואָס אין די גרויסע שטעט האָט מען שוין ווידער אָנגעהויבן טראָגן פּשוטע קליידלעך, גלאַטע אַזעלכע און שמאָלע:

מע פּלאָנטערט קוים מיט די פיס.

חנקע איז דאָרטן אָפּגעזעסן ביז נאָך בייטאָגעדיקער טיי, אָפּגעזעסן מיט שווערקייט, מיט אָנשטענדיקער לאַנגווייליקייט, דרך-ארץ צו דער באַלעבאָסטע, וואָס איז געווען איר געשטאָרבענער מוטערס נאָענטסטער פריינט. און אַוועקגעגאַנגען איז זי סוף-כל-סוף פונדאַנען מיט דער זעלבער אומצופרידנקייט, מיט דער זעלבער אויפרעגונג, מיט וועלכער זי איז אַהער געקומען; אַרויסגעגאַנגען אינאיינעם מיט מאָטיקן אינדרויסן און ווידער-אַמאָל דערזען דעם ברענענדיק-הייסן זונען-אויסגאָס, דעם לאַנגן תּמוזדיקן טאָג. ער איז געווען פייגלעך און אומענדלעך, אָט דער

טאָג. זיינע קורצע שאָטנס האָבן זיך קוים גערוקט, קוים געקראָכן און די אינוויייניקסטע אומרויקייט אויך. אויפן טראָטואַר אין שאָטן זענען אויסגעפוצט, ווי אום יום-טוב, אַרומגעגאַנגען ביידע משרתים פון בראָמבערגס סקלאַד פון ערד-מאַשינעס, זיך ליידיקגייעריש געווערטלט און ליידיקגייעריש געראַנגלט, און אין די צוויי קלויסטערס, וואָס אין ביידע עקן שטאָט אונטער די בערג, האָבן שוין ווידער נאָך לאַנגער בייטאָגעדיקער רו גענומען קלינגען די גלאָקן; אָפּגעוואַרט אַזוי איינער דעם צווייטן, אָפּגעוואַרט שטיפעריש און יונג און ווידער-אַמאָל גענומען פּאַריאָגן, פאַרקלינגען איינער דעם צווייטן, ס'איז געווען אַ מיט-זומערדיקער גוישער חגאָ-טאָג, אַ חגאָ-טאָג, וואָס געהייליקט ווערט ער אין די זאַטע רויקע דערפער אַרום, און וואָס דאָס שטעטל דאָ נאָגט אים טיילווייז אויס און איז אים האַלב מחלל; ס'האָבן זיך ליידיקגייעריש געלאַנגווייליקט אין מאַרק אַ פּאָר פאַרגעסענע גוישע פורן, זיך געלאַנגווייליקט מיט בענקשאַפט צו די אַוועקגעשאָקלטע האַלב-שיכורע באַלעבאַטים-פּויערים; ס'איז געווען פּוסט אין שטאָט, און פון ווייט, פונם שיפּועדיקן באַרג, וואָס אַקעגן, האָט זיך אַהער אַרויסגעבלויט דער גרויסער וואַלד מיט זיין אָנהייב געדיכטעניש, אַ שנור-גלייכער בלויער וואַלד, וואָס קייטלט באַרג און הימל און טריפט איצט אין דער גרויסער היץ מיט בלויער פאַררויכלטקייט אַרום זיך און אַרום זיינע טיפן, און אַזוי נאָענט איז איצט אַהין, אַזוי נאָענט און אַזוי ווייט. דאָרטן געפינט זיך איצט חיים-משה... פּלוצים איז חנקע געוואָרן שטאַרק רויט, קוקנדיק אַהין צו אָט דעם וואַלד; זי האָט מאַמעדיק אָפּגעהאַלטן מאָטיקן, ער זאָל נישט לויפן אַפריער, און אַליין איז זי געוואָרן שטאַרק רויט, און די ברוסט האָט זיך אָנגעהויבן הייבן און ווערן פול מיט האַרץ — דאָס ערשטע מאָל איז איר איצט אַרויפגעקומען אַ געדאַנק, נעמען מאָטיקן און אַרויפגיין מיט אים אַהין אויפן באַרג צו חיים-משהן; דאָס ערשטע מאָל האָט אַהין צו אים אַזאַ שטאַרקן צי געטאָן, און זי איז געוואָרן רויט, שטאַרק רויט, אייגנטלעך, איז ער איר געווען אַ פרעמדער, אָט דער חיים-משה. סך-הכל אַ מאָל דריי איז ער געווען ביי זיי אין הויז און מער איז ער שוין נישט געקומען, ער האָט אויפגעהערט צו גיין. חנקע האָט אָפּגעהאַלטן מאָטיקן מיט כעס אין קול:

„מאָטיק, לויף נישט, איך בעט דיך".

און שווער איז געווען צו וויסן, אויף וועמען איז זי אויפגעטראָגן אויף זיך, פאַרן געפּיל, וואָס ציט אַהין אין וואַלד, צו אויף מאָטיקן, וואָס פאַרלויפט אַפריער און פּלאָנטערט זיך יעדערן פאַר די פיס.

אין עק מאַרק אין אלכסון האָט חנקע דערזען די יצחק-בעריכע. זי איז געזעסן איינע אַליין אויף דער זון איף אַ ווייס-געפאַרבטער בריענדיקער באַנק, וואָס אַקעגן אַ קלייט פון געפעס.

חנקע האָט זיך לעבן איר אָפּגעשטעלט:

„פרעג איך אייך: אין אַזאַ היץ!..."

די קרענקלעך-געלע יצחק-בעריכע איז געזעסן אויפן בענקל אויסגעפוצט ווי אום שבת בייטאָג; זי האָט פון גרויס היץ צעפונדן אויף זיך דאָס זיידענע קאָפּטיכל און האָט געפאָכט מיט ביידע עקן אויפן שוויציקן פנים.

„אוי, איז הייס, האָט זי זיך געקלאָגט מיט אַ מינע פון פאַר חלשות, מע קאָן אויסגיין... און חנקע, חנקע איז נאָך אַ קינד, אינגאַנצן אַ קינד, אויב זי פרעגט, נאָך וואָס יצחק-בער דערלאָזט, זי זאָל זיך קראַנקערהייט אין אַזאַ היץ שלעפן אין שטאָט אַריין".

די זאַך באַשטייט דערין, וואָס יצחק-בער האָט זיך פון פרומקייט אָפּגעשאָקלט:

„שוין אינגאַנצן אָפּגעשאָקלט, טעג און וואָכן, אין שטוב דאָרטן, צווישן די פּילשטשיקעס, און אין גאָט גלויבט ער נישט... ווייס איך וואָס... ער גלויבט נישט".

נאָך יענע וואָך האָט ער געהאַט יאָרצייט, יצחק-בער, און פאַר-געסן, גאָרנישט געגאַנגען אין שטאָט אַריין; זיך נישט אָפּגעוואַשן אַפילו.

איז נו, מילא, יצחק-בער, ווי ער וויל זיך, נאָר זי, די יצחק-בעריכע, זי האָט מורא פאַר גאָט; זי איז קראַנק... האָט זי איצט אָט דאָס גענומען מיט זיך, אַ פונט ליכט, און איז געקומען אין שטאָט אַריין, ליכט פון אַ יאָרצייט זענען אָסור ווי אַ חרם. אָט דאָס זיצט זי דאָ אויפן בענקל נישט ווייט פון דער שול און וואַרט: די שול איז נאָך פאַרשלאָסן. ס'וועט קומען דער שמש, וועט זי אים די ליכט אָפּגעבן. און יצחק-בער? יצחק-בער ווייסט דערפון אַפילו נישט, יצחק-בער איז

נאָך גאַנצפרי אַוועקגעפאָרן ערגעץ מיטן וואַלד-פערד-און-וועגל.

חנקע איז רויט געוואָרן.

און חיים-משה?

זי האָט זיך פאַרלוירן. דאָס ערשטע מאָל פאַר דער גאַנצער צייט האָט זי געפרעגט אויף חיים-משהן. זי האָט נישט געוווּסט, וואָס וועט וועגן איר מיינען די יצחק-בעריכע. נאָר די יצחק-בעריכע האָט גאָרנישט געמיינט.

„ווער? אָט דער רוח?" האָט זי זיך געוווּנדערט.

זי האָט אָנגערופן חיים-משהן „רוח", ווייל קיין מענטש אין דער וועלט איז נישט אין שטאַנד צו לעבן אַזוי, ווי ער לעבט. זי אַליין האָט באַלד נאָך פּסח געהייסן יצחק-בערן אָנשרייבן חיים-משהן, ער זאָל קומען. זי האָט געמיינט: ער וועט דאָ אַרויפנעמען אויף זיך אַביסל לייב. נו, איז דאָך עס אָבער אַ רוח, נישט קיין מענטש, אַנישט עסט ער? צי ער טרינקט? אַנישט שלאָפט ער?... ער איז צעיאָצט, ער טומלט, און געגוג.

אַנומלטן איז געקומען צופאָרן אין יואַלד אַריין יצחק-בערס שוועסטער מיט איר מיידעלע. שוין נישט קיין יונגע, אָט דאָס מיידעלע אירס, אַ יאָר אַכט-צען אַוודאי, רעדן רעדט עס שעפּעליאַווע און אַליין איז עס געבליבן ביים קינדערשן שכל; זיצט גאַנצע טעג אײַנגעדרייסן ביי דער שטוב אויף דער ערד און שפּילט אין טשעריק. ציילט און ציילט און שפּילט נאָכאַמאָל און ציילט נאָכאַמאָל. האָט ער געקענט אַזוי אָפּזיצן אַקעגן איר גאַנצע שעהן, חיים-משה, און קוקן, ווי זי שפּילט

„איז וויפל האָסטו שוין געמאַכט?" פרעגט ער אַזוי ביים מיידעלע.

„שוין טויזנט, ענטפערט דאָס מיידעלע, אַטאַך, אַטאַך מאָל טויזנט".

„און איצט, וואָס וועסטו טאָן?"

„איך וועל מאַכן נאָך טויזנט".

„יאָ, יאָ, זאָגט ער, און קוקט איר אין פּניס אַריין, מאַך נאָכאַמאָל טויזנט".

ער גייט אַוועק צו זיך און פאַרשפּאַרט זיך, ער טוט דאָרטן,

אַפּנים, עפּעס, ווער ווייסט אים ? תּמיד שמייכלט ער. אַז מע פרעגט אים, וואָס ער טוט, שמייכלט ער און ענטפערט נישט, און אונטער די אויגן איז אים שוין בלוי, ער איז הויט-און-ביין. ביינאַכט רעדט מען שפּעטן לאַנג ביי אים אין צימער. זי, די יצחק-בעריכע, כאַפּט זיך אויף אין מיטן דער נאַכט און הערט, ווי מע רעדט דאָרטן.

„חיים-משה, קלאַפּט זי אים סוף-כּל-סוף אָן אין ווענטל, ווער רעדט עס דאָרטן ביי דיר, חיים-משה ?"

„ס'איז גאָרנישט", שרייט ער צו איר פון יענער זייט ווענטל און איז פריילעך.

ער לאַכט.

„ס'איז שדים, שרייט ער צו איר, שדים טאַנצן אַרום מיר ביי מיר אין צימער".

„זי, די יצחק-בעריכע, מוז זיך פאַר חנקען מודה זיין: זי איז שוין נישט צופרידן, וואָס ער איז אַהער אַראָפּגעקומען, חיים-משה. זי האָט מורא פאַר אַזעלכע ווערטער. ווען חיים-משה זאָל זיך איצט וועלן באַזעצן ערגעץ אַנדערש, וואָלט זי אים געזאָגט אַ גרויסן דאַנק... נאָר פאַרוואָס איז חנקע אַזוי בלאַס ?... וואָס איילט זי אַזוי, חנקע ? זי גייט שוין אַהיים ? און דער שמש פון דער שול איז נאָך אַלץ נישטאָ. זעט נאָר, איך בעט אייך: די זון איז שוין נאָר אויפן דאַך, און די שול איז נאָך אַלץ געשלאָסן. ווען קומט שוין אַמאָל דער שמש ? נאָר חנקע גייט שוין טאַקע ? אַ גוטן טאָג, אַ גוטן טאָג".

חנקע איז געווען נישט אַזוי דערשראָקן, ווי בלאַס. פאַרוואָס האָט זי פלוצים דערפילט אין חיים-משהן אַזאַ אייגענעם, אַזאַ נאָענטן, נאָענטן, גלייך ער וואָלט געווען אירער אַן עלטערער געראָטענער ברודער. נאָך אַסך, אַסך אַ נאָענטערער, ווי איר אייגענער עלטערער ברודער; ער איז אַסך, אַסך יאָרן נישט געווען אינדערהיים, ער האַלט נישט פון דער היים, און איצט איז ער אַראָפּגעקומען. נאָר פאַר-וואָס האָט זיך געטראָפן, אַז פאַרפאָרן איז ער נישט גלייך צו זיך, צו זיי אין הויז, נאָר אין וואַלד אַריין, צו דער יצחק-בעריכע, וואָס וואָלט געווען צופרידן, ווען ער קלייבט זיך פון איר אַרויס ? פאַרוואָס זאָל

זיך דאָ אין ראַקיטנע נישט געפינען עמעצער, וואָס זאָל אים דאָס זאָגן? זי האָט אין זייטיקן הינטער-געסל דערזען פונווייטנס דעם דאָקטאָר גראַבּיי און האָט זיך אויף אַ רגע אָפּגעשטעלט: אפשר וואָלט עס אים געזאָגט דער דאָקטאָר גראַבּיי? ער קאָן דאָך חיים-משהן נאָך פון דער גרויסער שטאָט. אפשר וואָלט זי אים געבעטן...

נאָר דער דאָקטאָר גראַבּיי איז דורכגעגאַנגען גאָר נאָענט פאַר-בּיי איר און האָט זי נישט באַמערקט. זיין פריש געגאָלט פּנים, וואָס מיט די גראָבּע און ליכטיקע פּריצישע וואָנצעס, איז געווען שוואַרץ-אָפּגעבּרענט און פאַרשוויצט. צעטראָגן און אויסגעמאַטערט-מיד פון נישט שלאָפן בּייטאָג, האָט ער געצויגט זיין פעסטן קערפּער אויף די קורצע און פעסטע רעסאָרנדיקע פיסלעך און איז איצט בּיי זון-זעצן אַרומגעגאַנגען אין די הינטער-געסלעך מיט פאַרנאַכטיק-שפּעטע וויזיטן צו זיינע חולאים. צעטראָגנערהייט האָט ער געטראָפן אין אַ פרעמ-דער שטוב, נישט אַהין, וווהין מע האָט אים גערופן. אַ פאַרפּוצט מיידל האָט אים פון דאָרטן אַרויסבאַגלייט מיט גרויס דרך-ארץ און האָט אים שמייכלדיק אָנגעוויזן:

„אָט אַהין... אין יענער שטוב האָט מען געוויס דעם דאָקטאָר געבעטן".

און ער האָט דעם מיידל שוין אַפילו קיין דאַנק נישט געזאָגט; ער האָט דערזען חנקען מיט מאָטיקן דורכגיין, האָט ער פּלוצים אויפגעוואַכט. ער האָט אַ שמייכל געטאָן מיט אַלע קנייטשן, וואָס אַרום זיינע פאַרדרימלטע אויגן, און האָט אַ מאַך געטאָן צו חנקען מיט דער האַנט:

„אָט אַהין, אין יענעם הויז, האָט ער געזאָגט, ס׳איז אַלץ איינס... נעכטיקע טעג"...

XIV

דער דאָקטאָר גראַבּיי איז אַרומגעגאַנגען מיט דער קאָמיסיע, וואָס גיט אַכטונג אויף ריינקייט.

ער האָט שלעכט באַזוכט זיינע חולאים, אָפּגעכאַפּט זיין אַרבּעט

אין שפיטאָל און פריציש-שטום געטראָגן דעם עול פונם אַראָפּגע-קומענעם אינספּעקטאָר, דעם דאַרן שטרענגן גוי, וואָס טראָגט בלויע ברילן און איז אין כּעס, משוגענערווייז אין כּעס. יידן האָבן דאַן גנביש אונטערגעקוקט פון יעדן שמאָלן סיטקעלע; ס׳איז געווען כּדאי צו וויסן:

„ווען פון זיינע באַקאַנטע וועט דער דאָקטאָר לאָזן מאַכן אַן אַקט?"

נאָר דער דאָקטאָר האָט געהאַט אַ מיד=פאַרשטיינערט פּנים, געהאַלטן די הענט אַרונטערגעלייגט אונטערן ווייסן זומערדיקן רעקל און נאָכגעגאַנגען דעם אינספּעקטאָר מיט אַן אויסזען, גלייך ער, דער דאָקטאָר, וואָס שטייט העכער פון אים, מישט זיך בכיוון נישט און האַלט שטאַט; ער לאָזט אָט דעם שלעכטן וואַריאַט, דעם גוי, מאַכן אַקטן, וועמען ער וויל.

דריי טעג כּסדר איז דער דאָקטאָר גראַביי געווען, אַזוי צו זאָגן, פאַרקנעכט, שלעפעריק און עפּעס, ווי נישט מיט אַלעמען. און אויפן פערטן טאָג נאָך וואַרעמעס, ווען די קאָמיסיע איז אַוועקגעפאָרן, איז ער באַפרייט געזעסן לעבן אַלטן מילשטיין, דער טיש, וואָס אין שאָטן פון עזריאל פּויזנערס גרויסער קלייט. איצט איז שוין דאָ ווידער מער קיין עלטערס פון אים נישט געווען. ער האָט געשוויצט, געטרונקען די פלעשלעך לימאָנאַד, וואָס דער עלטערער קלייט-משרת עפנט פאַר אים מיט אַזאַ דרך-ארץ, גלייך ער איז אַ חשובער קונה, אַ גלח. ער האָט שעלמיש געשמייכלט און האָט גערעדט מכּוח דעם, וואָס אַלץ איז גאָרנישט, בלאָטע שבבלאָטע:

„גלויבט זשע מיר, ר׳ עזריאל פּויזנער, נעכטיקע טעג!"

„די הויפּטזאַך באַשטייט דערין, וואָס די לופט איז פול מיט זיגער... וויפל מענטשן, אַזויפיל זיגער, און יעדער פאַר זיך; יעדערער — אַ גרויסער, גרעסער יעדנפאַלס פונם צווייטן... און אָט איז נאָך איינער, אַ?"

דאָס האָט ער דערזען דעם לאַנגן אַנשל צודיק צוגיין, האָט ער צו אים אַ שמייכל געטאָן מיט די פולע פריצישע וואָנצעס, מיט די אויגן און מיט די פיל קלוגע קנייטשן אַרום זיי און האָט אים געגעבן

די האַנט. ער האָט אים געבעטן זיצן דאָ אַקעגן אים אויף דער באַנק און האָט אים שעלמיש אַ קלאַפּ געטאָן אין אַקסל.

„אויך אַ זיגער! וואָס? נישט אַזוי?...“

אַנשל צודיק האָט נאָר-וואָס פאַרן אַרויסגייין פון דער היים געהאַט באַטראַכט אויף זיך אַקעגן שפּיגל זיין ווייסן קראַגן און האָט באַשלאָסן, אַז ס'איז נישט מסוכן, אַז מע קוקט זיך נישט צו גאָר נאָענט, זעט מען נישט, אַז דער קראַגן איז אַ גומענער. איצט איז ער געוועזן רויִק און האָט, ווי זיין טבע איז דאָ אין גלות, געקוקט סקעפּטיש אויף דער וועלט און אויך אויפן דאָקטאָר גראַבּיי. ס'איז איצט געוועזן שטאַרק מאָדנע אויף אים צו קוקן, אויף אָט דעם דאָקטאָר. די גאַנצע שטאָט אין געוועזן פול מיט קלאַנגען וועגן דעם, וואָס זיין אַנטלאָפענע פרוי, די זעלטענע פאַרשוין, געפינט זיך איצט אין דער נאָענטער קרייז-שטאָט אין האָטעל, אַז צוזאַמען מיט איר געפינט זיך איצט דאָרטן דער גרויס-שטע-טיקער זשורנאַליסט, וואָס וווינט מיט איר די גאַנצע צייט אין קרים, און אַז זי גרייט זיך אַראָפּצוקומען אַהער אַ קוק טאָן אויפן קינד. יעדן טאָג האָט זי געקאָנט אַהער אַראָפּקומען, די גאַנצע שטאָט האָט אים געהאַט אין מויל. און ער איז דאָ געזעסן מיט אַזאַ אויסזען, גלייך אים איז אַלץ איינס, וואָס מע רעדט וועגן אים, ער האָט גערעדט מכוח דעם, וואָס די לופט איז פול מיט זיגער, און אַלץ איז בלאָטע.

„נעכטיקע טעג“.

דעסלער, דעסלער פון בעריזשינעץ, למשל, פאָרט אָפּט אין קרייז-שטאָט; ער האָט דאָרטן, זאָגט מען, געשעפט. ער שטייט אויפן וואָקזאַל ביי דער בילעט-קאַסע, אינם האַרטן ברוינעם הוט און אין די לייקענע הענטשקעס שטייט ער דאָרטן, און פאַר אים שטייען נאָך דריי, צי פיר מענטשן. אַלע דאַרפן בילעטן אין קרייז-שטאָט. יעדערער זאָגט דאָרטן צום קאַסיר: „מיר אויך אַ בילעט אין קרייז-שטאָט“. נאָר אַז ס'קומט צו דעסלערן, טוט ער אַ שטילן הוסט און זאָגט: „און מיר אַ בילעט אין קרייז-שטאָט“, ווייל ער האַלט, אַז ער איז נישט גלייך מיט אַלעמען, ניין, בשום אופן, פון אים הייבט זיך אָן אַ נייע צאָל; נישט „ער פאָרט אויך“, נאָר „ער“ פאָרט, און אַנדערע „פאָרן אויך“. אים, דעם דאָקטאָר, איז שוין אַפילו אַ חידוש, ווי דערלאָזט עס דעסלער,

אַז די ערע זאָל זיך אָנהייבן ציילן נישט פון אים, נאָר פון קריסטוסן. כע, כע, כע...

דער דאָקטאָר האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט פריציש און גרינג, און האָט געגעבן אַ קלאַפּ צו מיט דער האַנט אויפן קאַלטן לימאָנאַד, וואָס אין גלעזל:

נאָר אָט ברענגט מען אַנומלטן צו אים, דעם דאָקטאָר, אין שפּיטאָל נאָך איינעם אַ זיגער... דאָס איז אַ געלבלעך דאַר און בלאַס עקסטערן-יינגל פון אַ נאָענט שטעטל.

„ער האָט שוין שטודירט אין אָדעס און שלאָפט נישט ביינאַכט, אַזוי דערציילט די מוטער זיינע. יאָ, יאָ, זאָגט זי, איר מעגט אים גלויבן".

נאָר דאָס יינגל אַליין שווייגט און קוקט זיך אַרום גרויסמוטיק, נישט אויפן דאָקטאָר קוקט ער, נאָר אויף די ווענט-בילדער, אויף די ביכער אין שראַנק. אויסרעדן דאָ אַ וואָרט רעכנט ער נידעריקער פון זיין כבוד. ער גלויבט נישט אין מעדיצין, אַזוי ווייזט זיך נאָכדעם אַרויס:

„מיט וואָס, פרעגט ער ביים דאָקטאָר, קאָנט איר היילן אָפּגעשוואַכטע ליבע? איר האָט נישט מיט וואָס זי צו היילן".

„ער האַלט בכלל נישט פון וויסנשאַפט. אַלע געזעצן, זאָגט ער, רירן אים קוים אין פּיאַטע".

„איר קענט, זאָגט ער, באַשטראָפן אַ מענטשן, וואָס צעברעכט מיר אַ ריפּ אָדער אַ ביין. אָבער מיט וואָס וועט איר אים באַשטראָפן, אויב ער צעברעכט מיר אַ געדאַנק אָדער אַ געפיל? איר האָט אַפילו קיינמאָל נישט געטראַכט, אַז ס'קומט אים באַשטראָפן".

ער טיילט זיך אויס פון אַלע. ער זאָגט „איך" און „איר", קלאָר ס'איז אַ „זיגער". נאָר דעם דאָקטאָר אינטערעסירט דאַן איין זאַך:

„הערט, פרעגט ער ביים עקסטערן-יינגל, צי ווייסט איר נישט וועגן איינעם אַן אינזשענער דעסלער? וועגן דעסלער פון בעריזשינעץ?"

„וועגן וועמען?"

„אַך, ניין", דער עקסטערן-יינגל האָט קיינמאָל וועגן אים נישט געהערט.

דער דאָקטאָר האָט זיך ווידער פריציש און גרינג פונאַנדער־געלאַכט, זיך פונאַנדערגעלאַכט פון דעם, וואָס איין „זיגער" אָנערקענט נישט דעם צווייטן, און האָט חבריש אַרויפגעלייגט די האַנט צו אַנשל צודיק אויפן אַקסל:

„נאָר אָט איז ער, דער דאָקטאָר גראַביי אַליין, אויך, אַזוי צו זאָגן, אַ געוועזענער זיגער"...

ער האָט איצט געוואָלט רעדן, דער דאָקטאָר, טרינקען לימאָנאַד דאָ אין שאָטן פון עזריאל פויזנערס קלייט און רעדן, רעדן אָן אַ ברעג. ער האָט נישט געהאַט, וווהין צו איילן. ווען ער קומט איצט אַהיים, וואָלט ער געפונען זיין קליין דאָקטאָרש טרוקן הייפל פאַרגאָסן מיט זון און אינווייניק אין די צימערן וואָלט ער קיינעם נישט געטראָפן, אַחוץ דער יונגער אויסגעמושטירטער גוייע, דער דינסט, און אַחוץ זיין איינציק זעקסיאָריק מיידעלע, וואָס די אַנטלאָפענע פרוי האָט אים דאָ געלאָזן. ס'איז נישט לאַנג געווען קראַנק מיט דיפטעריט, אָט דאָס מיידעלע, און האָלט איצט אין געזונט ווערן; סע זיצט אין ווייסן אָפּעראַציאָנס־צימער אויף דער הילצערנער סאָפּקע, מיט אַ פאַרבאַנדאַזשעוועט העלדזל זיצט עס דאָרטן און שפּילט זיך מיט דעם אַלטן פידל, וואָס די דינסט האָט אַראָפּגעבראַכט פון בוידעם, דאָס איז דעם דאָקטאָר גראַבייס פידל. דעם ערשטן זומער, ווען ער איז קיין ראַקיטנע אַראָפּגעקומען, האָט ער נאָך געשפּילט גאַנצע שטיקער פון מענדעלסאָנס קאָנצערט. שטאָט־לייט האָבן דעמאָלט געקאָנט אָפּשטיין גאַנצע זומער־אָוונטן אונטער זייגע אָפענע פענצטער, הערן און שמועסן מכּוח דעם, וואָס ער שפּילט גוט, דער דאָקטאָר:

„ווי גאָר די גרויסע שפּילער שפּילט ער".

און איצט איז אָט דער פידל געווען אָן אַ גריף און סך־הכּל מיט איינער אַ מיטלסטער סטרונע, אַן אויסגעצויגענער אַזאַ און אַ פאַרדאַרטער. אַז מע האָט זי אַ פּיק געטאָן, האָט זי כּמעט נישט אַרויסגעגעבן קיין שום קלאַנג. דאָס איז געווען דעם דאָקטאָר גראַבייס אָפּגעשפּילטער פידל.

אַנשל צודיק האָט זיך געפילט לעפּיש דערפון, וואָס דער דאָקטאָר האַלט אַ לענגערע ווייל די האַנט אויף זיין אַקסל; ער האָט פויל אונטערגעשמייכלט און האָט געקוקט אויפן דאָקטאָר סקעפּטיש.

„אַ שטילער וואָרעם, אָט דער כּלומרשט העפלעכער דאָקטאָר, וואָס

רעדט שטענדיק וועגן עולמותן. אין אַ קאָפּיקע פונדעסטוועגן גלויבט ער... מע זאָגט: ער האַלט אויסגעבאַהאַלטן דרייסיק טויזנט ערגעץ אין קרייז-שטאָט אין אַ באַנק".

און דער דאָקטאָר האָט אַלץ גערעדט וועגן דעם, וואָס ער האָט אַמאָל נאָכן ענדיקן אוניווערסיטעט פיר יאָר נאָכאַנאַנד דעם סטודענטישן סורדעט נישט אויסגעטאָן. זיין פּאַרטיי האָט אים דעמאָלט אַרומגעשיקט פון שטאָט צו שטאָט, און ער האָט אָפּגעהאַלטן איין גלאַנציקע רעדע נאָך דער צווייטער. און אומעטום, וווהין ער קומט, טרעפט ער אַ גרויסן זאַל איבערגעפילט מיט מענטשן, ער קען קיינעם נישט, נאָר אַלע קאָנען אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי.

קומט ער איינמאָל זומער בייטאָג אין אַ גרויסער שטאָט און אין זעלבן אָוונט רעדט ער. דער זאַל איז מער געפּאַקט, ווי תמיד. אַסך יונגעלייט, מיידלעך, און איינע אַ מיידל באַגלייט אים נאָכדעם אַרויס פון זאַל. אַ שלאַנק שיין מיידל און העכער פון אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי, העכער מיט אַ גאַנצן קאָפּ. זיי גייען ביידע אַראָפּ פון דריטן גאָרן מיט די טרעפּן און אַרום איז פינצטער. די עלעקטריע אויסגעלאָשן. זיי רעדן פריילעך. פלוצים טוט זיך אַ דריי ער, דער דאָקטאָר, נעמט אַרום דאָס מיידל און טוט איר אַ קוש...

נאָר פאַרוואָס פאַרכאַפּט זיך פלוצים דער דאָקטאָר און שטעלט זיך אָפּ? צי איז אָט דאָס מיידל נישט געוואָרן נאָכדעם זיין פרוי, אָט די, וואָס איז פון אים פאַר צוויי יאָרן אַנטלאָפן און וויל איצט פון קרייז-שטאָט אַראָפּקומען אַ קוק טאָן אויפן קינד?... יעדנפאַלס איז זי אויך זייער אַ שלאַנקע, אַ שיינע און איז אַסך העכער פון אים, דעם פּריציש פולבלעבן דאָקטאָר גראַבּיי, העכער מיט אַגאַנצן קאָפּ. דער דאָקטאָר רעדט מער נישט. ער האַלט ביידע עלנבויגנס אויפן טיש און קוקט פאַר זיך אין מאַרק אַריין. אַנשל צודיק קוקט אויך. און פלוצים דערזעען זיי, ווי גאָר נאָענט פון דער קלייטס זייט טוט זיך אַ שלייך אַרויס חנקע ליובער אין איר ווייס היטעלע און אין איר ווייסן זומערדיקן קלייד. זי טראָגט עפּעס אַ שווערע זאַך איינגעוויקלט אין אַ שאַרף און וויל, אַפּנים, אַז קיינער זאָל נישט זען, אַז די זאַך איז איר שווער צו טראָגן. דערזעענדיק דעם דאָקטאָר מיט אַנשל צודיק ביים טיש זיצן, טוט זי זיך ווי אַ כאַפּ צוריק און ווייסט נישט וואָס צו טאָן

מיט דער שווערער זאַך. נאָר באַלד שטאַרקט זי זיך, זי טוט אַ שוואַכן שמייכל צו די, וואָס זיצן לעבן דער קלייט ביים טיש, און לאָזט זיך אַוועק ווייטער מיט דער מיטלסטער לאַנגער גאַס און מיטן וועג, וואָס פירט אַרויס פון שטאָט.

טעג זענען אַלץ געשטאַנען טרוקענע, ברייענדיקע. זון האָט געגיהנמט. חנקע איז אין משך פון אָט די טעג צוויי מאָל געווען אין וואַלד, צוויי מאָל געטראָגן אַהין איינגעוויקלט אין שאַרף מלכס סטאַ־טועטע. און ביידע מאָל נישט געטראָפן חיים־משהן אינדערהיים, אויף זיין טיר איז געהאָנגען אַ שלעסל, און ביידע מאָל זיך שיער נישט געעקט פון היץ. איר יונג פולבלעך פנים איז געווען ביז צעגליען אָנגעפייערט און רויט, און לעבן די שלייפן און העכער דער אויבער־שטער ליפ זענען איר אַרויסגעטרעטן פיל פיצעלעך קליינע טראָפנס שווייס. זי האָט זיך געפּאָכעט און האָט גערעדט מיט דער יצחק־בעריכע וועגן יצחק־בערן, וועגן איר קרענק און וועגן פאַרשידענע שטוב־זאַכן. זי איז געווען דאַנקבאַר דער יצחק־בעריכע, וואָס זי פרעגט זיך נישט נאָך, צוליב וואָס זי, חנקע, איז געקומען אין וואַלד אַריין.

„פאַרוואָס זאָל זיך די יצחק־בעריכע נישט קורירן, ווי עס געהער צו זיין? פאַרוואָס זאָל זי מיינען, אַז ס׳איז מער נישטאָ קיין רפואות, אַחוץ טרוקענע באַנקעס און סינאַפּיזמעס?"

און אַרום־און־אַרום האָט געשמעקט מיט ערדענעם שטיבל, מיט ליימיקער פּאָדלאָגע און מיט טאָטערשע קרייטעכצער, מיט פרישן גרינעם אָטשערעט, וואָס וואַלגערט זיך לעבן בעט און אונטער די פיס, און זעט אויס מאָדנע, דערפאַר, וואָס אין דרויסן איז שטאַרק הייס און אויף די פענצטער זענען דורכאויס אַראָפּגעלאָזן די קורצע רויטע פאָרהענגלעך.

סוף־כל־סוף האָט חנקע באַשלאָסן איבערצולאָזן חיים־משהן אַ צעטעלע:

„זי האָט אים געבראַכט מלכס קליינע סטאַטועטע; זי קלערט, אַז די סטאַטועטע געהער געוויס גיכער צו אים, חיים־משהן, איידער צו איר. ער איז דאָך פאָרט געווען נעענטער ווי אַלע מיט מלכן. זי איז זיכער, אַז דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער סטודענט, וועט אויך אַקעגן דעם

גאָרנישט נישט האָבן. זי האָט די סטאַטועטע געוואָלט צוטראָגן אים, חיים-משהן, צום טאָג פון זיין געבוירן, נאָר זי ווייסט נישט, ווען ער יאָרט זיך, קיינער דאָ אין ראַקיטנע ווייסט נישט, ווען ער יאָרט זיך".

זי האָט נאָכאַמאָל איבערגעלייענט איר צעטל און האָט זיך דערשראָקן, זיך דערשראָקן פאַרן געדאַנק, וואָס זי שרייבט אים, חיים-משהן, אַ צעטעלע. חוץ דעם, האָט זיך איר איר האַנטשריפט געדאַכט שרעקלעך. קיינמאָל אין לעבן האָט זי נישט באַמערקט, אַז זי האָט אַזאַ מיאוסע העסלעכע האַנטשריפט, ווי זי באַמערקט עס איצט. זי האָט דאָס צעטעלע צעריסן און האָט געלאָזט די סטאַטועטע ביי דער יצחק-בעריכע. זי איז באַנייס שטאַרק בלאַס געוואָרן, באַקומען אַסך אויפרעגונג אונטער דער ברוסט און געבעטן די יצחק-בעריכע איבערגעבן חיים-משהן, אַז זי בעט אים אַריינקומען צו זיי אין הויז, פון אָנהייב דער נייער וואָך בעט זי אים צו זיי אַריינקומען.

XV

אין אָנהייב נייער וואָך האָט אַראָפּ באַרג, אויף דער אַלטער שטאָט, גענומען ליאַרעמען דער גרויסער זומערדיקער יאָר-יריד; ער האָט געדויערט גאַנצע דריי טעג, זונטאָג איז געווען דער ערשטער טאָג פון אָט דעם יריד.

דאָס איז געווען אַ פריילעכער טאָג אויף דער אַלטער שטאָט פון ראַקיטנע.

די שניט-קרעמער, וואָס אין אונטערשטן שלעכט-ברוקירטן מאַרק, האָבן אַרויסגעהאָנגען רויטע יום-טובדיקע פאַטשיילעס אויף די טירן און האָבן פאַרפלייצט די געגנט מיט אַלערליי לייוונטן און מיט וואָלוועלע שלעכט-שמעקעוודיקע ציצן; זיי האָבן שמיידיק, פון פרימאָרגן אָן, בעוואָרפן זייער גליקלעכן טומל אַקעגן שפּאָגל-נייער זון, אַקעגן ברייט-דיקן אָטעם פון יונגן הייסן זומער, און אַקעגן ווייטן שהחינו-בלויען הימל. און פון אַרום-און-אַרום, פון דערפער, וואָס ליגן באַגראָבן אין טיפע פאַרטויבטע טאָלן, פון שטעגעלעך, וואָס פאַלן שעמעוודיק אַראָפּ פון גרינע באַאַרבעטע בערג, האָבן פאַרשוויצטע פוסגייער און פורן נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין ציען.

אַרום עלף אַזייגער אינדערפֿרי האָבן די איבערגעפֿולטע געסלעך, וואָס אין טאָל, שוין אָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך אַ לאַנגאָנענדיקן טויזנט-מײַלערדיקן געמורמל, אַן אויסגעמישטן מיט עפּעס אַן אייביקן הבל-הבלים, מיט קלאַפּנדיקן פּיסק פֿון באַריידעוודיקער גוייע און מיט פֿוילע בלאָנדזשענדיקע טענער פֿון אַ אייביק-פֿאָנפֿעוודיקער האַרמאָשקע. איבערן ריח פֿון פֿרישן צוגעטריקנטן גראָז האָבן דאָרטן אָן אויפֿהער געניסט די אויסגערוטע דאָרפֿישע פֿערד, געהייבן די קעפּ אין דער לופֿט און פֿריילעך געהירזשעט ערגעץ אַרויף צום הויכן בלויען הימל. און אין דער זעלבער צייט איז דער רייכער און ציכטיקער טייל שטאָט, יענער, וואָס אין דער הייך, נאָך אַלץ געבליבן רויק, טיף אַרייַנגעטאָן אין דער בגידישער שטילקייט פֿון זיין לאַנגער און פֿוסטער זומערדיקער וואָך. אַ פֿאָרהאַנג אויף אַ אָפֿענעם פֿענצטער האָט געוואַרט, אַז אַ מינדסט ווינטל זאָל אים קומען אַ ריר טאָן, און אַ קבצן אַ פֿאַרנודעטער האָט דאָרטן געליטן פֿון גרויס היץ, אַרומגעשפּאַנט פֿון הויז צו הויז און געפּרוווט אַ שלעפּ טאָן איין געשלאָסענע פֿאַראַד-טיר נאָך דער צווייטער.

אויף דער לאַנגער מיטלסטער גאַס זעט מען קיין מענטשן נישט. זי איז זוניק און פּוסט. אין אָנהייב בעריזשינעצער וועג, לעבן די יונגע גרויע טאָפּאָלן, איז אויך פּוסט. אויף עוזר ליובערס אָפֿענע וואָקזאַל-פֿענצטער הענגען די לאַנגע בכּבֿודיקע פֿאָרהאַנגען, און אויך דאָרטן איז נישטאָ קיין מינדסט ווינטל, וואָס זאָל זיי אַ ריר טאָן. אינווייניק אין הויז איז קיל און פֿריש; עוזר ליובער איז נאָך אַלץ נישטאָ אינדערהיים, און דער קליינער מאָטיק טוט אין טויט אַריין, מען זאָל אים פֿירן אַראָפּ באַרג אויפֿן ירידֿ; ער זיצט אויפֿן פּאַרקעט און קלאַפּט מיט די פֿיס; ער וויינט אויפֿן קול, און חנקע דרייט זיך לעבן אים און איז אויפֿגערעגט.

גאַנץ פֿרי, ווען אַלע אין הויז זענען נאָך געשלאָפֿן, האָט עמעצער געטאָן אַ שאַרפֿן קלונג מיטן גלעקל פֿון פֿאַראַד-טיר. דאָס האָט געקאָנט אַ קלונג טאָן איינער פֿון די שקצימלעך, וואָס פּאַשעט זיינע גענז אויפֿן עקסטן ליידיק-גרינעם פּלאַץ; אַ קלונג טאָן האָט דאָך אָבער געקאָנט אויך עמעצער אַנדערש; אַרויס דער שטאָט אויפֿן שיפּועדיקן באַרג איז דאָ דער וואַלד; אין וואַלד וווינט חיים-משה, און די יצחק-בעריכע האָט אים דאָרטן געקאָנט איבערגעבן... אַלצדינג, וואָס זי, חנקע, האָט געבעטן, האָט אים דאָרטן

די יצחק-בעריכע געקאָנט איבערגעבן, חנקע וואַרט, נאָר קיינער קומט נישט.

בייטאָג, ווען די בריענדיקע זון רוקט זיך אָפּ אַביסל אין אַ זייט, מוז חנקע צוליב טאָן מאָטיקן און זיך מיט אים אַראָפּלאָזן אַראָפּ באַרג אויף דער אַלטער שטאָט צום יריד. מאָטיק שינדט פּאַסן, מע זאָל מיט אים גיין גיכער, און חנקע פאַרקרימט אַביסל איר פּנים און האַלט אים אָפּ מיט געוואַלד, ווי אַ מאַמע:

„וווהין לויפט ער?... אָט איז מען שוין שיער נישט איבערגעפאָרן אָט דעם מזיק".

דערבײַ שפּילט זיך איר אָפּ איינע אַ נייע לייקענע הענטשקע, און פון דער האַנט פאַלט איר אַרויס דער ליכטיקער אויפגעשטעלטער זאָנטיק און בלייבט ליגן אויף דער ערד. די קעכין אַ פעטטע געש-טופלטע יידענע, וואָס קומט אָן פון מאַרק פאַרשוויצט מיט אַ שווערן קלימעק אויפן בויך, הייבט חנקען אויף דעם זאָנטיק און געפינט, אַז אָט דער קליינער מאָטיק איז גאָר קיין קינד נישט; ס'איז נאָר עפּעס אַן אָנשיקעניש, אַ שטיק קוועקזילבער איז עס:

„ער וואָלט געקראָכן פערד אונטער די בייכער, אָט דער מאָטיק".

אין אָנהייב יריד צווישן די ערשטע צוויי שורות אויסגערוטע פערד, וואָס שטייען באַרג אַראָפּ מיט די קייענדיקע מיילער צו די אויסגעשפּאַנטע וואָגנס, פּאָכען מיט ווידלען און מיסטיקן אַהער צום וועג צו, באַגעגענען זיי זיך מיט דער מאַדאַם בראָמבערגס שוואַרץ-אַטלעסענעם פּאַלטאָ און מיט דער קורץ-פּיסיקער און קורץ-נעזלדיקער ראַבינערשע, וואָס איז דאָ אין שטאָט נאָך אַ נייע. די פרוי בראָמבערג פירט זי תּמיד אַרום אונטער דער האַנט; די פרוי בראָמבערג רעדט, און זי קוקט מיט די קלעפּיק-אָפענע שוואַרצע אייגעלעך און שווייגט. ביידע זעען זיי איצט אויס אַזוי יום-טובדיק, גלייך זיי קערן זיך אום פון אַ באַדעקנס. איבערהויפּט די פרוי בראָמבערג, זי טראָגט איצט איר גאָלדענע פענסנע, און אַז זי זאָגט אָפּ אַ חכמה, שנורעוועט זי צונויף דאָס פּיסקעלע און וואָרט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל קומען זי אויסקושן: זי געדענקט תּמיד, אַז זי איז אַ מוסטער. צוריק מיט אַ יאָר פערצן האָט זי די ערשטע דאָ אין געגנט חתונה געהאַט פאַר איר שוועסטערקינד „פּאָ ליובווי", און איצט ווייסן עס אַלע אין געגנט; אַלע אין געגנט מאַכן איר נאָך... איצט גייט זי פונם יריד; זי האָט

געהאָפט קריגן עפּעס רעכטס צווישן די אָרויסגעפּירטע ציצן, זי האָט געמיינט קויפן אַ מתנה איר דינסט.

דריי אויפגעשטעלטע פּרויען-זאַנטיקעס שטייען אַ ווײַלע, ווי אַ סגל, דאָ אויף דער זון צווישן די מיסטיקנדיקע פערד, און די מאַדאַם בראָמבערג האַלט דערווייל אין איין שלעפּן דעם ברוגזן מאָטיקן פאַרן אַראָפּגעלאָזטן בערדל. זי פאַרבייסט אַזש מיט די ליפּן:

„פאַרוואָס איז ער תמיד אַזאַ שלעכטער, אָט דער מאָטיק? אַזאַ שלעכטער"...

אַלע פאַנקעווען אים, אָט דעם מאָטיקן; אַלע ווייסן, אַז זיין עלטערער ברודער בומע איז אַן אומלייט, אַ נישט-געלערנטער און אַן אויסוווּרף. ער האָט איינמאָל צוגעפּאַקט אַ היפּשע סומע געלט אינ-דערהיים און איז אַנטלאָפן; ער איז געווען פאַרמישט אינם סטודענט ברילס מיאוסע מעשים מיט לאהקע דער שוואַרצער נייטאָרין, און איצט ביי דריי און צוואַנציק יאָר האָט מען אים קוים באַשטאַט ערגעץ אין אויסלאַנד אין אַ טעכנישער מיטל-שול און מע פאַנקעוועט מאָטיקן, מע געדענקט, אַז די געראָטענע מאַמע איז אים צו יונג געשטאָרבן.

מע שטייט אַביסל און מע שמוסט מכּוח דער אַנטלאָפענער דאָקטאָרשע גראַביי, וואָס געפינט זיך איצט אין קרייז-שטאָט. צו וועמען, אַשטייגער, וועט זי איצט אין ראַקיטנע פאַרפאָרן? געוויס צו דער מאַדאַם בראָמבערג אַהיים.

מע שטייט נאָך אַביסל, מע קוקט זיך אין די אויגן, ווי פאַר-ליבטע, און מע שווייגט. ביי חנקען ברענט שוין אַ גאַנצע האַלבע זייט פון פּנים. זי ווייסט נישט, וואָס וויל פון איר אָט די נייע קורץ-נעזלדיקע ראַבינערשע, וואָס קער זיך אָן גאָר נאָענטע קרובים מיטן יונגן סטודענט בריל. די ראַבינערשע עסט זי ממש מיט די אויגן.

„ווען מאָטיק, זאָגט חנקע, איז אַ געטריי ברודערל, וואָלט ער זיך באַלד אומגעקערט אַהיים; ער וואָלט זי איצט מער נישט אַרום-געשלעפּט".

נאָר מאָטיק פּכינקעט אונטער און שלעפּט זי דווקא אַראָפּ,

דווקא אין סאַמע טיפֿער געדיכטעניש פֿונם מאַרק-יריד, ווו מאַסן גויים רייבן זיך איינער אָן אַנדערן און באַלעגערן די ביידלעך פֿון זעלצער-וואַסער. די היץ איז דאָרטן גרויס; עס שמעקט מיט מענטשן-שווייס, מיט פֿוילן געררייכערטן פֿישל און מיט נייעם פּעטן שטיוול. אַז די מענטשן-כוואַליע נעמט זיי דאָרטן נאָר אַריין, שלעפּט זי זיי שוין אָן אויפֿהער מיט זיך. מע שטויסט זיי פֿון הינטן. חנקען שטויסט עמעצער די גאַנצע צייט פֿון הינטן אינם עלנבויגן פֿון דער האַנט, אין וועלכער זי האַלט דעם אויפֿגעשטעלטן זאָנטיק. זי וויל אַ קוק טאָן, ווער ס'שטויסט זי, נאָר זי קאָן זיך נישט אַ דריי טאָן, זי איז אָנגעטאָן אין גאָרסעט. פּלוצים וואַרפֿט זי די ענגע מענטשן-כוואַליע אַרויס אין אַ צווייטן מאַרק, אַ פֿרייערן און אַ גרעסערן. ער רינגלט אַרום דעם גויישן בית-עולם און ציט זיך נאָכדעם אַוועק אין ווייטן פֿעלד אַריין. דאָ איז די לופֿט פֿול מיט פּאָכעריי פֿון ווייזל און מיט גערוך פֿון פֿריש פֿערדיש קויט. אַ ים פֿון דישלעס שטעקן אין דער הייך, ווי אַ וועלדל, און מאָטיק רייסט זיך צום יונגן לאָשיקל, וואָס הירזשעט מיט שרעק, פֿאַרלירנדיק אויף אַ רגע די אַוועקגעלאָפֿענע שקאַפּע-מאַמע. דאָ פֿאַרקויפֿט מען פֿערד, און דער טומל איז גרויס. מע לויפֿט אַדורך מיט די פֿערד פֿאַר די סוחרים, און קיין איין סוחר לאָזט זיך נישט נאַרן. און אַביסל ווייטער אָן אַ זייט באַווייזט מען צוויי גרויסע גלאַנציק שוואַרצע פֿערד דעם יונגן בעריזשינעצער דעסלערן. צוויי שטאַרקע און ספּריטנע פֿערד, וואָס האָבן קיילעכיקע שטייף איינגעבויגענע העלזער מיט גוואַלדיקער גבורה אין די מוסקלען. מיט יעדן פֿון זיי פֿאַרקעט זיך אַ באַזונדערער מענטש און האַלט זיי קוים איין, און דעסלער קוקט אויף זיי רויִק קאַלט. ער קוקט זיך נישט אום צו די פֿאַרשוויצטע ליוועראַנטן, וואָס חנפֿענען אים. ער איז אויסגעפּוצט אין זיין נייעם שוואַרצן פּאַלטאָ מיט נייע לייקענע הענטשקעס, מיט נייע לאַקירענע שיך און מיטן באַזילבערטן אַנטיק-שטעקעלע אין האַנט, און אויפֿן קאָפּ טראָגט ער אַ נייעם האַרטן און ברוינעם הוט, כאָטש די גאַנצע וועלט טראָגט שוין פֿון לאַנג שוואַרצע היט און ווייכע — אים געפֿעלן אויף צו להכעיס דער וועלט דווקא האַרטע היט און ברוינע — אַלעמאָל קויפֿט ער זיך אַ נייעם ברוינעם

און האַרטן הוט. זיין געגאָלט און קורץ בערדל, וואָס אונטערן דינעם האַרט-געשלאָסענעם און געגאָלטן מויל, איז אָפּגעהאַקט און שאַרף. שאַרף איז אויך דאָס טיפע שטרענגע פייערל, וואָס אין זיינע קליינע שוואַרצע אויגן. די פאַרשוויצטע מעקלער פאָרקען זיך אַרום אים, מע חנפעט אים, נאָר ער ענטפערט קיינעם נישט קיין וואָרט. אים ווערט קיינער נישט נאַרן, ער קוקט רויִק צו די פערד. איצט טוט ער עפּעס אַ זאָג צו יאַנען, דעם יונגן אויסגעדינטן גוי, וועמען ער האָט אַראָפּגעבראַכט מיט זיך פון זיינע מקומות. מע זאָגט: ער איז אין אים שטאַרק פאַרגליבט, אין אָט דעם יאַנען. און יאַן הערט אים מיט גרויס אָפּשיי. ער ענטפערט אים תמיד נישט מער ווי „Так точно”, „Никак нет” און אַזוי געשווינט, גלייך מע טוט אין אים אַ דריק עפּעס אַ פאַרהוילן קנעפּל. ער איז אויסגעפראַוועט און קאָן זיך חתמענען, אָט דער יאַן. ער טרעט צו צו באַטראַכטן די פערד און קוקט זיי צוערשט אַריין אין די מיילער; ער ציילט ביי זיי די יונגע ציין און זוכט עפּעס ביי זיי צווישן די אויערן, ער הייבט אויף ביי יעדן פון זיי אַ פאָרנטיקן פוס און באַקוקט אויף גיך די קלאָען, ער פירט איבער מיט דער האַנט איבער זייערע גלאַטע רוקנס פונם האַלז ביז די ווידלען און ענדיקט אַלעמאָל מיט אַ שלעפּ, מיט אַזאַ שטאַרקן שלעפּ פאַרן ווידל, אַז דאָס גאַנצע פערד טוט ווי אַ וואַקלענדיקן ציטער. און דאָס אַלץ טוט ער אָפּ אין אַזאַ איילעניש, מיט אַזאַ פאַרגעניגן, אַז עס פאַרכאַפּט ביי אים דער אָטעם. ער בלייבט שטיין צוריק אין איין שורה מיט דעסלערן און קוקט נאָך אַלץ מיט חשק. ער האָט נישט וואָס צו זאָגן: די פערד געפעלן אים. דעמאָלט מאַכט דעסלער אַ קליינע אָנשטרענגונג אויף צו טאָן אַ שמייכל, נאָר קיין שמייכל קומט נישט אַרויס. זיין לענגלעך טונקל-ברוין פּנים בלייבט פאַרהאַרטעוועט, ווי געווען. ער טוט עפּעס אַ זאָג צו די ליוועראַנטן. ער נעמט אַרויס דעם טייסטער און ציילט אויס די ליוועראַנטן געלט, ניי געלט און שמעקנדיקס; תמיד איז ביי דעסלערן זיין געלט ניי און שמעקט מיט פאַרפומען. ער קויפט אויס מיט אָט דעם געלט אַלע שענסטע זאַכן אין געגנט, און איצט, זאָגט מען, ווערט ער אין גיכן אַ חתן פאַר חוה פויזנער; זי איז אויך דאָס שענסטע מיידל אין ראַקיטנע, דאָס שענסטע מיידל אין דער גאַנצער געגנט

נאָר מאָטיקן האָט שוין דערווייל עמעצער אָנגעטראָטן אויף

אַ פּיסל; ער וויינט. חנקע בייגט זיך אָן, כּדי צו נעמען אים אויף די הענט, פּלוצים אָבער פּאַרט אָן אַ פֿור מיט אַסך אונטערגעבונדענע פערד; ס׳רוקט זיך אָן אַ געשריי מיט אַ שרעק. אַ שוידער טוט אַ יאָג איבערן גאַנצן לײַב, מע שטויסט איינער דעם צווייטן. עמעצער נעמט אָן חנקען, אינאיינעם מיט מאַטיקן און רוקט זיי אָפּ אָן אַ זייט. און מיטאַמאָל, צווישן דעם טומל און מישמאַש, טוט גאָר נאָענט אַ שווינדל אַ האַלבע זייט פֿון חיים-משהס פּנים מיט איינעם פֿון זיינע אַקסלען. ס׳טוט אַ נאָג אין האַרץ. צי דאָס האָט ער זיי אָפּגערוקט אין אַ זייט? בכּלל, צי איז ער דאָ געשטאַנען די גאַנצע צייט און האָט געקוקט, ווי דער יונגער דעסלער פֿון בעריזשינעץ קויפֿט זיך נייע פערד? אַך, ניין. חיים־משה שמייכלט: דאָס איז ער געווען, זאָגט ער, ביי איר, חנקען, איינגערעדט. ער האָט זי שוין אַזוי שטאַרק געוואָלט זען.

XVI

אין יענעם זעלבן זונטאָג איז קיין ראַקיטנע אויפֿן יריד מיט זיין אייגענעם אויסגעפּוצטן פערד-און-וועגל אַרויסגעפֿאָרן דער בעריזשינעצער אַגענט פֿון זינגערס ניי-מאַשינעס זאַלקער.

אַרויסגעפֿאָרן איז ער גאַנצפֿרי, ווען די זון האָט נאָך נישט שטאַרק געבראָטן, און די הויכע גראָבנס איןביידע זייטן וועג האָבן נאָך אָפּגעוואָרפֿן דעם נשאָר פֿון טונקל-פייכטע כּיאור-שאָטנס. דאָס פערד האָט פֿריילעך אונטערגעשפּרונגען, דאָס געלע אָפּגעטאָקטע רעסאָרן-בריטשקעלע האָט געפֿינקלט מיט באַשלאָגענעם מעש, מיט פֿילפֿאַרביקע קוטאַסן, וואָס אין דער יאַמשאָוואַר בייטש און אין די העל-געלע לייצעס; די קיילעכיקע גלעקעלעך האָבן פֿאַרקלונגען די קורצע לויפֿנדיקע וויאָרסטן, און זאַלקער אַליין מיט זיין קליינעם יינגלש רירעוודיקן גופֿל, מיטן שייגעצדיק רויטן פּנימל און מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול, איז געזעסן אין בריטשקעלע, ווי פֿאַרשלאָפֿן. ער האָט פֿון רגע צו רגע געדרימלט, זיך פֿון רגע צו רגע אויפֿגעכאַפּט מיט שרעקיקן וווּנדער, מיט פֿאַרשלאָפֿענעם התפּעלות, וואָס ס׳איז פֿאַראַן אַ זונטאָג גאַנצפֿרי אויף דער וועלט און וואָס אין מויל איז אים זויער און קלעפּיק; זויער פֿון די נעכטיקע שבתדיקע ביסלעך בראָנפֿן, פֿון דער אייגענער בייזקייט

און פונם אייגענעם לאַנגן צעקראָכענעם ווייב, וואָס דאָרטן אין בעריזשי־נעץ אין דער שטילער פאַרוואָרפענער היים. איצט, פאָרנדיק אַזוי איינער אַליין און דרימלענדיק אויף האַלב, אויף דריי פערטל, האָט זיך די גאַנצע צייט געדענקט, ווי אַזוי אָט דאָס ווייב זיינס רעדט תּמיד צעקראָכן און בייז; עלטער איז זי פון אים סך־הכּל אויף אַ קלייניקייט, אויף אַ פּאָר יאָר, נאָר פאַרמאָגן פאַרמאָגט זי שוין נישט קיין איין אייגענעם צאָן אין מויל. אַז זי לייגט זיך שלאָפן, נעמט זי אַרויס די צוויי קאַסטנס פרעמדע ציין פון מויל, ווייקט זיי איין אין אַ גלאָז וואַסער און שטעלט זיי אַנידער אויפן נאַכט־שאַפקעלע צווישן ביידע בעטן; און נאָכדעם שלאָפט זי שוין אַזוי אַ גאַנצע נאַכט; אַ גאַנצע נאַכט אָן איין צאָל אין מויל.

טפו!

זאַלקער האָט צום לעצטן מאָל אויסגעשפּיגן פון נאָך די נעכטיקע שבתדיקע ביסלעך בראָנפן, פון נאָך דער נעכטיקער בייזקייט און האָט מיט באַשלאָסנקייט פאַרקערעוועט לינקס מיט דער בערע, וואָס ציט זיך אונטערן ראַקיטנער באַרג פאַרביי די ריטניצער זומפן. לעבן זוניק־זילבערנעם ריטניצער טייכל האָט ער דערזען די גויִשע פור, וואָס האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ יאָג אַרויס פונם קליינעם זייטיקן כוטאָר און וואָס איז געשווינט אַוועק באַרג אַראָפּ מיטן ראַקיטנער וועג אויפן יריד. ער האָט בעפרוווט אַ ווונק טאָן צו דער אויסגעפּוצטער שיקסע, וואָס איז געזעסן דאָרטן אויפן וואָגן מיט די פּלייצעס צו טאַטע גוי, וואָס טרייבט די פערד; דערביי האָט ער אויף גיך אָפּגעשפּילעט זיין רויט געליאַמעוועט פּאָר־כאַלאַטל. ער האָט געשווינד אַראָפּגענומען דעם קאַפּטור פון קאָפּ און האָט באַוויזן דער שיקסע אַ שייגעצדיק־רויט פּנימל מיט אַ קונציק אונטערגעשוירן בערדל, אַ שטעכעדיקס און אַ יונג־גרוילעכס, און מיט אַ גלאַנציקן לאַקירענעם דאַשיק ביים היטל. ער האָט צוגעמאַכט איינס פון זיינע גרינע עזותדיקע אייגעלעך, פאַר וועלכע ס'ציטערן אַלע שניידער אין געגנט, און מיטן צווייטן אייגעלע, דעם אָפענעם, האָט ער געטאָן צו דער שיקסע אַזאַ מין ווונק, וואָס האָט געהאַט אַסך צו זאָגן. נאָר די שיקסע איז געבליבן קאַלט, גלייך נישט זי מיינט מען. זי האָט פויל אויסגעשנייצט די נאָז אין דער גאַנצער האַנט אַריין און האָט נאָכדעם לאַנג די האַנט געווישט אין הילצערנעם זייטל פון וואָגן.

דעמאָלט האָט זאַלקער דער אַגענט זיך פּלוצים דערמאָנט אָן לאהקע דער שוואַרצער בייטאָרין פון ראַקיטנע, וואָס האָט פּאַר פּסח געגומען ביי אים אַ ניי-מאַשין אויף אויסצאָלן, און זיך מיטאַמאָל דערפילט יינגלש און פרייליך; מיטאַמאָל האָט ער דערפילט, אַז ער האָט פיינט זיין צעקראָכן ווייב, אַז צוליב איר, לאהקע דער שוואַרצער, איז ער היינט אום זונטאָג אויפגעשטאַנען ביי זיך אינדערהיים אַזאַ גרויסן גאַנצפרי און פאַרשלאָפענערהייט דאָרטן געגומען באַטראַכטן זיין בריטשקעלע, צוליב איר פאָרט ער איצט קיין ראַקיטנע אויפן יריד, און זען, ער וועט זי באַלד זען... פריילעך און רירעווודיק האָט ער צעשמיסן זיין פערד, איבערגעיאָגט די גוייִשע פור, וואָס איז גיך געבליבן ווייט פון הינטן, און איז געשווינד אַוועק באַרג-אַראָפּ. באַלד האָט ער געגומען אויספעלן פאַרשידענע שווער-באַלאָדענע פורן אויף רעכטס און אויף לינקס; ער האָט דערגרייכט די הילצערנע ראַקיטנער גרעבליע, וואָס איז שוין באַגאָסן מיט שטאַרק הייסער זון און איז באַלעגערט מיט די פיל שווערע שוואַרצע פורן, וואָס ציען צום יריד.

הימל האָט געבלויט. באַזונטע ערד האָט ווי פריסיק געבריט אין די פיאַטעס, און באָרוועסע שיקסע-פיס האָבן אויף איר געטראָטן, געטראָטן.

זאַלקער האָט געגעבן אַ שטאַרקן צי די באַפוצטע העל-געלע לייצעס און פּלוצים אָפּגעשטעלט זיין פערד-און-וועגל.

„דו, אַהערצו גיי!"

אין אָנהייב יריד צווישן די ערשטע גלחישע פורן, וואָס שטייען האַלב אויסגעשפּאַנט לעבן די קלייטן, האָט ער דערזען שאולקע שניידער; שאולקע הפקר-יונג, וואָס מאָנט אים איין די חובות ביי די ראַקיטנער שניידער, און האָט אים צו זיך גערופן:

„הער נאָר, דו!"

שאולקע האָט זיך אָבער נישט איינגעהערט. פאַרמוחט, מיט אַ פאַר-רוקט היטל צום נאַקן און מיט אַ קורצן ברוינעם שטערן, וואָס שוויצט אונטערן אַרויסגערוקטן ציגיינעריש-שוואַרצן טשוביק, איז ער געשטאַנען אָנגעשפּאַרט מיט די פּלייצעס אין אַ וואָגן, געקייט אַ שטרוי און געקוקט פאַר זיך מיט פאַרטראַכטע ממזרש-ספריטנע אויגן. אויפן רוף איז ער סוף-כל-סוף צוגעגאַנגען פאַרטראַכט, ווי נישט ווילנדיק. נאָר זאַלקער

האָט שוין אין זיין זייט נישט געקוקט. טוענדיק אַ פּאָך מיט דער יאַמשאָווער בייטש ערגעץ אין אַ זייט, האָט ער באַקומען אַ פאַרשטיי־נערט פּנים און געגומען קוקן ערגעץ ווייט איבערן פערדס אויערן. פון נאָכן לאַנגן אָפּגעשוויגענעם פרימאָרגן, וואָס ער האָט פאַרבראַכט פאָרנדיק, האָט איצט זיין קול אָפּגעקלונגען אַביסל געלעגערט, הייזע־ריקלעך און בייז.

„מיכל קראַוועץ האָט איינגעצאָלט?"

„אַ?"

שאולקע האָט פויל אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפן נידריקן אַרויפ־קריך פון וועגעלע און האָט אַלץ אויסגעזען פאַרמוטשט. ער האָט אַלץ געקייט דאָס שטרוי.

„איינגעצאָלט, האָט ער פויל געענטפערט, וואָס זשע?"

„און יוסל קירזשנער?"

„געסילוקט".

„דער אַמעריקאַנער שניידער?"

„שוין לאַנג, נאָך שבת־צונאַכטס".

„וואַרט, די בוטווינעווקער גלחטע?"

„יאָ, נאָר וואָס".

„נו, און לאהקע די שוואַרצע?"

שאולקע האָט פאַרמאַכט איין אויג און מיטן צווייטן, דעם שמייכלענדיקן, האָט ער אַ קוק געטאָן צו זאַלקערן חבריש און בעטלעריש.

„אָט דאָס וואַרט איך אויף איר... זי האָט צוגעזאָגט... אָט באַלד. ווי איך בין אַ ייד, פּאַני זאַלקער!..."

נאָר ביי זאַלקערן האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעצונדן דאָס שייגעצ־דיק רויט פּנימל. די גרויע עזותדיקע אייגעלעך האָבן פלוצים געגעבן אַ גלאָץ אויף שאולקען און זענען אַזוי אויף אַ ווײַלע אין זייער בייזקייט פאַרגליווערט געוואָרן:

„וועסט מאַכן מיט דער שוואַרצער קונצן נאָכדעם, אַז זי וועט איינצאָלן... דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר, פערד אייגער!"

און נישט אויסרעדנדיק מער אַ וואָרט, נישט אומקוקנדיק זיך

צו שאולקן אַפילו, האָט ער אַוועקגעשמיסן ווייטער מיט דער טיפער געדיכטעניש פון יריד. ער האָט פאַרבייפאָרנדיק אַריינגעשריגן אַ פּאָר ווערטער אין איינעם אַ באַקאַנטן ביידל, ווו מע פאַרקויפט גויישע קאַרעלן און האָט, אויסמיידנדיק דעם יריד, אַוועקגעשמיסן אַרויס שטאָט מיט זון און מיט וועג, וואָס פירט אין וואַלד אַריין. ער האָט דאָרטן ביי יצחק-בערן אין וואַלד-שטיבל נישט געטראָפן קיינעם, אַחוץ דער קראַנקער יצחק-בעריכע, וואָס ליגט אין בעט, און האָט איר איבערגעגעבן, אַז ער האָט אַ קונה אויפן אײַנוועגטאַר מיט די מעדיקאַמענטן, וואָס ביי מלכן אין אַפטייק-מאַגאַזין.

„איז אָט: ווי הייסט ער, אָט דער יונגערמאַן, וואָס וויל פאַר־קויפן די מעדיקאַמענטן? חיים-משה הייסט ער? נו, גוט, טאָ זאָל ער זיך מטריח זיין צו אים, זאָלקערן, ער שטייט איין אויף דער אַלטער שטאָט, ביי זיינוול מוסר, ביי זיינוול פאָטשטער שטייט ער איין. מע קאָן אים דאָרטן טרעפן אַ גאַנצן בייטאָג".

ביי זיינוול פאָטשטער אינם לאַנגן אַכסניהדיקן אונטערהויז ביים טויער שמעקט מיט נאַסן פערדישן געלעגער און מיט בהמישן הויף. אונטערן לעכערדיקן דאַך גוואַדזשעט אַ קיילעכיק יאָר אונטער די פּיס. ס'איז דאָרטן תמיד פאַרנע און הייס, פליגן ווידמעגען זיך אויף זונען-פלעקן צווישן אומריינע ערטער, און דער האַרבער ריח פאַרגייט דאָרטן תמיד ביז צום ניסן, ביז דערוואָרגן צו ווערן. איצט פילט זיך נאָך אַהער דער ווייט צעשפּרייטער יריד. פון ערגעץ גאָר נאָענט קלינגט מען מיט לאַנגע שטאָלענע שניידמעסערס; ס'הירזשען פריילעך פערד.

גאָר אַנדערש איז אַביסל טיפער אין הויז לעבן דער שוואַרץ־אָפּגעסמאַלצטער קיך-טיר און לעבן דער דייזשע. דאָרטן איז די גרי־בלדיקע ערד ריין פאַרקערט און באַלעבאַטיש באַגאָסן פון אַ טשייניק. דער שטויב שמעקט דעריבער מיט פריש-אויסגעקערטן בית-מדרש; די לופט איז קעלערדיק קיל און שטיל און רופט אַרויס אַ חשק צו דרימלען, זיצן אַזוי רויק, גאָרנישט נישט טאָן און דרימלען.

ביי דער קאַמער, לעבן אַ פאַרשפּרייט טישל, זיצט אַ היפּשער

ברייטביינערדיקער פאַרשוין אין אַ ברייטער גרינוואָלענער בלוזע. ער מאַכט צורעכט דעם קלאַווישן-טייל פון אַ גרויסער פונאַנדערגעשרויפטער האַרמאָניע. אַ נאָז האָט ער אַ ברייט-איינגעפאַלענע, פאַרריסן צו די אויגן צו מיט היפשע און שוואַרצע צווײ פּיראַמידן-לעכער, ליפּן — אַנטבלויזטע, פולע, וואָס שאָקלען זיך אינערט, איידער דאָס מויל הייבט אָן רעדן, און אַ באָרד — עטלעכע געצײלטע אָנקאָלירענע האָר, וואָס זענען ביי אים, אַפּנים, געצערטלט, און טייער, שטאַרק טייער. טוענדיק זיין אַרבעט, וואַרפט ער בליקן צו דעם גרויסן אָפענעם טויער, צו די זונען-פלעקן, וואָס אויפן פּיטש-נאַסן פערדישן מיסט. ער זעט, ווי זאַלקער דער אָגענט פאַרפאָרט אין הויז אַריין. ברייטלעך ווי אַ בריק, פאַרפאָרט ער. דער הינקענדיקער שייגעץ, דער סטרוזש, שפּאַנט אים אויס דאָס פערד, און זאַלקער אַליין שווייגט. ער ציט בייזלעך אַראָפּ פון זיך זיין פאַרשטויבט פאַר-כאַלאַטל און זעצט זיך צו אויפן שטאַפּל פון לייטער, וואָס פירט אויפן בוידעם. ער זיצט אַזוי ברייטלעך און באַטראַכט אויף זיך די ענגע און קונציקע לאַקירטע שטיוול; ער וויל איצט אויף צו להכעיס נישט טראַכטן נישט וועגן שאולקען און נישט וועגן לאהקע דער שוואַרצער. שפּעטער, בייטאָג, וועט ער זי זען, נאָר דערווייל וויל ער נישט.

אָט שרייט ער בייזלעך אָן אויפן קרומען שייגעץ, וואָס איז זיך נוהג נישט ווי ס׳געהער צו זיין מיט די צווײ שפּאָגל-נייע ניי-מאַשינעס, וואָס ער נעמט אַראָפּ פון בריטשקע.

„דו! ווי דו גייסט דאָרטן! פּאַמעלעך! מיט אויגן קוק...״

און פּלוצים האָט זיך פון דער קאַמער-זייט דערהערט אַ געכפּלטער הוסט פון אַ מענטשן, וואָס פאַרלאַנגט, מע זאָל אים באַווייליקן:

„קכע! קכע!״

זאַלקער האָט זיך אַהין אומגעקוקט. ער האָט זיך באַגעגנט מיט אַ צעפּלעטשטער נאָז און מיט די קיילעכיקע ברייט-צעשטעלטע אויגן, וואָס אין אירע ביידע זייטן. אויגן, וואָס שטאַמען, אַפּנים, נישט פון דער היגער וועלט און זאָגן דאָ, אויף דער היגער וועלט, גאָרנישט; זיי זענען שטומע.

„יעס, יעס, האָבן אַרויסגעשאָקלט די פולע אַנטבלויזטע ליפּן,

זינגער עט קאָמפּאַ... אויך אַ שטיקל סחורה, קאָן מען זאָגן, אַ?
первый класс исключительно !

זאַלקער האָט נישט אויפגעהערט צו קוקן אויף אים און אויף זיין גרינע בלוזע. ווער איז ער, אַשטייגער, געווען, אָט דער פּאַרשוין? אַן אורח ביי זיינוול פּאָטשטער, אַ דורכגייער אַ ווייטער, אַ יריד-מענטש; פּאַרט אַרום פון יריד צו יריד און מאַכט צורעכט פרעמדע קאַליע האַרמאָשקעס. און קיין היים האָט ער, מן הסתם, נישט און קיין טאַטן אויך נישט, אַז מען וויל זיך פאָרשטעלן, ס'אַר אַ טאַטן ער האָט געהאַט, קאָן מען נישט.

„טצע!"

זאַלקער האָט אויסגעשפּיגן קונציק פון צווישן צונויפגעדריקטע ציין. ער איז נאָך אַלץ געווען בייז. ער האָט זיך דערפרעגט, צי דער פאַרוואַלטער פרעגער איז דאָ אינדערהיים, און איז אַוועקגעגאַנגען צו אים אין צימער.

פרעגער האָט שוין געהאַט פונאַנדערגעלאָזט די תלמוד-תורה אויף זומער. אין אַ טאָג צען אַרום שטעלט ער דעם ספּעקטאַקל מיט די קינדער; ס'גייט דער אָוונט לטובת דער תלמוד-תורה. און נאָכדעם: פריי. גאַנצע אַכט וואָכן פריי און גוט אויפן האַרצן; גוט, וואָס פאַר זיין עזות האָבן אים ראַקיטנער יידן פיינט, נישט ווייניקער, ווי ער זיי. גוט, וואָס חייקע די דינסט גייט שוין אַרום גאַנצע טעג אויסגעפּוצט, ווי אַ כלה. גוטע-פריינט זאָגן איר, אַז זי איז משוגע:

„פרעגער וועט דיך אין אַ יאָר אַרום אַוועקוואַרפן, דו נאַר איינע".

און זי ענטפערט זיי, ווי אַן עקשן, אַ הוילער עקשן:

„איין יאָר מיט פרעגערן, זאָגט זי, איז בעסער ווי אַ גאַנץ לעבן אָן אים".

„מאַלאָדיעץ, חייקע!" פרעגער פּילט, אַז זי איז ווערט צו זיין זיין כלה. ער איז פריי און צופרידן.

און אָט איז אַ הייסער שבתדיקער פרימאָרגן, אַ טאָג אַ היילקער, אַ שטאָט אַ שבתדיקע, אַ זון, וואָס בריט, און ווייסע טשאַלנט-אויוונס

זענען דורכאויס באַקלעפּט מיט שוואַרצע פּליגן, מיט אָן אַ שיעור שוואַרצע פּליגן.

ווייל איז די הייזער, וואָס האָבן שבת פון גאַנצפרי אָן אַן אייגן שטיקל שאָטן אַרום די אָפענע פענצטער. ס'הערט זיך פון זיי נישט מער, ווי מיידלעך רעדן. שבתדיק אַזוי רעדן זיי, בנעימות און מיט בושה, גלייך דעם דרויסן קאָן פאַרדריסן, אַלמאַי זיי גייען אין אונטערשטע ווייסע קליידלעך ביי טיי-טרינקען. און מאַנסבילן פעלן, מאַנסבילן זענען אין שול.

פרעגער גייט אויפן פוסטן ברוק. שבתדיק לאַנגווייליק, שבתדיק באַגאָסן מיט זון ציען זיך אין דער לינקער זייט די געשלאָסענע קלייטן. ס'קומט נישט אָן קיין פור. פרעגער באַגעגנט נישט קיין איין מאַנסביל. אים דערמאָנט עס זיין ערשטן זומער דאָ אין ראַקיטנע. ער איז צופרידן. ער טראָגט אַ האַנטעך אין האַנט און גייט זיך באָדן. נאָר אַז ער גייט דורך אין עק שטאָט פאַרביי די פונדאַנדערגעעפנטע שול-פענצטער, וואָס אויף אַ בערגל, אַקעגן נידעריקן שמאָל-באַגרינטן טייך, דערהערט ער דעם שבתדיקן נוסח פון „ברוך שאָמר". ס'איז אַן אַלטער איינגעגעסענער נוסח! ער לייקנט אַלע נייעסן, וואָס זענען אויפגעטאָן אויף דער וועלט. אין פרעגערן פאַרדריסט פלוצים, אַלמאַי דער נוסח איז אַזאַ איינגעשפּאַרטער; אַלמאַי איז ער, פרעגער, נישט קיין רויכערער. אויף צו להכעיס אַלע פיינע מזרח-יידן, וואָס קוקן אים נאָך פון די אָפענע שול-פענצטער, וואָלט ער איצט פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס. ער באָדט זיך נאָכדעם אין שמאָלן טייכל בכיוון אויף אַזאַ אָרט, אַז מען זאָל אים אַרויסזען פון די אָפענע שול-פענצטער. זאָלן זיי דאָרטן זען, ווי ער זייפט זיך און פּלושקעט זיך לאַנג, לאַנג, ביז ער ווערט מיד. אין די אויגן בלענדט דאָס שמאָלע טייכל, זונט און שטראַלט, אין די אויערן מורמלט, גלייך זיי האָבן זיך אָנגענומען מיט וואַסער, און פרעגער ווישט זיך, ווישט זיך און ווישט. ער טוט זיך אָן. ער הערט, ווי מע האַלט אין שול:

„אור חדש על ציון תאיר".

און פלוצים דערזעט ער, ווי אויפן צווייטן ברעג, קעגנאיבער דעם שמאָל-באַגרינטן טייכל שימערט עפּעס אויף דער זון. אַ גרין זיידן

קאָפּטל רוקט זיך דאָרטן אונטער אַ העל-רויטן זיידענעם זאָנטיק. ווער זאָל דאָס זיין? אים טוט פּלוצים אַ טיאָך אין האַרצן:

„ס'איז נישט חוה פּויזנער?... ניין, ס'איז נישט זי".

און אין אַ רגע אַרום נאָך אַ גרויסער טיאָך: „יאָ, ס'איז זי". דאָס שטעגעלע דאָרטן אויפן צווייטן ברעג טייכל באַהאַלט זיך אין הויכן גראָז. אירע פיס ווערן דאָרטן פאַרפאַלן, מע זעט זיי נישט גיין, און דער רויט-זיידענער זאָנטיק מיטן גרינעם קאָפּטל שוועבן, שוועבן; כּדי אויסצומיידן די שול, איז זי, אַפּנים, אַרומגעגאַנגען דעם טייך מיט די גוייִשע סעדלעך און איז אָנגעקומען מיטן צווייטן ברעג; זי גייט זיך באָדן. אָט דערגרייכט זי דאָרט דעם אָנהייב פון יונגן געדיכטן וועלדל און פאַרשווינדט אונטער אַ בוים. זי קומט אַרויס פון דאָרטן אין אַ לאַנג וויס העמד און וואַרפט זיך אַריין אין טייך אַריין, זי שווימט, זי קאָן שווימען, ס'איז ביי איר אַ ירושה-זאַך. איר פאָטער שווימט אויך איבער אַמאָל אין אַ פרייטאָג-פאַרנאַכט דעם גאַנצן טייך אין דער לענג, און יינגלעך, מיט וועלכע ער האָט קיינמאָל קיין וואָרט נישט גערעדט, שטייען דעמאָלט ביים ברעג און קוקן. איר שטאַלטנער קערפּער אינעם וויסן ברייטן העמד ליגט אינגאַנצן פונאויבן אויף דעם וואַסער, די האָר זענען צוזאַמענגענומען הויך אויפן קאָפּ, כּדי זיי זאָלן זיך נישט פאַרנעצן, די שיינע שלאַנקע הענט צעברעכן שטראַלן מיט יעדן שטרעק, און דאָס פּנים, דאַכט זיך, שמייכלט. נאָר וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? אין שול האַלט מען ערשט „אל אָדון", הייסט עס, אַז ער, פרעגער, האָט אַ טעות געהאַט. אים האָט זיך פריער געדאַכט, אַז ער הערט קלאָר דעם נוסח פון „אור חדש על ציון תאיר"... נאָר אויב אַזוי, איז נאָך פרי, ער קאָן נאָך אַביסל אַוועקגיין מיטן ברעג טייך אין יונגן וועלדל. וויפל יאָר איז, אַז ער, פרעגער, איז אַראָפּגעקומען אַהער קיין ראַקיטנע? אַ יאָר זעקס. דעמאָלט זענען נאָך דאָ אין יונגן וועלדל געווען צעוואָרפן אַסך אַלטע הויכע בוימער, און איצט האָט מען זיי שוין אַלע אויסגעהאַקט. געבליבן זענען פון זיי נישט מער ווי וואָרצלען, יעדערער מיט זיין פאַרעלטערט-געלן אָפּשניט. זיי זענען צעוואָרפן איבערן גאָרן וועלדל און זעען אויס, ווי בענקלעך. פרעגער זעצט זיך צו אויף איינעם פון זיי. ער שאַרט לעבן זיך מיטן שטעקל, נאָר פונם מוח גייט אים נישט אַרויס דער שטאַלטנער קערפּער אינעם

בּרייטן ווייסן העמד, וואָס שלענגלט זיך מיט הנאה פון אויבן אויפן וואַסער. ער האָט זי שוין לאַנג נישט געזען אַזוי באָענט, ווי הייַנט, חוה פויזנער. און דאָס האַרץ נאָגט דערפאַר אַזוי, נאָגט און נאָגט, ווי צוריק מיט עטלעכע יאָר, ווען זי פלעגט אָפּט בייטאָג אַרויסקומען צו אים אַהער אינם דאָזיקן וועלדל. איצט איז ער פאַר איר אַזאַ ווייטער, ווייטער. זי ענטפערט נישט אויף זיינע בריוו, ער ווייסט נישט, צי זי האָט אים איצט געזען אַקעגן, אויפן צווייטן ברעג טייך, צי ניין.

נאָר אָט טיאָפּקען טריט הינטער אים אויפן שטעגעלע. דאָס איז זי, חוה פויזנער; דאָס זענען אירע טריט. זי קערט זיך אום דאָ אַרום אַהיים; זי וועט דאָ דורכגיין גאָר באָענט. נאָר פאַרוואָס טופּעט זי אַזוי שטאַרק מיט די פיס? צי וויל זי נישט, אַז ער, פרעגער, זאָל זיך צו איר אומקוקן? ניין, זי זעט אים. זי טוט זיך אַפילו קיין נייג נישט. אַ שפּאָטיק קנייטשעלע באַגראָבט זיך נאָר אין לינקן ווינקל לעבן אירע ליפּן, אירע היפּשע, כמעט בולטע אויגן טוען אויף אים אַ קוק מיט וווּנדער, גלייך זיי וואָלטן נישט גלויבן, אַז דאָס איז ער. ער לעבט נאָך? ער איז נאָך אַלץ דאָ אין ראַקיטנע? און מער גאָרנישט, גאָר־נישט. זי איז שוין פאַרביי, און קוקט זיך אַפילו איין מאָל צוריק נישט אום. זי דערווייטערט זיך און פאַרשווינדט. נאָר אָט... צי ווייסט זי, אַז חייקע, חייקע די דינסט פון איינפאָרהויז, גייט אַרום גאַנצע טעג אויסגעפּוצט, ווי אַ כלה, און אַז אין איינפאָרהויז טוט זי שוין גאָר־נישט; זי האָט געהייסן איר באַלעבאָסטע זיך צוזוכן וואָס גיכער אַן אַנדער דינסט...

— —

איז אָט פון יענעם שבת אָן האָט פרעגער באַמערקט, ווי חייקע די דינסט הייבט אָן ווערן צו אים אַלץ מער און מער אָפּגעקילט. פרעגער האָט גענומען אַרבעטן אויף אַלע כלים מיט אימפּעט און גרויס פּאָמפּע. ער האָט צוגעזאָגט חייקען, אַז אויף דער חתונה וועט ער אַראָפּברענגען די בעריזשינעצער קלעזמער, מע וועט גיין איבער דער שטאָט מיט אַ מאַרש. צו דער חופּה וועלן, אַחוץ די פידלען, שפּילן צוויי קליינע טרויבעלעך, אַ פלייט, אַ קלאַרנעט מיט אַ טראָמבאָן; מע וועט קלאַפּן אין דער גרויסער פּויק; פאַר די קלעזמער וועלן לויפן באָרוועס ייִנגעלעך מיט שיקסעלעך, און זאַלקער דער אַגענט וועט פון

מיטן עולם צינדן פייערווערק און וועט וואַרפן אין דער לופט אַזעלכע שוועבעלעך, וואָס ברענען לאַנג. חייקע מעג זיך שוין אויף זאַלקערן פאַרלאָזן, ער קאָן קריגן אַלץ. אָבער אויך דאָס האָט אויף חייקען ווייניק געווירקט. זי איז שוין ווידער געווען אָנגעטאָן אין די צעריסענע שיך אויף די באָרוועסע פיס און צוריק געאַרבעט אין איינפאָרהויז, ווי אַן אייזל. זי האָט מודה געווען פרעגערן, אַז ער איז איר איינגעבאַקן אין האַרצן. זי וועט אים אייביק נישט פאַרגעסן. נאָר וואָס זאָל זי טאָן, אַז אַלע לייטישע מענטשן האַלטן זי אָפּ, אַלע זאָגן איר, אַז זי וועט זיך נאָכדעם באַווייַנען אויף אירע יאָר.

„אַלע לייטישע מענטשן? אַדרבאָ...”

פרעגער האָט געוואָלט וויסן ביי חייקען, ווער זענען די לייטישע מענטשן. נאָך זיין מיינונג זענען אין ראַקיטנע בכלל קיין לייטישע מענטשן נישטאָ. אַדרבאָ, זאָל זיי חייקע אָנרופן ביי די נעמען. נאָר חייקע איז שוין צוריקגעגאַנגען אין די צעריסענע שיך אויף די באָרוועסע פיס און איז געווען עקשן, הוילער עקשן. זי האָט קיינעם נישט געוואָלט אָנרופן.

דערצו נאָך האָט דעמאָלט צו חייקען הינטערן איינפאָרהויז אַלע פאַרנאַכט אָנגעהויבן קומען דער עלטערער משרת פון פויזנערס קלייט, יוסף, אַ געזונטער פיר-און-צוואָנציק-יאָריקער בחור, אַ רירעוודיקער, מיט קרומלעכע אויגן און מיט נייע גלאַנציקע שטיוול, וואָס האָבן געהאַט אויף אויבן ווייסע, גענייטע שטעך. אַז פרעגער האָט אים איינמאָל פאַרנאַכט דאָרטן הינטערן איינפאָרהויז געטראָפן וואַרטן און אים געפרעגט, וואָס טוט ער דאָ, האָט אים יוסל גאָרנישט נישט געענטפערט. ער האָט נאָר אַ קוק געטאָן אויף אים אין אַלכסון מיט די קרומלעכע אויגן. ער האָט זיך אָנגעבויגן, אויפגעהויבן אַ שטרוי און האָט גלייך גענומען אָפּטרעטן. ער איז אַריבערגעקראָכן איבערן פלויט פונם נאָענטן פאַרוואַקסענעם גוייִשן גאָרטן און איז דאָרטן פאַרשוווּנדן.

דעמאָלט איז פרעגערן גלייך איינגעפאַלן דער חשד

„איז אָט, ווער די לייטישע מענטשן זענען!...”

ער האָט געפאַקט צו זיך אַהיים דעם קליינעם לייזערן, דעם צוועלף-יאָריקן לעבעדיקן און תמיד שמייכלענדיקן פעמפיק, וואָס מ׳האָט צוגענומען פון דער תלמוד-תורה צו פויזנערן אין קלייט און מע האָט

אים דאָרטן אָנגעטאָן אַ פֿאַרטעך. אין די פֿרייע בייטאָגעדיקע שעהן איז אָט דער לייזער געשטאַנען אין פֿאַרטעך מיט אַרונטערגענומענע הענט אויף דער שוועל פֿון פֿויזנערס גרויסער קלייט, געשטאַנען מיט דרך-ארץ צום באַלעבאָס, וואָס שרייבט דעמאָלט איבער פֿון איין בוך אין צווייטן, און מיט אַ שמייכל צו אַלע דורכגייער, וואָס קאָנען אים, דעם פֿעמפּיק, און ווייסן, אַז ער איז אַ דורכגעטריבענער, אַ קלוגער.

פֿרעגער האָט אָפּגעהאַלטן אָט דעם לייזערן ביי זיך אין צימער אַ גאַנצן שבתדיקן בייטאָג און איז ביי אים געוואָר געוואָרן אַסך וויכטיקע זאַכן:

חוה פֿויזנער, איז ער געוואָר געוואָרן, האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבן זיך זאָרגן פֿאַרן פֿאָטערס געזונט. זי איז אים מיטאַמאָל געוואָרן אַזוי געטריי, גלייך מער האָט זי שוין קיינעם נישט אויף דער גאָרער וועלט. בייטאָג, ווען ער לייגט זיך שלאָפֿן, קומט זי אים פֿאַרבייטן אין קלייט אַריין. זי זיצט מיט אַ בוך לעבן דער קאַסע, זי קוקט אַריין, נאָר לייענען לייענט זי קנאַפּ. זי פֿאַרטראַכט זיך. זי פֿאַרקוקט זיך אַזוי אויף יוסלען, דעם עלטערן משרת, און זאָגט, אַז ער איז אַ גאַנץ פֿיינער בחור. אַ שיינער, זאָגט זי, איז ער, נאָר אַ נאַר, אַ גרויסער נאַר:

„פֿאַרוואָס, למשל, זאָל ער זיך נישט שדכענען צו חייקען פֿון איינפֿאָרהויז? פֿאַרוואָס זאָל ער נישט חתונה האָבן?"

יוסל ווערט רויט, ווי אַן אינדיק, און ווייסט נישט וווהין צו קוקן מיט די קרומלעכע אויגן. ער קוקט דערפֿאַר צו אים, לייזערן, וואָס שטייט אויף דער שוועל.

„דו! שרייט ער צו אים, וואָס קרימסטו די אָפּצאַסן?"

נאָר לייזער קרימט נישט די אָפּצאַסן; ער שטעלט נאָר אַרויס יוסלען די צונג. סוף-כל-סוף זאָגט יוסף אַרויס זיין מיינונג:

„חייקע, זאָגט ער, איז אַ דינסט".

נאָר חוה פֿויזנער געפֿינט, אַז ס'איז נישט ריכטיק.

„אויף חייקען קאָן מען בשום אופֿן נישט זאָגן, אַז זי איז אַ דינסט, חייקע ציט זיך אויף ביי יטע-לאָהן אין איינפֿאָרהויז פֿון קינדוויז אָן. יטע-לאה איז אַ קראַנקע און האָט קיין קינדער נישט. איר מאַן, וואָס אין אַמעריקע, האָט זי שוין לאַנג אַוועקגעוואָרפֿן. ער האָט דאָרטן אַן אַנדער ווייב, יטע-לאָה אַליין זאָגט, אַז אויב חייקע

וועט זיך האַלטן אין דער מעלה, אויב זי וועט חתונה האָבן פאַר אַ פיינעם יונגנמאַן, וועט זי איר איבער הונדערט און צוואָנציק יאָר לאָזן דעם איינפאָרהויז מיט אַלץ, וואָס זי פאַרמאָגט..."

אַך, איז אָט וואָס: אים, פרעגערן, רעכנט נישט חוה פויזנער פאַרן פיינעם יונגנמאַן, זי האָט זיך אינגאַנצן איבערגעביטן, חוה פויזנער, און שפילט אַ ליבע מיט איר טאַטן, דעם רייכן קרעמער. זי איז געוואָרן מיושבדיק און בעסער, אַסך בעסער, ווי זי איז געווען. זי טוט, זאָגט מען, אַסך טובות אָרעמע יידן ביי דעסלערן און פילט זיך פאַר אַלץ פאַרענטפערלעך; זי וויל פשוט אַ טובה טאָן חייקע דער דינסט און איר קלאָר מאַכן, אַז זי וועט זיך נאָכדעם באַווייזן, זי וועט אַריינפאַלן אין שלעכטע הענט.

און אפשר... אפשר טוט עס שוין חוה פויזנער נישט גאָר פון הוילער גוטסקייט, אפשר פאַרדריסט זי נאָך אַביסל, וואָס חייקע וועט האָבן אים, פרעגערן?... זי קען עס נישט איבערטראָגן... נאָר אויב אַזוי, טייטשט זיך עס גאָר אַנדערש. צי הייסט עס נישט, אַז ער, פרעגער, האָט נאָך אַ האָפענונג? אין איינעם אַ פאַרנאַכט קאָן חוה פויזנער שטילערהייט אַריינקומען צו אים, אַהער צו זיינוול פאָטשטער אין זיין צימער, און זיך דאָ אַנטשולדיקן, ווי אַמאָל, זיך נעמען שלאָגן על-חטא...

אין יענעם שבתדיקן בייטאָג דריקט פרעגער אינטענסיווער, ווי אַלעמאָל, די פענסנע צו דער נאָז. ער דרייט זיך אַרום ביי זיך אין צימער און טראַכט. סוף-כל-סוף שרייבט ער חוה פויזנער אַ בריוו:

„ער ווייסט פון אַסך מעלות אירע. נישט לאַנג האָט ער געזען, ווי זי קאָן שווימען... נאָר פון איר לעצטער מעלה האָט ער נישט געוווסט; ער האָט נישט געוווסט, אַז זי קאָן קאַליע מאַכן שידוכים".

ער ווייסט, אַז אויך אָט דער בריוו זיינער וועט בלייבן אָן אַ ענטפער, נאָר ער וואַרפט אים דאָך אַריין אין פאָסט-קאַסטן. ער דערוואַרט זיך קוים ביז פאַרנאַכט און גייט אַוועק צו חייקען הינטערן איינפאָרהויז.

„נו, וואָס הערט זיך? חייקע האָט זיך שוין באַטראַכט? זי האָט זיך אַרויסגעשלאָגן דאָס משוגעת פון קאָפּ? וואָס, ניין? זי איז נאָך אַלץ עקשן? זי אַרבעט נאָך אַלץ אין איינפאָרהויז, ווי אַן אייזל?

פאַרוואָס זשע שווייגט זי? פאַרוואָס זאָל זי נישט זאָגן קלאָר און אָפן, אַז ער, פרעגער, געפעלט איר מער נישט? פריער איז ער איר געפעלן, און איצטער נישט. נאָר אויב אַזוי, איז נאָך אפשר נישט אַלץ פאַרפאַלן. ער קאָן אויף זיך נעמען ווערן לייטישער. ער וועט זיך דאָ אין ראַקיטנע מער מיט קיינעם נישט קריגן. ער האָט נישט קיין עלטערן, ער האָט נאָר אַ שטיפמאַמע ערגעץ אויף דער וועלט, וועט ער איר אָנשרייבן, זי זאָל קומען, זאָל זי פירן צו דער חופה. זאָל מען וויסן, אַז אויך ער שטאַמט נישט ערגעץ פון הינטער אַ פלויט... נאָר פאַר־וואָס שטייען ביי חייקען טרערן אין די אויגן? זי קאָן נישט ליידן, ווי ער רעדט? וועט ער מער נישט רעדן, ער בעט נאָר, זי זאָל אים איינמאָל פאַר אַלעמאָל ענטפערן: יאָ אָדער ניין. נאָר חייקע וויל געבן דעם ענטפער ערשט דינסטאָג נאָכן יריד... איז מילא, וועט ער וואַרטן, וועט ער וואַרטן ביז דינסטאָג נאָכן יריד".

ער האָט זיך אומגעקערט אַהיים אויף דער אַלטער שטאָט און האָט באַנייס גענומען אַרומשפּאַצירן ביי זיך אין צימער, באַנייס אַ קאָן געדריקט מיט די מיטלסטע פינגער די פענסנע צו דער נאָז:

„ווי אַזוי דאַרף מען אויסטייטשן חייקעס וואַרטן ביז נאָכן יריד? צי הייסט עס נישט, אַז זי האָפט פאַר אָט דער צייט זיך נאָכאַמאָל זען מיט חוה פויזנער און נאָכאַמאָל פרעגן ביי איר אַן עצה? נאָר אויב אַזוי, וועט איר חייקע דערציילן אַלץ, וואָס ער, פרעגער, האָט איר היינט געזאָגט, אַפילו די מעשה מיט זיין שטיפמאַמע וועט זי איר דערציילן; דערויף איז זי חייקע..."

ביי פרעגערן קלאַפּט פון גרויס אויפרעגונג אין האַרץ. ער וואַרט, ער לעבט אין האַלב־שיכורן טשאַד. די קלאָרע הייס־זומערדיקע טעג זענען איצט זיינע אייגענע; זייער נאָמען איז — חוה פויזנער. זיי זענען העלבלוי און פול מיט איר געדעכעניש. סוף־כל־סוף דערוואַרט ער זיך:

אין איינעם אַ ביי־טאָג ברענגט מען אים אַריין אַ קליין בריוועלע פון פּאָסט און מע בריט אים אָפּ; דאָס בריוועלע שמעקט מיט חוה פויזנערס האַנטשריפט און באַשטייט סך־הכל פון צוויי ווערטער:

„Это разврат".

אַן, איז אָט וואָס: חוה פויזנער נעמט אָן אויף איר אייגענעם

חשבון אַלע גוטע ווערטער, וואָס אַ פיינער מאַנסביל זאָגט חייקע דער דינסט, ווען קיינער הערט נישט, הינטערן איינפאָרהויז. חוה פּויזנער ווייסט, אַז זי איז מיידל נומער איינס. זאָל מען אַ קוק טאָן ביי איר אין צימער אויף איר ווייסן בעט און אויף אַלע קליניקייטן אַרום, וועט מען גלייך מודה זיין, אַז די פרוי, דאָס איז זי, חוה פּויזנער; אַלע איבעריקע זענען נאָכגעמאַכטע, פאַלשע אַסיגנאַציעס. נאָר אויב אַזוי, איז גוט. זיין פאַרבינדונג מיט חוה פּויזנער איז נאָך אַלץ נישט איבערגעריסן. הוראַ! זאָל לעבן די פאַרבינדונג מיט חוה פּויזנער אַפילו דאַן, ווען ציען ציט זי זיך נישט מער, ווי דורך איין חייקען דער דינסט.

זונטאָג-יאַריד. אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג, ווען אויף דער אַלטער שטאָט אַרום זיינוול פּאָטשטערס אַכסניהדיק לאַנגן הויז האָט זיך גענומען שטאַרקן מיטן קלונג פון די לאַנגע שטאָלענע שנייד-מעסערס, וואָס מען פאַרקויפט דאָ נישט ווייט לעבן דער שטוב, דאָס פריילעכע הירזשען פון די פערד, האָט מען ביי פּרעגערן אין צימער זיך געזעצט צום מיטלסטן פאַרשפּרייטן טישל.

זיינוול פּאָטשטער האָט געהאַט געלע קאָרענע „סטאַרקע" פאַר-פראַוועט מיט מאַראַנצן-שאָלעכץ און מיט וואָרצלען. ווען זאַלקער מיט פּרעגערן האָבן אויסגעטרונקען פון אָט דער „סטאַרקע" די ערשטע צוויי קעלישיקלעך, האָבן זיי גלייך אַ קוק געטאָן איינער דעם צווייטן אין פּנים אַריין און האָבן ביידע מודה געווען, אַז דער שנאַפּס איז אַ גלאַטער, ווי אַ בוימל. אין מויל פילט מען אים, ווי געוויינלעך לעבלעך וואַסער, נאָר אַז ער קומט אַראָפּ אינווייניק, טוט ער גלייך אַ ברי; ער צינדט אָן.

„איז וואָס זשע קלערט איר?"

„איבערחזרן? אַ?"

„אַוודאי".

מע האָט פאַרביסן מיט קאַלטע זויערע אוגערקעס, געביסן זיי גאַנצערהייט אַזוי, אַז די זאַפט איז גערונען איבער די פריש-געגאָלטע אונטערמיילער, און האָט געגעסן און האָט געקילט. מע איז געווען

דויק. נאָר נאָכן פּערטן גלעזל האָט דאָך אַ מאָדנע פרייד אַ ברויז געטאָן איבערן גאַנצן קערפּער און געגעבן אַ שלאָג גלייך אין קאָפּ אַריין. ס׳האָט זיך מיטאַמאָל פאַרשטאַרקט דער קלאַנג פון די שניידמעסערס, דאָס הירזשען פון די פערד; די גוייעס מיט די גויים האָבן אָנגעהויבן רעדן העכער, דרייסטער, און דער גאַנצער פריילעכער יאָר-יאַריד, דער טומל איצט מיטן הייסן העלן זומער-טאָג האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ טרעט-צו צו דער שטוב מיט די אָפענע פענצטער און האָט זי אַרומגענומען. אַלץ איז געוואָרן נאָענט, מיט די הענט צו דערלאַנגען, און אַפילו זי, חוה פויזנער. פרעגער האָט זי דערפילט אַזוי נאָענט, גלייך זי שפּרייזט אַרום לעבן זיין צימער אונטער דער שטוב. און אין האַרצן האָט געגעבן אַ כוואַליע פון נייער יונגער פרייד:

„וואַרט! ווו זשע איז נאָך עולם?"

„ווו איז דער גילגול?"

„ווער? דער וואָס מאַכט צורעכט קאַטערינקעס?"

„זיינוול! ברענגט אים אַהער!"

ער האָט ווירקלעך איצט געכאַפּט דעם אָנבליק פון אַ גילגול, אָט דער, וואָס מאַכט צורעכט האַרמאָניעס. ער איז אַריינגעקומען אַהער אין צימער מיט אַ גרויסער האַרמאָניע אונטער דער האַנט, אַז מע האָט אים דאָ געבעטן זיצן, האָט ער זיך פאַמעלעך אַראָפּגעלאָזן נישט אויפן גאַנצן בענקל, נאָר אויף אַ שפּיץ. מיט זיינע דאַרע לאַנגע פינגער האָט ער אַ טאַפּ געטאָן דעם עק פון די איינציקע שיטערע האָר, וואָס שטעקן אונטער זיין מויל און זענען ביי אים, אַפּנים, שטאַרק טייער. דערביי האָבן זיינע שטומע אויגן קוים-קוים אונטערגעשמייכלט און געקוקט אַזוי מאָדנע, גלייך ער גלויבט נישט, אַז אים האָט מען טאַקע באמת אַהער גערופן; ביי אים איז רעכט, אַז אין אַ רגע אַרום זאָל מען אים הייסן נעמען דעם וועג.

„פונוואַנען זייט איר, פעטער?"

„פון אומעטום".

„און מעד טרינקט איר?"

„כע... כע..."

„טאָ גיסט אים אָן, זאַלקער; ער וועט אונז שפּילן".
„היידאַ, פאַני!"
דער גילגול האָט זיך פאַררויטלט באַלד נאָכן צווייטן גלעזל און האָט פאַרוואָרפן אַ פוס איבער אַ פוס: אָנגעשפּאַרט אָן שפּיציקער קני די גרויסע האַרמאָניע, וואָס איז באַשלאָגן מיט פיל ציכטיק-אויסגע-ריבענע מעשענע צוועקלעך, און זיך נידעריק, נידעריק איבער איר איבערגעבויגן. ער האָט זי געגעבן אַ שלעפּ פאַר די אויערן און גלייכ-צייטיק אַ דריי מיטן קאָפּ איןביידע זייטן, גלייך ער ווייסט נאָך נישט, מיט וואָסער אַן אויער זאָל ער זיך אָנהייבן צוהערן: מיטן רעכטן, צי מיטן לינקן. און מיטאַמאָל איז דאָס חדר פול געוואָרן מיט אומרויקע קלאַנגען, וואָס פאַרלויפן טאַנצנדיק איינער פאַרן צווייטן, שטעלן זיך הינטערפּיסלעך און קוליען זיך, קוליען זיך, ווי די קליינע פריילעך שפּעטנדיקע קאָמעדיאַנטלעך.
„וואָס שפּילט איר? שאָפּענען, פּעטער?"
„יעס, יעס. ס'טרעפט צווישן איין יאַריד און צווייטן, כע... כע... מע מוז גיין איבער די דערפער, מע שפּילט אין די פריצישע הויפן..."
און ווידער קלאַנגען, קלאַנגען. ער האָט געעטעמט שווער, נישט ווינציקער, ווי דער היפּשער פיל-געקנייטשטער אינסטרומענט. ער האָט געקייכט און געפּאָנפּעט אינאיינעם מיט די קלאַנגען. און אַלע זענען געווען נתפעל. קיינער האָט נישט באַמערקט, ווי אין טיר האָט זיך צוויי מאָל באַוויזן שאולקע שניידער. איינמאָל אַ פאַרוואונדערטער, מיט אויגן, וואָס גאַפן און גלויבן נישט, אַז דאָס, וואָס זיי זעען, קומט ווירקלעך פאָר. און דאָס צווייטע מאָל אַן אונטערטעניקער און נישטיקער, מיט מתּנות אין די פול-געשטאָפּטע טאַשן, מיט אַ מינע פון אַ געכאַפּטן גנב, וואָס חנפעט זיך און וויל, מע זאָל אים באַוויליקן, פאַרגעסן זיין שולד.
„הערט זשע אויס, פאַני זאַלקער!"
דאָס שפּילן האָט זיך מיטאַמאָל איבערגעריסן.
„אַוועק פון די אויגן, ממזר!"
„גוט, וועל איך נאָר אַנידערשטעלן אויפן טישל אָט דאָס אָ".

און ער האָט, ווי אַ קונצנמאַכער, גענומען שלעפּן פון אַלע טאַשן פאַר־חתמעטע פלעשלעך פון פאַרשידענער גרייס. אין יעדערן פון די פלעשלעך האָט זיך געבויטעט אַ שווער געטראַנק. סאַר אַ טיפע טאַשן אָט דער שאולקע שניידער האָט געהאַט! אויפן טיש זענען שוין געשטאַנען ביי אַ האַלב טוץ פולע פלעשלעך, און די טאַשן זענען נאָך אַלץ נישט געווען אויס־געליידיקט. דאָס האָט ער, אַפּנים, געוואָלט זיך פאַרגיטיקן.

„פאַני פרעגער, האָט ער זיך ביים פאַרשוויצטן פאַרוואַלטער געבעטן, זאָגט אים איר, איך בעט אייך, וואָס האָט ער פאַראיבל?"

ער האָט זיך אויסגעגלייכט, אים איז עפּעס איינגעפאַלן:

„אָט זאָל ער זאָגן איין וואָרט, האָט ער אַ ווונק געטאָן אויף זאַלקערן, זאָל ער נאָר אַ פּיפּס טאָן, ברענג איך אים באַלד ט'אַהער די שוואַרצע. ווי איך בין אַ ייד, כ'ברענג זי אים ט'אַהער... נו? וואָס? זאָל איך גיין?..."

פלוצים האָט זיך אין צימער מיט אַן אומרויקן פּנים באַוויזן דער לאַנגער זיינוול און האָט מיט דער האַנט אַ מאַך געטאָן אַזאַ צייכן, גלייך ס'איז עפּעס געשען.

„וואָס איז?"

ס'איז מיטאַמאָל געוואָרן שטיל. זאַלקער האָט באַוויזן אַראָפּ־צוכאַפּן אַ פּאָר פלעשלעך פונם טיש און זיי אַראָפּשטעלן אונטערן בענקל. אַלעמענס אויגן האָבן זיך אָנגעקלעפּט אָן דער טיר, און אויף דער שוועל הינטער דעם הויכן זיינוולס פּלייצעס איז שוין געשטאַנען אַ העל־בערדלדיקער יונגערמאַן אין אַ גרוי יעגער־רעקל מיט טונקעלע בלישטשענדיק פאַרוווּנדערטע אויגן. די אויגן האָבן געשמייכלט צוזאַמען מיטן בלאַסן פּנים און באַוווּנדערט, אַפּנים, דאָס בילד. דאָס איז געווען דער יונגערמאַן, וואָס וווינט ביי יצחק־בערן אין וואַלד און וואָס אין שטאָט רופט מען אים חיים־משה, מלכס חבר חיים־משה. ער האָט געפרעגט אויף זאַלקערן דעם אַגענט, ער האָט געוואָלט מיט אים זיך דורכרעדן וועגן דעם קונה אויפן אינוועטאַר און אויף די מעדיקאַ־מענטן, וואָס ביי מלכן אין מאַגאַזין.

אויפן יאַריד לעבן טומלדיקן פערדישן מאַרק, נישט ווייט פון גויישן צווינטער, ווו חיים־משה מיט חנקען האָבן זיך פריער אַביסל באַגעגנט, איז געווען אוממעגלעך איינצושטיין; מע האָט געשטויסן פון אַלע זייטן. חיים־משה האָט אָפּגעפירט חנקען אַביסל אָן אַ זייט און זיך אָפּגעשטעלט מיט איר רעדן:

„נו?"

און פּלוצים דערזען עפּעס אין אירע בלוילעכע פאַרשמאַכטע אויגן; פּלוצים באַנומען מיט ברוסט און האַרץ די אויפגעציטערטע אומרויִקייט, וואָס זיי באַהאַלטן אויס אין זייער שטומער טיף, בשעת זיי האַלטן צו אים אַזוי אין איין שטומען אַרויפקוקן:

„וואָס קומט פאַר? חנקע..."

און נאָך:

„איר זייט צוויי מאָל געווען אין וואַלד?"

נאָר ווידער קיין ענטפער נישט באַקומען, אַחוץ דעם שטומען אונטערטעניקן קוקן.

„וואַרט".

פון הינטן איז באַנייס אָנגעפאָרן אַ פור מיט אַסך אונטערגעבונדענע פערד, האָט ער חנקען נאָך טיפער אָן אַזייט אָפּגעפירט, ער האָט זי גענומען אונטער דער האַנט, האָט זי אַ ציטער געטאָן מיטן גאַנצן קערפּער און האָט אויפגעוואַכט:

„ווו איז מאָטיק?"

„אָט איז ער".

מאָטיקן האָט מען דאָ אויפן אָרט געמוזט קויפן אַ קיילעכיקן הילצערנעם לעפל, אַ רויטיק גלאַנציקן, מיט גאָלד געקעסטלטן, איינעם פון די פיל לעפל, וואָס אַ באָרוועסער, פאַרשוואַרצטער גוי האָט געהאַלטן לעבן זיך צעשאָטן אויף דער ערד אויף אַ זאַק. דערנאָך האָט מאָטיק זיך ווידער־אַמאָל צעוויינט אויף אַ קול, ער האָט דערזען טראָכימען, זייער פורמאַן, וואָס קערט זיך אום מיט אַ נאַס אָפּגעוואַשענער געלער בריטשקע און מיט אָפּגעבאָדענע פערד ערגעץ פון אַרויס שטאָט, פונם טייך. מאָטיקן האָט מען געמוזט אָפּשיקן מיט טראָכימען אַהיים,

און אַליין זענען זיי אַוועקגעגאַנגען ווייטער, מיט אַ נייעם זייטיקן מאַרק. לעמער האָבן דאָרטן אויף דער הייסער זון געמעקעט געבונדע־נערהייט, בעת מע האָט זיך אויף זיי אָנגעלענט און געשוירן זייער וואָל. פון ערגעץ ווייטער האָבן חזירים געגרילצט מיט אַזעלכע קולות, גלייך מע איז זיי דורס, מע קיילט זיי אויפן אָרט. און אַקעגן איז שוין מער קיין יאַריד נישט געווען; אַקעגן האָבן פרייע גרויע פעלדער אַרויסגעפירט זייערע ברייטע שטויביקע וועגן ווייט אין וועלט אַריין, און אַ פור, אַ זוניק פריילעכע, אַ וואָגלענדיקע און צעבייטשלטע, האָט שוין אויף איינעם פון אָט די וועגן געהאַט געטראָגן איר שמיידיקן אַוועקלויף. די ערשטע פור, וואָס ווידערשפעניקט און אַנטלויפט פון יאַרידעוודיקער שטאָט און פון סאַמע טומלדיקן מיטן פון הייסן ברענענדיקן בייטאָג.

„און מיר, ווי אָט די פור...״

חנקע האָט ווידער־אַמאָל, ווי אין ציטער, אויפגעוואַכט. ווער האָט עס געקאָנט זאָגן אָט די ווערטער: חיים־משה? נאָר אפשר האָט זיך איר נאָר אויסגעוויזן, אַז זי הערט זיי. יעדנפאַלס האָט חיים־משה איצט נישט געהאַט קיין אויסזען פון אַ מענטשן, וואָס האָט נאָר־וואָס עפּעס געזאָגט, ער איז געגאַנגען פאַרטראַכט, שטאַרק פאַרטראַכט.

זיי זענען געגאַנגען מיט אַ גרוילעך שמיטהדיקן הפקר־פעלד, געגאַנגען גלאַט אַזוי, ווי אָן אַ ציל. און נאָכדעם זענען זיי מיט אָט דעם פעלד צוגעקומען ביז אַ גרין צעשאָקלטער זאַנגען־בייט און ביז דעם שטילן באַהאַלטענעם וועג, וואָס צווישן אָט די זאַנגען, אַ שמאָלן וועג, וואָס פירט צו אַ ווייטן עק וואַלד אַקעגן, צו יענעם ווייטן עק וואַלד, וואָס מע האָט אים שוין צוריק מיט אַ יאָר אַכט אינגאַנצן אויסגעהאַקט און איצט איז דאָרט זוניק, יונגע בוימלעך איבער גאָרן וואַלד צע־שפּרייט, און פאַרהאַקטער טויער היט זיי דאָרטן, און קיינער, קיינער דאַרף אַהין נישט פאָרן.

זיי האָבן אָפּגערוט. זיי זענען געזעסן אויפן פריש־באַגרינטן הויכן גראָבן לעבן אָט דעם יונגן וועלדל און געהערט, ווי קריכוואַרג גרילצט אינם גראָז.

„חיים־משה...״

און מער האָט זי נישט געקאָנט רעדן. ער האָט זי אָנגענומען

פאַר דער האַנט און האָט אויף איר אַ קוק געטאָן, מיט גוטן אַזוי האָט ער אויף איר אַ קוק געטאָן. נאָר בשעת זי האָט זיך באַגעגנט מיט זיינע אויגן, וואָס באַהאַלטן עפּעס אויס ערגעץ אין דער טיף פון זייערע קלוגע גוטמוטיקע פייערלעך, האָט זיך איר פּלוצים געוואָלט דאַכטן, אַז דאָס אַלץ, וואָס זי וויל אים זאָגן, ווייסט ער שוין פון לאַנג. זי איז שוין איינמאָל געזעסן דאָ מיט אים אויפן גראָבן, זי האָט אים שוין איינמאָל געזאָגט. נאָר אויב אַזוי, וועט זי אים זאָגן נאָר איין וואָרט:

„איר איז גוט... פון אַלץ איז איר איצט אין אָט דער רגע גוט, אַפילו פון דעם, וואָס מאָטיק האָט קיין מאַמע נישט... ווי מאָדנע דאָס איז!.. זי האָט אים נאָר געוואָלט זאָגן, אַז זי פאָדערט פון אים גאָרנישט. זי וויינט... ניין, ס'איז גאָרנישט... ס'איז גאָרנישט אָט דאָס, וואָס זי וויינט. זי האָט זיך נאָר דערמאָנט אָן מלכן... נאָר אָט..."

זי האָט געטראָגן אַ ימל פרייד אונטער דער ברוסט און אין די אויגן. דעם גאַנצן וועג, וואָס חיים-משה האָט זי באַגלייט צוריק אַהיים, האָט זי נישט געקאָנט רעדן. זי האָט נישט געפרעגט, ווען זי וועט זיך נאָכאַמאָל זען מיט חיים-משהן. דער עיקר איז געווען, וואָס חוצן קליינעם מאָטיקן איז איר איצט אינמיטן הייסן זומער צוגעקומען אַ ניי און גרויס לעבן. איר איז, אַפּנים, געווען גוט, שטאַרק גוט.

אַז חיים-משה האָט זיך נאָכדעם אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, האָט ער זי געדענקט אינאיינעם מיט אָט דעם נייעם צוגעקומענעם לעבן אירן, זי געדענקט נאָכדעם, ווען ער איז שוין נאָכאַמאָל געווען אויף דער אַלטער שטאָט און האָט אָפּגעזוכט זאַלקער דעם אַגענט ביי פּרעגערן אין צימער; וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען ער קערט זיך איצט אום צו חנקען אַהיים און זאָגט איר דאָרטן אויס אַלץ און הייבט אָן רעדן מיט איר אָפן, ווי מיט מלכן? וואָס וואָלט געווען, ווען דאָרטן, ביי עוזר ליובערן אין הויז, טוט פּלוצים אַ קלונג דאָס פּאַראַד-גלעקל, און חנקע דערזעט, אַז אַריינגעקומען איז נאָכאַמאָל ער, חיים-משה? נאָר אַליין איז ער שוין געשטאַנען אויף דער אַלטער שטאָט, אין נידעריק געבויטן אַכסניה-הויז אויף דער שוועל פון פּרעגער דעם פאַרוואַלטערס שיכּורווערנדיקן צימער און האָט געזען פאַר זיך ליידיקע און פולע פלעשער פון פאַרשידענער גרייס. פלעשער-העלזלעך

שטעקן דאָ און דאָרטן אָן אַ סדר, ווי אין אַ טומלדיקער ווייִנשענק, און צווישן זיי שאָקלען זיך די פאַררויטלטע און בלאַסע פּנימער פון די, וואָס טרינקען. איינער האַלט אַ גרויסע האַרמאָניע אויפן שויס, אַ צווייטער, אַ רירעוודיק פעסטער מיט ענגע לאַקירענע שטיוול, שרייט אָן אויפן לאַנגן, דעם שניידער־יונג, וואָס שטייט מיט שולדיקע פּלוידער־אויגן ביי דער טיר; ער קלאַפּט מיטן צעכליופּעטן קעלישיק אָן טיש:

„איז געגאַנגען און געבראַכט זי די מינוט! דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר, הונט איינער?"

און יענער קראַצט זיך פויל אין נאַקן און פאַרשווינדט.

חיים־משה האָט געפרעגט:

„און ווו איז דאָ זאַלקער? זאַלקער פון בעריזשינעץ?"

האָט זיך פון בענקל אויפגעהויבן דער זעלבער קליינינטשקער מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול, וואָס האָט גאָר וואָס געקלאַפּט מיטן קעלישיק אָן טיש.

„איך. וועגן אינוועטאַר מיט די מעדיקאַמענטן אפשר?"

„יאָ, יאָ."

„איז אָט פרעגער: דאָס מעקלעריי אויף שנאַפּס, ווי איך בין אַ ייד, ביז איין פּרוטה. שרעקט זיך נישט, פּאַני, זיצט... מיר זענען מענטשן, פּשוטע. איר וועט פאַרזוכן אַ קאַפּעלע?"

און מע האָט אים גלייך אָנגעגאָסן עמעצנס אַ קעלישיק, וועלכן מע האָט פריער אַפילו נישט אויסגעשווענקט און זיך גענומען קלאַפּן מיט אים אין גלעזל.

„לחיים!"

„פאַר אייער געזונט".

„זאָלן פּלאַצן אַלע ראַקיטנער פיינע און לייטישע באַלעבאַטים".

„טרינקט!"

דער גילגול מיט דער צעפּלעטשטער נאָז האָט גלייך באַמערקט, אַז דאָס וואָרט איז געזאָגט געוואָרן נישט צו אים. ער האָט שטיל געגעבן אַ הוסט, אַ טאַפּ געטאָן מיט די לאַנגע פינגער די שיטערע האָר אונטערן מויל און האָט זיך אָפּגערוקט מיטן בענקל אַביסל ווייטער פון טיש. ער האָט דערפילט, אַז ער גייט אָפּ אויפן צווייטן פּלאַן.

פּלוצים האָט ער אַ קלאַפּ געטאָן מיט אַלע טענער פון דער האַרמאָניעס געעפנטע קלאַווישן און האָט זיך אָפּגעהאַקט. דאָס האָט ער אַרויסגעלאָזן פונם אינסטרומענט די לופט און איז אַזוי געבליבן זיצן.

„איר זייט דאָך עפּעס אַ רעוואָלוציאָנער, אַ ?"

„אַ רעוואָלוציאָנער ?"

חיים-משה האָט געמוזט אָפּטרינקען פון גלעזל ; ער האָט זיך אומגעקוקט אויף פרעגערן.

„ניין. ער ווייסט נישט. אפשר אַמאָל געווען..."

„וואָס זשע ? איר שעמט זיך, פּאַני ?"

דאָס האָט זאַלקער אויסגעצויגן די פיס מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול אונטערן טישל, זיי אויסגעצויגן אינגאַנצן אויף זייער גאָרער לענג און זיך בּרייט פונאַנדערגעוואָרפן אויפן אָנלען פון בענקל.

„כע-כע !"

„בּיי אים, זאַלקערן, איז אויך פאַראַן אַ יינגערער בראַטאָק, אַ רעוואָלוציאָנער. דרייט זיך אַרום די גאַנצע צייט ערגעץ צווישן כערסאָן און ניקאָלאַיעוו. אַ כוואַט אַ בחור. באַגעגנט ער זיך מיט אים איינמאָל אין אָדעס, מיט אָט דעם בראַטאָק זיינעם. פשוט אויף דער גאַס באַגעגנט ער אים און זאָגט צו אים אַזוי :

„וואָס זשע הערט זיך עפּעס, יונה ?" זאָגט ער צו אים.

„וואָס זאָל זיך הערן, ענטפערט יונה, ס'וועט זיין גוט".

„ניין, נישט דאָס מיין איך, זאָגט ער צו יונהן, ס'איז דאָך שוין אַ פּאָר יאָר אינגאַנצן שטיל בּיי אייך".

„האָב קיין יסורים נישט", ענטפערט יונה.

„טאָ זע זשע, זאָגט ער צו יונהן, זע זשע, ס'זאָל די גבירים נאָכאַמאָל אַ קיל טאָן אין פּופּיק. כע-כע-כע !"

ער האָט זיך ווידער צעלייגט אויפן בענקל, אַזוי אַז זיינע פיס אונטערן טיש האָבן זיך געגעבן אַ הייב אויף אין דער לופט, און האָט זיך פריילעך פונאַנדערגעלאַכט אויפן קול. נאָר פרעגער האָט שוין אַפילו נישט געפילט די פּאָר פליגן, וואָס בּיי אים אויפן גלאַנציקן פליך און אויפן הויכן שטערן. ער איז געווען ערנסט :

„וואַרט..."

די אויגן זענען בּיי אים געווען אָנגעגאָסן, די צונג אַבּיסל

געלעגערט, נאָר דער מוח האָט שנעל געאַרבעט. ער האָט געוואָלט רעדן... דריקן די פענסנע צו דער נאָז און רעדן.

„ער וויל, ראשית-כל, טרינקען לחיים פאַר חיים-משהן. ער גלויבט נישט קיין געלערנטע, זיי טראָגן צוויי פאָר ברילן דעמאָלט, ווען זיי קאָנען זיך באַגיין מיט איין פאָר; זיי זענען מטהר אַ שרץ מיט ק״ן טעמים. נאָר אַ שרץ בלייבט אַ שרץ. חיים-משה, אָבער, טראָגט בכלל נישט קיין ברילן; ער, פרעגער, האָט עס שוין איינמאָל געזאָגט ביי בראָמבערגן אין הויז. אַזוי דאַכט זיך אים. און דערפאַר וויל ער אויס-טרינקען פאַר אים. לחיים! מלך איז אויך געווען אַזעלכער. ער האָט זיך געפירט גלייך מיט אַלעמען. צוליב שלום, מסתמא. ווען ער, פרעגער, איז נאָכגעגאַנגען נאָך מלכס לוויה, האָט ער אַ טראַכט געגעבן: געשיקט זיך, אַז אָט דער מענטש האָט קיינמאָל אין זיין לעבן קיינעם נישט געוואָלט אָנשפייען אין פנים אַריין? נאָר אויב יאָ, איז ער, פרעגער, נישט מחויב זיך פאַר אים צו שפייען. איז אַקעגן וואָס זשע זאָגט ער עס?... אַקעגן דעם, וואָס ער, פרעגער, האַלט נישט פון שלום; ער איז איין צד, און גאַנץ ראַקיטנע אַ צווייטער צד. אָט זאָל זאָגן זאַלקער. ער, פרעגער, איז אַ רעוואָלוציאָנער, כאָטש ער האַלט אַביסל פון פאַלעסטינע. נישט דערפאַר, וואָס ער איז, חלילה, אַ ציוניסט, נאָר פשוט, ווייל אין פאַלעסטינע, גלויבט ער, קאָנען נישט אויסוואַקסן אַזעלכע טאַטעס, ווי עזריאל פויזנער. דאָס איז אַ זיידענער קרעמער. און ער, פרעגער, זאָגט: דאַלאָי דאָס זיידנס פון די קרעמער! נאָר עזריאל פויזנער וויל נישט אַראָפּציען פון זיך דאָס זיידנס און פראַוועט אַלע פרייטאָג-צונאַכטס טישן. ער פאַרבעט איינמאָל אים, פרעגערן, צו אָט דעם טיש און בעט אים דאָרטן זייער איידל, ער זאָל אויפהערן זיך באַגעגענען מיט זיין טאָכטער. מחמת, זאָגט ער, זי איז נאָך אַ יונג קינד, און איר אַנטוישט זי אין אייניקע אידעאַלן. אין וועלכע אידע-אַלן?! אַזוי שרייט ער דאַן אויס צו עזריאל פויזנער, איר האָט איר דען עפּעס געגעבן, אַחוץ קנאַבל און ברויט?״

„מאַלאָדיעץ! אָט אַזוי״, האָט פריילעך איבערגעשלאָגן זאַלקער. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, ווי פון האַלבן דרימל, אַ צי געטאָן פרעגערן פאַרן אַרבל און גענומען קלאַפּן זיך מיט אים אין די גלעזלעך:

„אין פּאַטיליציע אים, דעם ממזר!״

ער האָט זיך געוואָלט קושן.

נאָר פרעגער האָט זיך צו אים נישט אומגעקוקט. ער האָט זיך אין דער צעכראַסטעטער בלוזע אויפגעהויבן פון בענקל און ער האָט אויסגעלאָזן:

„דערום זאָג איך: לחיים! זאָלן ברענען אַלע זיידענע קרעמער!... זאָלן... נאָר פאַרוואָס וויל שוין אַוועקגיין חיים-משה?... פאַרוואָס איילט ער אַזוי?... וואָס זשע, זיינע שיפן אויפן ים וועלן אונטערגיין?"

„אַך יאָ", חיים-משה געפינט, אַז אין אַ געוויסער מאָס איז פרעגער טאַקע גערעכט, זיינע שיפן אויפן ים וועלן נישט אונטערגיין...

ער קאָן דאָך נאָך אַביסל זיצן. ער האָט נאָר געוואָלט זאָגן, אַז מלך וואָלט מיט פרעגערן געוויס נישט מסכים געווען. מלך וואָלט געזאָגט: מע דאַרף אַראָפּציען פונם זיידנס דעם קרעמער. נאָר דאָס זענען קלייניקייטן... דער עיקר איז, וואָס דאָ אין צימער איז הייס, שטאַרק הייס, אַ הויכע אַטמאָספער... זי ווירקט. זאָל אים, חיים-משהן, ערלויבט זיין זיך נאָר איבערצוזעצן אַהין, נעענטער צום אָפענעם פענצטער. ער האָט אויך אייניקע טענות קעגן ראַקיטנע, אויך ער איז נישט מיט אַלץ צופרידן. ווי שטאַרק הערט זיך אַהער פון אַלע זייטן דאָס ווימעלען פונם יאַריד! אָט למשל: ווען ער מיט פרעגערן לייגן זיך אַנידער אין איינעם אַ פרימאָרגן און שטאַרבן אַוועק, וואָלט מען זיי דאָ געלייגט אין עק בית-עולם ביים פאַרקן. אין ראַקיטנע האָט מען אַזאַ טבע: מע לייגט יונגעלייט אין עק בית-עולם ביים פאַרקן. פאַרוואָס, למשל, האָט מען דאָרטן געלייגט מלכן? ער, חיים-משה, הייבט עס נישט אָן צו פאַרשטיין. ער פרעגט זיך נאָך, נאָר דעם אמת קאָן ער ביי קיינעם נישט דערגיין... און מעגלעך, פונדעסט=וועגן... מעגלעך, אַז פון ראַקיטנע זאָל בלייבן נישט מער, ווי דער בית-עולם, און אויפן בית-עולם איז מלך דער עיקר. ער וואָלט דאָרטן באַדאַרפט פאַרנעמען דעם אויבנאָן, דעם ערשטן פלאַץ. איז אָט: לחיים!... זאָל פרעגער מוחל זיין, וואָס ער האָט זיך אַביסל פאַר-רעדט אין אַ זייט... ער האָט לחלוטין נישט געמיינט מיט דעם, ווי פרעגער זאָגט, זיך אָנטאָן אין ברילן, ער האָט זיך נאָר דערמאָנט אָן זיינס אַ באַקאַנטן היסטאָריקער, וואָס איז איינמאָל אַרויפגעקומען

אויף אַ בית-עולם און האָט זיך דאָרטן געזעצט שרייבן די געשיכטע פון דער נאָענטער שטאָט. פאַר געשיכטע, מוז ער צוגעבן, זענען שטענדיק די טויטע לעבעדיק און די לעבעדיקע — טויט. נאָר אייגנטלעך האָט ער, חיים-משה, איצט געוואָלט עפּעס פרעגן ביי אים, פּרעגערן. ער האָט געוואָלט וויסן, ווער איז אַזוינס אָט די חוה פּויזנער, וואָס גאַנץ ראַקיטנע האָט זי אין מויל? אים אינטערעסירט עס איבער געוויסע טעמים".

„ווער? חוה פויזנער?" פּרעגער קאָן עס אים זאָגן מיט גרויס פאַרגעניגן. דאָס איז אַ מענטש, וואָס וואָלט אַ בּאַלן זיין גליי‎כצייטיק פליען און גיין האַרט ביי דער ערד. דאָס איז פערזענלעך זיינע, פּרעגערס, אַ צרה. נאָר אַז ער וויל, איז דאָס נישט נאָר זיין צרה, דאָס איז אַ צרה פון דער גאַנצער וועלט. זי איז געראָטן אין איר טאַטן. אַמאָל האָט זי אים שטאַרק פיינט געהאַט, דעם טאַטן, און איצט טוט זי אַלץ, וואָס ער הייסט. זי איז אין אים פאַרליבט... זי צעקלאַפּט אַליין אַלע פרימאָרגן פון זיינעטוועגן די אייער, זי באַזאַלצט זיי אים און טרעט פון אים נישט אָפּ, ביזוואַנען ער זופּט זיי אינגאַנצן נישט אויס... זי האָט פלומרשט חרטה אויף אַלע אירע מיידלשע זינד, נאָר אַז מען וועט דאַרפן, וועט זי אָנהייבן זינדיקן באַנייס אַ קאָן, נאָך מיט מער אימפּעט. נאָר וואַרט, זאַלקער!... וווהין?! טו נאָר אַ קוק, ווער קלאַפּט דאָרטן פון יענער זייט טיר?"

אינם צווייטן פוסטן אַכסניהדיקן חדר פון יענער זייט טיר, האָט זיך שוין עטלעכע מינוט צייט געפונען שאולקע, שאולקע שניידער מיט לאָהקע דער שוואַרצער. לאָהקע די שוואַרצע איז געווען איינגעהילט אין איר מוטערס לאַנגער וואַרעמער שאַל און האָט געזאָדן. אָט דער ווערימדיקער שניידער-יונג האָט זי אָפּגענאַרט; ער האָט זי גערופן אויסטענען זיך ביים אַגענט, פאַרוואָס זי האָט נישט איינגעצאָלט פאַר איר מאַשין דאָס וואָכן-געלט אין דער צייט, און האָט זי אַריינגעפירט אין אָט דעם ליידיקן אַכסניהדיקן צימער, ווו ס'איז נישט געשטאַנען גאָרנישט, אַחוץ אַ בעט מיט אַן אומריינעם מאַטראַץ. לאָהקע האָט באַלד ביים אַריינקומען געוואָלט פאַרקערעווען און אַוועקגיין

צוריק אַהיים. נאָר שאולקע האָט איר אויף דער שוועל פאַר־
צוימט דעם וועג.

„וווהין ?"

„לאָז !"

„האָב צייט !"

לאָהקע די שוואַרצע האָט מער צום שניידער־יונג קיין וואָרט נישט געוואָלט אויסרעדן. זי האָט אַריבערגענומען די שאַל איבערן קאָפּ, אַזוי אַז פריי געבליבן זענען ביי איר מער נישט ווי די נאָז, דאָס מויל און די אויגן, און האָט מיט שטייפע פעסדיקע טריט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן צימער. דער עיקר איז ביי איר איצט געווען נישט צו לאָזן אים אויף זיך קוקן. נאָר דער שניידער־יונג איז גע־בליבן רויק. ער האָט אַראָפּגענומען דאָס היטל, אַרומגעווישט דעם שוויס פון אונטער דער טשופּרינקע און האָט גענומען פאַרדרייען אַ ציגאַר:

„אַ דו! סטערווע איינע, אַנטלויפן?... נאַר דו, גאָר אַנטלויפן? און פון ברילן, פונם סטודענטיק פון דיינעם, ביסטו אויך אַזוי גיך אַנטלאָפן?..."

דעמאָלט האָט לאָהקע נאָך מער זידן אָנגעהויבן; זי־האָט זיך אַ לאָז געטאָן גלייך צו דער זייטיקער טיר פונם צווייטן חדר, פונוואַנען ס׳הערט זיך רעדן, און האָט גענומען אין איר מיט אַלע כוחות קלאַפּן. נאָר שאולקע האָט נישט דערלאָזט. טוענדיק אַ וואָרף אָפּ פון זיך דאָס היטל מיטן ציגאַר, וואָס ער האָט גענומען דרייען, האָט ער זיך גלייך אַ יאָג געטאָן אויף איר און האָט זי אַ־כאַפּ געגעבן פון הינטן אַרום דער טאַליע:

„קום אַוועק, זאָג איך דיר!"

„איכ׳ל נישט גיין".

„קום, זאָג איך!..."

לאָהקע האָט נישט געפאָלגט. דעמאָלט האָט זיךביים שניידער־יונג מיטאַמאָל דאָס פנים מיט די אויגן מיט רויטן אָנגעגאָסן. ער האָט זי געגעבן אַ שלעפּ אָפּ פון טיר, צוגעדריקט זי צום בויך און צו דער ברוסט און זי אונטערגעהויבן. ער האָט זי אַזוי גענומען טראָגן צוריק־וועגס צום בעט מיטן ברודיקן מאַטראַץ. נאָר אויפן וועג האָט זי זיך

געגעבן צו אים אַ דריי איבער אויג צו אויג און מויל צו מויל. דעמאָלט האָט ער זי אַ הייב געטאָן העכער; ער האָט זי אַנידערגעוואָרפן מיט די פּלייצעס אויפן בעט און אָנגעלייגט זיך אויף איר מיט זיין גאַנצער וואָג. אירע הענט זענען געווען שטייף און בויגיק, ווי רעסאָרן. ער האָט נאָכמער אָנגעלייגט זיך אויף זיי. ביי אים האָט פאַרכאַפּט דער אָטעם:

„אַ! זע נאָר אַ מאָרדעטשקע, אַ פּייכטע און שמעקט אַזוי, אַ? דעם סטודענטיק ברילס שמעקעכצן?"

זיינע אויגן האָבן געקוקט, ווי געשווינט זי דרייט אַהין און צוריק מיטן פּנים. זי לאָזט נישט, ער זאָל פּאַקן מיט די ליפּן איר מויל. זי טוט זיך אַ וואָרף אונטער און גראָבט איין די ציין טיף־טיף אין זיין לינקן אָקסל. און פּלוצים הייבט זיך אָן עפּענען פון הינטן דאָס טירל צו פרעגערן אין חדר...

חיים־משה איז שוין דאָרטן אין צימער נישט געווען. ער האָט שוין געהאַט איבערגעגעבן זאַלקערן אַלע חשבונות פונם אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן און האָט זיך אומגעקערט צוריק אין וואַלד. דער גילגול מיט די שיטערע האָר אונטערן מויל איז שוין ווידער געזעסן איבערגעבויגן איבער דער צעצויגענער האַרמאָניע און האָט געפּאָכעט און געכאָרכלט צוזאַמען מיט אַלע קורץ־אָטעמדיקע און לאַנג־אויסגעצויגענע טענער. פרעגער איז געלעגן אויפן האַרטן סאָפּקעלע מיט ביידע עלנבויגנס אונטערן קאָפּ און האָט פאַרטראַכטערהייט זיך אָפּגעגעבן אַ דין־וחשבון פון דעם, וואָס ס'איז היינט פאָרגעקומען; אים איז היינט, נאָך לאַנגן פאַרשווייגן, אויסגעקומען נאָכאַמאָל צו רעדן וועגן חוה פויזנער. ער האָט זיך געפילט אינגאַנצן אויפגערודערט און מיד. און אין צימער אַריין האָט זיך שוין פונדרויסן געפילט דער נאָענטער פאַרנאַכט, די זון, וואָס האַלט ביי זעצן זיך, און דער ערשטער יאַריד־טאָג, וואָס האָט שוין אָפּגעליאַרעמט און האַלט ביי גוסן. פורן צעפאָרן זיך שוין, מן הסתם, מיט די וועגן אין אַלע עקן שטאָט, לויפן אַזוי, איילן, און חזירים קוויטשען, ליגן אַזוי געבונדענערהייט אין די אַוועקלויפנדיקע וועגן און קוויטשען; ערגעץ קלאַפּט מען אין אַ בובען: אַ גויִישע כאַסלערע דאָרטן, צי גלאַט אַזוי, שקצים זענען שיכור, שיקסעס טאַנצן. זאַלקער,

וואָס איז איינער אַליין געבליבן זיצן ביים טישל מיט די פיל ליידיקע און האַלב-פולע פלעשער, האָט געגומען האַלב-שיכורערהייט רופן צו זיך פון צווייטן צימער שאולקן מיט לאָהקע דער שוואַרצער. דעמאָלט האָט זיך פּרעגער אויפגעהויבן פון סאָפּקעלע, זיך אָנגעטאָן און איז מיט זיין האַלב-ניכטערן, האַלב-אויפגערעגטן צושטאַנד אַוועקגעגאַנגען בלאָנקען אָן שום ציל איבערן יאַריד. דער היינטיקער יאַריד-טאָג איז פאַר אים פון אַלע יאָר געווען אַ מאָדנער. אין היינטיקן יאַריד-טאָג האָט ער געקאָנט גיין איבער פאַרשידענע מערק און זען, ווי זיינע תּלמידים, זיינע תּלמוד-תּורה-יינגלעך, שטייען דאָ און דאָרטן אונטער די ביידלעך און העלפן לייזן די פאַרשוויצטע קרעמער, טאַטעס. זיי האָבן אים ליב, אָט די קינדער זיינע.

„המורה", שרייען זיי צו אים פון אַלע זייטן פון הינטער די ביידלעך, און זענען גליקלעך, און זיי לאַכן.

און פאַרנאַכט, אַז ער גייט דורך די ליידיק-געוואָרענע מערק, זעט ער זיי ווידער-אַמאָל, אָט די קינדער-תּלמידים זיינע. זיי האַלטן דעמאָלט אין איין שאַרן צווישן פאַרשידן-פאַרביקן פּאַפּיר און צעבראָ-כענע קעסטעלעך, וואָס בלייבן נאָך די שטעלן: אין איין שאַרן און זוכן, אין איין שאַרן און זוכן.

XVIII

ס'איז געווען דינסטאָג פאַרנאַכט, ווען די לעצטע יאַריד-פורן זענען זיך צעפאָרן, ווען אין די פוסטווערנדיקע מערק בייגן זיך קינדער, שאַרן און זוכן צווישן צעבראָכענע קעסטלעך און פיל-פאַרביקן פּאַפּיר.

אין שטאָט דרייט זיך דאַן אַרום אַ שפּאָגל-נייער בלאַסקענדיקער פאַעטאָן, אַ טיפער, אַ בכבודיק שווערער, אויף גומענע רעדער, מיט ווייכע רעסאָרן און מיט אַ הויכן און ווייכן בלוי-קאַרטענעם אָנשפּאַר, וואָס באַשטייט פון געהעפטע פיר-עקיקע קישעלעך, שטאַרקע פערד מיט פריילעך געבויגענע העלזער לויפן מיט אים יונג איבער די גאַסן, קלאָפּן טופען, רעסאָרן וויגן זיך און בוימען; שנעל רירעוודיקע רעדער-שפּיצן דרייען דעם פאַרביילויפנדיקן בלאַסק פון פאַרגייענדיקער

זון, און דער פורמאַן איז יאָ, דעסלער בעריזשינעצערס יאָן. ער טראָגט אַ געקנייטשט סיראַטן היטל מיט מעשענע קנעפּ אינם לאַנגן בורנעס און די בייטש האַלט ער ווי גאָר די גרויסע פורמאַנעס.

ס'איז בכלל אַביסל קשה: צוליב וואָס, אַשטייגער, דרייט ער זיך אַרום גאַנצע שעהן איבער ראַקיטנע?

נאָר אויף מאָרגן פּאַרנאַכט באַוויזט ער זיך דאָ ווידער? ווידער יאָגט ער פריילעך אַרום, אַהין און צוריק, איבער די גאַסן. צי הייסט עס נישט, אַז פּאַר אָט די שטאַרקע שוואַרצע פערד איז אַ פּאָר טאָן פון בעריזשינעץ קיין ראַקיטנע גאָרנישט נישט ווערט? צי אפשר איז אָט דער שפּאָגל-נייער שפּאַן מיט עפּעס נייעס צוגעבונדן געוואָרן צו ראַקיטנע? שטאָט איז נייגעריק, זי וויל וויסן.

איצט זיצן אויפן פאַעטאָן דעסלער מיט חוה פויזנער. דעסלער אין זיין האַרטן ברוינעם הוט מיטן קאָפּ אַביסל אין אַ זייט, און חוה פויזנער אין אַ ווייס דעקאָלטירט באַטיסטן קלייד מיט הוילן קאָפּ, מיט אַנטפּלעקטן שמייכלענדיקן פּנים אַקעגן פליענדיקער לופט און מיט גלאַט-געקעמטע, קוים געקרייזלטע האָר, וואָס הייבן זיך און ציטערן אויף ביי יעדער קילן בלאָז פון שוואַכן ווינט.

ווייבער קוקן אויף איר פון יעדער געעפנטער טיר; ווייבער שמועסן, אַז זי איז שוין רעכט שיין, אָט די חוה פויזנער:

„אַ מלכותדיקע צורה".

„און בכלל..."

„וואָס זשע דען?"

„מע האָט דען פריער נישט געוווסט, אַז ס'איז קינדערשע זאַכן: זי האָט זיך כלומרשט דאָ אַרומגעשלעפּט מיט פּרעגערן; זי האָט זיך סוף-כל-סוף באַטראַכט און איז געקומען צום שכל".

און געוועזן איז גראָד טונקלדיק. אַ האַלב-פאַרכמאַרעטער שעמעוו-דיקער דרויסן.

קורצע פאַרדומפּענע קנאַלן הערן זיך צו בין-השמשות צו פון לינקן ווייט פאַרשוואַרצטן הימל-ווינקל. אָפּגעריסענע און ווייטע קנאַלן, אַזוי אַז מע קאָן נישט וויסן, צי דאָס דונערט, צי דאָס לערנט מען זיך שיסן ערגעץ אינם זומערדיקן לאַגער, ווייט אַרום

בעריזשינעץ, זומערדיקער גליווער: מע ווייסט נישט, אָדער ס'וועט גיין אַ רעגן, אָדער נייִן. ס'שמעקט מיט פייכטע גראָזן, און דער בלאָסקעבדיקער פּאַעטאָן האַלט זיך אַלץ אין איין אַרומיאָגן, טראָגט זיין שטילן רעסאָרנדיקן מורמל בארג-אַראָפּ, אויף דער אַלטער שטאָט. וואָס האָבן דאָרטן דעסלער מיט חוה פּויזנער צו טאָן? זיי באַליידיקן דאָרטן נישט קיין איין קליין און נישטיק הינטער-געסל, און אַפילו דאָס געסל, ווו ס'געפינט זיינוול פּאָטשטערס אַכסניהדיק לאַנג אונטער-הויז און ווו ס'וואוינט פּרעגער, דער פּאַרוואַלטער פּרעגער. ווען זיי פּאָרן עס אַדורך, אָט דאָס געסל, האַלט חוה פּויזנער פּונקט אינמיטן דערציילן עפּעס דעסלערן, פּונקט אינמיטן לאַכן אויפן קול. און אויך דעסלער שמייכלט. ער טוט איר אויף אַזויפיל צוליב און הייבט אָן מיט חסד צו שמייכלען.

איז אָט, אין יענעם זעלבן פּאַרנאַכט שיקט מען עס רופן עזריאל פּויזנערן פון קלייט אַהיים. מע זאָגט אים, אַז זיין פרוי רופט אים:

„זי דאַרף אים עפּעס זאָגן“.

פויל אַזוי גיט מען עס אים איבער און פויל לאָזט ער זיך אַהיים גיין; טרעפט די פרוי איינע אַליין אין עסצימער אין אַ מאָדנע איילנדיק באַלעבאַטעוועז איצט צו פּאַרנאַכט צו און בלייבט שטיין אַביסל אָן אַ זייט, בלייבט מיט קאַלטער וואָכנדיקייט אין די אַקסלען, מיט געלאַסענעם וואַרטן און קורצזיכטיקן בליק און מיט פּאַמעלעכער האַנט, וואָס גלעט די באָרד, ווי זיין טבע איז, אַרונטער צום האַלז צו:

„נו?“

„גאָרנישט. וואָס זאָל זיין?“

און ווינקען ווינקט זי אַהין, צום וויטלעכן צימער, ווו ס'געפינען זיך איצט חוה מיט דעסלערן.

„איז זי פריער אַביסל אַרויסגעגאַנגען, חוה, און האָט געזאָגט, אַז מע דאַרף עפּעס צוגרייטן: היינט אין אָוונט, זאָגט זי, וועט זיין דאָס קנסמאָל“.

„אַזוי?..״

און ווידער געבליבן אַזוי שטיין מיט וואַכעדיקייט אין קול און אין קורצזיכטיקן בליק, געגלעט פּאַמעלעך און פויל די באָרד אַרונטער צום האַלז צו. נאָר פּלוצים דערזען, ווי די פרוי נעמט אויף גיך פאַרשפּרייטן אַ נייַ געפּרעסטן, ווייסן סערוועט אויפן צערוקטן טיש, און מלמדיש אָנגענומען דעם סערוועט פאַר די געבליבענע פרייַע צוויי עקן. דאָס ערשטע מאָל אין לעבן האָט ער געהאָלפן דער פרוי פאַרשפּרייטן דעם טיש מיט אַ ווייסן סערוועט. ווי אויף צו־להכעיס איז די דינסט נישט געווען אינדערהיים, זי איז נאָך בייטאָג אויסגעפּוצטערהייט אַוועקגעגאַנגען צו אירע קרובים אויף דער אַלטער שטאָט. מע האָט אַוועקגעשיקט דעם קליינעם לייזערן זי זוכן.

עזריאל פויזנער איז אַרייַנגעקומען אין שלאָפצימער. ער האָט אַרויסגערוקט די שבתדיקע שיך פון אונטערן בעט, זיך צוגעזעצט און גענומען אויף זיי פאַרטראַכט קוקן, נאָר געטראַכט האָט ער נישט וועגן זיי, נאָר וועגן זיך, וועגן דעסלערן און וועגן שידוך, וואָס ער מאַכט.

„ער איז רייַך, דעסלער, שטאַרק רייַך... דעם שידוך טוט דעסלער מיט חוהן, און מער נישט מיט קיינעם״.

אויב ער, עזריאל פויזנער מיט דער פרוי, וועלן זיך איצט נעמען שטאַרק אויספּוצן, וועט עס הייסן, אַז זיי זענען פון דער הינטער־גאַס, אויפגעקומענע זענען זיי... קליינינקע...

אַז די פרוי איז אַרייַנגעקומען זיך איבערטאָן, האָט זי אים נאָך געטראָפן אַזוי זיצן.

„כ׳מיין, מע דאַרף גאָרנישט, האָט ער אויסבאַהאַלטן, ווי פון אונטער דער נאָז, צו דער פרוי אַ זאָג געטאָן. ס׳מעג זיין אַזוי...

„אַ?״ האָט די פרוי אין וואַרטעניש איבערגעפרעגט.

און געבליבן איז, אַז מע וועט זיך נישט איבערטאָן, מע בלייבט אין דעם, וואָס מע טראָגט.

מע האָט זיך אומגעקערט צוריק אין עסצימער און געהאָלפן דער פריש־געקומענער דינסט דעם גרויסן לאָמפּ אָנצינדן. נאָר אין עק עס־צימער בײַם אַרייַנגאַנג איז שוין געשטאַנען דער שמש פון דער באָגנטער שול. אַ קליין יידל אַ קאַרליק, וואָס איז אינדערוואָכן

אַ קירזשנער און האָט דערפאַר תּמיד טינט-שוואַרצע הענט. אָט דער שטייפער רירעוודיקער קאַרליק האָט שוין ערגעץ אָנגעשמעקט וועגן דער שמחה, אָנגעשמעקט געשווינט, ווי אַ קברות-מאַן שמעקט אָן אַ מת. ער איז געקומען מיט אַ גרייט צעטל פון אַלע פּויזנערס גוטע-פריינט. נאָר עזריאל פּויזנער האָט אים אינגאַנצן דאָס צעטל אויסגעמעקט און האָט אים געהייסן רופן נישט מער, ווי דעם חזן, דעם רב און נאָך איינעם עפּעס אַן אַלטן אָרעמען קרוב זיינעם, וואָס וווינט אויף דער אַלטער שטאָט. ער האָט נאָכדעם צוריקגערופן דעם שמש נאָכאַמאָל און האָט בּיי אים געפרעגט, צי אויף אַ קנסמאָל מוז מען רופן דעם שוחט אויך. ער איז, אַפנים, דאָך געווען אַביסל צעטראָגן, עזריאל פּויזנער. פּונקט איצט, אינם דאָזיקן מאָמענט, האָט ער פאַרגעסן, צי ס'איז אַ מוז-זאַך און צי אויף אַ קנסמאָל מוז מען רופן דעם שוחט אויך.

אויפן ווייס-געשפּרייטן טיש צווישן אַ פּאָר בּלומען מיט הויכע גלעזערנע כּיבוד-קלאָשן, האָבּן געבּרענט ליכט, העלע לוסטיקע ליכט; געשטאַנען אַזוי אין זילבּערנע רערן-לייכטער און געציטערט צנועהדיק מיט פולע יום-טובדיקע פלעמלעך.

און אַרום און אַרום איז געווען וואָך, גרויער וואָכעדיקער אָוונט נאָך לאַנגן יאָר-יאַריד.

עזריאל פּויזנער, אין וואָכעדיקן לוסטרינענעם סורדעט, האָט נישט פאַרמאָגט קיין איינציק וואָרט, מיט וועלכן ער וואָלט זיך איצט קאָנען ווענדן צום אינזשענער דעסלער; געזעסן אויבנאָן, ווי מיט גוואַלד, געשפּילעט אויף זיך די קנעפּלעך, און אַז עמעצער האָט אַ זאָג געטאָן:

„מחותּן!"

האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס רופט מען נישט אים, נאָר עמעצן אַ צווייטן, אַסך אַן עלטערן און בּכבודיקערן, וואָס איז שוין לאַנג געשטאָרבּן לאַנג אַוועק און פאַרשווונדן פון דער וועלט.

חוה פּויזנעוו איז אויך געווען אָנגעטאָן אינם זעלבּן גלאַטן ווייס בּאַטיסטענעם קלייד, אין וועלכן זי איז אַ גאַנצן פאַרנאַכט אַרומגעפּאָרן מיט דעסלערן איבּער דער שטאָט; זי איז ווי אַ פאַרגעסענע געזעסן בּיי דער זייט, ווייט פונם טיש אויפן קליינעם קורצן סאָפקעלע און האָט

געהאַט אַזאַ גלייכגילטיק אויסזען, גלייך אָט דאָס קנסמאָל לעבט זי איבער דאָס צענטע מאָל אין משך פון איר לעבן; ס'איז נמאס, און זי וויל, ס'זאָל זיך וואָס גיכער ענדיקן.

דערפאַר, וואָס דעסלער איבם נייעם וויזיטרעקל און מיטן ווייסן טיף־אויסגעשניטענעם האַרץ איז געזעסן בײַם טיש אָן אַ היטל און האָט גערעדט רוסיש, האָבן זיך דער רב, דער שוחט און דער חזן געהאַלטן אין הערט, געזעסן אין איין שורה און אין אַלץ, ווי מאַלפּעס, נאָכגעטאָן איינער דעם צווייטן. זיי האָבן דערפאַר אויסגעזען, ווי סטאַטיסטן אין געליענע קאַפּאָטעס מיט צוגעקלעפּטע בערד, זיי האָבן געמאַכט איבעריקע לעפּישע באַוועגונגען און נישט געוווּסט וואָס צו נעמען צו דער טיי. סוף־כּל־סוף האָבן זיי זיך אָן שום זייטיקער איניציאַטיוו איבערגעזעצט צום קליינעם ווייס־פאַרשפּרייטן טישל און בײַ דער שיין פונם איין־און־איינציקן ליכט אַלע אינאיינעם גענומען שרייבן די תּנאָים, גלייך אויף אָט דער אַרבעט איז קאַרג איינער. און נאָר דער אָרעמער קרוב פּויזנערס, דער גרייז־גרויער ייד פון דער אַלטער שטאָט, איז, ווי פריער, רויִק געבליבן זיצן אין עק טיש. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ נייעם סאַמעטענעם קאַשקעט, מיט אַ גאַרטל אויף דער אַלטער אַטלעסענער קאַפּאָטע, און זיין פּנים מיט דער היפּשער גרויער זקנה האָט זיך געדאַכט, ווי פריש פון מרחץ. ער האָט צוגערוקט צו זיך איינעם אַ דריירענדיקן לייכטער און זיך ערנסט אָנגעבויגן איבער זיין אַלטן היפּשן ספרל און געהאַלטן אין איין ערנסטן זאָגן, אין איין זיסן וואַרטן, צי אויף עולם־הבא, צי אויף די געשמאַקע מאַכלים, וואָס ער וועט היינט אין אָוונט עסן. באַלד האָט זיך דערהערט אַ רוף פונם קליינעם זייטיקן טישל, וווּ מע שרייבט די תּנאָים.

„מחותּן!"

האָט עזריאל פּויזנער געמוזט אַהין צוגיין, געמוזט הייסן אויס־שטרייכן אַלץ, וואָס געהויבענע מחותּנים שטעלן אין די תּנאָים אַריין, און אַז ס'איז געקומען צום אָרט, וווּ מע דאַרף אַריינשרייבן דעם חתן, האָט קיינער נישט געוווּסט, ווי אַזוי זיין פאָטער הייסט. אַלע האָבן געוווּסט, אַז ער וווינט אין דער ווייטער גרויסער שטאָט, ער איז דער רייכסטער בעל־טאַקסע אויף גאָר דער וועלט, נאָר ווי אַזוי מען רופט אים בײַם נאָמען, האָט קיינער קיינמאָל נישט געהערט;

מע האָט געמוזט אַלע ווערן רויט און צוקוקן, ווי דער שמש גייט צו צו דעסלערן און פרעגט עס ביי אים, ביים חתן אַליין. פלוצים האָט מען שטילערהייט גענומען חוה פויזנער אַרויסרופן פון עסצימער אין קאָרידאָר אַריין און פון דאָרטן ווייטער, אין קיך אַריין. זי האָט זיך דאָרטן אָפּגעזאַמט אַ פּאָר געציילטע מינוטן, נאָר אַז זי איז נאָכדעם אַריינגעקומען צוריק, האָט ביי איר פון גרויס כּעס געבריענט דאָס פּנים, און איינעם אַ מויל-ווינקל האָט ביי איר עטלעכע מאָל אַ ציטער געטאָן די אונטערשטע ליפּ. איר איז פון קיך נאָכגעגאַנגען די מוטער און האָט ביי איר עפּעס געפרעגט, נאָר זי האָט נישט געקאָנט רעדן.

«Как нахально и грубо», האָט זי געזאָגט, זי האָט זיך קיינמאָל נישט געקאָנט פאָרשטעלן, אַז אַ מענטש איז פעיק אויף אַזעלכע מיאוסע גראָבע טריט".

נאָכדעם האָט מען געשמועסט אין שטאָט:

אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט נאָך תּנאים-לייענען און נאָך טעלער-ברעכן איז מיטאַמאָל געוואָרן פריילעך ביי פויזנערן אין הויז, געקומען זענען אַהין אָפּגעבן מזל-טוב די מאַדאַם בראָמבערג מיט דער נייער ראַבינערשע און מיט נאָך אייניקע נאָענטע מענטשן: מע האָט דאָרטן כּלומרשט געהוליעט אַ גאַנצע נאַכט. און פריער אַביסל איז אַהין אויף דער הינטער-טיר כּלומרשט אַריינגעקומען איינער אַ מענטש, ער איז אַריינגעקומען אויף דער קיך און האָט זיך דערפרעגט ביי דער דינסט:

„ס'איז ריכטיק? ס'קומען טאַקע פּאָר תּנאים ביי חוה פויזנער מיט דעסלערן?"

קיינער האָט נישט געוואָלט אָנרופן אָט דעם מענטשן ביים נאָמען, און אַלע זענען דאָך אויף מאָרגן נאָכן קנסמאָל מיט גרויס אינטערעס געלאָפן צו דער טיר אַ קוק טאָן אויפן דורכגייענדיקן פאַרוואַלטער פרעגער. דאָס האָט געקאָנט זיין פּשוט דערפאַר, וואָס אַלע דאָ אין שטאָט זענען אים געווען שונאים. מיט דריי פערטל שטאָט איז ער געווען צעקריגט. פרעגער אַליין אָבער איז געווען רויק און קאַלט. אָך, יאָ, ווען ער זאָל געווען וועלן דערלאָזן, ס'זאָל אים אָנגיין כאָטש אַ האַלב פון דעם, וואָס ראַקיטנע ווינטשט אים, וואָלט שוין לאַנג געווען געבליבן פון אים נישט מער, ווי אַביסל אַש און שטויב. ער האָט נאָר

מיטאַמאָל אָנגעוווירן זיין גאַנצן אימפּעט בנוגע צו חייקע דער דינסט. ער איז מער נישט געגאַנגען צו איר הינטערן איינפאָרהויז. אים האָט נישט געאַרט, ס'זאָל דאָרטן מיט איר גאַנצע פּאַרנאַכטן אָפּשטיין יוסל דער קלייט-משרת. אַדרבא, אויף דעם דאָזיקן געביט האָט ער איר געווונטשן אַלדאָס גוטס, אָט דער חייקען.

אַליין האָט ער זיך צומאָרגנס נאָכן קנסמאָל, ווי אַ געזעצטער באַיאָרטער מענטש, באַוויזן אין שטאָט אין זיין וואַרעמען ברוינעם בורנעס. נאָר אויך דאָס האָט געקאָנט זיין פּשוט דערפאַר, וואָס אין שטוב איז אים זיך שווער געזעסן, און אין דרויסן איז מיטאַמאָל געוואָרן ווינטיק און עסעריק קיל, גלייך דער זומער האָט זיך שוין אינגאַנצן געפּעלט און ס'גייט אַ ביטערע צייט, ס'גייט ווינטער אויף דער וועלט. פרעגער האָט דעם גאַנצן בייטאָג פאַרבראַכט ביי בראָמ-בערגן אין הויז און האָט דאָרטן גערעדט, אַסך גערעדט. דערנאָך האָט ער זיך באַגעגנט אין גאַס מיט חיים-משהן און האָט מיט אים באַנייס פאַרפירט אַ שמועס:

„צי דאַכט זיך נישט אויס חיים-משהן, אַז די שטאָט האָט אַ גאַנצע נאַכט געהוליעט ערגעץ אויף אַ שמחה און איז נאָכדעם געשלאָפן שפּעט אויפן טאָג? ער, פרעגער, האָט איצט יעדנפאַלס אַזאַ באַגריף. ווו ער באַגעגנט נישט מענטשן, געגעצן זיי; צענומען גרויסע מיילער און גענעצן... נאָר אָט, ווי געפּעלט עס חיים-משהן? היינטיקע נאַכט איז ווירקלעך אין שטאָט עפּעס פאָרגעקומען; היינט ביינאַכט איז חוה פויזנער אָפּיציעל אַ כלה געוואָרן פאַר דעסלערן פון בעריזשינעץ... פיניטאַ לאַ קאָמעדיאַ, היינטיקע נאַכט האָט דער רוח התונה געהאַט מיטן טייוול".

פרעגער האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט, זיך פונאַנדערגעלאַכט מיט אַזאַ הנאָה און מיט אַזעלכע פונאַנדערגעטרייסלטע אַקסלען, אַז די פּענסנע האָט זיך אים כמעט אין גאַנצן פון דער נאָז אַראָפּגערוקט, און ער האָט זי געמוזט אונטערכאַפּן מיט ביידע הענט.

„ניין, ער זאָגט עס נישט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין".

ער האָט זיך פאַמעלעך געלאָזט גיין אין איין שורה מיט חיים-משהן אַביסל אַראָפּ מיט דער גאַס צום ברייטן האַלב-קיילעכיקן מאַרק צו:

„דער עיקר איז, וואָס אָט דער דעסלער איז טאַקע ווירקלעך

אַ טייוול, ער האָט זייער ווינציק ענלעכקייט צו אַ מענטשן, כאָטש ער איז אַן אינזשענער; ער שפּייט קיילעכיק".

צוריק מיט אַ יאָר פיר, ווען ער איז אַהער אַראָפּגעקומען און האָט געקראָגן אַ חלק אין די ריטניצער טאָרף-זומפּן, האָט ער אָנגעטאָן לאַנגע שטיוול און האָט צוויי וואָכן צייט אַרומגעשפּאַנט איבער די זומפּן; ער מיט יאַנען, דעם געטרייען גוי, וואָס ער האָט מיט זיך אַראָפּגעבראַכט. און פּאַזעצט האָט ער זיך נאָכדעם אין בעריזשינעץ נישט ביי אַ יידן, נאָר ביי אַ גוי, ביים וועגמייסטערס אַלמנה אין אַ האַלבער זייט-שטיבל, און האָט דאָרטן אַ גאַנצן אָנהייב ווינטער אַרומגעשפּאַנט אינם לאַנגן גראָמען כאַלאַט און אין די ווייכע שטוב-טופּלעס.

„יאַן! האָט ער גערופן זיין געטרייען גוי דורכן פענצטער, יאַן!"

און אַז יאַן איז אַריינגעקומען, האָט ער אים געהייסן אַ קוק טאָן אויפן זייגער:

„דו וועסט אַריינקומען צו מיר פּונקט אין זיבן-און-פערציק מינוט אַרום, פאַרשטאַנען?"

„Так точно" האָט געענטפערט יאַן.

און ער איז אַריינגעקומען פּונקט אין זיבן-און-פערציק מינוט אַרום, געזעסן אינדרויסן אויף דער פּריזבע מיטן סאָלדאַטן-זייגער אין האַנט און אַכטונג געגעבן, ער זאָל נישט פאַרשפּעטיקן אויף קיין סעקונדע.

דאָס האָט דעסלער אויסגעמושטירט זיין גוי, יאַנען. אַז ער פאָרט אין קרייז-שטאָט, דעסלער, פאַרגעסט ער נישט ברענגען פון דאָרטן אַ פּאָר שפּיי-טעפּלעך. ער שטעלט אַוועק די שפּיי-טעפּלעך אין קאָרידאָר צווישן זיין האַלב און צווישן דער האַלב, וווּ ס'וווינט דעם וועגמייסטערס אַלמנה, און לערנט די גוייע אַ גאַנצן ווינטער, אַז זי מיט די קינדער דאַרפן שפּייען נישט אויף דער הילצער פּאָדלאָגע, נאָר אין די טעפּלעך, פּונקט אין די טעפּלעך. דערנאָך קומט דער זומער, און ביי אים אין בעריזשינעץ ווערט פאַרטיק זיין נייער גרויסער בראָווער. אַלע פּרימאָרגן גייט ער אַהין אויסגעפּוצט אין זיין נייעם פּאַלטאָ, אין די הענטשקעס און אינם האַרטן ברוינעם הוט, ווי אויף אַ ברית. און אַז אַ ייד, אַ מעקלער, גייט אים דעמאָלט נאָך מיט אַ פראַגע געקרשטן אין האַנט, קוקט ער זיך נישט אום און ענטפערט נישט קיין וואָרט. ער

פאַרקרימט נאָר אַביסל דאָס מויל און שפּאַנט אַוועק גיכער.

הייסן הייסט עס:

„אין קאַנטאָר בין איך פאַר אייך אַ סוחר און אין גאַס קיין מחותן נישט".

ער זאָגט עלטערע יידן „דו".

און אין בראָווער דאָרטן ביי אים, בעת ער קומט אַריין, אַ בית-עולם: שטאַרק שטיל. זאַלקער דער אַגענט איז דאָרטן איינמאָל געווען, דערציילט ער, אַז פלעשער ציטערן, און די שליסלען פאַרגלויבט ער דאָרטן נאָר יאַנען דעם גוי, און מער קיינעם.

קומט ער איינמאָל אין אַ הייסן זומערדיקן בייטאָג אַהין צו זיך אין קאַנטאָר, דעסלער, און טרעפט דאָרטן דעם בוכהאַלטער, פּרויקע נעכעס, בעת ער זיצט איבער די ביכער אָנם רעקל, אין די ווייסע אַרבל זיצט ער, און אַרום שטייען עטלעכע קונים און וואַרטן, ער גיט זיי אַרויס חשבונות. דעסלער זאָגט דעם בוכהאַלטער גאָרנישט. ער גייט אַריין גלייך אין זיין באַזונדער צימער. נאָר אַביסל שפּעטער שיקט ער דעם בוכהאַלטער אַריינרופן און זאָגט אים, ער זאָל זיך נעמען דעם וועג.

„איר הערט, וואָס מע רעדט צו אייך? זאָגט ער, נעמט אייך דעם וועג!"

ער שרייבט באַלד אָן אַ בריוו און שיקט אַוועק יאַנען אין קרייז-שטאָט נאָך אַן אַנדער בוכהאַלטער. דער בוכהאַלטער שטייט. ער וויל וויסן פאַרוואָס? ער וויל עפּעס זאָגן.

נאָר דעסלער וויל נישט הערן.

„קיינע טענות".

ביי אים אין קאַנטאָר, הייסט עס, איז נישט קיין בית-מדרש, ווו מע שפּרייט זיך פונאַנדער אין די ווייסע אַרבל.

דער בוכהאַלטער האַלט אויס דאָ אין ראַקיטנע אַ מוטער אַן אַלמנה, אירע קלענערע יינגלעך לערנען אַלע ביי אים, פּרעגערן, אין תלמוד-תורה. גייט זי אַרום צו אַלע אָנגעזעענע מענטשן און וויינט:

„אַז וויי און ווינד איז מיר, מיין פּרויקע איז דאָך שוין פריי...

ער גייט שוין ווידער אַרום מיטן בייטשל..."

נאָר קיינער קאָן איר מיט גאָרנישט העלפן: דעסלער האַלט גישט פון קיינעם. דעמאָלט נעמט אויף זיך די זאַך חוה פּויזנער. זי געפינט זיך פּונקט אין אַזאַ צייט, ווען זי איז געוואָרן לייטיש און טוט טובות אַסך אָרעמע מענטשן. זי דינגט דעם שענסטן פּאַטאָן אין ראַקיטנע און פּאָרט אַוועק גלייך צו דעסלערן אין בראָווער; זי פאַרברענגט מיט אים אַ שעה צייט אין קאַנטאָר און פּועלט ביי אים. זי מאַכט אים שמייכלדיק:

„גוט, ער נעמט אים צוריק צו, דעם בוכהאַלטער".

איז אַט:

דעמאָלט איז עס געשען ביי חוה פּויזנער און ביי דעסלערן, פון יענער גוטער זאַך אָן האָבן זיי אָנגעהויבן, אַזוי צו זאָגן, מיט-פילן איינער דעם צווייטן.

נאָר וואָס איז אַזוינס מיט חיים-משהן? ער זעט אויס צעטראָגן. ער הערט כמעט נישט, וואָס מע רעדט צו אים. ער שטייט אין מיטן גאַס אין איין שורה מיט פּרעגערן און האַלט אין איין קוקן אַראָפּ צום איינגעבראָכענעם האַלב-קיילעכיקן מאַרק צו און צו פּויזנערס גרויסער קלייט. דאָרטן אינם שמאָלן געסעלע, וואָס לעבן אָט דער קלייט, באַווייזט זיך אַ פיגור פון אַ מיידל, אָנגעטאָן אין ווייסן מיט אַ זאָנטיק אין האַנט. צוויי מאָל באַווייזט זיך דאָרטן די פיגור. ס'דאַכט זיך, אַז דאָס איז חנקע ליובערס פיגור. זי קוקט זיך אַהער איין, זי לאָזט זיך אַהער גיין, נאָר זי באַקומט איבער עפּעס חרטה און קערט זיך אום צוריק. ס'דאַכט זיך, אַז פּונקט אַהין קוקט צעטראָגענערהייט חיים-משה. נאָר ניין. ער וואַרט, אַז פון בעריזשינעץ זאָלן אָנקומען די צוויי פורן, וואָס זאַלקער דער אַגענט דאַרף צישיקן נאָכן אינוועני-טאַר מיט די מעדיקאַמענטן פון מלכס מאַגאַזין.

„אַ מאָדנע זאַך, זאָגט ער, די פורן האָבן נאָך באַדאַרפט קומען נעכטן".

און פּלוצים דערמאָנט ער זיך אָן עפּעס און אַנטשולדיקט זיך פאַר פּרעגערן, ער מוז באַלד זיך אומקערן צוריק אין מלכס אַפּטייק-מאַגאַזין. ער האָט דאָרטן עפּעס פאַרגעסן.

נאָר פּרעגער האָט איצט נישט וווהין צו איילן. ער איז גרייט באַגלייטן חיים-משהן אין אַפּטייק-מאַגאַזין.

דאָרטן אין מאַגאַזין איז שוין אַלץ פּאַרפּאַקט, אָפּגערוקט פון די ווענט און גרייט צוליב די פורן, וואָס דאַרפן קומען פון בעריזשינעץ. די שפּיגל-שאַפעס זענען אַרומגעוויקלט מיט רעדנעס און אינמיטן צימער ליגן אָנגעוואַלגערט איינס אויפן אַנדערן אַסך פּאַרפּאַקטע קאַסטנס. איצט געדענקט פּרעגער די מיאַטע-בלעטלעך. ער פלעגט זיי נעמען ביי מלכן נאָך יעדער שנאַפּס, כדי דער בראָנפן זאָל זיך נישט פילן.

„זעלטענע בלעטלעך..."

נאָר חיים-משה ענטפערט נישט גאָרנישט. ער איז פאַרנומען מיט אויסליידיקן איינעם אַ שופלאָד פון מלכס טיש און פאַרפּאַקן דאָס אַלץ אין אַ באַזונדער קעסטל. חיים-משה נישטערט דאָרטן געשווינט צווישן די פּאַפּירן און זוכט עפּעס. ס'פליען פון שופלאָד אין קעסטל אַריין גאַנצע הויפנס בריוו, אַ גרויסער טייסטער מיט אַ פּאָר טאַש-ביכעלעך. אין די אויגן טוט סוף-כל-סוף אַ שווינדל אַ קליין נישטיק פּעקעלע, וואָס חיים-משה וואַרפט עס געשווינט אַראָפּ צו זיך אין די הויזן-טאַש. איצט איז שוין אַלץ פאַרטיק. חיים-משה פאַרקלאַפּט דאָס קעסטל מיט מלכס בריוו און בעט פּרעגערן דערמאָנען דעם אַגענט זאַלקערן:

„דאָס איז אַ באַזונדער קעסטל, ס'געהער נישט צום אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן".

פּרעגער האָט זיך נאָכדעם אָפּגעוואַלגערט אַקעגן אַפּאָר מעת-לעת ביי זיך אין צימער אויפן האַרטן סאָפּקעלע און האָט געוואַרט אויף אַ נס:

„זאָל כאָטש עמעצער ווער קומען צו אים אַהער אין זיין חדר".

נאָר קיינער איז צו אים אַהער נישט געקומען, אַחוץ שאולקע שניידער, וואָס האָט געמיינט דאָ טרעפן זאַלקער דעם אַגענט. סוף-כל-סוף איז שאולקע אויך געווען ביי אים אַ גאַסט. ער האָט גענומען פּרווון מיט אים זיינוולס „סטאַרקע", אַזוי פּאַמעלעך, נישט ערנסט,

נאָר דאָך אַריינגעצויגן געוואָרן צו ביסעלעך. ער האָט אַזוי פאַרבראַכט אינאיינעם מיט שאולקען אַ קאַרגן מעת-לעת.

און נאָכדעם איז פרעגער, ווי געוויינלעך נאָך אַ לענגערן טרונק, געווען מיאוס דאָס לעבן דאָ אין ראַקיטנע. ס׳האָט זיך געוואָלט אַוועק ערגעץ אין דער וועלט אַריין. ער איז ווידער געלעגן ביי זיך אויפן האַרטן סאָפּקעלע און האָט געטראַכט וועגן זיך, וועגן חוה פויזנער און וועגן פאַרשידענע מיטלען, מיט וועלכע מענטשן מאַכן אַמאָל אַ סוף צו אַן אומאָנגענעמענער לאַגע. נישט וועגן זיך האָט ער געטראַכט, נאָר וועגן אַנדערע מענטשן.

אויפן זיבעטן זעגען אים אַרויפגעקומען אַ האַנטעך, אַ פּשוט לאַנג האַנטעך, וואָס הענגט אויף אַ קרוק אינמיטן סטעליע, און אַ פּעקעלע, אַ קליין פּעקעלע, וואָס האָט אויף זיך אַן עטיקעטל מיט אַ שוואַרצן שאַרבן און מיט צוויי איבערגעצלמטע מענטשן-ביינער. ווו האָט ער, פּרעגער, נישט לאַנג געזען אַזאַ מין פּעקעלע?

ער האָט אָנגעשטרענגט אינגאַנצן דעם זכרון און האָט זיך דערמאָנען נישט געקאָנט.

סוף-כל-סוף איז אין אַ פּאָר טעג אַרום געקומען דער אַגענט זאַלקער. מע האָט אים באַדאַרפט איבערגעבן וועגן באַזונדערן קעסטל, וואָס שטייט ביי מלכן אין קליינעם צימער און געהער נישט צום אינוועטאַר מיט די מעדיקאַמענטן. און פּלוצים האָט זיך פּרעגער דערמאָנט אָנם פּעקעלע, וואָס חיים-משה האָט דאָרטן אויף גיך אויס-געטיילט, זיך דערמאָנט, נאָר געבליבן אַזוי פאַרוווּנדערט און נישט געגלויבט.

XIX

חיים-משה האָט אומגעקערט חוה פויזנער אייניקע פון אירע זאַכן, וואָס האָבן זיך געפונען ביי מלכן. אַזוי האָט מען איבערגעגעבן אינם נאָמען פון אסתר פּיך.

„נו, יאָ, האָט חיים-משה כּלומרשט געזאָגט, וואָס ווען זיך

אָט די זאַכן וואַלגערן ביי יצחק-בערן אין וואַלד?" ער, חיים-משה, האָט זיי נישט וווהין צו נעמען.

דערנאָך האָט מען חיים-משהן אַ גאַנצן בייטאָג געזען אויף אַסך ערטער אין שטאָט, און אַן אויסזען איז ביי אים געווען אַזאַ, גלייך ער פּאַקט די טשעמאָדאַנעס און גרייט זיך אין וועג אַריין; ער איילט און וויל פאַרטיק ווערן וואָס גיכער. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויך אויף דער אַלטער שטאָט און איז דאָרטן געווען ביי פישל ריכטמאַן אין שטוב, ביי יענעם זעלבן פישל ריכטמאַן, וואָס האָט דאָ אַמאָל אינאיינעם מיט אים אין איין חדר געלערנט, און האָט נאָכדעם אויך געפּרוווט זיין אַן עקסטערן, און איצט האַנדלט ער, ווי דער שווער זיינער, מיט אַלטע זעק.

„וואָס זשע הערט זיך עפּעס, חיים-משה?" אַזוי האָט ביי אים געפרעגט פישל ריכטמאַן. ער איז געזעסן ביי זיך אין דער אַלטער געירשנטער שטוב מיט אַ קליין קינד אויף די הענט און האָט געוואַרט אויפן ווייב, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען צוגאַסט אויף דער נייער שטאָט.

„איז וואָס, חיים-משה, האָסטו עפּעס מתקן געווען אין ראַקיטנע?"

דערויף האָט אים חיים-משה געענטפערט, אַז גאָרנישט.

„וואָס זשע מיינסטו, פישל? האָט ער אים געענטפערט, כ'האָב דאָ טאַקע גאָרנישט מתקן געווען".

און ער איז דערפון, אַפּנים, געוואָרן אַביסל אומרויק; ער האָט אָנגעהויבן אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב. ער האָט אויסגעהערט ביי פישלען אַסך נייעסן פון שטאָט, דערנאָך האָט ער ווידער-אַמאָל גענומען איילן. ער האָט זיך אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער:

„דער עיקר איז אומרו, מלך".

און נאָך:

„ביסט גרייט, מלך?"

„כ'בין גרייט, חיים-משה".

„טאָ קום, מלך, קום צו דין-וחשבון"

— —

„אויב אַפילו יצחק-בער, אויב יצחק-בער איז עפּעס אויסן געווען מיט זיין שטומען ערנסט, איז יעדנפאַלס נישט נאָכצוטאָן דיר, מלך,

נאָר פאַרקערט, טאָן דעם היפוך. ער האָט זיך דאָך אין די יונגע יאָרן צעקריגט מיט גאָט".

„איז צוליב וואָס נוצט די ווייכקייט בנוגע צו אַ וועלט, וואָס מע אָנערקענט זי נישט? צוליב וואָס שמייכלסטו, מלך?"

נאָר אַקעגן, אויפן נישט-געפּאַרבטן קאָמאָד, שטייט מלכס קליינע סטאַטועטע און שמייכלט אַלץ מיט איר שטענדיקן שעמעוודיקן שמייכל.

חיים-משה זעט זי פון אַקעגן, פון בעט, און ווערט אומרויק:

„וויפל פּאַנאַטיזם! וויפל עקשנות אין אָט דער גוטסקייט מלכס!..."

„און דו האָסט דאָך אויך נישט אָנערקענט די וועלט, מלך; פאַר-וואָס זשע ביסטו אַזוי שטיל אַוועקגעגאַנגען?

אַדרבאָ:

אַוועקגיין דאַרף מען מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ פון טיר, און זאָל אַ ציטער טאָן די שטוב, זאָלן זיך אויפכאַפּן די קליינע קינדער".

נאָר יצחק-בער איז אָפּגעשטאַנען און אַלט. ער ווייסט נישט, ווי אַזוי אַ קלאַפּ צו טאָן מיט דער טיר, און טראָגט שטומערהייט דעם יאָך פון אַ מענטשן, וואָס האָט זיך נאָך אין די יונגע יאָרן צעקריגט מיט גאָט.

אַלע פאַרנאַכט, נאָך חשבונות מיט פילשטשיקעס, נאָך קריגערייַ מיט פרומער יידענע-ווייב און מיטן צווייטן יינגערן וואַלד-נאַמן, ווען ער איז חושד אין גנבה און פאַרגלויבט אים נישט די קאַסע, קומט ער אַהער צו אים, חיים-משהן, אין צימער, יצחק-בער, קומט מיט פאַר-לייגטע הענט אין די אַרבל און מיט גרויס אומעט פון אַן אָבל, וואָס האָט באַגראָבן זיין גאָט. ער זאָגט דאָ גאָרנישט. ער שפּאַרט זיך נאָר אָן מיט די פּלייצעס אָן וואַנט און שטייט דאָ אָפּ אַזוי שעהן-לאַנג אין דער פינצטער מיט טיפן אַנגסט, מיט שטומען מאָנען, אַז ער, חיים-משה, זאָל „נתגלה ווערן"...

הייסן, הייסט עס אַזוי:

„איך, יצחק-בער, האָב אָנגעהויבן, און דו, חיים-משה, מוזט ענדיקן; אויף דיר ליגט דער חוב".

נאָר וואָס קאָן דען ער, חיים-משה, טאָן?

פרעגער דער פאַרוואַלטער זאָגט, אַז ער איז זיך נישט מחויב צו שפּייען פאַר מלכן.

„זאָל יעדער, זאָגט ער, שפּייען פֿאַר זיך אַליין"
אַך יאָ, מאָדנע:
„ער אָנערקענט נישט קיינעם, אָט דער פּרעגער".

— —

פּרעגער שפּייט איינער אַליין פֿאַר זיך. ער נעמט אַריין צו זיך אין צימער זאַלקער דער אַגענט מיט שאולקע שניידער און טרינקט מיט זיי לחיים:

„זאָלן פּלאַצן אַלע געהויבענע און פֿיינע לייט!"

און איצט גייט ער אַרום אין שטאָט, פּרעגער, און דערציילט אַלעמען, אַז צו אים אין צימער איז אַנומלטן געקומען ער, חיים-משה:

„ער האָט ביי מיר פֿאַרבראַכט, זאָגט ער, אַ גאַנצן בייטאָג"

אַזוי גיט איבער פֿישל ריכטמאַן.

מע פֿרעגט ביי אים:

„פּרעגער, ווי איז אייער מיינונג וועגן חיים-משהן?"

דעמאָלט טוט ער ערנסט מיט די מיטלסטע דריי פֿינגער אַ דריק צו די פּענסנע צו דער נאָז און זאָגט, אַז דער עיקר איז, וואָס אויך ער, חיים-משה, איז אַן אומצופֿרידענער.

„פֿון אומצופֿרידענע, זאָגט ער, וועט געהאָלפֿן ווערן די וועלט".

נאָר אין דעם איז אַנשל צודיק שוין בשום אופֿן מיט אים נישט מסכּים; ער איז איינער פֿון די, וואָס שטייען אינמיטן מאַרק אַרום פּרעגערן און הערן, ווי ער רעדט שטותים.

„נו, און אַז זאַלקער דער אַגענט, זאָגט ער, איז נישט צופֿרידן מיט זיין ווייב, און אַז שאולקע שניידער וויל לאָהקע די שוואַרצע און קאָן זי נישט דערגרייכן, וועט אויך דערפֿון געהאָלפֿן ווערן די וועלט?"

ער איז אַ סקעפּטיקער, אַנשל צודיק, און שוין אַ פּאָר יאָר געווען אין פּאַלעסטינע; ער גלויבט בכלל נישט, אַז דאָ אין גלות זאָל עפּעס אויפֿגעטאָן ווערן.

אַזוי האָט אים, חיים-משהן, דערציילט פֿישל ריכטמאַן וועגן אַנשל צודיק. דערנאָך איז פֿון דער נייער שטאָט צוריקגעקומען פֿישלס ווייב און איז געווען צופֿרידן, וואָס חיים-משה פֿאַרברענגט ביי איר אין שטוב.

„זע נאָר, האָט ער געזאָגט, טאַקע אַ געהויבענער גאַסט".

זי האָט גענומען בײַ פּישלען דאָס קלײנע זויג-קינד, וואָס ער האָט די גאַנצע צײַט געהאַלטן אויף די הענט, און האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט דעם אַקעגן זיי בײַם טיש. זי האָט נאָר געוואָלט פאַרשפּרײטן דעם קאַלירטן סערוועט אויפן הוילן טיש, און אַז חיים-משה זאָל נישט אַוועקגיין פון טיי; זי וועט שטעלן דעם סאַמאָוואַר.

„אַז שוין יאָ אַזאַ גאַסט, האָט זי געזאָגט, טאָ זאָל כאָטש זײַן אין שטוב יום-טוב".

און זי האָט אײנס און צוויי אים געמאַכט, אָט דעם יום-טוב. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי איז שוין גאָרנישט אַזאַ פּראָסטע, אָט די פרוי פּישלס. נישט אומזיסט האָט זי פון אַלע יונגעלײַט דאָ אין ראַקיטנע אויסגעקליבן דווקא פּישלען, וואָס איז אַמאָל אויך געווען אַן עקסטערן. מיטן פּנים איז זי אַביסל עלטער פון פּישלען, נאָר אַליין האָט זי אין זיך אַן אָדער פון אַ מענטשן, וואָס שטרעבט צו אַ העכערער מדרגה, זי איז בטבע געווען אַ שטילע. איר גאַנצע אָרטיקע אָפּגעקומענע משפּחה איז געווען אַ שטילע, נאָר זי ווייסט פון אַלע זאַכן, וואָס טוען זיך אָפּ אין שטאָט. זי רעדט בכלל פאַמעלעך. זי רעדט ווי אַ רביצין, וואָסיהאָט פײַנט יענעם צו באַרעדן. נאָר יעדער זאַך איז שוין, נאָך איר מיינונג, גאָרנישט אַזוי פּראָסט.

„יעדער זאַך, זאָגט זי, האָט אויף זיך אַן אויבערשלאַק און אַן אונטערשלאַק, און אינמיטן איז נאָך אויך עפּעס פאַראַן".

„ווי, ווי?" פרעגט איבער חיים-משה, און בײַ אים צינדן זיך אָן צוויי שמייכלדיקע פײַערלעך אין די אויגן.

„וואָס זשע? זאָגט זי, בײַ אײַך איז עס אַ נײַעס?"

נאָך איר מיינונג, האָט חוה פּויזנער שוין גאָרנישט אַזוי גרינג דערגרייכט דעסלערן.

„ער איז איר אָנגעקומען, זאָגט זי, מיט די גרינע ווערים".

זי בײַט איבער דאָס קינד פון איין ברוסט צו דער צווייטער און גיט צו:

„וואָרים רירן אַזאַ מין אייז, ווי דעסלערן, נאָכדעם ווי מע האָט אַליין שוין געהאַט זיבן אַנדערע, איז שוין אויך נישט גאָר פון די גרינגע מלאָכות".

„און עוזר ליובער, זאָגט זי, עוזר ליובער בלייבט לחלוטין נישט אומזיסט גאַנצע דריי חדשים אין קיעוו".

„ס׳אַ סבֿראָ, אַז ער האָט שוין שכל צו לעבן דאָרטן מיט עמעצן, און דווקא נישט מיט קיין יידישע... דווקא מיט אַ גוייע. וואָס הערט ער די שטאָט? אַז ער מאַכט פּאָרט גליקלעכע געשעפטן אין דער מיל. מע וועט געוואָר ווערן וועגן דער גוייע? וועט ער געבן נאָך אַ טויזנטער אויף שטאָט-זאַכן".

„און חנקע ליובער? גאָר אַן אַנדער זאַך איז חנקע. זי איז ווי צוויי טראָפּן געראָטן אין דער מוטער אירער; זי, פישלס ווייבל, האָט זיך אָנגעקערט מיט איר ווייטע קרובים און האָט זי שוין איינמאָל גוט געקאָנט".

„אַזוינס, זאָגט זי, איז גאָר אויף דער וועלט נישטאָ".

אַך יאָ, אָט די חנקע, וואָס איז געראָטן אין איר מוטער, און וווינט אַליין מיט מאָטיקן דאָרטן, אינעם גרויסן הויכן הויז, און קיינער ווייסט נישט, צי זי ווייסט, וואָס איר פּאָטער טוט דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט, צי ניין; ס׳איז געוויס כּדאַי געווען צו זיצן דאָ נאָך אַביסל און אויסהערן וועגן איר פישל ריכטמאַנס פרוי. נאָר חיים-משה האָט שוין, אַפּנים, מער קיין צייט נישט געהאַט דאָ צו זיין; ער האָט געאיילט, זיך געזעגנט און געאיילט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט חיים-משה דאָך באַגעגנט זיך מיט חנקען לעבן די יונגע גלייכע טאָפּאָלן, וואָס אויפן עקסטן ליידיק גרינעם פּלאַץ. דאָס איז געווען אין אַ הייסער שעה בייטאָג, ווען אויף דער גאַס איז שטיל און פּוסט. גאַס איז געוווינט צו מיידלעך, וואָס זיצן דאַן אינדערהיים אין דער קיל.

ביי חיים-משהן האָבן זיך אָנגעצונדן די שמייכלדיקע פייערלעך אין ביידע אויגן. נאָר ביי חנקען איז מיטאַמאָל פאַרשטאָרבן געוואָרן דאָס האַרץ. די ערשטע ווײַלע האָט זי לחלוטין נישט געקאָנט רעדן.

„איר פאָרט אַוועק, האָט זי סוף-כּל-סוף אַרויסגערעדט. מיר האָט געזאָגט אסתּר פיך".

„אסתּר פיך?"

„יאָ, איצט, האָט אסתּר פיך געזאָגט, איז שוין באַשטימט, אַז חיים-משה פאָרט אַוועק".

„וואַרט..."

אים האָט ווירקלעך אַנומלטן באַגעגנט אסתּר פיך. „וואָס הערט זיך עפּעס מיט אייער רייזע?" האָט זי ביי אים געפרעגט. „וואָס זאָל זיך הערן? האָט ער איר געענטפערט, מסתמא וועל איך סוף־כּל־סוף אַוועקפאָרן".

מער האָט ער איר בכלל גאָרנישט נישט געזאָגט.

דעמאָלט געשעט עפּעס מיט חנקען. אַפּנים, ס'ווערגט זי אין האַלז, זי הייבט פּאַמעלעך אויף די לאַנגע וויעס און טוט אויף חיים־משהן אַ קוק. איצט גלויבט זי אים, אַז מער האָט ער אסתּר פיך גאָרנישט נישט געזאָגט. זיי לאָזן זיך ביידע גיין אַרויף מיטן גרינעם פּלאַץ, מיט די יונגע טאָפּאָלן, וואָס פירן נעענטער צו ליובערס הויז. נאָר חנקען איז נאָך אַלץ שווער צו רעדן.

„מעגלעך, זאָגט זי, אַז זיי וואָלטן זיך איצט באַלד באַדאַרפט צעשיידן, זי און חיים־משה".

„חנקע איילט ערגעץ?"

„ניין. גלאַט אַזוי..."

אַ פּויזע.

חנקע קוקט נישט צו אים. זי זאָגט:

„אויב זי און ער זעען אַרויסגעגאַנגען פון דער היים, כּדי צו גיין אין פאַרשידענע זייטן, וואָלטן זיי אפשר אַזוי באַדאַרפט טאָן אויך ווייטער... זי איילט נישט אין ערגעץ. זי קלערט נאָר, אַז אַזוי וואָלט געווען גלייכער, זי וואָלט איצט צוגעגאַנגען אָט דאָ נישט ווייט, סך־הכּל צוויי גאַסן, און וואָלט זיך דערפרעגט, צי עטל קאַדיס קומט נישט די טעג אַהיים. דערנאָך וואָלט זי זיך אומגעקערט צוריק אַהיים, דעמאָלט וואָלט מיט איר גאָרנישט נישט פאָרגעקומען. נאָר אָט... אָט האָט זי חיים־משה איצט אָנגענומען פאַר דער האַנט, און זי פילט, אַז מיט איר קומט פאָר... ניין, ס'איז נישט קיין נאַרישקייטן, ווייט נישט קיין נאַרישקייטן. זי פאַרגעסט אינגאַנצן אָן מאָטיקן.

„די ערשטע צייט האָט זיך איר נאָר געדאַכט, אַז זי דאַרף גאָר־נישט פון אים, חיים־משהן, זי דאַרף אים אַפילו נישט זען. זאָל ער נאָר זיין אין וואַלד. און זאָלן קלינגען צו זיי אין פאַראַד־טיר פאַר־שידענע מענטשן, זי וועט דאָך קלערן, אַז דאָס איז ער. דערנאָך האָט זיך איר שטאַרק פאַרוואָלט אים זען, דאָס איז געווען איינמאָל, ווען

זי איז אַרויסגעגאַנגען פון פויזנערס קלייט און האָט דערזען, ווי ער, חיים-משה, מיט פרעגערן שטייען פונווייטנס. פאַרוואָס איז דאָרטן חיים-משה אַזוי לאַנג געשטאַנען פונווייטנס ?... מסתמא איז ביי איר, חנקען, דאַן געווען אַ נאַריש אויסזען. זי האָט זיך אַלעמאָל געלאָזט גיין צו אים און האָט זיך אַלע מאָל אומגעקערט צוריק... זי שעמט זיך עס דערציילן: זי האָט קיינמאָל נישט געקלערט, אַז זי קאָן עפּעס אָנשרייבן, נאָר די טעג האָט זי דאָך עפּעס אָנגעשריבן. ס'איז געוויס נאַריש; זי האָט עס נעכטן ביי־טאָג צעריסן, נאָר געטאָן האָט זי עס נאָר דערפאַר, וואָס איר האָט זיך שטאַרק פאַרוואָלט אים זען... זי האָט פון תמיד מורא פאַר שטאַרק וועלן. אפשר איז זי רעליגיעז, ווי איר מוטער איז געווען. זי ווייסט נישט. דאָס איז געווען, ווען איר מוטער איז געשטאָרבן, און מאָטיק איז געבליבן אַ קליינינקער. דערצו נאָך האָט דעמאָלט איר עלטערער ברודער צוגענומען פון דער קאָסע אַביסל געלט און איז אַנטלאָפן; דעמאָלט האָט זי, חנקע, דערפילט, אַז אויב זי וויל עפּעס שטאַרק, איז עס אַ פאַרברעך. זי, חנקע, טאָר עס קיינמאָל נישט דער-לאָזן... נאָר אָט, פאַרוואָס טראַכט זי כסדר, אַז אים, חיים-משהן, איז ערגער פון איר... תמיד זיצט זי און טראַכט, אַז אים איז אַסך, אַסך ערגער. זי ווייסט נישט, ווו וואָלט, אַשטייגער, אים, חיים-משהן, געווען גוט. דערצו נאָך קומט צו איר אָפט אָט די פרייע צוהערערין אסתר פיק און רעדט: אָט וועט איר זען, זאָגט זי, הלוואי איך זאָל ליגן זאָגן..."

„אַך ניין".

חיים-משה באַמערקט, אַפּנים, אַז חנקען איז שוין ווידער-אַמאָל שווער צו רעדן, און וויל איר מאַכן גרינגער, ס'איז גאָרנישט, ס'איז גאָרנישט נישט ווערט:

„אים איז לחלוטין נישט ערגער. אַדרבאָ, צייטנווייז לײדט ער דערפון, וואָס אים איז בעסער, פיל בעסער, למשל, ווי יצחק-בערן. חנקע קען יצחק-בערן? נאָר איצט האָט ער גראָד אין איינעם אַ זומער נאָכ-אַמאָל אַ פּרווו געטאָן אויף זיך ראַקיטנע, די שטאָט, ווו ער איז געבוירן געוואָרן, און איצט האָט ער שוין פאַרקויפט דעם אינוועגטאַר מיט די מעדיקאַמענטן זאַלקער דעם אַגענט, און וואַרט, ער זאָל צושיקן דאָס געלט פאַר מלבס מוטער און זאָל צונעמען די זאַכן. ער גייט אַלע

טאָג אין שטאָט אַריין, נאָר זאַלקער שיקט נישט צו די פורן, איצט איז ער געגאַנגען צו חנקען אַהיים און האָט זי שטאַרק געוואָלט זען; ער טראַכט וועגן איר אָפּט דאָרטן אין וואַלד, ער טראַכט וועגן איר אויך איצט, בעת ער האַלט זי אַזוי פאַר דער האַנט און קוקט איר אַריין אין פּנים אַריין. וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען מלך לעבט, און ער מיט חנקן וואָלטן איצט צו אים אַריינגיין? חנקען וואָלט זיך נישט וועלן איצט זען מלכן?... נאָר פאַרוואָס ווערט חנקע בלאָס?... פאַרוואָס דאַכט זיך אים, חיים-משהן, אַז אָט, אָט וועט חנקע פאַרמאַכן די אויגן און וועט אָנהייבן שעפּטשען, בעטן פאַר עמעצן גאָט מיט די ליפּן? אַך ניין, אויב דאָס שרעקט זי, וועט ער מער אַזוי נישט רעדן, ער וועט זי נאָר צופירן ביז זייער הויז און וועט זיך אומקערן צוריק אין וואַלד אַריין. ער האָט דאָרטן נאָך עפּעס צו טאָן, ער מוז דאָרטן עפּעס פאַרענדיקן".

און ער האָט זיך אומרויקערהייט אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער; ער האָט די גאַנצע צייט געהאַלטן אָפּגעהיט ביי זיך אין מוח דעם געדאַנק

„אַך יאָ, אָט דער מלך..."

ער האָט זיך גלייך צוגעזעצט צו די נישט דערשריבענע בלעטלעך, וואָס ביי אים אויפן טיש.

— —

„אייגנטלעך איז בענקשאַפט גאָרנישט נישט ווערט, מלך, בענקען בענקט מען נאָך געשטאָרבענע".

„זיי ווערן ביינייס געבוירן, חיים-משה".

נאָר אין צימער איז שוין געווען האַלב-טונקל און פאַרנאַכטיק טויט. שטומער וואַלד-אָוונט האָט פונדרויסן בלאָס פאַרקלעפּט די אָפענע פענצטער. בלויע בלינדקייט האָט פאַמעלעך געמעקט דעם שמייכל פון מלכס קליינער סטאַטועטע, און ווידער האָט מען אים, חיים-משהן, דאָ געשטערט פאַרענדיקן זיין זאַך. פריער האָט זיך געהערט, ווי אין נאָענטן קאָרידאָר האָט שטיל אַ סקריפּ געטאָן די טיר, אַ סקריפּ געטאָן נאַכטיק אַזוי, שלעפעריק און זיך שטילערהייט פאַרריגלט. און נאָכדעם האָט פאַמעלעך גענומען סקריפּען און עפענען זיך די טיר, וואָס פירט צו אים, חיים-משהן, אין צימער, און עמעצער האָט אָנגעהויבן אַהער גיין.

„ווער איז דאָרטן, אַ ?"
„ס׳איז קיינער נישט, ס׳איז איך, יצחק-בער, חיים-משה".

XX

סוף-כּל-סוף זענען פון בעריזשינעץ געקומען זאַלקער דעם אַגענטס צוויי פורן און האָבן פאַרנומען דעם אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן פון מלכס אַפּטייק-מאַגאַזין.

אַ גאַנצן פרימאָרגן זענען די פורן געשטאַנען אין דרויסן לעבן מאַגאַזין און האָבן זיך באַלאָדן, זיך געפּאַקט פויל, אָן חשק. די האַלב-אויסגעשפּאַנטע פערד האָבן היימלעך געכראָמטשעט דעם האָבריק פון די נידעריקע זעק, פרעמדע פערד, וואָס פאַרגעסן אַ רגע, אַז זיי קייען, שטעלן אָן די אויגן און קוקן און דערקאָנען נישט די שטאָט.

סוף-כּל-סוף האָבן זיך די פורן גערירט פון אָרט. אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג האָבן זיי אַוועקגעסקריפּעט אַראָפּ-שטאָט מיט דער מיטלסטער לאַנגער גאַס, הויך באַלאָדן מיט שראַנקען, שאַפּקעלעך און קאָסטנס. פון אויבן, מלכס צוגעבונדן בעט, און נאָך העכער, אַ פּאָר איבערגעקערטע בענקלעך, וואָס שטעקן מיט די פיסלעך צום הימל און שאָקלען זיך אַראָפּ, אַראָפּ צום באַגרינטן בעריזשינעצער וועג.

איצט איז שוין אין שטיבל גאָרנישט נישט געבליבן, אַחוץ הוילע קוויטיקע ווענט און אַחוץ פּאַפּירן, אַסך צעריסענע פּאַפּירן, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט דורכאויס אויף די פּאָדלאָגעס אונטער די פיס. פון דרויסן אויף דער טיר איז שוין מער נישט געהאָנגען דאָס שלעסל, און חיים-משהן האָט מען שוין נאָר זעלטן געזען אין גאַס.

נאָכדעם האָט זיך פּלוצים איילים געמומען אָנרוקן דער טאָג מיטן אָוונט לטובת דער תּלמוד-תּורה. אין אַלע זענען מיטאַמאָל געוואָרן אומגעדולדיק און צעיאָצט, ווי אום ערב אַ גרויסאַרטיקער שטאָט-חתונה, ווי אום ערב-חתן-מאָל, אויף וועלכן גאַנץ ראַקיטנע זענען מחותּנים, אַלע גרייטן זיך צום טאַנץ.

אין יענעם טאָג האָט מען זיך פריער, ווי תּמיד, אָפּגעפּאַרטיקט מיט מיטאָגס.

מאַמעס האָבן פון פרימאָרגן אָן געצוואָגן די קינדער ; טאַטעס

האָבן געמסהרט פויל, אָן שום זיכערקייט און אָן גלויבן, ווי אויף קאַטאָוועס; ווינטיקע הייסע זונען־לופט האָט געבריט און געדינט, בריהש פאַרטריבן די שווימענדיקע שטיקער כמאַרע, דעם חשד פון רעגן, צום עקסט־ווייטן הימל־ווינקל, און אויפן ראָג פון זייט־געסל, גאָר נאָענט הינטער בראָמבערגס ראָז־געפאַרבטע הייפלעך, איז שוין געשטאַנען אויסגעפוצט, אויסגעווייסט און אויסגעשטעלט דער גרויסער אָפּגעדונגענער מאַגאַזאַן, ווו דער אָוונט וועט פאָרקומען, חנקע ליובער און אסתּר פיך זענען דאָרטן געבליבן די לעצטע; זיי האָבן אויף גיך פאַרשפּרייט די טישן און זענען אַוועק אַהיים זיך איבערטאָן.

מע האָט געשמועסט, אַז די מאַדאַם בראָמבערג האָט אָפּגערעדט מיט צוויי קאָמפּאַניעס קלעזמער, מיט דער אָרטיקער און מיט דער בעריזשינעצער, אַז אַחוץ ספּעקטאַקל, אַ זוצן געזאַנג מיט דער דעקלאַמאַציע פון די תּלמוד־תּורה־קינדער, וועלן פאָרקומען נאָך צוויי נומערן: אַנשל צודיק וועט נאָכמאַכן אַ פרומען בעל־דרשנס אַ רעדע און איינער אַ גימנאַזיסט פון אַ נאָענט שטעטל וועט קומען אויפן אָוונט אינאיינעם מיט זיין שוועסטער דער קורסיסטין און אינאיינעם מיט איר רייכן חתן, וואָס וועט זיך לאָזן קאָסטן אַסך געלט. דער גימנאַזיסט וועט שפּילן אויפן פידל און וועט אין דער זעלבער צייט זיך אַליין אַקאָמפּאַנירן אויף דער פּיאַנע. מיטאַמאָל איז געוואָרן אַרום דריי אַזייגער בייטאָג, און איבער דער שטאָט האָט זיך פאַרשפּרייט די ידיעה, אַז עוזר ליובער איז געקומען. מע איז געוואָרן אַנטציקט: עוזר ליובער האָט דאָך פון תּמיד אָן אַריינגעטראָגן אויף אָט דעם אָוונט מער הכנסה, איידער אַלע איבעריקע. דאָס איז געווען זיין חזקה.

מע האָט געשמועסט:

„נו, ווי געפעלט ער אייך, עוזר ליובער?"

זע נאָר, ער האָט'ך טאַקע אין זינען געהאַט אָנצולויפן פונקט צום אָוונט".

„פיין. זייער פיין".

מע האָט גענומען איילן מיטן איבערטאָן זיך, און פלוצים, ווי אומגעריכט האָבן אויפן ראָג לעבן בראָמבערגס הייפל אַ זעץ געגעבן ביידע קאָמפּאַניעס קלעזמער מיטאַמאָל, אַ קלאַפּ געטאָן דעם ערשטן מאַרש מיט ביידע קליינע און גרויסע פויקן, מיט אַלע מעשענע טרויבעס און

מיט אַלע פֿלייטן און פֿידלען. מע האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו די טירן קוקן: אַ פֿאַרשטאַרקטער היציקער ווינט האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ פּאַטש איבערן גאַנצן שטויב, וואָס אויף דער לאַנגער מיטלסטער גאַס, געגעבן אים אַ הייב אויף אין דער לופֿט, איינגעהילט אין אים די טענער און האָט אַוועקגעיאָגט אַראָפּ, אַראָפּ, צו ווייטן ווינקל, וווהין ער האָט אַ גאַנצן פֿרימאָרגן געטריבן די שוואַרצע שווימענדיקע שטיקער וואָלקן. און פֿון אַקעגן, פֿון יענעם עק שטאָט, וואָס גרינט אַוועק צו גוייִשע הייזער צו, האָבן זיך שוין אַהער געטראָגן גאַנצע הערטן באָר־וועסע שקצימלעך און פֿילפֿאַרביקע שיקסעס; אַ באָרוועסע ניאַנקע האָט אַהין אַוועקגעטענצלט מיט היפּנדיקע טריט, מיט אַ צעטרייסלט וויג־קינד אויף די הענט, און מיט דאָרשט צו פֿרייד, צו קלאַנג פֿון מעשענע געשרייען און פֿון הילכיק קלינגענדיקע טאַצן. און קלעזמערישע כּלים האָבן נאָך אַלץ אַהין געבעטן און גערופֿן, נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין אונטערטרייבן די, וואָס קעמען זיך איבער ביי זיך אינדערהיים. אַ פּאָר באַקעטע אַקסלען האָבן אויף אַ רגע אַ שווינדל געטאָן אין אַ געעפֿנטער טיר, אַ פּאָר גאַקעטע אַקסלען פֿון אַ פֿרוי, וואָס טוט זיך איבער; אַ נאַקעטע יונגמיידלשע האַנט האָט זיך דאָרטן אויסגעצויגן אַ קניפּ צו טאָן דאָס קליינע ברודערל, וואָס זאָגט זיך איצט אָפּ פֿון צו פֿאָלגן אַ גאַנג. און די מיטלסטע גאַס איז שוין געווען רויק און אינגאַנצן פּוסט; מע האָט דאָרטן קיינעם נישט געזען. מיט אַ געפּודערט פּנים און מיט צופֿיל פּעטע פֿרישע געקעמטע האָר האָט דאָרטן נאָר אַדורכ־געאיילט די נייע קורצנעזלדיקע ראַבינערשע. זי האָט אויפֿן אָוונט אָנגעפֿירט דעם בופֿעט און האָט באַדאַרפֿט קומען אַהין די ערשטע.

עולם האָט זיך אויפֿגעקליבן אין מאַגאַזאַן, שוואַרצע און ווייסע פֿלעקן האָבן געבלאָנדזשעט אין זיין צוגעגרייטער קיל. נאָר אין מאַגאַזאַן איז נאָך אַלץ געווען גראַם: ער איז געווען גרויס, שטאַרק גרויס.

נאָענט ביי דער טיר, לעבן די קלעזמער האָבן אַ פּאָר מיידלעך־חברטעס געפּרוווט זיך אַ דריי טאָן דעם וואַלץ, וואָס די קלעזמער שפּילן גלאַט אַזוי פֿאַר זיך. נאָר נישט אַרויסגערופֿן קיין שום אינטערעס ביי די אַרומיקע, נישט אויסגענומען, און מיטאַמאָל איבערגעריסן, אויפֿ־געהערט, זיך פֿונאַנדערגעגאַנגען חרטהדיק, מיט שולדיק שמייכלענדיקע

פנימער. אין אַ שווערן שוואַרצן אַנצוג און מיט אַ צופיל ווייסן גע־פרעסטן קראַגן, אַ גראַמלעכן, ווי אַ געלעגענער, האָט דורכגעבלאַנקט־זיך דער פאַרוואַלטער פרעגער און געגומען נישטערן און זוכן, אויפקלויבן די תלמוד־תורה־ייִנגלעך און זיי שפּאַרן אין ווייטן ווינקל הינטערן אַראָפּ־געלאָזטן סצענע־פאָרהאַנג. זיך געיאָגט צעדולטערהייט האַלב הייזעריק און האָט געשריען. באַלד האָט דער עולם אָנגעהויבן זיך אַריינשפּאַרן און וואַקסן. די לופט אין זאַל איז געוואָרן טונקל. מע האָט גערעדט אַלע אינאיינעם, און אין דרויסן איז עמעצער געקראָכן אויפן דאַך. מע האָט געשיקט אַראָפּשלעפּן פון דאָרטן דאָס פריילעך צעהוליעטע שייגעצל, וואָס קריכט משוגענערווייז אויפן דאַך, נאָר אַרויסשפּאַרן זיך אין דרויסן איז געווען כמעט ווי אוממעגלעך, אַזוי פיל עולם האָט דאָרטן שוין געשטעקט, זיך געפּרעסט און געשטופּט ביים טויער. פון הינטן אין סאַמע עק פון אָט דעם עולם איז געשטאַנען די האַלב־קראַנקע יצחק־בעריכע, געפּרוּווט אַ פּאָר מאָל זיך דורכשלייכן, נאָר אַלעמאָל אָפּגע־שטויסן געוואָרן און געבליבן אומבאַהאָלפן און ווייט פון הינטן.

„זעט נאָר, איך בעט אייך, האָט זי זיך געקלאָגט, ס'איז דאָך גאָר ערד־טרעטעניש, ממש ערד־טרעטעניש".

זי איז געווען אָנגעטאָן שבתדיק מיטן נייעם זיידענעם קאָפּנטיכל און האָט געהאַלטן איינגעקניפּט אין עק נאָזטיכל דאָס ביסעלע געלט, וואָס זי וויל געבן צו לייזן לטובת די אָרעמע תלמוד־תורה־ייִנגלעך. איר איז דאָ סוף־כל־סוף געקומען צו הילף שאולקע שניידער, שאולקע שניידער, וואָס העלפט דאָ איבערטראָגן די טישן און אויסשטעלן די בענק.

„לאָזט דורך! האָט ער געשריען, ס'איז די יצחק־בעריכע".

ער האָט זי אָנגענומען, ווי אַ קליין קינד, פאַר דער האַנט און זי גענומען נאָך זיך שלעפּן, שלעפּן און שטופּן זיך, טרעטן אויף פיל באָרוועסע שיקסע־פיס. און פּלוצים האָבן די קלעזמער אין מאַגאַזאַן גענומען שפּילן אַן איילנדיקן „וויוואַט". און פון אָנהייב איז מען געווען פאַרוווּנדערט; מע האָט נישט געוווּסט, אַז דאָס איז לכבוד דער אַריינגעקומענער מאַדאַם בראָמבערג, וואָס האָט אַלע יאָר דעם גרעסטן חלק אין אָט דעם אָוונט. דער דאָקטאָר גראַבּיי אַליין האָט איר געזאָגט, אַז ער הייסט שפּילן פון איר־טוועגן אָט דעם „וויוואַט", און אַלע

האָבן איר גענומען פליעסקען, מע האָט זיך געזעצט צו די לאַנגע ווייס געשפּרייטע טישן, וואָס פאַרביי די ווענט, און מע האָט גענומען טרינקען טיי.

חנקע ליובער איז נאָך אַלץ געשטאַנען קעגנאיבער דעם בופעט לעבן דער נייער ראַבינערשע. געשטאַנען אינם ווייס געשטיקטן האַלב-טיולע-נעם קלייד און אין די לאַנגע ווייסע הענטשקעס אָן די פינגער און האָט זיך געשטאַרקט. דער פּאָטער אירער איז פלוצים געקומען פון וועג מיט צען מינוט פריער, איידער זי האָט באַדאַרפט אַהער אַוועקגיין; מאָטיק — מאָטיק איז דאָרטן געבליבן מיט אים אַליין. זי האָט שטייענדיק דאָ, אַקעגנאיבער דעם בופעט, געמוזט האַלטן קאָפּ און געדענקען, וויפל מע דאַרף לייזן פאַר יעדער מאכל, וואָס צווישן די בלומען. און פלוצים האָט זי אינמיטן זאָל דערזען חיים-משהן אין זיין גרויען וואָכנדיקן יעגער-רעקל. אַזוי איז ער אַהער אַריינגעקומען: צעטראָגן, און אומ-געריכט, און פּשוט אין זיין גרויען וואָכעדיקן רעקל, ער האָט געדרייט דעם קאָפּ אין אַלע זייטן, ער האָט געזוכט עמעצן מיט די אויגן.

„חנקע, חנקע! לאָזט דורך!"

זי האָט געמוזט דורכלאָזן צווישן זיך און בופעט דער מאַדאַם בראָמבערגס גרויסן אויפגעזאָדענעם וואָקזאַל-סאַמאָוואַר, וואָס צוויי מענטשן האָבן אים געטראָגן. זי האָט אָפּגעטראָגן אַביסל אין אַ זייט, נאָר דאָרטן אין דער טיף לעבן חיים-משהן איז שוין געשטאַנען חוה פויזנער אין איר גלאַטן דעקאָלטירטן שוואַרצן קלייד און אויף די שטאַרק הויכע שיך-קאָרקעס. אויף אַ רגע האָט ער זיך פון דאָרטן באַגעגנט מיט חנקעס אויגן. דעמאָלט האָט זיך חנקע אויף אַ רגע אָנגעבויגן צו אַ יונגער מוטער מיט אַ קליין מיידעלע, וואָס פאַרדרייט די יאָר און האַלט אין איין קלויבן צווישן די זיסע זאַכן אויפן בופעט. חנקע האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז דער גאָרסעט איז אויף איר ענג, שטאַרק ענג, איר האָט פאַרקלעמט ביים האַרץ:

„וואָס ווילסטו, מיידעלע?

און אַז זי האָט זיך צוריק אויסגעגלייכט, האָט זי שוין דערזען חוה פויזנער זיצן מיט חיים-משהן אויפן רויטן סאַמעטענעם סאָפקעלע, וואָס אין ווייטן עק. ער האָט אַלץ געוואָרפן בליקן אַהער צום בופעט צו,

חיים-משה, נאָר ער האָט געשמייכלט, געהערט, וואָס חוה פויזנער דערציילט אים, און האָט געשמייכלט.

אַלע האָבן דאָ געוואָלט כבוד, ווי אויף אַ חתונה.

אסתּר פיך האָט זיך באַלד צעקריגט מיט אַ פּאָר ווייבער, וואָס זענען אַליין געקומען מיט די גלעזער צום סאַמאָוואַר זיך אָנגיסן טיי. אסתּר פיך האָט זיי געזאָגט, זיי זאָלן זיין אַזוי גוט און אַנידערשטעלן די גלעזער, זיך אַנידערזעצן אויף זייערע ערטער און וואַרטן, מע וועט זיי דערלאַנגען. נאָר די ווייבער האָבן געענטפערט, אַז זיי זענען שוין געגוג געזעסן און האָבן שוין גענוג געוואַרט, זיי האָבן באַצאָלט פאַרן אַריינגאַנג גלייך מיט אַלעמען; זיי האָבן נישט געקלערט, אַז דאָ גיט מען כיבוד נאָר אייגענע, באַקאַנטע. דערויף האָט זיי אסתּר פיך געענטפערט, אַז זיי זענען ביידע „נאַכאַלקעס", זיי קענען נעמען זייער געלט צוריק און זיך גיין געזונטערהייט. די ווייבער האָבן זיך באַליידיקט און האָבן געמאַכט אַ גוואַלד, נאָר אסתּר פיך האָט געשריגן, אַז קיין טיי וועט זי שוין נישט געבן, זיי זאָלן אַפילו צעשפּרונגען ווערן. ס'האָבן זיך געמוזט אַריינמישן זייטיקע און זיי איינגעשטילט. די קלעזמער האָבן דערפאַר אויפגעהערט צו שפּילן, און אַלעמען איז מיטאַמאָל געוואָרן לאַנגווייליק און נישט גוט. אַלע האָבן מיטאַמאָל באַקומען אַזאַ געפיל, גלייך מיט זייער קומען אַהער זענען זיי אויסן געווען נישט קיין שיינע כוונות. דערנאָך האָבן די קלעזמער נאָכאַמאָל אָנגעהויבן שפּילן, און מיידלעך האָבן נאָכאַמאָל אָנגעהויבן טאַנצן. געפּרוווט מיט אַ כוונה צו פאַרגעסן אָן דעם, וואָס איז פאָרגעקומען, נאָר פאַרגעסן נישט געקאָנט.

אויבנאָן, ווי מחותּנים ביים אָנגעזעענעם ווייס געשפּרייטן טיש, זענען געזעסן צוויי גבירים פון שטאָט, עוזר ליובער און דער יונגער בראָמבערג. ביידע אין שוואַרצע סורדוטן, ביידע שווערלעכע, בכּבודיקע, מיט אַזעלכע ריין אויסגעזייפטע האַלז-און-אַקנס, גלייך זיי האַלטן זיך תּמיד אין דער היים אין איין צוואָגן, נאָר ביידע אָרטיקע שטאַרק-האָנצרדיקע, און דערפאַר וואָכעדיק קאַלטע, גלייכגילטיקע צו דעם, וואָס מע האָט זיי דאָ אַנידערגעזעצט איינעם אַקעגן אַנדערן. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז זיי ווילן אויף צו להכעיס איינער מיטן צווייטן

נישט רעדן. דער יונגער בראָמבערג האָט דאָך פון הוילער לייטיש־קייט וועגן געגעבן אַזאַ קנייטש מיט די קורצזיכטיקע אויגן, גלייך ווי ער וואָלט זיך וועלן דערמאָנען, וואָס האָט ער געזאָגט אויף אָט דעם אָוונט פאַראַיאָרן. ער האָט זיך סוף־כּל־סוף אַ שאָקל געטאָן.

„וואָס אמת, איז אמת, האָט ער געזאָגט, דער פאַרוואַלטער פּרעגער האָט פאָרט געמאַכט אַ לייט פון דער תּלמוד־תּורה".

נאָר עוזר ליובער האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קליינעם חכם. אים איז נישט אָנגעגאַנגען, וואָס ער האָט געזאָגט. ער האָט זיך דערפאַר צו אים נישט אומגעקוקט און האָט ווי פריער געקלאַפּט מיט די פינגער אויפן טיש, ווי אין אַ פּאָרטעפּיאַן. ער איז געווען באַוועגלעכער און לעבעדיקער פון אַלע טאַטעס. פון אים האָט געשמעקט מיט שטאַרקן אָדעקאָלאָן, מיט טייער שטיקל זייף, און אינגאַנצן מיט זיין פריש צעקעמטן רויטלעכן בערדל, וואָס קומט אָן אָקאָרשט הייַנט פון וועג, האָט ער דערמאָנט אָן דער גויקע, מיט וועלכער ער וווינט. די גילדענע פענסנע האָט געריטן האָפערדיק אויף זיין גראָבלעכער נאָז, און אַליין האָט ער געהאַט אַזאַ פריילעך אויסזען, גלייך ער איז תּמיד גרייט צו זאָגן:

„אַ חיות, בנאמנות, אויסצוואַקסן אין אַ קורצער צייט מיט אַ גרויסער און רויטער דריי־גאָרנדיקער מיל, מיט אַן אייגן טשיקאַווע הויז און מיט אַ נאָמען און מיט אַן אַרויסגעשטעלטער פייג איבער דער גאַנצער געגנט".

אויף אַ רגע איז דאָ דורכגעגאַנגען דער דאָקטאָר גראַבויי, געוואָלט, אַפּנים, זיך פאַרהאַלטן לעבן חוה פויזנער מיט חיים־משהן און עפּעס זאָגן. נאָר באַלד אַוועק צוריק צום בופעט און געהייסן דאָרטן פאַר־מאַכן דאָס פענצטער, וואָס מע האָט שוין ווידער געעפנט פונקט אַנטקעגן דער טיר. סוף־כּל־סוף זענען דאָ איצט געווען אַלע זיינע פּאַציענטן; אויב עמעצער פון זיי וועט כאַפּן אַ צוג־לופט, וועט עס סיי־ווי־סיי אויסגיין צו זיין קאָפּ.

„איי, איר דאָרטן! האָט ער געשריגן, פאַרמאַכט, וואָס שטייט איר?"

און אַז ער האָט זיך אַהער אומגעקערט האָט מען שוין געקלונגען

צום דריטן מאָל. אַלע האָבן זיך אויף גיך אויסגעזעצט אויף די בענקלעך, און די סצענע האָט זיך געעפנט. ס'האָט זיך פאָרגעשטעלט אַ וואַלד: קינדער האָבן געבלאָנדזשעט אין אַ וואַלד. די ערשטע צוויי קינדער האָבן אָפּגערעדט, אַז זיי לאָזן זיך אין צוויי פאַרשידענע זייטן זוכן דעם וועג. פּלוצים האָבן אַלע די, וואָס זיצן אויף די בענקלעך, אין דער טונקלקייט געגומען דרייען די קעפּ צום גרויסן טויער פון אַריינגאַנג; אַלע האָבן זיך אָנגעהויבן שעפּטשען, אַז דעסלער איז געקומען:

„דעסלער פון בעריזשינעץ".

די מאַדאַם בראָמבערג איז אים געגאַנגען באַגעגענען. די קינדער אויף דער סצענע האָבן זיך אויף אַ רגע פאַרלוירן. דער ספּעקטאַקל האָט זיך ווי אָפּגעשטעלט. און נאָכדעם האָט מען שוין אין די רייען גערעדט די גאַנצע צייט, וואָס דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען. קיינער האָט נישט געהאַלטן פון דעסלערן, און אַלע האָבן זיך דאָך געהויבן פון די ערטער, כדי צו זען אים אין פּנים. און נאָכדעם האָבן זיך שוין אין אַ ווייטן ווינקל אין עק געהאַלטן אין איין סודען דער גימנאַזיסט פון נאָענטן שטעטל, זיין שוועסטער די קורסיסטין און איר חתן, וואָס האָט זיך דאָ געזאָלט לאָזן קאָסטן אַסך געלט. אַלע זענען זיי געווען שטאַרק אויפגעבראַכט, אַלמאַי מע האָט זיי דאָ אָפּגעגעבן ווינציק כבוד, און האָבן איצט, אינמיטן ספּעקטאַקל געוואָלט אַוועקפאָרן אַהיים. מע האָט צו זיי אונטערגעשיקט חנקען, וואָס האָט פאַר זיי שיער נישט געוויינט:

„מע וועט זיי אָפּגעבן אַן אָרט אָט ביי יענעם באַזונדערן טישל. מע פאַרזיכערט זיי, אַז זיי וועלן זיך דאָרטן פילן גוט".

און פּלוצים האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז מיט חנקען, מיט חנקען אַליין איז דאָרטן עפּעס געשען.

מע איז געגאַנגען צו איר הינטערן בופעט אינם פאַרהאָנגענעם האַלב-פינצטערן ווינקל, ווו די טישן זענען געווען פול מיט אָנגעשניטענע געבעקסן און מיט געפּעס. געגאַנגען איז אַהין אויך עוזר ליובער. מע האָט איר דאָרטן געגעבן אַ זופּ טאָן וואַסער און מע איז געוואָר געוואָרן, אַז ס'איז איר גאָר נישט, חנקען, זי זאָגט זיך אָפּ פון צו גיין מיטן פאָטער אַהיים, זי וויל דאָ בלייבן אויף ווייטער.

דעמאָלט האָט מען זיך אומגעקערט צוריק אין מאַגאַזאַן און מע האָט דערזען, אַז דער ספּעקטאַקל האָט זיך שוין געענדיקט, מע רוקט אָפּ אַלע טישן אין אַ זייט צו די ווענט, און שאולקע שניידער באַגיסט די ערד פון מאַגאַזאַן פון אַ טשייניק, כדי דער שטויב זאָל זיך אָפּזעצן. מע שטייט שוין ווידער נייגעריק אין אַ גרויסער קיילעכיקער ראָד און מע וואַרט אַלץ עפּעס נייעס.

מע האָט געהייסן שפּילן די קלעזמער.

אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט איז עמעצער אַנדרימלט געוואָרן אין עק מאַגאַזאַן אויף אַ בענקל. אַנדרימלט געוואָרן זיצנדיק און אָפּגעדרימלט אַזוי אַ ווײַלע מיט אַ צעשאָקלטן קאָפּ, וואָס באָמבלט זיך פאַרלוירענערהייט אַראָפּ און אַרויף, נאָר פּלוצים געגעבן אַן אומגעריכט צעשראָקענעם בליק מיט די שווערלעכע פאַרשלאָפענע אויגן אַקעגן זיך און האָט דאָס אָרט נישט דערקאָנט, אַזוי פאַרענדערט און טיף נאַכטיק האָט אויסגעזען אַלץ אין מאַגאַזאַן: ס'האָבן זיך געזעצט אַלע דריי הענגענדיקע בליצלאָמפּן און זיך געוויקלט צי אין נעפּל, צי אין שטויב. אויף דער פּויק איז שוין לאַנג, אַפּנים, געהאַט אַנדרימלט געוואָרן די טאַץ, און געקלאַפּט האָט זי דערפאַר איינטאָניק, פויל און פון זיך, ווי אין חלום. די קלעזמער האָבן געשפּילט דרימלדיק און מיד, און דער עולם אין דער גרויסער בלייענער ראָד האָט נאָך אַלץ, ווי פאַרשיכורטע, ווי אויף צופיקעניש עמעצן אַ שטאַרקן און גרויסן, זיך געריגלט אין אַ פאַרשוויצטער שווינדלענדיקער איילעניש, געהיפּעט און געטופּעט דעם מאָדנע לאַנגן טאַנץ, זיך אָפּגעשטעלט אַלע ווײַלע מיט אַ שטאַרקן אָפּגעהאַקטן קלאַפּ פון פּויק, געלאָזט אַן אָטעם טאָן די כלעזמער און זיך ווידער אַמאָל גענומען דרייען און אויפהייבן דעם שטויב.

דעסלער האָט שוין געהאַט אָפּגעגעבן דער מאַדאַם בראָמבערג זיין שמעקנדיק געלט אין קאָנווערט און איז פאַרפרי אַוועקגעפאָרן אַהיים. עוזר ליובער מיט בראָמבערגן האָט מען שוין דאָ אויך מער נישט געזען, און יונגוואַרג איז דערפאַר געווען פריי און לוסטיק. דער גימנאַזיסט אינמיטן טאַנצנדיקער ראָד האָט באַוויזן, ווי אַזוי

צען מענטשן קאָנען זיך אָנהאַלטן איינער אָן צווייטן און גין דרייען זיך אַזוי משוגענערווייז, אַז דער קאָפּ זאָל זיך שווער פאַרדרייען און זיי זאָלן נאָך אַלץ שמייכלען, אָפּעטעמען מיטן לעצטן אָטעם און שמייכלען און ווידער-אַמאָל זיך נעמען דרייען, זיך הילן אין גאַנצע וואָלקנס שטויב.

„אוי, ס'שטיקט..."

„גייט אַרויס פון דאַנען".

אסתר פיך האָט געהאַט קראַנקע לונגען. דער דאָקטאָר גראַבּיי האָט זי עטלעכע מאָל אַוועקגעשיקט צו דער אָפענער טיר, נאָר זי איז געווען אַביסל אויסגעטרונקען און האָט געוואָלט זיין דווקא דאָ, וווּ ס'זיצן דער דאָקטאָר מיט חיים-משהן.

„ניין. זי וועט זיין דאָ. זי וועט דאָך נישט לאָזן, אַז דער דאָקטאָר מיט חיים-משהן זאָלן אַוועקגיין, איידער ס'ווערט טאָג. פאַראַיאָרן אויף אָט דעם אָוונט איז געווען מלך, און אויך אים האָט מען דעמאָלט נישט געלאָזן אַוועקגיין, איידער ס'וועט אָנהייבן טאָגן, זי און נאָך איינער אַ מענטש האָבן אים דעמאָלט נישט געלאָזן, איצט איז אָט דער מענטש אָפּגעגאַנגען, אַזוי צו זאָגן, אויפן צווייטן פלאַן... איר קוקט אים איצט אָן, אָט דעם מענטשן?... כי, כי, כי..."

און זי האָט געבומען ווינקען אויף חוה פויזנער, וואָס זיצט ווי פאַרגאַפט איינע אַליין אין עק מאַגאַזאַן אויפן קורצן סאַמעטענעם סאָפקעלע.

אין יענעם אָוונט האָט פרעגער דער פאַרוואַלטער באַוויזן פונסביי צו באַליידיקן חוה פויזנער און זי אָנרירן מיט אַ פּאָר ווערטער, אַזוי, אַז זי זאָל ווערן שטאַרק אויפגעבראַכט און רויט און זאָל זיך נאָכדעם קיין אָרט נישט געפינען אַ גאַנצן אָוונט. פון אָנהייב האָט זי געפרווט רעדן פאַרן דאָקטאָר אויף אָט די אַלע יידישע יונגעלייט, וואָס טאַנצן.

„קוקט, ווי זיי שפּרינגען, האָט זי געזאָגט צום דאָקטאָר, ס'אַראַ מיאוסע באַוועגונגען; קוקט, ווי זיי זענען אַלע העסלעך".

אַלץ אין זיי איז, נאָך איר מיינונג, געווען עקלדיק, זי, חוה פויזנער, האָט בכלל אין משך פון איר לעבן אַזוי זעלטן וועגן זיי געטראַכט.

„איינמאָל זענען צוויי פון זיי אַריינגעקומען צו איר אַהיים. זי איז נאָך דעמאָלט געלעגן אין בעט, נאָר זי איז געווען גרייט זיי גלייך אַריינצולאָזן צו זיך אין צימער, אויף אַזוי פיל האָט זי זיי נישט גערעכנט פאַר מאַנסבילן".

חוה פויזנער האָט אויך געפּרוווט זיצן אַביסל מיט חיים-משהן און אים פאַראינטערעסירן.

„יצחק-בער דאַרף זיין, נאָך איר מיינונג, אַן אינטערעסאַנטער מענטש, אַן אָפּגעשלאָסענער, ער גלויבט זייער ווייניק מענטשן".

נאָר חיים-משה האָט נאָר געהערט און מער גאָר, געהערט און געשמייכלט, גלייך אויך ער איז עפּעס ווי אָנגעשטויסן אויף איר, אויך ער גלויבט איר נישט.

סוף-כל-סוף איז חוה פויזנער געבליבן זיצן איינע אַליין אויפן קורצן סאַמעטענעם סאָפקעלע און גענומען וואַרטן ס'זאָל טאָג ווערן.

„געשיקט זיך, אַז דאָ ווערט זיך נישט געפינען קיינער, וואָס זאָל זי איצט באַגלייטן אַהיים!?"

זי האָט געקוקט, ווי דער עולם טאַנצט און הייבט אָרום זיך דעם שטויב, און געפּילט, אַז דאָרטן אין ווינקל, קעגנאיבער די פאָרהאַנגען, ווו ס'שטייען די טישן מיטן געפּעס און מיטן געבעקס, האַלט זיך עפּעס אין איין טאָן, מע האָט זי דאָרטן אין מויל.

אַך, יאָ, דאָרטן הינטערן פאָרהאַנג אינם האַלב-פינצטערן ווינקל האָט זיך די גאַנצע צייט עפּעס געטאָן.

שאולקע שניידער האָט דאָרטן באַקומען זיין לוין דערפאַר, וואָס ער האָט געהאָלפן אויפן אָוונט באַדינען; ער האָט געזופּט פון אַלע נישט אויסגעלייידיקטע פלעשער. געטרונקען האָבן דאָרטן, חוץ אים, פרעגער, אַנשל צודיק און אויך אסתר פיך. אסתר פיך האָט דאָרטן ווי אַ מאַנסביל געפּרוווט אַריינגיסן אין זיך עטלעכע פּשוטע ביסלעך בראָנפן און האָט געהאַלטן אין איין לאַכן אויף איר דינעם פאָנפעדיקן קולכל. פרעגער האָט דאָרטן געפּרוווט אַלעמען איינשטילן; ער האָט גערעדט אויף אַלע לייטישע און געהויבענע ראַקיטנער באַלע-באַטים. נאָר דער אויסגעטרונקענער אַנשל צודיק האָט נישט געוואָלט הערן און איז געבליבן שטאַרק אויפגעראָמט און צופרידן. ער האָט

געקוואָלן פון זיך, אַנשל צודיק אַליין, פון דעם וואָס ער אַליין טרינקט, און פון דעם, וואָס ער אַליין פאַר זיך רעדט אויף חוה פויזנער.

„אַ קרעפּס! האָט ער געשריגן, אויפן ערנוואָרט, אַ קרעפּס!"

און ער האָט אַלץ געטייט מיטן פינגער אַהין צום סאַמעטענעם סאָפּקעלע, ווו ס'זיצט חוה פויזנער.

שיכּורערהייט, מיטן גלעזל אין האַנט, איז ער אַלעמאָל צוגע־גאַנגען צו עמעצן פון די אַרומיקע, צוגעגאַנגען מיט אַזאַ מינע, גלייך ער האָט מוראַ, אַז יענער וועט אים נעמען קיצלען, און גענומען עפּעס שעפּטשען אויפן אויער. אים איז אַרויף אויפן זינען אַ גלענצנ־דער איינפאַל:

אַ קרעפּס האָט אַ שטיקל צייט, ווען ס'פאַלן אים אַראָפּ פון די קלעמערס די האָרן־ביינדלעך, ער האָט זיך דעמאָלט נישט מיט וואָס צו קנייפּן, ער פאַרקלייבט זיך דאַן אין אַ ווינקעלע, ווי אַ סטאַטעק, און וואַרט איבער די שלעכטע צייט. איז אָט:

„פּונקט ווי חוה פויזנער איצטער..."

אים האָט זיך געדאַכט, אַז דער געדאַנק איז אַ גלענצנדער. נאָר קיינער האָט אים נישט געוואָלט אויסהערן ביזן סוף. שיכּורערהייט איז ער נאָכאַמאָל מיט אָט דערן המצאָה צוגעשטאַנען צו חיים־משהן; ער האָט פאַרגעסן, אַז ער איז שוין איינמאָל צו אים צוגעשטאַנען.

„טוט אויף איר אַ קוק", האָט ער אָנגעקוואָלן.

נאָר חיים־משה האָט ווידער־אַמאָל גלייכגילטיק אויסגעהערט. ער האָט בכלל אויסגעזען גלייכגילטיק צו אַלץ, וואָס דאָ אויפן אָוונט קומט פאָר. ער האָט אַלץ געמאַכט אַזעלכע באַוועגונגען, גלייך ער זוכט עמעצן מיט די אויגן. נאָר סוף־כּל־סוף איז ער אַרויסגעגאַנגען צום אָפענעם טויער פון מאַגאַזאַן און זיך געשטעלט וואַרטן, ס'זאָל טאָג ווערן. פון הינטן, הינטער די פלייצעס האָט נאָך אַלץ געקלאַפּט די פּויק. ס'האָבן זיך נאָך אַלץ געזעצט די לאָמפּן, און פאַר די אויגן האָט זיך געבלאַנקט דער אינווייניקסטער ציכטיקער פּאַסאַד פון בראָמבערגס אַרומגעפּוצט ראָזגעפאַרבט הויז. ערד־מאַשינעס האָבן זיך דאָרטן געשוואַרצט, געגרינט אין לאַנגע, לאַנגע שורות, און שפּייכלערס האָבן

געדרימלט אין דער זייט, פולע שפייכלערס, זיכערע אַזעלכע און באַשטאַטע, באַשטאַטע, מאָדנע, ווי פעסט ער האָט זיך דאָ איינגעפונדעוועט, אָט דער פאַמעלעכער, קורצזיכטיקער און פולבלעכער בראָמבערג. נאָר אָט: וואָס פאַר אַ נאַרישקייטן עס קומען איצט אַרויף אים, חיים-משהן, אויפן זינען... וואָס גייט עס אים אָן? ס'איז אפשר גלייכער, וואָס ער איז סוף-כל-סוף נישט צוגעגאַנגען צו חנקע ליובער. און די נאַכט, וואָס ער האָט דאָ פאַרבראַכט? ער האָט פון אָנהייב אָן אַזוי געטראַכט: „תמיד שלאָפט מען נישט אַ נאַכט, איידער מע פירט אויס אַ געוויסן ענין". נאָר אָט אַקעגן הייבט שוין אָן גרוי ווערן און טאָגן דער פייכטער סוף פון נאַכט. ס'איז דאָ מער נישט געבליבן וואָס צו טאָן. ער האָט זיך אומגעקוקט צוריק אין מאַגאַזאַן אַריין, צו די הענגענדיקע לאָמפּן, וואָס זעצן זיך נאָך אַלץ אין נעפל; אייגנטלעך דאַרף ער, חיים-משה, זיך מיט קיינעם דאָ נישט געזעגענען. ער מעג גיין.

ער איז געגאַנגען איינער אַליין מיט דער סוף-נאַכטיקער גרויקייט אַרויס דער שטאָט, געשפּאַנט שמיידיק מיטן טויזיק-פייכטן שטויב אויפן וועג און האָט נאָך אַלץ אין זינען געהאַט דעם פריערדיקן געדאַנק:

תמיד שלאָפט מען נישט אַ נאַכט, איידער מען פירט אויס אַ געוויסן ענין.

צוריק מיט אַ יאָר האָט אויף אָט דעם אָונט פונקט אַזאַ נאַכט פאַרבראַכט מלך. נאָר מלך איז אינדערפרי אַוועק פון דאָרטן רויק, מיט זיין שטענדיק שעמעוודיקן שמייכל. מלך האָט געטאָן אַנדערש. ער האָט זיך געלייגט שלאָפן מיט אַ נאַכט פריער, איידער ער איז שטיל אַוועקגעגאַנגען. ער איז געוועזן אויסגעהאַלטן ביזן סוף, מלך, און האָט געשמייכלט. אויב שטומער, נאָר „שטומער פּראָטעסט", איז קיינעם נישט פאַרוואונדערן. אַך יאָ, ער, חיים-משה, האָט שוין, דאַכט זיך, איינמאָל וועגן דעם געטראַכט:

„פאַרוואָס ביסטו אַזוי שטיל אַוועק, מלך?"

„דו ווייסט, חיים-משה".

„כדי נישט אויפצוּוועקן קליינע קינדער?"

„יאָ, חיים-משה, זאָלן דרימלען קינדער; זאָלן דרימלען קינדער מיט בלאַסע בעקלעך"

„אָבער ס'איז דאָך הוילער שד, מלך, הוילער שד, אין גוטסקייט און אין שעמעוודיקן שמייכל..."

ער איז אַריבערגעקראָכן דעם וואַלד-טויער און האָט געטראָפן די טיר פון יצחק-בערס דרימלדיקן שטיבל, ווי אין שטילער וואַרטעניש, נישט פאַרריגלט פון אינווייניק. אַך מאָדנע... מאָדנע, ווי אָט דער יצחק-בער האָט זיך תמיד פאַר אים, חיים-משהן, געזאָרגט. דאָס האָט ער, אַפּנים, געכטן אין אָוונט אין זינען געהאַט דאָ אַרומצוגיין און פאַרמאַכן צו דרויסן די לאָדנס פון זיינעם, חיים-משהס, צימער; ער האָט אין זינען געהאַט נישט צו פאַרריגלען פון אינווייניק די טיר, כדי ער, חיים-משה, זאָל נישט דאַרפן קלאַפּן.

ער איז שטיל אַריינגעקומען צו זיך אין צימער און האָט פאַרשלאָסן נאָך זיך די טיר, און ערשט נאָכדעם באַמערקט, אַז ער האָט אין דרויסן פאַרגעסן עפענען די לאָדנס פון זיינע פענצטער. נאָר אומקערן זיך און עפענען איז געווען איבעריק. דער גרויער אָנהייבטאָג האָט שוין סיי-ווי אַריינגעדרונגען דורך די שפּאַלטן און האָט געלויכטן. ער האָט זיך צוגעלייגט אויפן בעט און איז אַזוי אָפּגעלעגן לאַנג, לאַנג, מיט אָפענע אויגן אַקעגן דער סטעליע.

וואָס איז איצט געבליבן צו טאָן?

זיך שלעפן פאַר די האָר און אויפרייסן, ווי ס'פאָדערט יצחק-בער, „נתגלה" ווערן און טאָן דעם שטאַרקן קלאַפּ מיט דער טיר, אָדער נאָכגעבן דעם געפיל, וואָס האָט היינט אַ גאַנצע, אַ גאַנצע נאַכט צו איר, צו חנקען, געצויגן, נעמען מיט זיך חנקען אַהין צוריק אין דער גרויסער שטאָט, און זאָל זי זיצן דאָרטן ביי אים הינטערן פאָרהאַנג, זאָל זי הערן, ווי ער קנעלט מיט היפּשע יינגלעך און מיט מיידלעך מיטן אַלטן ניגון פון פרק...

„и так чему равняется $(а+в)^2$"

און נאָך אַן אויסוועג איז פאַראַן, נאָך אַ מיטל:

„אַך יאָ, מאָדנע, ער געדענקט עס געוויס..."

איינמאָל, שאַרנדיק ביי מלכן אין שופלאָד צווישן זיינע פּאַפּירן, האָט ער געפונען אַ קליין פּעקעלע מיט אַ שוואַרצן מענטשן-שאַרבן אויפן עטיקעטל און מיט צוויי איבערגעצלמטע ביינער. ער האָט עס

דעמאָלט אַראָפּגעלאָזן צו זיך אין הויזנטאַש, נאָר ער געדענקט נישט, ווּהין ער האָט עס נאָכדעם אַהינגעטאָן.

ער קאָן זיך בשום ־אופן נישט דערמאָנען, ווּהין ער האָט עס דעמאָלט אַוועקגעלייגט.

ער איז מיטאַמאָל געוואָרן אומרויִק. ער האָט אויף גיך אַרויסגערוקט פון הינטערן קאָמאָד זיינע צוויי טשעמאָדאַנעס און האָט געשווינט גענומען אין זיי זוכן. ער איז אַזוי געשטאַנען אויף די קני לעבן די טשעמאָדאַנעס און האָט געהאַלטן אין איין נישטערן אין זיי און זוכן. און פּלוצים האָט ער מיטאַמאָל אויפגעהערט; ער האָט אָנגעשטעלט אַן אויער צו דער שיין פון איינעם אַלאָדן-שפּאַלט און האָט זיך גענומען איינהערן:

מע האָט געקלאַפּט אינם לאָדן, שטיל אַזוי און נישט זיכער האָט מען אין לאָדן געקלאַפּט, אָפּגעהיפּערט אַלעמאָל אַ נייע וואַרטנדיקע ווײַלע און ווידער־אַמאָל געגעבן עטלעכע שטילע, נישט זיכערע קלעפּ. פּאַמעלעך און אויף די שפּיץ פינגער, גלייך ער קאָן עמעצן אויפוועקן, איז ער צוגעגאַנגען צום פענצטער און האָט עס געעפנט אין דרויסן אַרויס, דאָס פענצטער, אינאיינעם מיטן לאָדן; ס'איז שוין געווען אינגאַנצן טאָג, ממש טאָג. ערגעץ ווייט, פאַרשטעלט מיט די ווייטסטע און העכסטע בוימער־שפּיצן פון וואַלד, איז אויפגעגאַנגען די זון, און אַקעגן, לעבן דעם פייכטן קאַלטן ביישטידל פון פענצטער איז מיט אַ בלאַס און צעשראָקן פּנים געשטאַנען אַ פרוי. זי איז געווען אָנגעטאָן אין אַ געהעפּט־ווייסן האַלב־טיולענעם קלייד מיט ווייסע און לאַנגע הענטשקעס אָן פינגער. אירע אויגן האָבן אויף אים געקוקט גלייך פון אַקעגן, ווי פאַרגליווערטע האָבן זיי אויף אים געקוקט, ווי גלעזערנע, וואָס קאָנען נישט רעדן. ער האָט זי דערקאָנט.

„אַך, חנקע...“

אָנגעהויבן אין יאָר 1913.